

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ALDOUS HUXLEY-RALPH CUDWORTH:

ΕΝΑΣ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΜΑΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2023

ALDOUS HUXLEY -RALPH CUDWORTH:

ΕΝΑΣ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ALDOUS HUXLEY -RALPH CUDWORTH:

ΕΝΑΣ ΕΤΕΡΟΧΡΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΜΑΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2023

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

1. **Θανάσης Σακελλαριάδης**, Επίκουρος Καθηγητής του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, (επιβλέπων)
2. **Παναγιώτης Πανταζάκος**, Καθηγητής του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών
3. **Κωνσταντίνος Ράντης**, Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας – Κοινωνικής Φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή

1. **Θανάσης Σακελλαριάδης**, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, (επιβλέπων)
2. **Παναγιώτης Πανταζάκος**, Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών
3. **Κωνσταντίνος Ράντης**, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
4. **Ελένη Λεοντσίνη**, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
5. **Άννα Λάζου**, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
6. **Σπυρίδων Καλτσάς**, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
7. **Χρήστος Γρηγορίου**, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ἡ ἔγκρισις τῆς παρούσης μεταπτυχιακῆς διπλωματικῆς ἐργασίας ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων δὲν ὑποδηλοῖ τὴν ἀποδοχὴν τῶν γνώμων τοῦ συγγραφέως.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	9
ABSTRACT.....	10
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	12
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ/ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	14
1.ΟΥΤΟΠΙΑ.....	18
1.1.1.CROME YELLOW: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	21
1.1.2.Η ΠΑΓΑΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	21
1.1.3.ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΑΜΝΟΥ.....	...23
1.1.4.Η ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΑΘΕΙΑΣ.....	26
1.2.1.AFTER MANY A SUMMER: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	31
1.2.2.ΕΙΚΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΙΚΗ ΟΥΣΙΑ.....	31
1.2.3.ΤΟ ΑΧΡΟΝΟ ΚΑΛΟ.....	34
1.3.1.ISLAND:ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	39
1.3.2.Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΗΝ ΡΑΛΑ.....	39
1.3.3.MURUGAN-MOKSHA-MAITHUNA.....	43

1.3.4.ΟΙ ΝΕΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΡΑΛΑ.....	46
ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΕΝΟΤΗΤΑΣ :Η ΟΥΤΟΠΙΑ ΤΟΥ THOMAS MORE.....	53
1.4.1.ΑΡΕ AND ESSENCE: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	55
1.4.2.ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.....	55
ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΕΝΟΤΗΤΑΣ: Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ.....	59
1.5.1.BRAVE NEW WORLD REVISITED: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	61
1.5.2.ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	61
1.5.3.ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ.....	64
1.5.4.ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.....	69
1.6.1.THE DOORS OF PERCEPTION: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	71
1.6.2.ΜΕΣΚΑΛΙΝΗ-ΙΣΤΙΓΚΕΙΤ-ΟΡΑΜΑ.....	71
1.6.3.ΤΟ ΥΠΕΡΛΑΜΠΡΟ ΣΚΟΤΟΣ.....	80
1.7.1.HEAVEN AND HELL:ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	86
1.7.2.ΟΙ ΑΝΤΙΠΟΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΥ.....	86
1.7.3.Η ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ.....	93
1.8.1.TIME MUST HAVE A STOP: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	95

1.8.2.Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ GASEOUS VERTEBRATE.....	95
1.8.3.Η ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ EUSTACE BARNACK.....	96
1.8.4.ΑΠΟΘΕΩΣΗ-ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ.....	100
2. ΘΕΟΤΟΠΙΑ.....	104
2.1.1.GREY EMINENCE: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	105
2.1.2.Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΓΚΡΙΖΟΥ ΕΞΟΧΟΤΑΤΟΥ.....	106
2.1.3.ΤΟ ΗΛΙΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ FATHER BENET.....	112
2.1.4.Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ BERULLE.....	118
2.2.1.THE DEVILS OF LOUDUN: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	120
2.2.2.ΤΟ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ.....	120
2.2.3. FATHER LALLEMANT LA BONNE ARMELLE DELEUZE.....	124
2.2.4.Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ST. TERESA OF AVILA.....	128
3. Η ΑΙΩΝΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	
3.1.1.Η ΜΕΣΗ ΟΔΟΣ -TAT TVAM ASI.....	132
3.1.2.Η ΡΙΖΑ ΤΟΥ ΔΥΙΣΜΟΥ.....	135
3.1.3.ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΟΥ ΦΩΤΟΣ.....	138
3.1.4.Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΘΕΙΚΟΥ ΕΛΑΦΟΥΣ.....	143
3.1.5.ΤΟ ΚΑΘΑΡΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΚΕΝΟΥ.....	148

3.1.6.ΔΗΨΑΝΑ ΚΑΙ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ.....	154
3.1.7.ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΧΑΟΣ.....	157
3.1.8.ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ.....	159
3.2.1.ΑΠΟΝΕΚΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ- ΙΕΡΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ.....	162
3.2.2.ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ.....	166
3.2.3. ΠΛΟΥΤΟΣ ΔΥΝΑΜΗ ΚΑΙ Η ΦΩΤΙΣΗ.....	168
3.2.4.Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ SHELDON.....	172
3.2.5.Η ΣΧΕΣΗ ΧΑΡΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΒΟΥΛΗΣΗΣ.....	174
3.2.6.ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ.....	176
3.2.7.Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ.....	178
3.2.8.ΣΩΤΗΡΙΑ- ΛΥΤΡΩΣΗ-ΦΩΤΙΣΗ.....	181
3.2.9.ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.....	184
4. Η ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ TRADITIONALISTS.....	191
4.1.1.RENE GUENON:Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΕΠΟΧΗ (ΚΑΛΙ YUGA).....	191
4.1.2.ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ -ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ –ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ.....	192
4.1.3.Η ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΗΣ.....	193
4.1.4.FRITHJOF SCHUON: ΔΟΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΥ.....	198
4.1.5.JULIUS EVOLA: JULIUS GREY EMINENCE.....	200

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	203
-------------------	-----

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΥ.....	211
MEISTER ECKHART.....	216
ST. JOHN OF THE CROSS.....	218
WILLIAM LAW.....	220
ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ INGE.....	222
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ANTLIFF.....	224
Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ST. LOUIS MARIE DE MONTFORT.....	225
Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ WILLIAM SHELDON.....	225
ΤΟ ΒΑΡΔΟ ΤΗΟΔΟΛ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΦΕΛΩΜΑ ΤΗΣ ΑΓΝΟΙΑΣ.....	228
ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΕΡΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ.....	235
ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ –POLLOCK-DALI-ESCHER.....	237
ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ -ΑΠΟΘΕΩΣΗ –ΘΕΩΣΗ.....	240
Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ -ΣΚΕΨΕΙΣ	243
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	247

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή με τίτλο: «Aldous Huxley-Ralph Cudworth: ένας ετεροχρονισμένος διάλογος», αποτελεί μια συγκριτική μελέτη με στόχο την ανάδειξη των ομοιοτήτων, δύο πολύ ιδιαίτερων στοχαστών, του δημοφιλούς συγγραφέα –μυθιστοριογράφου και υπερμάχου της Perennial Philosophy, Aldous Huxley (1894-1963) και του, λιγότερο γνωστού, φιλοσόφου και θεολόγου με κυρίαρχη θέση στο ρεύμα των Πλατωνιστών του Cambridge, Ralph Cudworth (1617-1688). Η σύνδεση των δύο αποτελεί μια πρωτότυπη σύλληψη που είχε ως αφετηρία τη μεταπτυχιακή μου εργασία με θέμα την ανάλυση της κοινωνικής θεωρίας του Ralph Cudworth, καθώς μια πρώτη απόπειρα σύνδεσης των δύο στοχαστών έγινε στο επίμετρο της συγκεκριμένης εργασίας.

Πρωταρχική μέριμνα της διατριβής αποτελεί η ανάδειξη της σύνδεσης του θεολογικού στοιχείου και η επιρροή του στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίνεσθαι που επικρατεί και στους δύο στοχαστές. Κατόπιν η επισήμανση αλλής μίας, ίσως πιο καίριας ομοιότητας, η προσπάθεια και των δύο να αποσαφηνίσουν και να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο της θρησκείας –αλλά και τη θέση του μυστικισμού- αναλύοντας τα φιλοσοφικά ρεύματα και θεολογικά δόγματα που εμπλέκονται. Στη διάκριση αυτή, εκτός από το εύρος παραπομπών και επιχειρημάτων από τους δύο μελετητές, περιλαμβάνεται και η ξεχωριστή θρησκευτική τοποθέτηση του καθενός, η καθαρά χριστιανική -από την πλευρά του Cudworth- και η εναλλακτικά θρησκευτική -από την πλευρά του Huxley- που επικεντρώνεται στον πυρήνα τριών εκ των επικρατέστερων θρησκειών (Χριστιανισμός, Βουδισμός, Ινδουισμός) στο πλαίσιο της Perennial Philosophy (και εξελικτικά με το ρεύμα των Traditionalists). Συμπερασματικά, θα παρουσιαστεί η βαθύτερη σύνδεση των δύο στοχαστών, με τον μεταγενέστερο Huxley, να αποτελεί χρονικά, συνεχιστή της υπεράσπισης του θρησκευτικού στοιχείου απέναντι σε μορφές, όπως η τεχνολογία, που απειλούν την εξαφάνισή του, καθιστώντας το ξεπερασμένο και ανούσιο.

ABSTRACT

The present doctoral thesis entitled: "Aldous Huxley-Ralph Cudworth: a heterochronized dialogue", is a comparative study with the aim of highlighting the similarities, two very special thinkers, the popular writer-novelist and champion of the Perennial Philosophy, Aldous Huxley (1894 -1963) and the lesser-known philosopher and theologian with a dominant position in the current of Cambridge Platonists, Ralph Cudworth (1617-1688). The connection of the two is an original conception that had as its starting point my master's thesis on the analysis of Ralph Cudworth's social theory, as a first attempt to connect the two thinkers was made in the epimeter of this particular thesis.

The primary concern of the thesis is the highlighting of the connection of the theological element and its influence on the formation of the social becoming that prevails in both thinkers. Then the highlighting of another, perhaps more crucial similarity, the attempt of both to clarify and redefine the role of religion - but also the position of mysticism - by analyzing the philosophical currents and theological doctrines involved. In this distinction, in addition to the range of references and arguments from the two scholars, the separate religious position of each is also included, the purely Christian - from Cudworth's side - and the alternative religious - from Huxley's side - which focuses on the core of three of the dominant religions (Christianity, Buddhism, Hinduism) in the context of the Perennial Philosophy (and evolutionarily with the current of Traditionalists). In conclusion, the deeper connection of the two thinkers will be presented, with the later Huxley being, in time, a continuation of the defense of the religious element against forms, such as technology, that threaten its disappearance, making it obsolete and meaningless.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διατριβή αποτελεί μια διερεύνηση και συνέχεια της μεταπτυχιακής μου εργασίας: περί της ορθής χρήσης της θρησκείας, της φιλοσοφικής της προέκτασης και σύνδεσης στον τομέα της ηθικής, της αναζήτησης ενός *Εδάφους*, κατά τον Meister Eckhart. Η σύνδεση του Ralph Cudworth με τον Aldous Huxley, έγινε σχεδόν κατά τύχη αρχικά, ενώ μετά χαράς ανακάλυψα στη συνέχεια πως η σύνδεση των δύο διανοητών είχε πολύ περισσότερα στοιχεία από αυτά που τόλμησα να φανταστώ. Ξετυλίγοντας το νήμα που μου δόθηκε αρχικά, περιπλανήθηκα στους κόσμους των εννοιών που πραγματεύονται αμφοτέρω, με απώτερη επιδίωξη να αναδείξω τη συνάφεια των δύο στοχαστών και να αποσαφηνίσω τα χαρακτηριστικά μια ενδεχόμενης μεταξύ τους σχέσης. Ίσως η σύνδεση των δύο στοχαστών, του διάσημου Huxley και του όχι τόσο γνωστού Cudworth, να δώσει λίγο από το φως του πρώτου στην παρουσία του δευτέρου -στα μάτια του ακαδημαϊκού κόσμου. Ανεξάρτητα όμως από την αναγνωρισιμότητα, το εσωτερικό φως και των δύο είναι λαμπρό, καθώς η Θεϊκή Σπίθα είναι ζωντανή και στους δύο.

Όσον αφορά την εκπόνηση της διατριβής μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τους καθηγητές μου: τον πρότερο επιβλέποντα καθηγητή κ. Διονύση Δρόσο, για την πολύχρονη και πολύτιμη στήριξή του, τόσο στην εκπόνηση της μεταπτυχιακής όσο και της διδακτορικής μου διατριβής. Τον κ. Αθανάσιο Σακελλαριάδη και για την ένθερμη ανάληψη του ρόλου του επιβλέποντα και για την άμεση καθοδήγηση και στήριξη, που λειτούργησε καταλυτικά στην διεκπεραίωση της διατριβής. Τα υπόλοιπα μέλη της Τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, τον κ. Παναγιώτη Πανταζάκο και τον κ. Κωνσταντίνο Ράντη, για τη σημαντική υποστήριξή τους. Θα ήθελα να ευχαριστήσω, επίσης, τον θρησκευολόγο και ομότιμο καθηγητή του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας του Ε.Κ.Π.Α., κ. Στέλιο Λ. Παπαλεξανδρόπουλο, που χάρη στην -τυχαία και κομβική- συνάντησή μας πριν αρκετά χρόνια, με ενέπνευσε να συμπεριλάβω το κομμάτι των *Traditionalists*. Ξεχωριστές είναι οι ευχαριστίες στην οικογένειά μου, για την πολύχρονη στήριξη καθώς και την σύζυγό μου, Γιολάντα, και τους γονείς της, για την αμέριστη συμπαράσταση. Οι τελικές ευχαριστίες μου απευθύνονται στο Ακατάληπτο Όν, που ονομάζουμε Θεό.

-Γεώργιος Μάνος Ιωάννινα, 5-6-2023

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Αν και με διαφορά λίγων αιώνων, το ζήτημα που πραγματεύονται οι δύο προς ανάλυση στοχαστές, παραμένει επίκαιρο. Με τα πρώτα σημάδια βιομηχανικής εξέλιξης στη Βρετανία του 1600 παρατηρούνται τα πρώτα ρήγματα στη δυναμική, μέχρι πρότινος, εικόνα της εκκλησίας. Η δύναμη της τεχνολογίας δίνει το θάρρος στους τότε διανοητές όπως ο T.Hobbes να αμφισβητήσουν την πρωτοκαθεδρία της εκκλησιαστικής εξουσίας, αφαιρώντας της το μοναδικό της έρεισμα, τη θεϊκή ύπαρξη. Η κατάχρηση της εκκλησιαστικής εξουσίας μέσω της καταπίεσης που ασκεί στο λαό, από θρησκευτικές ομολογίες, όπως ο Καλβινισμός, αποτελεί άλλο ένα πλήγμα στο ρόλο που έχει το θρησκευτικό στοιχείο στα κοινωνικά δρώμενα. Ο Σκωτσέζος φιλόσοφος και θεολόγος R. Cudworth, αναλαμβάνει το ρόλο του κύριου υπερασπιστή του θρησκευτικού στοιχείου, επικρίνοντας την αθεϊστική τάση που κερδίζει έδαφος αλλά και τους θρησκευτικούς εκπροσώπους που ευθύνονται με τη στάση τους για τις διαστάσεις που αυτή έχει πάρει. Το μέλλον για ένα κόσμο χωρίς Θεό διαγράφεται δυσοίωνο για ένα διανοητή όπως Cudworth, που θεωρεί πως η χρήση της τεχνολογίας, δίχως θεϊκά εμπνευσμένο πνευματικό υπόβαθρο θα αποβεί καταστροφική για την ανθρωπότητα.

Κάνοντας ένα άλμα στο 1900, όπου η τεχνολογία έχει αποκτήσει μεγάλες διαστάσεις, ο A.Huxley αναλαμβάνει τώρα το ρόλο του υπερασπιστή του θρησκευτικού στοιχείου, υπό συνθήκες όντως απειλητικές, καθώς η επέκταση της βιομηχανίας με μορφές όπως ο H.Ford, καθιστούν τον κίνδυνο πραγματικό. Ως απόγονος οικογένειας επιστημόνων, ο Huxley αποτελεί άλλο ένα ανήσυχο πνεύμα που διοχετεύει το συγγραφικό του ταλέντο για να καυτηριάσει τα τεκταινόμενα της εποχής του και να προβληματίσει το κοινό σχετικά με την πορεία της ανθρωπότητας. Το έργο του *Brave New World*, με το οποίο έγινε ευρέως γνωστός, αποτελεί ένα από τα πολλά που παρουσιάζουν τη διάσταση που έχει πάρει η διαμάχη τεχνολογίας-θρησκείας. Αν εξερευνήσει όμως κανείς συνολικά το συγγραφικό του έργο θα διαπιστώσει την ανησυχία του για το συγκεκριμένο θέμα από τα πρώτα κιόλας κείμενά του. Ο Huxley, όπως και ο Cudworth, ενδιαφέρεται για την ουσιαστική δύναμη μεταμόρφωσης που παρέχει η θρησκεία στον άνθρωπο, και όχι για την τύποις λειτουργία που έχει πάρει. Θεωρούν επίσης και οι δύο, πως η σωστή χρήση και αξιοποίηση της θρησκείας θα αποτελέσει την πραγματική λύση στα προβλήματα που υπάρχουν σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Η επέμβαση του R.Cudworth γίνεται μέσω των έργων του: *The True Intellectual System of the Universe, A Treatise Concerning Eternal and Immutable Morality* και *A Treatise on Freewill*. Στα έργα του, που κατατάσσονται στους τομείς οντολογίας (το πρώτο κατεξοχήν) και ηθικής, αναλαμβάνει να αποδείξει την ύπαρξη του Θεού καθώς και την πορεία της θεολογικής προσέγγισης των φιλοσόφων από την αρχαιότητα ακόμα, χωρίζοντας τους σε θεϊστές και αθεϊστές. Θεωρεί πως η παρουσία του Θείου ερμηνεύτηκε από την αρχαιότητα με ποικίλους τρόπους, κάποιιοι εκ των οποίων διαστρέβλωσαν εντελώς το περιεχόμενό του, γι' αυτό και αναλαμβάνει να παρουσιάσει την πορεία που πήρε, αναδεικνύοντας τον αληθινό πυρήνα από τον οποίο δημιουργήθηκαν τόσα παρακλάδια. Συνδυάζοντας την πλατωνική φιλοσοφία με τη χριστιανική θρησκεία και αποδεικνύοντας τη σύγκλιση των δύο, δημιουργεί ένα μοναδικό κράμα, που στοχεύει να φέρει συμφιλίωση σε δογματικές διαμάχες. Η πλήρης απόρριψη του Θείου, επειδή ο άνθρωπος διέφθειρε τη μορφή του λόγω των προσωπικών του συμφερόντων και ελαττωμάτων είναι λανθασμένη ως εκ τούτου για τον Cudworth, πόσο μάλλον σε χρονικά σημεία που αποτελούν σταθμούς στην πορεία της ανθρώπινης εξέλιξης, όπως αυτό που δραστηριοποιείται ο ίδιος. Με πλήθος επιχειρημάτων αλλά και με γραφή που συγκινεί τον αναγνώστη -καθώς πηγάζει από τη βιωματική προσέγγιση των λεγομένων του- ο Cudworth, αν και σχετικά άσημος, αποτελεί περίπτωση φιλοσόφου ολκής.

Η δραστηριοποίηση του Huxley λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον που προσφέρει μεγαλύτερο πλήθος πληροφοριών και σχετικά ευκολότερη πρόσβαση σ' αυτό. Καταφέρνει και διαχειρίζεται το πλήθος αυτό -των πληροφοριών- το οποίο και αναδομεί σύμφωνα με τις θεωρήσεις του. Έργα του που παρουσιάζουν ομοιότητα με αυτά του Cudworth, καθώς ασχολούνται κατεξοχήν με την ανάλυση και παρουσίαση του Θείου στις διάφορες μορφές που αυτό έχει πάρει, αποτελούν τα *The Perennial Philosophy*, *The Divine Within* αλλά και το *The Doors of Perception*. Η σκοπιά του Huxley είναι διαφορετική ωστόσο από αυτή του Cudworth, καθώς δεν παίρνει το μέρος κάποιας από τις προς ανάλυση θρησκείες, αλλά επιδιώκει να αναδείξει το λειτουργικό και μυστικό/μυστικιστικό χαρακτήρα τους ως ουσιώδη και επωφελή για τον εκάστοτε πιστό. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί επίσης ο συγχρωτισμός του με μορφές όπως ο Jiddu Krishnamurti και η εμπλοκή του ενεργά στη Vendata καθώς θα επηρεάσει καταλυτικά τη συγγραφική του πορεία.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ/ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

A.1) Ποιά η επιρροή του Θείου στη διαμόρφωση του κοινωνικοπολιτικού γίνεσθαι; Μπορεί να γίνει η ενσωμάτωση του Θείου στοιχείου με τρόπο που να αναδεικνύει τη θετική επίδραση που έχει σε μία εύρυθμη κοινωνική λειτουργία;

A.2) Ένα ζήτημα που ταλανίζει τον κόσμο από τον καιρό του Cudworth έως τα χρόνια του Huxley -αλλά και ως σήμερα- είναι αυτό της διάστασης του ‘προβλήματος’ θρησκείας-τεχνολογίας. Είναι εφικτός ο συμβιβασμός των δύο πεδίων;

-Στην ενότητα *Ουτοπία* αναλύονται προβληματικές όπως: η σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος, η Δευτέρα Παρουσία και το *Δείπνο του Αμνού*, η διαστρέβλωση της συμπάθειας, το Κράτος της Λογικής, το ζήτημα Χρόνου και αιωνιότητας, η θεϊκή ουσία ως Άχρονο Καλό, η επιστημή ως εργαλείο παράτασης της ζωής, οι θρησκευτικοί όροι *murugan*, *moksha* και *maithuna*, προτάσεις επίλυσης της οικονομικοπολιτικής κατάστασης, βιολογική διαχείριση και πνευματική εκπαίδευση, ουτοπικές και δυστοπικές εκφάνσεις, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, η προπαγάνδα σε σχέση στη δημοκρατία και τη δικτατορία, μέθοδοι πλύσης εγκεφάλου, η χρήση και η λειτουργία και οι επιπτώσεις της μεσκαλίνης, η έννοια της *Istigkeit*, όραμα-παράδεισος-κόλαση, το *Υπέρλαμπρο Σκότος*, η υπερβατική τέχνη, η διττή οδός του διαλογισμού, οι *Αντίποδες* του Νου, το πέρασμα στη μοντέρνα τέχνη, η μεταθανάτια εμπειρία και τα στάδια του Bardo, η αποθέωση-θεοποίηση διττή οδός προς τη Γνώση.

Η ώθηση που έχει το ρεύμα της τεχνολογίας ισχυροποιεί η φωνή διανοητών όπως ο T.Hobbes να αμφισβητήσουν την πρωτοκαθεδρία της εκκλησιαστικής εξουσίας, και κατ’ επέκταση τη θεϊκή ύπαρξη. Η κατάχρηση της εκκλησιαστικής εξουσίας από την άλλη πλευρά, με δόγματα, όπως ο Καλβινισμός, αποδυναμώνει το ρόλο του θρησκευτικού στοιχείου στα κοινωνικά δρώμενα. Το ζήτημα της τεχνολογίας αποκτά μεγάλες διαστάσεις, στα χρόνια του A.Huxley ο οποίος παραλαμβάνει και τα ηνία της υπεράσπισης του θρησκευτικού στοιχείου από τον Cudworth. Το έργο του *Brave New World* παρουσιάζει τη διάσταση που έχει πάρει το θέμα της διαμάχης τεχνολογίας-θρησκείας. Ο Huxley και ο Cudworth, ενδιαφέρονται για την ουσιαστική δύναμη μεταμόρφωσης που παρέχει η θρησκεία στον άνθρωπο. Θεωρούν αμφότεροι πως η ορθή χρήση της θρησκείας θα επιφέρει μία ουσιαστική λύση στα προβλήματα που υπάρχουν σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Η επίλυση βρίσκεται, σύμφωνα με τον Huxley, μόνο στην περιοχή του αληθινά Καλού, στο αιώνιο θεϊκό επίπεδο ή στο ζωικό υποανθρώπινο επίπεδο. Σε αυτή την κατάσταση εντοπίζεται η βίωση του Αιώνιου Τώρα, και η έξοδος από το χρονικό επίπεδο. Σύμφωνα με τον Huxley, Χρόνος και επιθυμίες αλληλεπιδρούν δραστικά. Όσον αφορά τη σύνδεση των προαναφερθέντων πεδίων, ο Cudworth παρουσιάζει τη θεώρηση των σφραγίδων του θεϊκού νου στο πεδίο της ύλης. Ο ανθρώπινος νους αντιλαμβάνεται τη θεϊκή δράση ως απείκασμα της θεϊκής τελειότητας. Ομορφιά και η καλοσύνη ενοικούν στην πηγή της δημιουργίας ως σταθερές ποιότητες το Θείου Νου. Ο Cudworth υποστηρίζει πως εκεί εδράζονται η γνώση και σοφία και ένεκα ομοίωσης στον ανθρώπινο νου και ως εκ τούτου Cudworth και Huxley συγκλίνουν ως προς τη διάσταση αλλά και σχέση *Νου* και *νου*.

Η ρίζα του *λάθους* στην ανθρώπινη κατάσταση ταυτίζεται με την αρχή του δυισμού και κατά τον Cudworth, εντοπίζεται στη διαίρεση της θέλησης. Η ανθρώπινη θέληση βρίσκεται σε κατάσταση σύγχυσης, αδυνατώντας να προβεί σε ορθές πράξεις. Ο Huxley επεξεργάζεται την ίδια θέση και παρουσιάζει διεξοδικά τη γένεση του δυισμού από το λεκτικό, στο εννοιολογικό και στο πρακτικό πεδίο. Προϋπόθεση για τη θέωση αποτελεί η μονομέρεια και η αφοσίωση του νου ολοκληρωτικά σ' αυτό το έργο. Η ατομική βούληση αναδημιουργείται εφόσον θυσιαστεί να αφομοιωθεί από τη θεϊκή, παράγοντας αυτόματα τον καρπό της ελευθερίας και της Λύτρωσης.

Β)Και οι δύο στοχαστές αξιοποιούν πληθώρα φιλοσοφικών-θεολογικών χωρίων και επιχειρημάτων για να αφυπνίσουν τον εκάστοτε αναγνώστη/πιστό ως προς την Αλήθεια. Αποτελεί κοινό στόχο των προς εξέταση διανοητών η αφύπνιση και ο προβληματισμός των αναγνωστών σχετικά με την πορεία της ανθρωπότητας και τη θέση του θρησκευτικού στοιχείου σ' αυτή;

-Μέσα από τη διάρθρωση του κεφαλαίου *Θεοτοπία* επιχειρείται η ανακατασκευή της Θεϊκής υπόστασης, η ολοκλήρωση του ψηφιδωτού αντανάκλασής της στην ανθρώπινη νόηση αλλά και η προσπάθεια ομοίωσης με αυτή. Στη *Θεοτοπία* αναλύονται πνευματικές τεχνικές που αφορούν την αναγνώριση του *Θεϊκού Εδάφους*. Το Έδαφος αυτό είναι άχρονο, άυλο, αόρατο. Οι χαρακτήρες στα έργα του Huxley, ενεργούν ως άλλοι φιλόσοφοι, όμοιοι με αυτούς των

πλατωνικών κειμένων, σε αναζήτηση της αλήθειας, της φύσης, του καλού, του ωραίου, του έρωτα.

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται παράλληλα τα έργα *Grey Eminence* και *The Devils of Loudun*, λόγω της θεματικής τους συνάφειας. Το ευρύτερο μέρος του κεφαλαίου αναφέρεται στη διαφοροποίηση μεταξύ θρησκευτικών πρακτικών που αφορούν τη θεϊκή αποκάλυψη. Μερικές από τις προβληματικές είναι: η επίδραση του μυστικισμού, η λειτουργία των συμβόλων, των τελετουργιών και του λόγου, διαφοροποιήσεις ειδών του διαλογισμού και προσευχής, η έννοια της συντηρήσεως (synderesis), η απεικόνιση της Θείας Βούλησης ως ηλιόδιαγραμμα, η εκμηδένιση του Εγώ, προ-καρτεσιανές θεωρήσεις περί ψυχής, η θεώρηση του Deleuze για την υπνοβασία, η μυστικιστική προσέγγιση της St. Teresa of Avila, η προέλευση του δαιμονισμού, η σχέση σεξουαλικότητας και πνευματισμού.

Γ.1)Υφίσταται σύνδεση των δύο στοχαστών με κοινό φιλοσοφικό πυρήνα κατά την πάροδο του χρόνου; Συνεχίζει ο Huxley μέσω της *Perennial Philosophy* τη φιλοσοφική παράδοση του Cudworth - όπως αυτή διαφαίνεται στο σύνολο των έργων του αλλά και στο *A Treatise concerning Eternal and Immutable Morality*; Είναι στόχος και των δύο η ανάδειξη μιάς αιώνιας ηθικής, μιάς αιώνιας φιλοσοφίας;

Γ.2)Και οι δύο στοχαστές προσπαθούν να αποσαφηνίσουν οποιεσδήποτε ανθρώπινες διαστρεβλώσεις και δόγματα που παραγκωνίζουν την ορθή λειτουργία της θρησκείας. Αποτελεί κοινό στόχο η ανάδειξη -μέσω των απόψεων των διανοητών- της πρακτικής διάστασης της θρησκείας;

-Στην ενότητα *Η Αιώνια Φιλοσοφία* αναλύονται προβληματικές όπως: η Μέση Οδός, η έννοια του *tat tvam asi*, η διάσταση ινδουισμού και βουδισμού, η ρίζα του δυισμού, το δόγμα του εσώτερου φωτός, η μετάβαση από τη σκέψη στο Λόγο, η σημασία της σιωπής και η αναλυτική σκέψη, οι τύποι λατρείας του Θεού, η εσωτερική και εξωτερική επίδραση του νου στην ύλη, το Καθαρό Φως του Κενού, η προσωπικότητα και η μετενσάρκωση, η πρακτική της dhyana και η επαφή με τον κόσμο, το Φυσικό Χάος, η *ιερή αδιαφορία*, η σχέση θρησκείας και ατομικής ιδιοσυγκρασίας, η τριμερής σωματική διάκριση του W.Sheldon.

Όσον αφορά έννοιες που αναλύονται παράλληλα στους Huxley και Cudworth μεταξύ αυτών είναι και οι εξής: η έννοια του *φαντάσματος*, τα είδη της Θείας Χάρης και η σχέση της με την ελεύθερη βούληση, η σημασία της φιλανθρωπίας, η απονέκρωση των παθών, η τέχνη ως εργαλείο της θεϊκής γνώσης, η θέση του κακού και ο ορισμός της Κόλασης, η θέση της οδύνης και του μαρτυρίου στην πορεία του πιστού προς τη φώτιση, η έννοια της πίστης, η Θεία Πρόνοια, η Τριαδικότητα της θεϊκής υπόστασης, η διαστρέβλωση της θρησκείας, ο δρόμος προς τη σωτηρία. Σε γενικότερο πλαίσιο η ενότητα εστιάζει στην ξεχωριστή θρησκευτική τοποθέτηση του κάθε στοχαστή, η καθαρά χριστιανική –εκ μέρους του Cudworth- και η εναλλακτικά θρησκευτική –εκ μέρους του Huxley- που επικεντρώνεται στον πυρήνα τριών εκ των επικρατέστερων θρησκειών (Χριστιανισμός, Βουδισμός, Ινδουισμός). Ο Huxley και ο Cudworth, υποστηρίζουν την ιερότητα της φύσης, ο τελευταίος ειδικά μέσω της έννοιας της πλαστικής φύσης (*plastic nature*). Ο Huxley, αντιτίθεται στο δόγμα του ντετερμινισμού και του ντεϊσμού, της ελεύθερης σκέψης που οδηγεί στον αθεϊσμό, όπως και ο Cudworth. Αναφορά γίνεται, στη διάκριση μεταξύ ησυχασμού και παθητικού συλλογισμού (*passive contemplation*) έναντι του διαλεκτικού διαλογισμού (*discursive meditation*). Για τον Cudworth και τον Huxley η Κρίση έγκειται στην αποκοπή από το Θεό ή συμπόρευση με το Θεό. Η Κρίση βασίζεται στην άσκηση της ελεύθερης βούλησης που του έχει δοθεί. Ο Huxley και ο Cudworth τάσσονται ενάντια στο δόγμα της *Αρχικής Πτώσης* και κατ' επέκταση ενάντια στο καλβινιστικό δόγμα της αναγκαιότητας (*necessity*), ενώ ο Cudworth αναλύει τη θέση της ενδεχόμενης ελευθερίας (*contingent liberty*).

Στην ενότητα που αφιερώνεται στην ομάδα των *Traditionalists* -Rene Guenon, Frithjof Schuon, Julius Evola- παρουσιάζονται θεματικές όπως: η Kali Yuga, η διάσταση μεσαίωνα και διαφωτισμού, η αντίθεση Ανατολής και Δύσης, η διάσταση ιερής και βέβηλης επιστήμης, η θέση του ατομικισμού, το κοινωνικό χάος, ο υλικός πολιτισμός, η εσωτερική πλευρά της θρησκείας.

Ενώ στο επίμετρο παρουσιάζεται εκτενέστερα η πορεία και η συνεισφορά του μυστικισμού με κύριους εκπροσώπους τους Meister Eckhart, St. John of the Cross, St. Louis Marie de Montfort William Law, μαζί με προσωπικές θεωρήσεις του γράφοντος.

1.ΟΥΤΟΠΙΑ

Στόχος του κεφαλαίου είναι να αναδειχθεί η συνάφεια της ιδεώδους κοινωνίας, που φιλοδοξεί να δημιουργήσει ο Huxley, με τη διάρθρωση της πλατωνικής πολιτείας. Το κεφάλαιο θα περιλαμβάνει επίσης και λεπτομερή παρουσίαση των έργων του Huxley, που επιχειρούν αυτήν τη διάρθρωση, εξατομικευμένα. Πρόκειται για τα: *Brave New World*, και *Brave New World Revisited, Island, Ape and Essence*. Τα τρία πρώτα έργα επιχειρούν μια παραγωγική απεικόνιση της μελλοντικής κοινωνίας. Ο όρος ‘ουτοπία’, αν και δηλώνει κάτι το ανέφικτο, στον Huxley αποκτά μια πιο πραγματιστική διάθεση.¹ Οι αλλαγές και οι διορθώσεις, που προτείνει για μια πιο εύρυθμη κοινωνική λειτουργία, διαθέτουν ως επί το πλείστον ρεαλιστικά ερείσματα, και ενώ η επένδυση τους είναι μυθολογική (όπως και στον Πλάτωνα) η απορροή τους είναι ιστορική. Θρησκευτικές και φιλοσοφικές προτάσεις συνυφαίνονται με φανταστικούς χαρακτήρες που συνήθως φέρουν αρχετυπικά χαρακτηριστικά. Οι πολιτικές προτάσεις του είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα, καθώς πέραν της ιστορικότητας και της κοινωνιολογικής τους προέλευσης, στηρίζονται και σε επιστημονικές μελέτες (βιοχημείας, ανθρωπολογίας). Ειδικότερα, στα: *Brave New World* και *Brave New World Revisited*, όπου στο δεύτερο ο Huxley εξηγεί λεπτομερώς και επαναξετάζει την απόρροια κάθε κεφαλαίου του πρώτου, με γνώμονα τους προαναφερθέντες όρους.²

Το *Island* αποτελεί μια πιο καλοσμιλεμένη εκδοχή του *Brave New World*. Οι σκιερότερες πλευρές του απολυταρχισμού, της μαζικής εγκεφαλικής πλύσης, της κυριαρχίας του καπιταλισμού, έχουν εξαλειφθεί. Η θρησκεία επανέρχεται στην πρωτοκαθεδρία αλλά με την πιο βαθιά και ουσιαστική της μορφή, απαλλαγμένη από ατομικές επιδιώξεις. Μια κοινωνία πεφωτισμένων. Η χρήση των ψυχοτροπικών ουσιών έχει πλέον επικουρικό και όχι κατασταλτικό χαρακτήρα, ενώ η σεξουαλικότητα καθαγιάζεται πλέον μέσω του πνευματισμού. Ο κομμουνισμός αξιοποιείται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, καθώς συστήνονται βιοτεχνίες και συντεχνίες, ενώ η παραγωγή αγαθών και η παροχή υπηρεσιών γίνεται από όλους τους πολίτες προγραμματισμένα. Ένα κοινωνικό μόρφωμα που αντηχεί τις φωνές των Thomas More, Saint Augustine αλλά και Noam Chomsky, μεταγενέστερα. Όσο για τη χρήση της επιστήμης,

¹ Σε όλα τα προαναφερθέντα με ουτοπικό χαρακτήρα έργα, ο Huxley επιχειρεί μια κοινωνική δόμηση που στηρίζεται τόσο σε φιλοσοφικές όσο και σε επιστημονικές θεωρήσεις, όπως η σωματοτυπική διάκριση του W. Sheldon, που παρατίθεται με λεπτομέρεια στη συνέχεια της παρούσας διατριβής.

² Στον πρόλογο του *Brave New World Revisited* ο Huxley δηλώνει ρητά την πρόθεση που υποδηλώνει και ο τίτλος του βιβλίου του, την επαναδιαπραγμάτευση των θεωρήσεων του *Brave New World*

προτείνεται μια εξίσου εκπληκτική διαχείριση. Λειτουργεί ως εργαλείο κοινωνικής ταξινόμησης και βελτίωσης, και ως εκ τούτου εκμηδενίζεται η εγκληματικότητα. Επιπλέον, εξελίσσεται με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι στον υπόλοιπο κόσμο, δημιουργώντας δεσμούς με τις θεωρητικές επιστήμες, και παράγοντας κράματα, όπως η «νευροθεολογία». Η Pala, ο μαγικός αυτός τόπος, που περιγράφεται στο *Island*, είναι το ιδανικό τέκνο της ζεύξης ανατολικού και δυτικού πολιτισμού.³

Στον αντίποδα βρίσκεται το κοινωνικό μοντέλο που παρουσιάζεται στο *Ape and Essence*-μια δυστοπική απεικόνιση του μέλλοντος με μάλλον αποτροπαϊκό χαρακτήρα- που δίνει στον αναγνώστη μια αίσθηση προειδοποίησης και με έναν ελεύθερο συνειρμό δανείζεται την επιβλητική και βλοσυρή δύναμη των χριστουγεννιάτικων πνευμάτων του Dickens. Ο Huxley, σε ρόλο Προμηθέα, προφητικής προτρέχουσας Ερινύας. Ένας διανοούμενος αντί διανουμένων Νοστράδαμος. Το σκηνικό, που παρουσιάζεται εγκιβωτισμένα, είναι πράγματι αυτό ενός αποκαλυπτικού σεναρίου. Οι χειρότεροι φόβοι των ανθρώπων με σάρκα και οστά, οι ίδιοι τους οι εγωιστικοί αποχαλίνωτοι εαυτοί, και όπως όλα τα έργα με ουτοπικό χαρακτήρα, και εδώ στοιχεία του παρόντος είναι εμφανή στην πραγματική τρομακτική του διάσταση. Πέραν της πυρηνικής καταστροφής- φλέγον ζήτημα της τότε εποχής- οι λοιπές κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις δεν απέχουν καθόλου από την ανθρώπινη πραγματικότητα του 20^{ου} αιώνα. Βαναυσότητα, σεμνοτυφία, φυλετικός ρατσισμός, σκοταδισμός. Σ' αυτό το απόκοσμο σκηνικό, λατρεύονται οι δαίμονες, που επί ματαίω προσπαθούσαν για χρόνια να εκθρονίσουν το Θεό, ενώ ο τελευταίος παύει πλέον να μνημονεύεται. Η πικρή του ανάμνηση είναι αυτή της απογοήτευσης. Μεταμορφώθηκε στον αποδιοπομπαίο τράγο της αποτυχημένης σωτηρίας τους. Τώρα εξευμενίζουν τον αναπόφευκτο μαρτυρικό τους βίο. Οι απολίτιστοι είναι οι πρότεροι πολιτισμένοι, ενώ οι επιστήμονες που έρχονται για να εξερευνήσουν το εγκαταλελειμμένο τοπίο, έχουν την τύχη ιεραποστόλων στα χέρια βάρβαρων ιθαγενών.

Προσθήκη στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτελούν τα έργα: *Doors of Perception, Heaven and Hell, After many a summer, Crome Yellow*. Συγκεκριμένα, τα δύο πρώτα έργα θα αξιοποιηθούν ως επιπλέον πηγές, σχετικά με το ρόλο των ψυχοτροπικών ουσιών στην πορεία προς τη φώτιση. Στο *Doors of Perception* γίνεται ανάλυση των χημικών ουσιών που διευκολύνουν την πορεία

³ Όσον αφορά την τροποποίηση του κοινωνικού -πολιτικού συστήματος αλλά και την θρησκευτική διαρρύθμιση. Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ. 58-59, 113-144

του πιστού στην ένωσή του με το Θείο. Υπάρχει άμεση σύνδεση με το *Island* και εκτενής αναφορά στο ψυχοτροπικό: “*moksha*”, αλλά και σε παρόμοια σκευάσματα που χρησιμοποιούνταν από πρωτόγονους λαούς. Η προσωπική εμπειρία του ίδιου του συγγραφέα με ψυχοτροπικές ουσίες και η σύνδεση της με τη θρησκευτική ή μυστικιστική εμπειρία είναι αρκετά ενδιαφέροντα.⁴ Ωστόσο πέραν αυτής, γίνεται και μια λεπτομερής ανάλυση των χημικών και βιολογικών διεργασιών που διακρίνουν τέτοιου είδους εμπειρίες -χωρίς τη χρήση ουσιών- καθώς αυτές επιτυγχάνονται με αρκετούς τρόπους, όπως η νηστεία. Στο *Heaven and Hell*, γίνεται περαιτέρω ανάλυση αυτής της θεώρησης, αλλά το βάρος δίνεται στην επιλογή βοηθητικών στοιχείων, όπως η δημιουργία ατμόσφαιρας μέσω της τέχνης (ζωγραφική, μουσική, αρχιτεκτονική, ενδυματολογία, σκηνογραφία, κινηματογράφος, θέατρο). Η υπερβατική, λοιπόν, διάσταση της τέχνης. Αξιοσημείωτες είναι οι αναφορές σε συγκεκριμένα ρεύματα και καλλιτέχνες, καθώς και στις αλλαγές με την πάροδο του χρόνου που επηρέασαν την ικανότητα των ανθρώπων για τη βίωση τέτοιων ιδιαίτερων εμπειριών.

Στα δύο τελευταία έργα: *After many a summer* και *Crome Yellow*, ο Huxley ασχολείται περισσότερο με την κοινωνική διάρθρωση και την επίλυση των σύγχρονων προβλημάτων (υπερπληθυσμός, υποσιτισμός, βιομηχανοποίηση) και των παραγώγων τους (ασθένειες, ανέχεια, φυσικές καταστροφές). Στο πρώτο περιγράφονται οι επιπτώσεις της βιομηχανοποίησης, η κριτική της από τους διανοούμενους, όπως και μια απόπειρα βιολογικής παρεμβολής με ατυχή αποτελέσματα. Ενώ στο δεύτερο η ελίτ των διανοομένων προτείνει μια συνομοσιακή δράση για το κοινό καλό, αναφερόμενη στους προαναφερθέντες όρους. Και στα δύο κείμενα η μεταφυσική διάσταση είναι αρωγός στη διαμόρφωση μιας καλύτερης πραγματικότητας. Σαφείς οι συνδέσεις όσον αφορά τις πολιτικοοικονομικές προεκτάσεις με το *Island*, όπου τα ανωτέρω προβλήματα έχουν λυθεί όπως έχει προαναφερθεί.

⁴ Για την χρήση ψυχοτροπικών ουσιών σε σχέση με την θρησκευτική εμπειρία βλ. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ.257

1.1.1.CROME YELLOW:ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο νεαρός Denis Stone, προσκαλείται σε ένα πάρτυ στην εξοχική κατοικία των Wimbush. Οι συνδαιτημόνες αρχίζουν να αλληλεπιδρούν δημιουργώντας ένα ετερόκλητο μείγμα ηλικιών και ιδιοσυγκρασίας. Ανάμεσα σ'αυτούς ξεχωρίζουν ο κ.Scogan με την κριτική και κυνική του διάθεση για το μέλλον του κόσμου, ο ενθουσιώδης κ.Barbecue-Smith, με τις ενδιαφέρουσες θεωρίες του περί συγγραφής, αλλά και ο επαναστατικός νεαρός καλλιτέχνης Gombauld. Πέραν των ρομαντικών του αναζητήσεων, ο νεαρός ποιητής τυγχάνει ακροατής των φιλοσοφικών θεωρήσεων των προαναφερθέντων χαρακτήρων. Όσο για τους υπόλοιπους χαρακτήρες, όπως ο ιερέας της ενορίας κ.Bodiham, ο Huxley παρουσιάζει αυτούς και τις θεωρήσεις τους σε παράλληλη δράση ώστε να αποφύγει τη μονομερή οπτική γωνία. Πρόκειται για το πρώτο έργο του Huxley και σ'αυτό παρουσιάζεται το σύνολο των φιλοσοφικών, κοινωνιολογικών και θεολογικών ιδεών που θα απασχολήσουν τη συγγραφική του πορεία μέχρι το τέλος της.

1.1.2.Η ΠΑΓΑΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο πρωταγωνιστής του έργου, ο ποιητής Denis Stone, διαπιστώνει πως οι περισσότεροι άνθρωποι πορεύονται στη ζωή με προκατασκευασμένες ιδέες. Ενώ θεωρεί πως κάποιος θα πρέπει πρώτα να ζει τη ζωή και στη συνέχεια να διαμορφώνει τις απόψεις του. Επεκτείνει το συλλογισμό του, δηλώνοντας πως επιχειρεί μια πιο ορθολογική στάση απέναντι στη ζωή. Θέλει να ζήσει ως παγανιστής, αλλά ο ιδεαλισμός του δεν του το επιτρέπει, περιπλέκει τον εαυτό του, προσπαθώντας να αναλογιστεί την ύπαρξη κάθε απόλαυσης και ομορφιάς ως μέσο για τη θέωση. Την τέχνη την ορίζει ως διαδικασία αναδιαμόρφωσης της θεϊκής πραγματικότητας μέσα από το χάος, ενώ την απόλαυση ως τον μυστικό δρόμο για την ένωση με το άπειρο.⁵ Ενώ ο κ.Barbecue-Smith, θεωρεί πως ο οπτιμισμός είναι το άνοιγμα της ψυχής στο Φως, στο Θεό, μια ένωση με το Άπειρο και ο πεσσιμισμός η συστολή της ψυχής προς το Σκότος, η συγκέντρωση του εαυτού σε

⁵ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ. 18-19 "Art is the process by which one reconstructs the divine reality out of chaos. Pleasure is one of the mystical roads to union with the infinite."

ένα σημείο του Κατώτερου Πεδίου. Είναι πνευματική δουλεία σε γεγονότα και φυσικά φαινόμενα⁶.

Δια στόματος κ.Scogan, ένας έξυπνος και πολιτισμένος άνθρωπος θα πρέπει να ξεχωρίζει από το τοπίο, από το περιβάλλον. Θα πρέπει να εμφανίζεται ως κάτι ξεχωριστό απ' αυτό, όχι να αναδύεται φυσικά μέσα απ' αυτό, όπως οι χωρικοί και τα σπίτια τους στην εξοχή.⁷ Η αντίθεσή του με τη φύση αποτελεί ένδειξη πως ο άνθρωπος αυτός ξεχωρίζει από το πλήθος, ξεχωρίζει από τη ροή των πραγμάτων, ως ιδιαίτερη προσωπικότητα και κύριος του εαυτού του. Ακριβώς για τους ίδιους λόγους είναι και ενάντια στην απομίμηση της κατασκευαστικής των πόλεων. Σε μια δική του θεώρηση υποστηρίζει, πως ακόμη και οι τουαλέτες, θα πρέπει να βρίσκονται στο πάνω μέρος του σπιτιού πλαισιωμένες από βιβλία που θα αναπτύσσουν το πνεύμα. Η παράξενη αυτή αισθητική πρόταση προσπαθεί να εξυψώσει τον άνθρωπο ακόμη και τη στιγμή που τελεί μια από τις πιο 'βάρβαρες' ανάγκες του.⁸ Ο έτερος καλλιτέχνης του έργου, ο ζωγράφος Gombauld, πειραματίζεται με τον κυβισμό, απλοποιεί σταδιακά τις μορφές της φύσης μέχρι να φτάσει στην απόλυτη αφαίρεση. Εν τέλει ζωγραφίζει τις σκέψεις του εξωραϊσμένες σε αφηρημένες

⁶ Βλ. Aldous Huxley, ο.π., σελ.46 Την ίδια θεώρηση σχετικά με τη μεταθανάτια ζωή κάνει ο Huxley στο *Time Must Have a Stop*, παρουσιάζοντας μάλιστα την πορεία της ψυχής του θείου του πρωταγωνιστή προς μία αποτυχημένη ένωση με το Θεό. Ο κύριος λόγος είναι φυσικά η ύπαρξη ενός ισχυρού Εγώ που αποτρέπει την ψυχή από την πρόσμιξή της με το δημιουργό της. Λεπτομερής παρουσίαση αυτής της διαδικασίας γίνεται στο κεφάλαιο *Time Must Have a Stop* και στις ενότητες «Η μεταθανάτια εμπειρία του Eustace Barnack» της παρούσας διατριβής.

⁷ Στο ίδιο, σελ.50 Όσον αφορά την ανθρώπινη νόηση ενάντια στη φύση Βλ. Επίσης Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.77-78

⁸ Αξίζει να αναφερθούμε σ' αυτό το σημείο οι απόψεις του φημισμένου Ιάπωνα συγγραφέα, Junichiro Tanizaki, όσον αφορά τη διαρρύθμιση της κατοικίας κατά το ιαπωνικό πρότυπο. Εκεί διαπιστώνουμε πως δίνεται ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο κατασκευής και τοποθέτησης της τουαλέτας σε σχέση με το υπόλοιπο οικοδόμημα. Γίνεται μάλιστα με τέτοιο τρόπο ώστε να ενσωματωθεί αρμονικά το μέρος αυτό στο όλον: «Κάθε φορά που πηγαίνω σ' ένα τέμπλο στο Κυότο ή στη Νάρα, και μου δείχνουν την παλιά, αγνά φωτισμένη και μαζί πεντακάθαρη τουαλέτα, αισθάνομαι μέσα απ' την καρδιά μου ευγνωμοσύνη για την ιαπωνική αρχιτεκτονική. Το δωμάτιο υποδοχής είναι κι αυτό βέβαια πολύ όμορφο, αλλά η γιαπωνέζικη τουαλέτα είναι μια πραγματική πνευματική ανάπαυση. Βρίσκεται πάντα χωριστά απ' το κύριο οίκημα, στο τέλος ενός διαδρόμου, μες στη σκιά πυκνής βλάστησης και μυρωδιές από φυλλώματα και βρύα, κι η αίσθηση του να κάθεται μέσα σ' αυτή την αγνή ακτίνα φωτός, τυλιγμένος στο ημίφως της αντανάκλασης του σότζι, χαμένος σε διαλογισμούς ή κοιτάζοντας έξω από το παράθυρο το τοπίο του κήπου, είναι κάτι που δεν μπορεί να χωρέσει σε λέξεις [...] Στ' αλήθεια, η τουαλέτα είναι το καλύτερο μέρος για να αφουγκραστεί κανείς το θόρυβο των εντόμων, την φωνή των πουλιών, να δει σωστά το φεγγάρι τη νύχτα και να γευτεί τη σπαρακτική ομορφιά της αλλαγής των εποχών του χρόνου, και τολμώ να πω πως εδώ συνέλαβαν πολλές απ' τις ιδέες τους οι ποιητές χάικου μέσα απ' τους αιώνες. Πράγματι δεν μπορούμε να μην πούμε πως, μέσα σ' όλη την ιαπωνική αρχιτεκτονική, η τουαλέτα είναι το πιο καλαισθητο κομμάτι. Οι πρόγονοί μας, που συνήθιζαν να κάνουν όλα τα πράγματα ποιήση, μετασχημάτισαν αυτό που δίκαια μπορεί να θεωρηθεί το πιο ακάθατο μέρος της κατοικίας σ' έναν τόπο υψηλής λεπτότητας, που τον συνέδεσαν με την ομορφιά της φύσης, και τον τύλιξαν σε νοσταλγικούς συνειρμούς. Σε σύγκριση με τους δυτικούς ανθρώπους, οι οποίοι εκ προοιμίου θεωρούν το θέμα βρόμικο και αποφεύγουν μετά βδελυγμίας την οποιαδήποτε μνεία του μπροστά σε τρίτους, εμείς έχουμε να επιδείξουμε πολύ μεγαλύτερη ορθοφροσύνη και τη λεπτότητα ενός πραγματικά βαθιού πνεύματος. Junichiro Tanizaki, *Το εγκώμιο της σκιάς*, Άγρα, 2011, σελ.28-32

γεωμετρικές μορφές. Η τέχνη απομακρύνεται από τη φύση και εγκιβωτίζεται στις αντανakλάσεις του ανθρώπινου ναρκισσισμού.⁹ Κυβισμός, θρησκεία, φιλοσοφία, αποτελούν αντιπερισπασμούς. Ο άνθρωπος προσπαθεί με κάθε τρόπο να πάρει τα μάτια του από το τοπίο, από το δημιούργημα του Θεού. Με τις ανθρώπινες κατασκευές του προσπαθεί να αποφύγει τον βαρετό του περίγυρο. Γι' αυτόν ακριβώς αυτό το λόγο προτιμά πλέον τον υπόγειο παρά τον υπέργειο σιδηρόδρομο.¹⁰

1.1.3.ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΑΜΝΟΥ

Στην πλευρά της Εκκλησίας όμως, η βαρύτητα δίνεται αλλού. Παρουσιάζεται η περίπτωση του κ.Bodiham, του ιερέα της ενορίας του Crome, ενός παθιασμένου ιεροκήρυκα, που προσπαθεί να κάνει τους ενορίτες του να κατανοήσουν την ιδιαίτερη φύση του θείκου όντος, να καταλάβουν πόσο τρομακτικό είναι το να «πέσει κανείς στα χέρια του Θεού».¹¹ Όσοι νομίζουν πως πρόκειται να έχουν καλή μεταχείριση πλανώνται, γιατί δε γνωρίζουν ότι θα αντιμετωπίζουν τη φωνή της δικαιοσύνης, τη φωνή του θυμού. Στο τέλος της Κρίσης¹², με την επιστροφή του Χριστού, οι άνθρωποι, ανάλογα με τις πράξεις τους θα δειπνήσουν με τον Αμνό (Lamb) ή με τον Μεγάλο Θεό (Great God).¹³ Καλεσμένοι στο δείπνο το Αμνού θα είναι οι πιστοί χριστιανοί, ενώ στον άλλο, οι άπιστοι θα αποτελέσουν οι ίδιοι το δείπνο, ως προσφορά στο Θεό. Οι κυρίαρχοι βασιλείς και όλοι οι δυνατοί -στη ζωή- άντρες θα γίνουν βορά των πραγματικά δικαίων, των υποτελών τους, και θα διαπιστώσουν πως ο Θεός της Οργής είναι ο ίδιος με το Θεό της Συγχώρεσης, ένας διπλός Θεός. Ο Δυϊσμός λύεται.

Παραθέτοντας τη συγκεκριμένη θεώρηση, ο Huxley αναλύει την οπτική που θέλει το τέλος του κόσμου να συνοδεύεται από τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού αλλά και την τελική Κρίση Του. Ο ίδιος αποφεύγει ένα τόσο στενό πλαίσιο που δεν αφήνει όρια στην ανθρώπινη πρωτοβουλία ωστόσο το συγκεκριμένο σημείο ανήκει σε αυτά που είναι δύσκολο να διακρίνουμε το κατά

⁹ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ. 55

¹⁰ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ. 130

¹¹ Η ίδια φράση ακριβώς χρησιμοποιείται από τον Huxley στο *After many a summer* (σελ. 37).

¹² Σχετικά με την Θεϊκή Αποκάλυψη αλλά και την αναγνώριση του Θεϊκού Νου μέσα από τις δυνατότητες του ανθρώπινου νου. Πατήρ Αθανάσιου Μυτιληναίου, *Ερμηνεία εις την Αποκάλυψιν του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου- Οι τρεις πρώτες ομιλίες απομαγνητοφωνημένες*, Ιερά Μονή Κοιμηθίου «Κοιμήσεως Θεοτόκου» και «Αγίου Δημητρίου», Στόμιον Λαρίσης, Μάιος 2007, Σελ. 51-53

¹³ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ. 43

πόσο τάσσεται υπέρ ή κατά. Η ταύτιση των δύο θεϊκών πλευρών σε ένα πρόσωπο λύει αφενός το πρόβλημα του δυισμού, αλλά διχάζει αφετέρου ως προς τη φύση της παναγαθότητάς Του. Για τον Cudworth, ο κριτής δεν είναι ένας εξωτερικός Θεός, αλλά η ουσία του Θεού εντός του ανθρώπου έτσι ώστε ο άνθρωπος να γίνει κριτής του εαυτού του, αποκόπτοντας το Θεό ή δεχόμενος και συμπορευόμενος μαζί του. Η κρίση και ο προκαθορισμός είναι ανθρώπινη υπόθεση, αλλά σε μια πιο στενή εγωιστική θεώρηση του που τον δικάζει αφ' εαυτού και του στερεί την άσκηση της ελεύθερης βούλησης που του δίνεται. Ο Cudworth διαφωνεί επίσης με το συγκεκριμένο δόγμα, αυτό του απόλυτου προκαθορισμού. Αντ' αυτού δίνει πρωτοκαθεδρία στη δύναμη της ελεύθερης βούλησης και ως εκ τούτου στη δυνατότητα αλλαγής της πορείας ενός βίου έως και την τελευταία στιγμή. Επιπλέον, θεωρεί πως ένα τέτοιο σχέδιασμα υποβιβάζει την εγαλοσύνη του θεϊκού Όντος, καθώς υποδεικνύει μια ρηχή, άδικη και ανάρμοστη Κρίση. Για τον Cudworth, η πίστη μας στο Θεό και στην παντοδυναμία Του, δεν πρέπει να συγγέεται με την ύπαρξη κάποιων ορίων. Ο Θεός γνωρίζει – ως άχρονος- τις ενδεχόμενες χρονικές εξελίξεις, ωστόσο δεν μπορεί κανείς να γνωρίζει την ακριβή διάσταση ή εκπλήρωση των γεγονότων. Εκεί ο Θεός αφήνει στον άνθρωπο -και στην ελεύθερη βούλησή του- το περιθώριο για δράση και για πιθανή αλλαγή της έκβασης των γεγονότων και παράλληλα εμπιστεύεται πως το κομμάτι καλοσύνης του θα δράσει ανάλογα. Η πίστη στο Θεό έγκειται στην αγάπη Του και στην αγαθή Του προαίρεση για βοήθεια αλλά και διόρθωση των ανθρώπινων σφαλμάτων. Η λύση στο πρόβλημα είναι η πίστη στο Θεό. Από τη στιγμή που πιστεύουμε στην αιωνιότητα και στην παντοδυναμία του Θεού, δεν είναι αναγκαίο να υπάρχουν και σαφείς αποδείξεις σχετικά με τη λειτουργία της, η ατέλεια του νου μας δικαιολογείται στην προκειμένη περίπτωση. Ο Θεός όντας αιώνιος, δεν αντιλαμβάνεται το παρελθόν το παρόν και το μέλλον όπως ο άνθρωπος. Ο Θεός ως ένα ον δίχως χρονικό περιορισμό -πάντα και παντού παρών- γνωρίζει τα πράγματα βάσει αυτής της ιδιότητάς του. Δεν μαντεύει το μέλλον, παρατηρώντας το παρόν ή εξετάζοντας το παρελθόν. Γνωρίζει τα πάντα γιατί διαθέτει γνώση του εν δυνάμει μέλλοντος. Σύμφωνα με τον Socinus η θεϊκή παντογνωσία εδράζεται στο ότι οι πράξεις έχουν το χρίσμα της αναγκαιότητας. Εφόσον ο Θεός δεν γνωρίζει πρωύτερα (prescience) αλλά ύστερα από την πραγματοποίηση (foreknown) των γεγονότων, κάποιος μπορεί να θεωρήσει πως η έκβαση είναι προκαθορισμένη. Ο Cudworth αντιλέγει, πως η ενδεχόμενη ελευθερία που είναι συνυφασμένη με την επιλογή της βούλησης, είναι υπαρκτή. Ένεκα αυτής δίνεται το περιθώριο να θεωρηθεί ένα μελλοντικό συμβάν ως πιθανό ενδεχόμενο και όχι ως τετελεσμένο. Η αναγκαιότητα αφορά τη στιγμή της δράσης και

όχι την προηγούμενη ή την επόμενη στιγμή αυτής. Κατ' αυτό τον τρόπο ο Cudworth καταρρίπτει το επιχείρημα της αναγκαιότητας, αφήνοντας περιθώριο στην επιλογή.¹⁴

Αγγίζοντας το θέμα της Δευτέρας Παρουσίας, ο κ.Bodiham επεκτείνεται στην ανάλυση της σύστασης της Ανόσιας Τριάδας που θα δράσει εκείνους τους καιρούς. Πρόκειται για τον Δράκοντα, Το Κτήνος και τον Ψευδοπροφήτη (The Dragon, the Beast, the False Prophet). Ο Σατανάς, υποστηρίζει, μπορεί να λειτουργήσει μόνο μέσω των ανθρώπων. Θα δράσει έμμεσα, παρεισφρύνοντας στους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας που μπορεί να τον συμφέρει καλύτερα. Ο Δράκος είναι η παγανιστική Ρώμη και μέσω αυτής εκφράζεται το πνεύμα της απιστίας.¹⁵ Το Κτήνος, που συμβολίζεται εναλλακτικά και από μια γυναίκα, είναι αναμφισβήτητη η παπική δύναμη. Όσον αφορά τον Ψευδοπροφήτη πρόκειται για την Κοινωνία του Ιησού (Society of Jesus) ή την Εκκλησία γενικότερα, και το πνεύμα της ψευδούς ηθικότητας συνδέεται μ' αυτήν. Τα τρία πνεύματα συνδέονται με τα τρία σύμβολα: Απιστία, Παπισμός, Ψευδοπροφήτης. Το πρώτο είναι το πνεύμα του γερμανικού κριτικισμού. Ο υψηλός κριτικισμός -αναφέρεται ειρωνικά ως τέτοιος- έχει απομακρυνθεί από το αληθινό χριστιανικό πνεύμα της Βίβλου. Το πνεύμα του παπισμού μετά τον Φραγκό-Πρωσικό πόλεμο έχασε την ισχύ του στη Γαλλία αλλά εδραιώθηκε στη Γερμανία. Το πνεύμα της ψευδούς ηθικότητας παίζει εξίσου καθοριστικό ρόλο στον πόλεμο αυτό, όπου στόχος είναι η γερμανική παγκόσμια κυριαρχία μέσω μιας Ισουιτικής ηθικής. Με το πέρας της λειτουργίας ο κ.Bodiham γυρνώντας σπίτι του, συναντά μια έκπληξη. Η απάντηση στην εκκλησιαστική προπαγάνδα βρίσκεται σε ένα διαφημιστικό φυλλάδιο, ποιοτικά ανώτερο από τα δικά του. Άλλη μια πρόγευση του *Island*, όπου ο κατάλογος του εμπορικού καταστήματος λειτουργεί ως δέλεαρ για τους κατοίκους του νησιού.¹⁶ Ο πειρασμός που θα βγάλει τους ανθρώπους από τον πραγματικό παράδεισο. Χρηστικά και αισθητικά αντικείμενα παντός είδους, έτοιμα να καλύψουν κάθε είδους ανάγκη-επίπλαστη ως επί το πλείστον.¹⁷

¹⁴ R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 1-4

¹⁵ Βλ.Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage,2005, σελ.41

¹⁶ Βλ.Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005 σελ.134

¹⁷ Βλ.Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage,2005, σελ.44-45 Το κήρυγμα του κ.Bodiham, όπως διανθίζεται από τον Huxley, είναι βασισμένο σε πραγματικό κήρυγμα ιερέα, τα στοιχεία του οποίου δίνονται στο τέλος της περιγραφής.

1.1.4.Η ΔΙΑΣΤΡΕΒΛΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΑΘΕΙΑΣ

Ο κ.Scogan στη συζήτησή του με τον Denis Stone αναλύει την πορεία των συναισθημάτων σχετικά με τα δυσάρεστα γεγονότα. Όσο και να θέλουμε να πιστέψουμε πως είμαστε ευαίσθητοι και συναισθηματικοί ως είδος, στην πραγματικότητα απέχουμε πολύ απ' αυτό. Αρχικά μπορεί να συμπάσχουμε σχεδόν πανομοιότυπα με τον πόνο του άλλου, αλλά στη συνέχεια αυτό καταλαγιάζει. Δεν μπορούμε να ταυτιστούμε για μεγάλο διάστημα, απομακρυνόμαστε και εν τέλει αποστασιοποιούμαστε πλήρως, με το συνάνθρωπο να μένει μόνος και να υποφέρει μαρτυρικά. Σαρκαστικά ο Huxley προσθέτει πως είναι καλύτερα έτσι, αφού τουλάχιστον ένα μέρος του κόσμου μπορεί να απολαύσει τη ζωή. Διαφορετικά ο πόνος και το μαρτύριο του ενός θα σήμαινε ταυτόχρονα τον πόνο όλων.¹⁸ Βλέπουμε στο σημείο αυτό πως ο άνθρωπος διαχειρίζεται την έννοια της συμπάθειας. Διαχωρίζει το συναίσθημα δημιουργώντας δύο πλευρές, όπου η μία το βιώνει με εσωτερική αλληλεπίδραση των μελών της ενώ η δεύτερη καθόλου. Η μία πλευρά θυσιάζεται προς όφελος της άλλης. Το κοινωνικό σύνολο διχάζεται δραματικά και είναι εύλογο ένας τέτοιος διχασμός να δημιουργήσει μελλοντικά προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία μιας κοινωνίας- κάτι που υπάρχει ανέκαθεν. Η έννοια της συμπάθειας που πραγματεύεται ο Cudworth είναι διαφορετική. Εκεί το συναίσθημα βιώνεται και μοιράζεται ολοκληρωτικά. Ο ισόποσος καταμερισμός φέρει την ισορροπία του συνόλου χωρίς το φόβο ταραχών, και χωρίς τη 'ζημία' ενός μέρους του προς όφελος ενός άλλου. Πρέπει, λοιπόν, να ληφθεί μια απόφαση που θα ευνοεί συναισθηματικά το σύνολο, και όχι απλά ένα μέρος της ανθρωπότητας.

Ένα ενδιαφέρον σημείο στο *Crome Yellow* αποτελεί το σχέδιο του κ.Scogan για την επικράτηση του λογικού ανθρώπου. Ο ίδιος διερωτάται αν θα 'πρεπε να γίνει τρελός. Οι τρελοί είναι αυτοί που κινούν τα νήματα του κόσμου, άνθρωποι με ενθουσιώδη μανία. Θεωρεί πως ο κόσμος ακούει τους φιλοσόφους ως ένα ευχάριστο διάλειμμα. Δεν πρόκειται όμως να τους ακούσει σοβαρά ούτε και να τους ακολουθήσει πιστά σε ό,τι πουν. Ενώ ο τρελός είναι αυτός που τους κινητοποιεί. Ό,τι έχει γίνει στον κόσμο, λέει ο κ.Scogan έχει γίνει από κάποιον τρελό. Μιλώντας πιο συγκεκριμένα αναφέρει τα παραδείγματα του Λούθηρου και του Έρασμου.¹⁹ Ο Έρασμος

¹⁸ Στο ίδιο ,σελ.84

¹⁹ Βλ.Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage,2005, σελ.123 Σχετικά με την επίδραση του Λούθηρου Βλ.επίσης

ακούστηκε και θαυμάστηκε για τις απόψεις του, αλλά η λογική, η σύνεση και το ήπιο ύφος με το οποίο αυτή συνάδει δεν ήταν αρκετό για να τραβήξει τον κόσμο. Απεναντίας ο Λούθηρος μιλώντας ως μανιακός, και με βεβαιότητα πέραν της λογικής, κέντρησε την προσοχή του κόσμου. Αυτό συνέβη καθώς κατάφερε να ανταποκριθεί στο πάθος του κόσμου, στα βαθύτερα ένστικτά του. Οι άνθρωποι της λογικής δεν έχουν πειθώ. Τι μπορεί να γίνει τότε; Θα είναι ο κόσμος πάντα έρμαιο των παράλογων και των μανιακών; Ο κ.Scogan προτείνει να ενεργοποιηθούν οι λογικοί και να σχηματίσουν ένα πλαίσιο διαχείρισης των μανιακών. Να εκμεταλλευθούν την ωμή δύναμη που οι τελευταίοι κατέχουν. Αν γίνουν οι λογικοί οι στοχοθέτες και υποκινητές των μανιακών υπάρχει ελπίδα. Οι λογικοί πρέπει να συνωμοτήσουν για να ιδρύσουν ένα Κράτος Λογικής (Rational State).²⁰ Σ' αυτό θα υπάρχουν τρεις μεγάλες κάστες με πολλές εσωτερικές διαφοροποιήσεις. Κάθε άτομο περνώντας από ενδελεχή έλεγχο θα κατανέμεται στη θέση που θα θεωρείται ότι θα υπηρετήσει καλύτερα τους σκοπούς του κράτους. Μια πλατωνική πολιτεία. Στο *Island* ο Huxley θα δώσει λεπτομερή ανάλυση αυτής της διάταξης.²¹ Οι τρεις τάξεις θα είναι: α) οι Διευθύνουσες Νοήσεις (Directing Intelligences) β) οι άνθρωποι της Πίστης (Men of Faith) γ) το Κοπάδι (the Herd). Οι διευθυντές όπως στο *Brave New World* ελέγχουν τα πρακτικά ζητήματα και οργανώνουν τη ροή των ανθρώπων της πίστης που με τη σειρά τους κινητοποιούν τη μάζα. Ανάμεσα στους διευθύνοντες θα υπάρχουν και αυτοί που θα έχουν ένα βαθμό ελευθερίας. Οι άνθρωποι της πίστης θα κατευθύνονται έτσι ώστε να διαχειριστούν τον ενθουσιασμό τους με στόχο αυτός να διοχετευτεί σε λογικές ιδέες. Οι άνθρωποι της πίστης θα πείσουν τη μάζα πως το μόνο που πρέπει να κάνουν στη ζωή είναι το οχτάωρο εργασίας²² και πως η ύπαρξη τους είναι σωματική, η γη είναι το κέντρο του σύμπαντος

Heinrich Heine, *Religion and Philosophy in Germany: A Fragment*, translated by John Snodgrass, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., London, 1891, σελ.19-59 Για την σχέση του Λούθηρου και του Έρασμου με το μυστικισμό. Rudolf Otto, *The idea of the holy*, translated by John W. Harvey, Oxford University Press, London, 1936, σελ.101,107

²⁰ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, ο.π., σελ.124

²¹ Η κοινωνική διάρθρωση που παρουσιάζεται στο *Island* απέχει παρασάγγας από αυτή του «Rational State». Εκεί ο σκοπός δεν είναι η πειθώς του συνόλου με έμμεσο τρόπο αλλά ο διαφωτισμός του για μια ελεύθερη και ειλικρινή συμβίωση μεταξύ των μελών του. Περισσότερες πληροφορίες παρέχονται στις ενότητες «Οι νέες επιστήμες της Pala».

²² Στο *Brave New World* ο Huxley έχει εξελίξει πλέον το σχέδιο για μια κοινωνική σταθερότητα. Με τη βοήθεια της επιστήμης ο πληθυσμός ελέγχεται και οριοθετείται στο επιθυμητό όριο. Η πλειονότητα των ανθρώπων εργάζεται 7,5 ώρες ημερησίως κι αυτό γιατί πειράματα που διεξήχθησαν, έδειξαν ότι έτσι διασφαλίζεται η κοινωνική ευρυθμία. Στην εφαρμογή της τετράωρης εργασίας υπήρχε έλλειψη εκτόνωσης που οδήγούσε σε κατάχρηση της ουσίας *soma* και κατ' επέκταση σε αναταραχές. Η επιστήμη μάλιστα, αν και έχει φτάσει στο σημείο να μπορεί να παράξει το σύνολο της τροφής εργαστηριακά, υποχωρεί και διατηρείται ο παραδοσιακός τρόπος

και αυτό που πρέπει να κάνουν είναι να υπακούν τους ανωτέρους. Σημασία θα δοθεί στην αθανασία. Θα είναι κοιμισμένοι με το αλκοόλ που θα φροντίσουν να παράγουν και να διοχετεύουν οι διευθύνοντες.²³ Άνθρωποι όπως ο Denis Stone, που δεν μπορεί να προσδιοριστεί που ανήκουν, θα καταλήξουν σε θάλαμο αερίων. Όσον αφορά το ζήτημα της εκκεντρικότητας, ο κ.Scogan επισημαίνει πως η εκκεντρικότητα είναι η δικαίωση όλων των ιδιαιτεροτήτων της αριστοκρατίας. Θεωρεί πως είναι αναγκαίο να υπάρχει αυτή η κάστα ανθρώπων, που θα μπορούν να σκέφτονται και να δρουν, δίχως να ενοχλούνται από θέματα διαβίωσης και θα μπορούν να δράσουν ελεύθεροι και να ερευνήσουν. Είτε ονομάζονται καλλιτέχνες είτε αριστοκράτες, πρόκειται για μια ελίτ. Σε μια ενδεχόμενη επανάσταση, όλοι αυτοί οι καλλιτέχνες και κάθε είδους εκκεντρικοί θα πνιγούν από την έκρηξη του πλήθους. Ο καλλιτέχνης δε θα έχει θέση πλέον, θα αφομοιωθεί από το πλήθος αν θελήσει να συνεχίσει να υπάρχει. Θα μπορέσει να ζήσει όμως χωρίς τις ιδιαιτερότητες που τον χαρακτηρίζουν; Οι καλλιτέχνες σύμφωνα με τον Huxley αντιπροσωπεύουν τη μέσο οδό της υπερβατικότητας του εαυτού, δίχως αυτή, δεν υπάρχει τέχνη.

Ως ένα προμύνημα για το *Brave New World*, εκκολαπτήρια, μπουκάλια, υλικά εργαστηρίου, συνθέτουν την εικόνα του μέλλοντος σ' ό,τι αφορά την ανθρώπινη αναπαραγωγή.²⁴ Ο Έρωτας θα είναι ελεύθερος, κατά τα λεγόμενα του διανοούμενου κ.Scogan. Θεωρεί πως με την πορεία που έχει η επιστήμη, με όλες τις νέες εφευρέσεις, οδηγούμαστε προς μια απελευθέρωση των ιδεών του ανθρώπου. Στην αντίθετη πλευρά ο καλλιτέχνης Gombauld υποστηρίζει την πορεία της ζωής με ό,τι αυτή περιλαμβάνει -τροφή αναπαραγωγή, θάνατο- καθώς και τα συναισθήματα που συνδέονται με κάθε διαδικασία. Ο κ.Scogan προφητεύει τον διαχωρισμό. Η κοινωνία θα πρέπει να βρει νέα θεμέλια και να αποδεσμευτεί η πορεία του ανθρώπου από κάθε φυσικό προγραμματισμό. Ο Δαρβίνος θα δικαιωθεί εφόσον οι επιστήμονες θα επιτύχουν, εκεί όπου αυτός και άλλοι απέτυχαν.

Μεγάλη σημασία δίνει ο Huxley στο θέμα του υπερπληθυσμού. Ο έλεγχος της ανάπτυξης του ανθρώπινου πληθυσμού είναι ένας σημαντικός παράγοντας που θα επηρεάσει την κατεύθυνση που θα έχει η εξελικτική πορεία του ανθρώπινου είδους. Όπως και στο *Brave New World*,

συλλογής και παραγωγής τροφής για τους προαναφερθέντες λόγους. Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World*, Vintage, σελ.197

²³ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, ο.π. σελ.126-127

²⁴ Στο ίδιο.σελ.23

γίνεται και εδώ αναφορά για το *Malthusian League*, πρόκειται για τον οργανισμό που ιδρύθηκε από τον οικονομολόγο Thomas Robert Malthus.²⁵ Στο βιβλίο του, *An essay on the principle of population*, αναφέρει δύο είδη ελέγχου που ισχύουν ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου σε όλα τα κράτη και δημιουργούν τη γραμμή ανάπτυξης πληθυσμού σε συμφωνία με την ανάπτυξη της παροχής τροφής. Έχουμε, λοιπόν, τους: α) προληπτικούς ελέγχους (preventive checks) που λειτουργούν μέσω ηθικών περιορισμών και αποχής, όπως η απαγόρευση γάμου στους οικονομικά ασθενείς β) θετικούς ελέγχους (positive checks), όπως αρρώστιες, λιμοί, πόλεμοι, και άλλα γεγονότα που οδηγούν γενικά σε πρόωρο θάνατο.²⁶

Στον αντίποδα των λεγομένων του κ.Scogan -μία εκ των χαρακτήρων του Crome Yellow- η Emmeline περιφρονεί τη φύση της πραγματικότητας, υποβιβάζει και θεωρεί καθετί πρακτικό, όπως την όρεξη για φαγητό, κάτι υποδεέστερο. Φαίνεται να εκθειάζει μακάβρια το θάνατο παρά τη ζωή. Πρόκειται για άλλη μια αναφορά σε όλα τα περιστατικά δυσισμού που υποτιμούν το σώμα χάριν του πνεύματος, θεωρώντας πως η πνευματική ανάπτυξη πρέπει να γίνει εις βάρος της σωματικής.²⁷ Θεωρεί πως η αληθινή αγάπη μπορεί να βιωθεί μόνο στην αιωνιότητα άρα όχι σ' αυτόν τον κόσμο, σ' αυτή τη διάσταση της πραγματικότητας που ζούμε, μόνο σε κάποια άλλη σφαίρα.²⁸ Αναφέρει πως ο πρόγονος της και η γυναίκα του βίωσαν το «μυστικό γάμο» (mystic wedding).²⁹ Ενώ θεωρεί πως δύο άνθρωποι που θέλουν να βιώσουν αυτή την αγάπη πρέπει όχι να ζήσουν, αλλά να πεθάνουν μαζί. Η σφαίρα αυτή, της απόλυτης αγάπης και κατ' επέκταση της απόλυτης καλοσύνης ίσως βρίσκεται πέραν των ανθρωπίνων –ίσως και πέραν των ζωντανών ή υπαρκτών- διαστάσεων. Πιθανότατα τοποθετείται στη διάσταση του Είναι, ως απρόσμηκτο Καλό, εκτός χωροχρόνου, και ως εκ τούτου στην αιωνιότητα. Πέρα από αυτή την μονομερή και δυϊστική αγάπη, ο Huxley παρουσιάζει και αλλή μια εκδοχή, εξίσου πνευματική αλλά πιο αρμονική. Σ' αυτή βρίσκονται αγκαλιασμένοι στην ανατολή του ηλίου, ο Ivor και η Marry, ο

²⁵ Στο ίδιο ,σελ.154

²⁶ Το συγκεκριμένο ζήτημα αναλύει ο Huxley και στο *Brand New World Revisited* και παρουσιάζεται στην παρούσα διατριβή στην ενότητα «Το Πρόβλημα του υπερπληθυσμού», αλλά και στο *Island* στην ενότητα «Murugan-Mosha-Maithuna». Στην τελευταία ο συγγραφέας έχει αποκρυσταλλώσει μετά από χρόνια έρευνας τη μορφή της τέλει αναλογίας μεταξύ φιλοσοφίας, θεολογίας και επιστήμης, φέροντας αρμονική επίλυση στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού.

²⁷ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ.102-104

²⁸ “True love being infinite and eternal, can only be consummated in eternity” Στο ίδιο, σελ.104 Πρόκειται για θεωρήσεις που ο Huxley αναλύει εκτενώς στο βιβλίο του *After Many a Summer*, και παρουσιάζονται περαιτέρω στην πορεία της διατριβής στην ενότητα «Το άχρονο Καλό».

²⁹ Περισσότερα για τον χημικό/ ιερό/μυστικό γάμο, ως σύζευξη των εσωτερικών αντιθέτων στον άνθρωπο αλλά και την περίπτωση του αλχημιστή Nicolas Flamel και της συζύγου του. Βλ. Titus Burckhardt, *Alchemy: Science of the cosmos Science of the soul*, translated by W. Stoddart, Penguin Books Inc., Baltimore Maryland, 1972, σελ.149

ήλιος αγγίζει τα πρόσωπά τους σα να τους φωτίζει και να καθαρίζει το νου τους.³⁰ Ο ήλιος συμβολίζει, φυσικά, τη νόηση της συνείδησης που λάμπει στο σκοτάδι του υποσυνείδητου, ενώ πνευματική και σωματική αγάπη εναρμονίζονται.

³⁰ Βλ. Aldous Huxley, *Crome Yellow*, Vintage, 2005, σελ. 110

1.2.1.AFTER MANY A SUMMER

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο *After many a summer*, ένας πλούσιος επιχειρηματίας, ο Jo Stoyte, καλεί στην έπαυλή τον ερευνητή Jeremy Pordage με σκοπό την μελέτη κάποιων χειρογράφων.³¹ Εκεί συναντάει και τους υπόλοιπους χαρακτήρες του έργου: τον προσωπικό γιατρό και ερευνητή του κ.Stoyte, Dr.Obispo, τον φίλο και διαχειριστή της φάρμας, κ. Propter, αλλά και την ερωμένη του, Virginia. Οι χαρακτήρες συνομιλούν για τα προσφιλή θέματα στον Huxley: φιλοσοφία, κοινωνιολογία, θεολογία, ενώ καταλήγουν σε ένα κυνήγι για την αιώνια νεότητα που θα τους φέρει αντιμέτωπους με μία ωμή- αλλά και παράδοξη- πραγματικότητα.

1.2.2.ΕΙΚΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΪΚΗ ΟΥΣΙΑ

«Ο Θεός είναι Αγάπη» και «Δεν υπάρχει θάνατος» είναι οι φράσεις που επαναλαμβάνει ο κ.Stoyte εσωτερικά για να ηρεμήσει, καθώς ο θυμός επιδεινώνει την υγεία του.³² «Είναι κάτι τρομερό το να πέσεις στα χέρια του ζωντανού Θεού», επισημαίνει το κείμενο που είναι κρεμασμένο στο φοριαμό κ.Stoyte.³³ Πρόκειται λοιπόν για βιβλικές φράσεις που λειτουργούν ως mantra και έχουν ως στόχο να κρατούν τον οξύθυμο επιχειρηματία εντός των ηθικών δικλίδων. Πέραν αυτών ο Huxley μας παρουσιάζει και άλλες οπτικές γωνίες και κριτικές που αφορούν την θεϊκή υπόσταση και λειτουργία. Η κριτική του Dr.Obispo στο χειρόγραφο της οικογένειας Hauberk που μελετά ο κ. Pordage, αφορά μια φράση που επισημαίνει: «Αγάπα το Θεό όπως είναι, όχι όπως μιλάς γι' αυτόν ή τον πλάθεις με τη φαντασία σου».³⁴ Σχολιάζει πως είναι ανόητο να μην αφήνεις κάποιον να αγαπήσει τη φανταστική εικόνα του για το Θεό, ενώ συνεχίζει την κριτική του για τη θρησκεία, τη φιλοσοφία, και την πολιτική λέγοντας πως και οι τρεις κλάδοι αποτελούν απλά «νήματα λέξεων»³⁵ για τα οποία οι άνθρωποι διαφωνούν μεταξύ

³¹ Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.10

³² Στο ίδιο,σελ.32,35-37

³³ Απ.Παύλος,*Προς Εβραίους*, 10:31 Σχετικά με τον εβραϊκό μυστικισμό της Kabbalah και πιο συγκεκριμένα τα είδη του Zohar, Merkabah, αλλά και το ρεύμα των Εσσαιών. J. Abelson, *Jewish Mysticism An introduction to the Kabbalah*, G. Bell and Sons, London, 1913

³⁴ Ο Miguel de Molinos ήταν Ισπανός μυστικιστής, επικεφαλής εκπρόσωπος της θρησκευτικής αναγέννησης του Ησυχασμού. Στα φερόμενα ως γράμματα προς τη Lady Ann Hauberk περιλαμβάνεται και η παραπάνω φράση.

³⁵ Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.54

τους μέχρις εσχάτων. Λόγια αμφίσημα ή ανούσια. Οι άνθρωποι σκοτώνουν για τη χρήση μιας λανθασμένης λέξης. Πρωτότερα βέβαια, έχει αναφέρει το Θεό ως πνεύμα, ως ‘αγνή φαντασία’, ως πρώτη ύλη, ως την έδρα της φαντασίας, και κατ’ επέκταση είναι δύσκολο να μη τον πλάσουν με τη φαντασία τους.³⁶

Ποιά όμως η σχέση Θεού και ανθρώπου; Εκεί βασίζεται η ερώτηση: «Τι είναι ο άνθρωπος;» που θέτει ο Huxley μέσα από τη θέση του Berulle, και που βρίσκει την απάντηση: «Ένα τίποτα περιτριγυρισμένο από το Θεό, γεμάτο από Θεό, αν το επιθυμεί»³⁷ ενώ σύμφωνα με τον John Tauler ο Θεός είναι ένα ον αποτραβηγμένο από τα υπόλοιπα πλάσματα, μια αληθινή δύναμη, ένας απλός μηχανισμός. Ο Θεός είναι απρόσιτος για το προσωπικό ανθρώπινο μυαλό.³⁸ Ο κ.Propter συμφωνεί με τα λεγόμενα του Dr.Obispo ο οποίος υποστηρίζει πως ο Θεός δεν πρέπει να λατρεύεται με τη φαντασία. Η προσωπικότητα είναι η προσωπική βούληση και η προσωπική βούληση είναι η άρνηση της πραγματικότητας, και η άρνηση του Θεού.³⁹ Ο Θεός δε μπορεί να γίνει κατανοητός από μία συνείδηση που κυριαρχείται από το Εγώ. Ο άνθρωπος προσπαθεί με κάθε μέσο να εκφράσει αυτή τη φανταστική εικόνα που έχει για το Θεό, ένα εξ αυτών η τέχνη. Η τέχνη αποτελούσε όργανο της θρησκείας έως τον 20^ο αιώνα, ενώ κατά τη Μεταρρύθμιση κατάφερε να αποκτήσει δημιουργική αυτό-έκφραση.⁴⁰ “Ένα ιδανικό όμως είναι απλά μια προβολή ενός μέρους της προσωπικότητας. Απ’ αυτή την άποψη όλοι οι καλλιτέχνες, επιστήμονες και γενικότερα όσοι φαίνονται να υπερβαίνουν την προσωπικότητα, βρίσκονται παραδόξως στον πυρήνα της.”⁴¹

³⁶ Μία απεικόνιση του Θεού που έχει δημιουργηθεί με εγωισμό δεν παύει να είναι μια εικόνα της φαντασίας, μια έννοια δίχως ουσία, και ένα τέτοιος πυλώνας στην πίστη του χριστιανού είναι με βεβαιότητα επίφοβος και αβέβαιος. Αρκετοί όμως είναι αυτοί που στηρίζουν την πίστη τους σε κάτι το οποίο δεν γνωρίζουν με βεβαιότητα, ενώ θεωρούν σίγουρη και επιζητούν την κάλυψη της Θείας πρόνοιας, παρότι βλέπουν τις προσπάθειες τους να ματαιώνονται αδικαιολόγητα. Ο δρόμος προς τη θεϊκή γνώση δεν μπορεί να στηριχτεί στο Εγώ και στην ατελή φύση του ή στην εργαλειακή χρήση του για πνευματική μεταμόρφωση, ως εκ τούτου η τύχη μιας τέτοιας προσπάθειας είναι καταδικασμένη –σύμφωνα με τον Cudworth- σε παταγώδη αποτυχία.

³⁷ Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.90 Πρόκειται για αναφορά στον Γάλλο καθολικό ,καρδινάλιο και πολιτικό, Pierre de Bérulle, έναν από τους σημαντικότερους μυστικιστές του 17ου αιώνα στη Γαλλία. Οι πρακτικές του Berulle αναλύονται εκτενώς στην ενότητα «Grey Eminence» της παρούσας διατριβής.

³⁸ Η αλλιώς ο Deus Absconditus (κρυμμένος Θεός) όπως συναντάται στη θεολογία του Θωμά Ακινάτη αλλά και έπειτα στον Ιανσενιστή Pascal. Βλ. Μ. Πασκάλ, *Σκέψεις*,Καστανιώτη, Αθήνα, 2002

³⁹ Στο ίδιο,σελ.156

⁴⁰ Στο ίδιο,σελ.70

⁴¹ Στο ίδιο,σελ.110 επίσης Βλ.σελ.230 Βλ.Owen Coggins, *Aldous Huxley and Michel de Certeau: Scientists, Historians, Writers, Mystics, Panel: Aldous Huxley; Fifty Years After* , Northeast Modern Language Association, 43rd Annual Convention, Rochester, New York: 15-18 March 2012 σελ.8-9

Πέραν των ιδιαιτέρων προσωπικοτήτων υπάρχει και μία πολύ μεγάλη μερίδα ανθρώπων που δεν έχει προβλήματα αυτοέκφρασης, έχει όμως προβλήματα αυτοσυντήρησης. Ως εκ τούτου αγωνίζονται σκληρά για να αποκτήσουν και εν συνεχεία να κρατήσουν το μικρό τους βασίλειο, την ατομική ιδιοκτησία. Κατά τον κ.Propter όμως, η φτώχεια εξευγενίζει τον άνθρωπο, εφόσον συνοδεύεται από θρησκευτική θεμελίωση και λειτουργεί ως μέσο -όπως στην περίπτωση των αγίων- διαφορετικά τον εξαθλιώνει.⁴² Κοιτάζοντας τους φτωχούς αγρότες που δουλεύουν στα

Βασίζόμενοι σε μεταγενέστερες εργασίες για τον μυστικισμό και τα μυστικιστικά κείμενα, ο Owen Coggins υποστηρίζει πως, τόσο ο Aldous Huxley όσο και ο Michel de Certeau, μπορούν να διαβαστούν ως μυστικιστές – ακολουθώντας βέβαια έκαστος τις δικές του τυπολογίες μυστικισμού. Ο Huxley αναγνώρισε τον μυστικισμό στη βιοχημικά υποβοηθούμενη εμπειρία και διαπίστωσε ότι υπάρχει ηθική ευθύνη για τον μυστικιστή, εφόσον προσπαθήσει να μεταδώσει το περιεχόμενο της εμπειρίας, ενσωματώνοντας τη γνώση που αποκτήθηκε για τη βελτίωση της κοινωνίας. Ο Huxley αναζήτησε αυτή την εμπειρία εκεί που περίμενε να τη βρει, παρεμβαίνοντας άμεσα στη χημεία του εγκεφάλου για να μεταμορφώσει τη συνειδησή του, κυρίως με μεσκαλίνη και LSD αλλά και με πρακτικές συγκέντρωσης και διαλογισμού. Στη συνέχεια, έκανε επανειλημμένες -και εν μέρει επιτυχημένες- προσπάθειες να μεταδώσει τις εμπειρίες του σε μια πρακτική της γραφής που οραματιζόταν ότι συνεισέφερε στις αναδυόμενες επιστήμες της «καθαρής και εφαρμοσμένης αυτολογίας, νευροθεολογίας, μεταχημείας, μυκομυστικισμού» -όπως αυτές αναφέρονται στο *Island*. Έτσι, σύμφωνα με τον Coggins, το έργο του συνιστά μυστικιστικό γραπτό, χρησιμοποιώντας τη μυθολογία για να παρακάμψει την αδυναμία μιας επιστημονικής περιγραφής μιας επιστημονικής διαδικασίας που τελικά διέφυγε την επιστημονική γλώσσα, στην εκτεταμένη και φιλόδοξη ουτοπία του *Island*. Μέσα στον κόσμο της Pala συναντούμε το κείμενο *Notes on What's What* που προσπαθεί να ολοκληρώσει αυτήν την εργασία : το ίδιο το μυθιστόρημα είναι η προσπάθεια του ίδιου του Huxley από μία λογοτεχνική σκοπιά.

Η αντιμετώπιση του μυστικισμού από τον Certeau ήταν πολύ διαφορετική. Ενώ δεν αποκλείει την προ-γλωσσική εμπειρία, την αφήνει πέρα από τη γλώσσα, και αντ' αυτού αναζητά μυστικιστικά κείμενα και έργα τέχνης αλλά και την *απούσα παρουσία* που τα δομεί. Παρουσιάζει, στον Μυστικό Μύθο, ένα κείμενο που μιλάει για μυστικιστικά κείμενα ενώ ταυτόχρονα εμφανίζει πτυχές αυτών. Για παράδειγμα, στο βιβλίο ο Certeau περιγράφει περιπτώσεις αποφαιτικής, μυστικιστικής γραφής, αποκηρύσσοντας τη δική τους ικανότητα να μιλάνε για τέτοια πράγματα, αλλά κάνοντας έκκληση σε άλλα, παλαιότερα κείμενα που είχαν την εξουσία να δοκιμάζουν μια μεταγραφή της απουσίας θεμελίωσης του Λόγου. Το ίδιο το κείμενο του Certeau ξεκινά με μια τέτοια αποποίηση ευθύνης, ταυτίζοντας παραδόξως τη γραφή του με τη γραφή που περιγράφει, ακριβώς με την πράξη της αποστασιοποίησής τους. Το ίδιο το παράδοξο σηματοδοτεί περαιτέρω την *παρουσία/απουσία* του μυστικισμού στη γραφή. Σχετικά με τον αποφαιτικό μυστικισμό Βλ. Επίσης Thomas Merton, *A Course in Christian Mysticism, Thirteen Sessions with the Famous Trappist Monk*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota

Αξίζει να αναφέρουμε όχι μόνο τις επιρροές του Huxley, αλλά και τις σημαντικές προσωπικότητες που επηρέασε ο ίδιος, μία εξ αυτών και ο Thomas Merton. Ο Thomas Merton (1915-1968), ήταν Ρωμαιοκαθολικός Τραπιστής μοναχός του οποίου τα γραπτά έχουν ασκήσει επιρροή στον Καθολικισμό, στο κίνημα της Νέας Εποχής, στο κίνημα της Ειρήνης, καθώς και στο κίνημα της Προσευχής που εντοπίζεται στην καρδιά της αναδυόμενης εκκλησίας και που διαπερνά τον Ευαγγελισμό. Ο Merton ήταν ένας παραγωγικός συγγραφέας -σχεδόν 70 από τα βιβλία του εκδόθηκαν κατά τη διάρκεια της ζωής του ή και μεταθανάτια. Ο Merton συμμετείχε στο κίνημα της Ειρήνης κατά τη διάρκεια του πολέμου του Vietnam. Ο Merton θεωρείται ίσως ισχυρότερος υποστηρικτής του παραδοσιακού μοναχισμού στην Αμερική ιστορία . Ο Merton, λοιπόν, είχε μελετήσει το βιβλίο του Aldous Huxley, *Ends and Means*, που του δημιούργησε μια έλξη όχι μόνο για τον μυστικισμό εν γένει, αλλά πιο συγκεκριμένα για τον αποφαιτικό μυστικισμό - την γνώση του Θεού που αποκτήθηκε με άρνηση--που θα του επέτρεπε να συσχετιστεί αργότερα με τις βουδιστικές διδασκαλίες. Ο Huxley ήταν η εισαγωγή του Merton στον Βουδισμό, μια θρησκεία που ακολούθησε εκτενώς κατά τη διαμονή του στη Γεσθιμανή ξεκινώντας περίπου το 1952. Ο Μέρτον μελέτησε τις διδασκαλίες του δασκάλου του Zen, D.T. Suzuki αλλά και του περίφημου βουδιστή μοναχού, Thich Nhat Hanh.

⁴² Η σύνδεση της πενίας και της ιερότητας παρουσιάζεται στο κεφάλαιο «The Perennial philosophy» στην παράγραφο «Πλούτος- δύναμη -Φώτιση».

χωράφια του κ.Stoyte, ο κ.Propter λέει πως λόγω της άγνοιάς τους αντάλλαξαν τα αγαθά τους για πλούτο και επέτρεψαν να τους πολλαπλασιάσουν τις ανάγκες. Τα χρέη τους αυξήθηκαν και αναγκάστηκαν να ζουν ως δούλοι.⁴³

1.2.3 ΤΟ ΑΧΡΟΝΟ ΚΑΛΟ

Η μοναδική λύση αποφυγής του εφιάλτη της υποδούλωσης που προαναφέρθηκε, είναι η αιώνια επαγρύπνηση. Οι αναμνήσεις σα σύννεφα μαζεύονται και σκοτεινιάζουν το φως. Η αιώνια επαγρύπνηση είναι ελευθερία, η ζωή ως προσωπικότητα είναι δουλεία. Αν κάποιος όμως κοιτάξει το περιβάλλον, η αναφορά του επανέρχεται αλλά αυτή τη φορά την κινεί αλλού.⁴⁴ Δεν είναι μια κίνηση βούλησης που κατευθύνεται και ελέγχεται, αλλά μία που απλά παρατηρεί τα συναισθήματα και τις επιθυμίες να συγκεντρώνεται ως καθίζημα – όπως η συγκέντρωση ουσιών στον πάτο ενός βάζου με νερό. Η αντίληψή του βλέπει καθαρά τις λέξεις και ανάμεσα από τις λέξεις το ίδιο το νερό καθαρό πλέον, διαυγές. Η αντίληψη είναι σαν το νερό που περιβάλλει τα ψάρια. Ζουν στο νερό, το έχουν ανάμεσα τους, και παρ' όλα αυτά δε γνωρίζουν τι είναι. Νομίζουμε ότι είμαστε ελεύθεροι κι ότι πράγματα που συμβαίνουν γίνονται τυχαία, αλλά αυτό είναι μια διαστρεβλωμένη αίσθηση της ελευθερίας. Υπάρχει τάξη στη σύνδεση των πράξεων, απλά δεν αναγνωρίζουμε τις αιτίες.⁴⁵

Υπάρχουν κι αυτοί που δρουν πέραν των κοινωνικοπολιτικών κινήτρων και δεδομένων, αυτοί που τους ενδιαφέρει ο διαφωτισμός και όχι η επαναλαμβανόμενη συναισθηματική και αισθητηριακή διέγερση. Τους ενδιαφέρει επίσης, η υπέρβαση της προσωπικότητας, το πέρασμα από το ανθρώπινο επίπεδο στο επίπεδο της αιωνιότητας. Το σκεπτικό των ανθρώπων που ενδιαφέρονται για διαφωτισμό θα είναι ενδεχομένως πολύ διαφορετικό από αυτό των υπολοίπων, καθώς λειτουργούν με ένα είδος εξελιγμένου ενστίκτου.⁴⁶ Το άμεσο ζωικό ένστικτο δεν εξηγείται με λέξεις, οι λέξεις μπορούν μόνο να υπενθυμίσουν παρόμοιες εμπειρίες. Οι περισσότεροι συγγραφείς γράφουν για την απελευθέρωση μέσω του μυστικισμού χωρίς να έχουν οι ίδιοι άμεση εμπειρία. Πιο κάτω ο κ.Propter υποστηρίζει πως πρέπει μόνος του κάποιος να ψάξει το δρόμο και να ακολουθήσει τα βήματα, δεν υπάρχει παράκαμψη.⁴⁷ Οι λέξεις βουλιάζουν

⁴³ Βλ. Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage, σελ.95

⁴⁴ Στο ίδιο, σελ.99

⁴⁵ Στο ίδιο σελ.228

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ.230

⁴⁷ Στο ίδιο, σελ.158-166

και βλέπει ταυτόχρονα το βάθος, το πραγματικό τους νόημα και το διανοητικό πλέγμα του ανθρώπου γύρω απ' αυτές. Βιώνει άμεσα τις λέξεις, σαν αισθητηριακή εμπειρία. Γνωρίζει άμεσα τις λέξεις, και αυτό είναι η θεϊκή ένωση. Μια 'δύναμη καθαρολογίας' (purism force).⁴⁸

Τί γίνεται όμως με τους υπόλοιπους που παρασύρονται από τα πιο ισχυρά ένστικτα, όπως το σεξουαλικό; Αυτοί, υποστηρίζει ο κ.Propter, εγκλωβίζονται στο δίπολο πόνου και ηδονής. Η ηδονή είναι πεπερασμένη, αν προσπαθήσει κάποιος να την εκτείνει μετατρέπεται σε πόνο, αναφέρει ο κ.Propter. Όπως όλοι εθισμοί, έτσι και οι σεξουαλικοί, επιδεινώνουν την κατάσταση από την οποία υπόσχονται αρχικά να απελευθερώσουν το άτομο. Άλλο ένα ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: Ποιά υποτίθεται ότι είναι τότε η σωστή σεξουαλική συμπεριφορά; Ο κ.Propter απαντάει πως καμία δεν είναι, καθώς η σεξουαλική συμπεριφορά του ανθρώπου διαφέρει απ' αυτή των ζώων, σε θέμα επιπέδου. Στα ζώα όλες οι λειτουργίες βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο φυσιολογίας -αυτό του φυσικού ενστίκτου. Στους ανθρώπους αντιθέτως, αρκετές βασικές φυσικές λειτουργίες, όπως η τροφή και η αναπαραγωγή, έχουν περάσει πλέον στο επίπεδο του συνειδητού εαυτού. Εκεί υπάρχουν όλες οι λέξεις, οι κρίσεις, οι ευχές. Ως εκ τούτου, οι περισσότερες νοητικές λειτουργίες, μεταξύ αυτών και η φαντασία, θεωρούνται 'αφύσικες'.⁴⁹ Ο Huxley εδώ αφορίζει το σεξ με την κοινή έννοια και χρήση του, όπως στο *Island*. Διαχωρίζει τη λαγνεία ως διέξοδο της προσωπικότητας, από το tantra σεξ που παρουσιάζει στην Pala και το οποίο μπορεί να αποτελέσει πηγή όξυνσης της συνείδησης. Με τον όρο 'αφύσικες' ο Huxley προσπαθεί να απεμπλέξει το φάσμα των νοητικών λειτουργιών από αυτό των βασικών φυσικών ενστίκτων. Θέλει να το κάνει αυτό για να δείξει την διάσταση της ανθρώπινης δραστηριότητας από αυτήν των υπόλοιπων όντων. Ωστόσο οι νοητικές λειτουργίες καθαυτές δεν θεωρούνται αφύσικες ως προς τον τρόπο διαμόρφωσής τους, αλλά ως προς τη διαστρεβλωμένη χρήση τους. Είναι μάλιστα επωφελής η διεργασία τους-ειδικά της φαντασίας- όταν κατευθύνονται συνειδητά προς την απελευθέρωση και διαφώτιση του ανθρώπου, όπως παρουσιάζει διεξοδικά ο Huxley στο *Grey Eminence*.

Η λύση στο ανωτέρω πρόβλημα είναι το 'άχρονο καλό' (Timeless good), λέει ο κ.Propter στον κ.Pordage. Η «επίθεση» του πραγματικού φιλοσόφου στον ακαδημαϊσμό. Σύμφωνα με τον κ.Propter, ο Χρόνος είναι το Κακό, όχι απλά ένα μέσο του κακού.⁵⁰ Ως εκ τούτου υποστηρίζει το

⁴⁸Ο.π.,σελ.100

⁴⁹ Ο.π.,σελ.198,227-229

⁵⁰ Βλ.Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.105-106

κακό πεθαίνει έξω απ' το χρόνο. Υπάρχουν μόνο διαφορετικοί βαθμοί και διαφορετικά είδη κακού. Υπάρχει το κακό εν δυνάμει και το πραγματικό κακό, το πρώτο βρισκόμενο εντός χρόνου μπορεί να μετατραπεί στο δεύτερο.⁵¹ Ενώ το πραγματικό καλό βρίσκεται εκτός χρόνου, και ως εκ τούτου δε μπορεί να υπάρξει πραγματικό καλό εντός χρόνου. «Ένα παράδοξο που εκφράζει ο Ωριγένης είναι πως δεν μπορούμε να φανταστούμε τον χρόνο πριν τη δημιουργία που ο Θεός ήταν σε αδράνεια, γιατί ο χρόνος υπάρχει απ' τη στιγμή που υπάρχει και ο κόσμος.»⁵² Η θεωρία του Καθολικού μυστικισμού χρησιμοποιεί τον εμπνευσμένο διαλογισμό, όπου κάποιος εξωτερικός δρων εγγεί στους νόες κάποιου είδους ψυχολογική εμπειρία. Ο 'κάποιος' είναι ο Θεός: ο Jehovah της Παλαιάς Διαθήκης, η προσωπική θεότητα της ορθόδοξης Χριστιανοσύνης, η απρόσωπη Θεική Κεφαλή του Eckhart, ο Isvara των Ινδών.⁵³ Απελευθέρωση απ' την επιθυμία και αποστροφή, συνεπάγεται απελευθέρωση από την προσωπικότητα και το χρόνο. Το ερώτημα είναι: «Τι μπορεί να γίνει τελικά για να κατατροπωθεί το κακό;» «Δεν μπορεί να γίνει και ούτε πρέπει να γίνει κάτι», είναι η αποστομωτική απάντηση του κ.Propter.⁵⁴

Ο κ.Propter προτείνει να μεταφερθούν εκεί όπου υπάρχει το πραγματικό καλό, σε ένα επίπεδο πάνω από το ανθρώπινο, στο επίπεδο του Θεού που είναι αιώνιο ή στο επίπεδο του οργανισμού κάτω από το ανθρώπινο.⁵⁵ Η Virginia, η ερωμένη του κ.Stoyte ζούσε το Τώρα, τη διαδοχή των στιγμών, τον κόσμο της αιωνιότητας, και αναγκάστηκε να μπει στον κόσμο του χρόνου. Ακόμη και τότε όμως τα σχέδια της στο χρόνο ήταν βραχυπρόθεσμα. Αν και πριν τη γνωριμία τους εργαζόταν ως χορεύτρια σε νυχτερινά κέντρα, παραδόξως αυτή η 'αμαρτωλή' βρισκόταν πιο κοντά στην αιωνιότητα από τον πάτρωνά της.⁵⁶ Χρόνος και επιθυμίες αποτελούν δύο πλευρές του ίδιου αντικειμένου.⁵⁷ Υπάρχει πρόβλημα, λοιπόν, όταν οι συγγραφείς αναφέρονται στο

⁵¹ Στο ίδιο,σελ.108,119

⁵² Βλ. M.J. Edwards, *Origen against Plato*, Ashgate, σελ.63

⁵³ Βλ. Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.165

Σχετικά με την έννοια του Isvara βλ. Ramachandra Dattatreya Ranade, *The Bhagavad Gita as Philosophy of God Realisation*, Nagpur University, 1959, σελ.155 στο ίδιο βιβλίο ο συγγραφέας αναφέρεται συγκεκριμένα και στην περίπτωση του Huxley βλ. σελ.147

⁵⁴ Στο ίδιο,σελ.118

⁵⁵ Βλ. Aldous Huxley, *After many a summer*, Vintage,σελ.120

⁵⁶ Στο ίδιο,σελ.47

⁵⁷ Στο ίδιο,σελ.108

επίπεδο της αιωνιότητας και αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν λέξεις από το επίπεδο του χρόνου.⁵⁸

Όσον αφορά τη σύνδεση των προαναφερθέντων πεδίων, ο Cudworth θεωρεί πως τα σώματα δημιουργούνται ως αποτύπωση του θεϊκού νου στην περιοχή της ύλης. Ο ανθρώπινος νους αντιλαμβάνεται την θεϊκή επιρροή και βάσει αυτής της παρατήρησης μπορεί να θαυμάζει ως αντανάκλαση και την θεϊκή τελειότητα. Τα ίχνη αυτά φανερώνουν στον άνθρωπο τα αίτια της δημιουργίας τα οποία έχουν ως έρεισμα την ομορφιά αλλά και την καλοσύνη. Η καλοσύνη είναι μια σταθερή θεϊκή ποιότητα.⁵⁹ Εξ ου και η σημασία που έχει η απόδειξη του αμετάβλητου της θεϊκής ηθικής φύσης για τον Cudworth, κάτι που επεκτείνει και στο πεδίο της δικαιοσύνης.⁶⁰ Όσον αφορά τη γνώση ο Cudworth επεκτείνει τον συλλογισμό του συμπεραίνοντας πως τα υλικά σώματα, δε μπορούν να αντιληφθούν ξεκάθαρα τα γεγονότα. Ως εκ τούτου η πηγή γνώσης πρέπει να βρίσκεται εσωτερικά σε μια ουσία που παραμένει αμετάβλητη, αδιάσπαστη και η οποία επιφέρει ανεξάντλητα κίνηση και δύναμη.⁶¹

⁵⁸ Ο.π.,σελ.164

⁵⁹ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.176-177

⁶⁰Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.38. Ο Πλάτων αναφέρει :«Κατά τη γνώμη μου, λοιπόν πρέπει πρώτα να γίνει η εξής διάκριση: τι είναι το παντοτινά ον, που δεν έχει γένεση, και το παντοτινά γιγνόμενο και ουδέποτε ον; Το πρώτο είναι αντιληπτό με την έλλογη νόηση, όντας πάντοτε αμετάβλητο. Το δεύτερο εννοείται με την γνώμη και την άλογη αίσθηση, καθώς γίνεται και χάνεται, ουδέποτε όντας πραγματικά υπαρκτό. Καθετί που γίνεται, αναγκαστικά γίνεται κάποιο αίτιο. Τίποτε δεν γνωρίζει την γένεση χωρίς αίτιο. Όταν, λοιπόν, ο δημιουργός είναι σταθερά προσηλωμένος στο αμετάβλητο- και αποδίδει τη μορφή και τη δύναμή του χρησιμοποιώντας ένα τέτοιο υπόδειγμα- κάθε τέτοιο αποτέλεσμα θα είναι αναγκαστικά ωραίο.» Πλάτων, *Τίμαιος*,28a. Ενώ ο Ερμής ο Τρισμέγιστος αναφέρει: « Ο,τι φαίνεται είναι γεννημένο, αφού εμφανίζεται μια κάποια στιγμή. Το αφανές είναι αιώνιο. Και δε χρειάζεται να φανεί. Είναι αιώνιος και κάνει φανερά όλα τα άλλα, ενώ αυτός είναι αφανής ως αιώνιος που είναι. Αυτός φανερώνει, δε φανερώνεται, [γεννάει] αλλά ο ίδιος δεν έχει γεννηθεί, δεν παρουσιάζεται σε αισθητή εικόνα, ενώ κάνει τα πάντα αισθητά. Γιατί αισθητή εικόνα δίνουν μόνο όσα είναι γεννημένα, αφού η γέννηση δεν είναι άλλο από αισθητή εμφάνιση.» «Έτσι ο ένας είναι αγέννητος, χωρίς αισθητή παρουσία και αφανής, ενώ τα άλλα έχουν αισθητή παρουσία και φαίνονται. Μα καθώς δίνει αισθητή εικόνα σ' όλα , εμφανίζεται μέσα από εκείνα που θέλησε να φαίνονται.» Ερμής ο Τρισμέγιστος, *Ερμητικά κείμενα, Τομ. 1. Λόγοι Ι-ΧVIII Ασκήπιος- Αποσπάσματα* Ροδάκης , Περικλής Δ. 1923-, Τζαφερόπουλος, Απόστολος,Αθήνα : Παρασκήνιο 1990,σελ.79

⁶¹ R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.126.

Οι μελέτες του Dr.Obispo αφορούν τη διατήρηση της αιώνιας ζωής, ή τουλάχιστον παράταση της ανθρώπινης κατά το μέγιστο δυνατό. Μέσω των μελετών του διαπιστώνει πως ο κυπρίνος έχει μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής από τον άνθρωπο και ηπιότερο ρυθμό γήρανσης. Ως εκ τούτου, διερωτάται για τα αίτια αυτών των διαφορών. Η επιστήμη ουσιαστικά υπάρχει για να βρίσκει τρόπο να επεκτείνει το χρόνο, να εφευρίσκει όργανα και ερεθίσματα, να ενισχύει την ευτυχία, την επιθυμία και την αποστροφή εν κατακλείδι. Το ίδιο και πολιτική. Στην αναζήτηση για το ελιξίριο της νεότητας ο Dr.Obispo φτάνει σε μια κρύπτη όπου ανακαλύπτει τον πρόγονο του κ.Stoyte, ζωντανό σε άγρια κατάσταση. Φυσικά, οι νοητικές του λειτουργίες έχουν υποστεί την ίδια καθοδική μετάλλαξη, και όλη αυτή η διεργασία έπειτα από χρόνια και αποκλειστική σίτιση με συγκεκριμένα χόρτα, παρόμοια με αυτά που τρέφονταν οι κυπρίνοι.⁶² Έχει μεταλλαχτεί γενετικά, αλλά η νεότητα είχε το τίμημά της καθώς έχει επανέλθει στη ζωική μορφή και θυμίζει πλέον πίθηκο, παρά άνθρωπο. Κλείνοντας έτσι το έργο του ο Huxley, δίνει στην επιστήμη τη δικαίωση που θεωρεί ότι της αρμόζει και στον άνθρωπο αυτό που αναζητούσε, αλλά όχι όπως το είχε φανταστεί.

⁶² Ο.π.,σελ.63,111,312

1.3.1.ISLAND

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο *Island*, ο Huxley παρουσιάζει μια ουτοπική κοινωνία, διαφορετική όμως από αυτή του *Brave New World*. Η Pala είναι ένας επίγειος Παράδεισος, ένα εξωτικό νησί με κατοίκους που ζουν ειρηνικά. Σε έναν ακόμη παραλληλισμό με το *Brave New World*, θα λέγαμε πως η Pala μοιάζει με το νησί που μεταφέρουν όσους δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο σύστημα που περιγράφεται στο πρώτο έργο, ή καλύτερα ένα μείγμα των δύο κοινωνιών, της ουτοπικής μητρόπολης και του τόπου εξορίας. Στην Pala επικρατεί ανεξιθρησκεία, δημοκρατία, ενώ η οικονομία είναι ελεγχόμενη, όπως και η τεχνολογία. Η μορφή της οικογένειας είναι πιο εύπλαστη, ενώ ο πληθυσμός οριοθετείται μέσω του ελέγχου των γεννήσεων. Ο επιστημονικός τομέας εξελίσσεται διαφορετικά απ' ό,τι στον υπόλοιπο κόσμο, ενώ οι ψυχοτροπικές ουσίες χρησιμοποιούνται εποικοδομητικά. Σ' αυτόν τον μαγευτικό τόπο, ταξιδεύει ως ανταποκριτής, αλλά και πράκτορας συμφερόντων, ο Will Farnaby, ένας δημοσιογράφος του δυτικού κόσμου, που σταδιακά ανακαλύπτει μια νέα πραγματικότητα, αλλά και τον ίδιο του τον εαυτό.

1.3.2.Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΗΝ PALA

Το κείμενο ξεκινά με τις προσφιλείς στο συγγραφέα σύντομες αναφορές στις αγγελικές οντότητες Σεραφείμ και Χερουβείμ. Σε αρκετά από τα έργα του, ο Huxley, αποδίδει τους χαρακτήρες του -ειδικά τους παιδικούς- με τις συγκεκριμένες μορφές.⁶³ Μοιάζουν με άγγελους, προστάτες, υπηρέτες ή μούσες, που διανθίζουν τις νωπογραφίες του Michelangelo ή του Raphael. Ο Will Farnaby καταφθάνει εξαντλημένος στην Pala, μετά από μια περιπετειώδη απόβαση. Το παιδί που τον βρίσκει στην παραλία τραυματισμένο επικαλείται τον Θεό ως τον Φιλεύσπλαχνο (God the Compassionate One), μια δήλωση που εκ πρώτης όψεως δίνει ένα χριστιανικό στίγμα.⁶⁴

⁶³ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.9-10

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ.14

Η θρησκεία της Pala είναι ένα κράμα Mahayana Βουδισμού και Tantra.⁶⁵ Προσπαθούν να αποδεχθούν τον κόσμο και να αξιοποιήσουν ό,τι τους παρέχει, ως εκ τούτου η απόδραση σε κάποιου είδους Nirvana δε συνίσταται. Μέσω του Tantra γίνεται διαχείριση όλων των συμβάντων στη ζωή ενός ανθρώπου. Στη δυτική φιλοσοφία οι ‘ερευνητές’ είναι ‘ομιλητικοί’, ενώ στην ανατολική φιλοσοφία είναι πραγματιστές. Οι όποιες δηλώσεις γίνονται από τους Δυτικούς για τον άνθρωπο και το σύμπαν δε συνοδεύονται από αποδείξεις, απεναντίας στην Ανατολή υπάρχουν οι ανάλογες μέθοδοι εξακρίβωσης. Ο πυρήνας της ανατολικής φιλοσοφίας βρίσκεται στη σανσκριτική φράση *Tat tvam asi* (Thou art That)⁶⁶ που σημαίνει: «Εσύ είσαι Αυτό». Αν και πρόκειται για μια μεταφυσική πρόταση, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια ψυχολογική εμπειρία. Κάποιος μπορεί να επιβεβαιώσει το ανωτέρω αξίωμα μέσα από λειτουργίες όπως: η yoga, η dhyana (διαλογισμός), το zen, η maithuna (yoga του έρωτα). Συμπερασματικά, άλλος ένας χαρακτηρισμός που θα ταίριαζε στους κατοίκους και στο θρήσκευμα της Pala, θα ήταν: «Ταντρικοί Αγνωστικιστές» (Tantric Agnostics) με ψήγματα Mahayana Βουδισμού.⁶⁷

Στο νησί αυτό ακόμη και τα πουλιά, οι μάνιες που έχουν εκπαιδευτεί, μεταφέρουν με το κελάηδισμά τους την υπενθύμιση του ‘Εδώ και Τώρα’ προς όλους τους κατοίκους,⁶⁸ ή της ‘Karuna’, (συμπόνια). Έχουν φτιάξει ακόμη και ποίημα το οποίο εξυμνεί τις ιδιότητες του Θεού: «Καλό Όν, Διαπερατός, Ο Θεός στον Παράδεισο, Άχρονος, Αιώνιος».⁶⁹ Στη συνέχεια, καθώς υπνωτίζουν τον Will για να τον ηρεμήσουν, και να θεραπεύσουν τα τραύματά του, ανάμεσα στις λέξεις που χρησιμοποιούν για να του κατευθύνουν τη φαντασία, είναι το «ο ουρανός ψηλά» και «το σκοτάδι χαμηλά» (sky above, darkness below)..⁷⁰

Ποιός είναι όμως ο θρησκευτικός πυρήνας της Pala; Πρόκειται για κάποιου είδους τοτεμισμό; Αιρέσεις Γονιμότητας; Διερωτάται ο Will. Και αν ναι, μπορεί να θεωρηθεί πως ένα τέτοιο σχέδιασμα περιέχει σοφία; Οι κάτοικοι της Pala δεν κάνουν διαχωρισμό μεταξύ ανθρώπου και φύσης. Του απαντούν ότι ήταν σίγουρα πρωτόγονη σοφία (primitive wisdom), σοφία νεολιθικού

⁶⁵ Ο.π., σελ.75-76

⁶⁶ Η θεμελιώδης αυτή φράση της ινδουιστικής σκέψης, σχολιάζεται εκτενώς στο κεφάλαιο «The Perennial philosophy» της παρούσας διατριβής.

⁶⁷ Ο.π., σελ.82

⁶⁸ Ο.π., σελ.15

⁶⁹ Ο.π., σελ.36

⁷⁰ Πρόκειται ίσως για μια αναφορά στο Ερμητικό αξίωμα : “As Above, so Below” “Όια τα άνω, τοιαύτα τα κάτω».Ο.π.,σελ.37

επιπέδου (wisdom of neolithic level). Έπειτα όμως οι άνθρωποι απέκτησαν αυτοσυνείδηση και αμέσως άρχισαν οι αλλαγές. Εμφανίστηκαν οι Θεοί του Φωτός “Gods of Light”, προφήτες όπως ο Πυθαγόρας, ο Ζωροάστρης, οι Άγιοι, οι Βουδιστές και κάθε είδους εξειδικευμένοι εκπρόσωποι του Θεού -μια κοσμική κοκορομαχία (cosmic cockfight), σχολιάζει καυστικά ο Huxley. Ο Ormuzd εναντίον του Ahriman, ο Jehovah εναντίον του Σατανά, η Nirvana εναντίον της Samsara, η απτή έναντι στην ιδεατή πραγματικότητα του Πλάτωνα. Στη συνέχεια εξελίχθηκαν σε πολλά είδη, όπως Tantra, Mahayana, Tao, χριστιανικές αιρέσεις. Οι αιρέσεις γονιμότητας (fertility cults) συναντούν τον Havelock Ellis και η νέα συνειδητή σοφία εμφανίζεται στο Zen, στο Tao και στο Tantra.⁷¹

Ο Huxley αναλύει περαιτέρω και σχολιάζει πως μια πρακτική νοητικού αλλά και σωματικού αυτομαστιγώματος -όπως αυτή του Ιερού Αυγουστίνου- οδηγεί στον Καλβινισμό.⁷² Η ανθρώπινη άγνοια μετασχηματίζεται σε δόγμα. Πρόκειται για έναν «Δογματισμό ενισχυμένο από ψυχολογικό στρες και φυσικά βασανιστήρια» που «διαμορφώνουν το τέλειο Παβλοφικό σχέδιασμα».⁷³ Ο φροϋδισμός και ο συμπεριφορισμός αποτελούν δύο αντίθετους πόλους, σε πλήρη όμως συμφωνία σχετικά με την προέλευση των στοιχείων που απαρτίζουν τις εγγενείς διαφορές μεταξύ των ατόμων. Ο δογματισμός δημιουργεί Παπιστές ή Μαρξιστές, και οι δύο γεμίζουν κελιά φυλακών σε όλο τον κόσμο. Κατ’ αυτό τον τρόπο κλείνει την τοποθέτησή του για τη σύνδεση θεωρίας και πράξης όσον αφορά τη θρησκεία.⁷⁴ Ο Huxley αναφέρεται επίσης στο δρόμο προς τη θέωση, το Μονοπάτι, και τους “sidhis” -τους Αγίους των μουσουλμάνων- οι οποίοι κατέχουν ιδιαίτερες ικανότητες. Τα θαύματα που εκπληρώνουν δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία όμως, μόνο η ένωση με το Θείο έχει σημασία.⁷⁵ Ενώ σε άλλη μια επίθεση προς τους διανοούμενους, ο Huxley αναφέρει πως είναι εθισμένοι στην καθιστική ζωή (intellectuals-sitting addicts). Γι’ αυτό το λόγο, όλοι στην Pala κάνουν δυο ώρες σωματική εργασία. Ο λόγος για την άσκηση, πέρα από το πρακτικό έργο, είναι και η εξάσκηση τη συνείδησης. Για ένα επιτυχημένο έργο χρειάζεται συνειδητότητα, όχι κόπος, κι εκεί κάποιος ανακαλύπτει τη χαρά.⁷⁶

⁷¹ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005, σελ.193-194

⁷² Περισσότερα για την αντίθεση του Huxley με τον Ιερό Αυγουστίνo και κατ’ επέκταση στον καλβινισμό αναφέρονται στο κεφάλαιο *Αιώνια Φιλοσοφία*.

⁷³ Στο ίδιο, σελ.116-119

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ.96

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ.51

⁷⁶ Στο ίδιο σελ.143-144

Ο Raja, ένας ντόπιος νεαρός, αναφέρει κάποιες ρήσεις από ένα -φανταστικό μάλλον- βιβλίο με τίτλο “Notes on what’s what⁷⁷” το οποίο φαίνεται πως λειτουργεί ως ένα άτυπο –όχι όμως δογματικό- Ευαγγέλιο. Το βιβλίο περιέχει φιλοσοφικές και θρησκευτικές παραινέσεις σε μορφή ποίησης. Όσον αφορά το ζήτημα της αυτογνωσίας, η λύση είναι πιο απλή απ’ ό,τι φαντάζεται κανείς. Δε χρειάζεται να μεταφερθεί κάποιος σε ένα συγκεκριμένο τόπο. Αρκεί να μείνει όπως είναι, ώστε να βρει τον εαυτό του. I) Το τι «είμαστε» και το τι «νομίζουμε ότι είμαστε», είναι διαφορετικά πράγματα. Όσο διαφέρει η Πίστη (faith) από την απλή πεποίθηση (belief). Η Πίστη συνεπάγεται σίγουρη γνώση και εφησυχασμό. Η πεποίθηση αντιθέτως είναι άκαμπτη, αναζητά τη γνώση, ενώ βρίσκεται στο σκοτάδι και συνήθως καταλήγει στο Μανιχαϊσμό. Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι απλά Μανιχαϊστές που παλεύουν με άλλους Μανιχαϊστές, ατέρμονα.⁷⁸ Φυσικά, ο Χριστιανισμός αντιλαμβάνεται το ζήτημα διαφορετικά, όμως ο Βούδας, ο Χριστός, ο Θεός, αποτελούν εκφράσεις του ίδιου Όντος. Όλη η σύγκρουση είναι άσκοπη. Η απόλυτη αποδοχή, η ημέρα του «Όχι-Δύο», η ημέρα της Ενότητας. Το ‘ναι’ και το ‘όχι’ συμφιλιωμένα.⁷⁹ «Αν ήξερα ότι είμαι η συμφιλίωση του ναι και του όχι», αναφέρει άλλη μια φράση του βιβλίου. II) Το να ανακαλύψουμε ποιοί είμαστε, έχει, φυσικά, μεγάλη σημασία. Το «Καλό Ον» (Good Being), διαφέρει από το «καλώς πράττειν» (doing good). Δε σημαίνει απαραίτητα, ότι αυτός που ενεργεί με στόχο το καλό, είναι αυτομάτως καλός.⁸⁰

III) Το μονοπάτι του Στωικού ή του Yogi δεν οδηγεί στην αληθινή γνώση του εαυτού, καθώς και οι δύο τύποι ‘ασκητών’ είναι απλά παραδείγματα εγωισμού εμπλουτισμένου με μία αίσθηση δικαιοσύνης. Τέτοιου είδους άνθρωποι υποκρίνονται απλά ένα ρόλο, χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως: αυτοσυγκέντρωση, αφηρημένος διαλογισμός, πνευματικές ασκήσεις, συστημικός αποκλεισμός στο πεδίο της σκέψης. Η πραγματική γνώση του τι είμαστε, θα έρθει ξαφνικά, όταν συνειδητοποιήσουμε τι «δεν είμαστε». Ο Στωικισμός απορρίπτεται, καθώς αποτελεί μια μορφή

⁷⁷ Ο.π., σελ.38-40

⁷⁸ Ο.π., σελ.39-40

⁷⁹ Τη θέση αυτή που αφορά τη γένεση του κακού με πηγή του τον δυισμό, αναλύει εκτενώς ο Huxley στο *The Perennial Philosophy* και παρουσιάζεται στην ενότητα «Η ρίζα του δυισμού» της ανα χείρας διατριβής.

⁸⁰ Η πίστη στο Θεό και όχι στον εγωισμό είναι το θεμέλιο για τη σωτηρία. Ο Χριστός παρουσίασε ένα ιερό θεϊκό τρόπο ζωής, και αποτέλεσε τον οδηγό στην πνευματική ανύψωση. Η δική του ζωή ήταν ζωντανή αντίφαση μπροστά στο φαρισαϊσμό της εποχής. Μέσω της ταπεινώσης γίνεται δυνατή η επί της ουσίας πνευματική ανέλιξη και γνώση του Θεού. Διαφορετικά το Φώς μας αποξενώνει και μας τυφλώνει, εφόσον δεν είμαστε ηλιοειδείς. Βλ. Henry Scougal, *The nature and excellency of Christian religion*, John Jebb, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London, 1830,σελ.14 J.Smith, *The true way of attaining to divine knowledge*, στο C.A. Patrides,*The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980,σελ.134

πόλωσης, καθώς μας εμπλέκει στο δίπολο Ασκητισμού-Ηδονισμού. Η πραγματική λύση βρίσκεται στο να είμαστε συνειδητοί μάρτυρες της ολότητας των γεγονότων που βιώνουμε, κακών και καλών, αυτή είναι η αληθινή yoga. Η ρήση του Απόστολου Ιωάννη είναι σωστή, σημειώνει ο Huxley: Ο Λόγος δεν συνδέεται απλά με το Θεό, ο Λόγος «ήταν» και «είναι» ο Θεός. «Ο Θεός είναι ένα προβαλλόμενο σύμβολο, ένα θεοποιημένο όνομα».⁸¹

Στο “Notes on what’s what” αναφέρεται επίσης πως μόνο το 1/3 της οδύνης που βιώνουν ο άνθρωποι είναι αληθινή, και αυτή είναι το αναγκαίο τίμημα για να ζήσουν ως συνειδητά όντα. Τα υπόλοιπα 2/3 είναι κατασκευές της προσωπικότητας. Το να είναι κανείς όπως σκέφτεται ισοδυναμεί με λύπη. Το να είναι όπως όντως είναι ισοδυναμεί με το τέλος της λύπης.⁸² Ποιός είναι ο χώρος που πραγματοποιείται, λοιπόν, η συνείδηση του πραγματικού εαυτού; Ο χώρος μεταξύ σκέψης και σιωπής είναι το «εδώ» όπου το «εκεί» έρχεται στον πιστό που περιμένει τη φώτιση.

1.3.3.MURUGAN –MOKSHA- MAITHUNA

Ο κ.Bahu, ο εκπρόσωπος του πρίγκηπα, συζητώντας με τον Will σχετικά με το παρελθόν και το μέλλον της Pala, σχολιάζει πως το νησί λειτουργεί όπως ήταν προσχεδιασμένο, ως ένα μέρος ελευθερίας και ευτυχίας. Με την εξέλιξη του υπόλοιπου κόσμου, και τη μαζική παραγωγή σε όλα τα αγαθά, η Pala άρχισε να είναι όλο και πιο απομονωμένη. Έγινε δύσκολο, έως υβριστικό να παραμείνει στην ίδια θέση ενώ όλα γύρω της αλλάζουν.⁸³ Γι’ αυτό προτείνεται η αλλαγή, η στέψη του Murugan,⁸⁴ του πρίγκηπα με τις νεωτεριστικές καπιταλιστικές ιδέες. Είναι μια ευκαιρία για τους ανθρώπους της Pala να πιστέψουν στο Θεό, λέει ο κ.Bahu, γιατί ως τώρα πίστευαν μόνο στον υπνωτισμό, στον πανθεισμό και την ελεύθερη αγάπη. Το σεξ είναι περισπασμός, πειρασμός, φαυλότητα, λέει ο κ.Bahu, προασπιζόμενος το χριστιανικό δόγμα του

⁸¹ «Word is not only with God, it was (is) God. God is projected symbol, a deified name.»Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005, σελ.40

⁸² Στο ίδιο, σελ.87-88

⁸³ Στο ίδιο, σελ.58-59

⁸⁴ Το όνομα του πρίγκηπα Murugan, είναι συμβολικό. Στην ινδουιστική θεολογία-φιλοσοφία σηματοδοτεί την ένωση του θεού Shiva με την σύζυγό του, την Shakti.

Λουθηρανισμού.⁸⁵ Οι άνθρωποι, υποστηρίζει, δεν είναι ούτε λογικοί ούτε καλοί εκ φύσεως, όλοι είναι αμαρτωλοί.⁸⁶

Ο εμπορικός κατάλογος που δίνει ο Colonel Dipa στον Murugan, είναι σαν το φίδι στον Κήπο της Εδέμ, που βάζει σε πειρασμό τους πρωτόπλαστους. Ο Murugan απεχθάνεται το σεξ ακόμη και στην πνευματική του μορφή, μεγάλωσε στην Ευρώπη, γι' αυτό και χαρακτηρίζει τις ψυχοτροπικές ουσίες με τον υποτιμητικό όρο “dope”.⁸⁷ Στην Pala όμως τέτοιου είδους ουσίες - όπως το moksha- θεωρούνται φαρμακευτικές.⁸⁸ Ο Murugan θεωρεί πως στην Pala ο κόσμος βιώνει μια κατ' επίφαση πνευματικότητα, ένα “false samadhi”. Θεωρεί πως τα ναρκωτικά ή το σεξ είναι εξίσου λανθασμένες επιλογές, καθώς οι παραστάσεις που δημιουργούν είναι υποκειμενικές.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: Πόσο αληθινή είναι η εμπειρία, αν εντοπίζεται μόνο εσωτερικά και όχι εξωτερικά; Οι επιστήμονες δε γνωρίζουν πως ακριβώς λειτουργεί το moksha και δημιουργεί παραστάσεις -τους αγγέλους, την Παναγία, το Βούδα- στον οπτικό φλοιό ενώ δε λειτουργεί σε περιοχές του εγκεφάλου, που δε σχετίζονται με την αντίληψη, την κίνηση και την τροφή.⁸⁹ Το moksha δεν είναι απλά μια περίπτωση τύπου medium ή clairvoyance, καλλιεργεί τα προ-μυστικιστικά οράματα και ανα περιπτώσεις παράγει μία ολοκληρωμένη μυστικιστική εμπειρία, μια γιορτή. Με θεολογικούς όρους, το moksha αποτελεί την «υποδοχή της δωρεάν χάρης» (reception of gratuitous grace).⁹⁰ Ο Murugan θεωρεί ότι ο εγκέφαλος παράγει συνείδηση. Ο Dr.Robert –άλλος ένας χαρακτήρας του έργου- όμως υποστηρίζει κάτι πιο ακραίο ότι ο εγκέφαλος μεταδίδει συνείδηση. Το moksha, λέει ο Dr.Robert -υποθέτει μάλλον- δεν δημιουργεί υποκειμενικά γεγονότα στις σιωπηλές περιοχές του εγκεφάλου. Δημιουργεί μία νευρολογική δίοδο και έτσι επιτρέπει στο «Νου» (Mind) να εισχωρήσει στο «νου» (mind).⁹¹

⁸⁵ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005 σελ.66

⁸⁶ «Οι εθισμένοι στο σεξ είναι εθισμένοι στα άτομα, εθισμένοι στις προσωπικότητες.» Στο ίδιο σελ.105

⁸⁷ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005 σελ.134-136

⁸⁸ Το ανάλογο soma του *Brave New World*, στην Pala το ονομάζουν *moksha-medicine*, αυτό που «αποκαλύπτει την πραγματικότητα», «το χάπι της αλήθειας και της ομορφιάς». Στο ίδιο,σελ.137

⁸⁹ Στο ίδιο,σελ.137-138

⁹⁰ Στο ίδιο, σελ.184. Αναφορά της έννοιας γίνεται και στο κεφάλαιο «The Perennial philosophy» της παρούσας διατριβής

⁹¹ Στο ίδιο σελ.138-144 Ο Huxley κάνει διάκριση μεταξύ κεφαλαίου -N- και μικρού -n- για να δηλώσει τη διαφοροποίηση συμπαντικού και ατομικού νου. Ίσως βέβαια να μην υφίσταται κάτι εξωτερικό σε σχέση με το εσωτερικό μας, υποστηρίζει ο Huxley. Ίσως να είναι απλά η βαθύτερη αναγνώριση της φυσιολογίας μας.

Η maithuna αναφέρεται στην Αρσενική Εγκράτεια (Male Continence). Οι Ρωμαίοι το ονομάζουν “coitus reservatus” εξ ου και η λέξη “reserved”. Η εγκράτεια, λοιπόν, αποτελεί μια μέθοδο, αντισύλληψης χωρίς τεχνικά μέσα. Μέσω της Maithuna επέρχεται η γνώση του Εαυτού. Η προσοχή κατευθύνεται μέσω της πράξης του έρωτα και οδηγεί στη συνείδηση, στη συνείδηση των αισθήσεων και του μη-αισθητού σε καθεμία απ’ αυτές.⁹² Τα αντισυλληπτικά είναι επίσης διαθέσιμα και διανέμονται δωρεάν από την κυβέρνηση. Το πρόβλημα του υπερπληθυσμού είναι κάτι που μπορεί να λυθεί από τη Φύση, μέσω επιδημιών ή από τον άνθρωπο, μέσω πολέμου και μέσω ηθικών περιορισμών.⁹³ Η μείωση θεωρεί ο Huxley είναι αναγκαία καθώς η τροφή αυξάνεται αριθμητικά, ενώ η ανθρώπινη ανάπτυξη πληθυσμού γεωμετρικά, σύμφωνα με τον Malthus.⁹⁴ Οι κάτοικοι της Pala, ως καλοί Βουδιστές, προσέχουν να μη φέρουν νέους ανθρώπους στον Τροχό της Γέννησης και του Θανάτου. Οι γεννήσεις είναι τόσες ώστε να ανανεωθεί ομαλά η φυλή τους. Αντιλαμβάνονται το ζήτημα της αντισύλληψης, λοιπόν, και στη μεταφυσική του διάσταση. Σε συνδυασμό με τη maithuna οι γυναίκες επιτυγχάνουν την ολοκλήρωση και την απελευθέρωση του Εαυτού.

Όσον αφορά την οικογένεια, τα παιδιά δεν είναι αναγκασμένα να παραμείνουν στην οικογένειά τους, αν η μητέρα δεν είναι κατάλληλη για την ανατροφή τους. Πρόκειται για μια άποψη που ο Huxley έχει εκφράσει και στο *Brave New World*. Τα παιδιά έχουν δυνατότητα αλλαγής κατοικίας αν αυτή δεν θεωρηθεί υγιής για την ανατροφή τους. Υπάρχουν, λοιπόν, οι «Λέσχες Αμοιβαίας Υιοθεσίας» (MAC-Mutual Adoption Club), όπου οικογένειες και παιδιά βρίσκουν

Σ’ αυτό το σημείο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του Dodds για τον σαμανισμό και τη δημιουργία αυτής της διόδου. Ο Dodds αναφέρει πως ο σαμάνος μπορεί να είναι περιγράφεται ως ένα ψυχικά ασταθές άτομο που έχει λάβει κλήση στη θρησκευτική ζωή. Ένεκα του καλέσματος του υποβάλλεται σε μια περίοδο αυστηρής εκπαίδευσης, η οποία συνήθως περιλαμβάνει μοναχισμό και νηστεία, ακόμη και ψυχολογική αλλαγή φύλου. Από αυτή τη θρησκευτική «υποχώρηση» αποκτά τη δύναμη, της μετάβασης κατά βούληση σε κατάσταση διανοητικής κατάληψης. Σε αυτή την κατάσταση η ψυχή του θεωρείται ότι αφήνει το σώμα του και ταξιδεύει σε μακρινά μέρη, πιο συχνά στον κόσμο των πνευμάτων. Ένας σαμάνος μπορεί στην πραγματικότητα να φαίνεται ταυτόχρονα σε διαφορετικά μέρη -έχει τη δύναμη της διπλοτοποθέτησης. Σύμφωνα με αυτές τις εμπειρίες, αφηγημένες από τον ίδιο σε έξοχα τραγούδια, αντλεί την ικανότητα στη μαντεία, τη θρησκευτική ποίηση, και μαγική ιατρική που τον κάνει κοινωνικά σημαντικό. E. R. Dodds, *The Greeks and the Irrational*, University of California Press, 1962 σελ.141

⁹² Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.77-80

⁹³ Στο ίδιο, σελ.80-83

⁹⁴ Οι θεωρίες του Malthus αναφέρονται από τον Huxley και στο *Crome Yellow* όπως φαίνεται στην ενότητα «της παρούσας διατριβής».

αμφότεροι, ανθρώπους που τους ταιριάζουν. Πέραν της ελαστικής μορφής του, ο θεσμός της οικογένειας στην Pala, όπως και στον υπόλοιπο κόσμο, παραμένει ιερός.⁹⁵

1.3.4.ΟΙ ΝΕΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ PALA

Η Pala χαρακτηρίζεται ως «συνταγματική μοναρχία». Όσο για τον υπόλοιπο κόσμο, θεωρείται πως κυβερνάται από αργόσχολους συντηρητικούς και κάνει μια διάκριση μεταξύ συντηρητικών και πρωτόγονων.⁹⁶ Στο καθεστώς του Λένιν, ο κομμουνισμός αποτελεί κράμα ηλεκτρισμού και σοσιαλισμού, ενώ στην Pala, ο ηλεκτρισμός, η βαριά βιομηχανία και ο έλεγχος των γεννήσεων παράγει δημοκρατία. Συνήθως, το τελευταίο κράμα παράγει απλά κομμουνισμό συνυφασμένο με δυστυχία, απολυταρχισμό και πόλεμο. Η βιομηχανία στην Pala όμως, είναι διαρθρωμένη με διαφορετικό τρόπο. Όλοι είναι συνεργάτες, και έχει εξαλειφθεί ο ανταγωνισμός, όπως προτείνει ο Chomsky⁹⁷ εφόσον οι κάτοικοι έχουν αντισταθεί στον πειρασμό της υπερκατανάλωσης.⁹⁸

Στην Pala, δεν υπάρχουν εργοστάσια πολέμου, πολεμική βιομηχανία, ούτε οργανωμένος στρατός, αντ' αυτού καλλιεργούν τον σκεπτικισμό. Στην Pala δεν ενδιαφέρονται για τον ρυθμό παραγωγής, αλλά για το βιοτικό επίπεδο του ανθρώπου. Κάθε πολίτης περνάει απ' όλες τις θέσεις εργασίας, για να εμπλουτίσει τις ικανότητές του και να γίνει ένας ολοκληρωμένος άνθρωπος. Το παράδοξο είναι πως, αν και η Pala μπορεί να ταυτιστεί σε αρκετά σημεία με την πλατωνική Πολιτεία, ο Will αντίθετα πιστεύει, ότι στον υπόλοιπο κόσμο όλοι είναι Πλατωνιστές. Λατρεύουν τον λόγο και αποστρέφονται την ύλη. Στον κόσμο επικρατεί ένας αφηρημένος υλισμός (abstract materialism), ενώ στην Pala ένας συμπαγής πνευματισμός (concrete spiritualism).⁹⁹ Στην Pala χρησιμοποιούν τον Pavlov¹⁰⁰ για καλό σκοπό. Εκεί οι κάτοικοι απολαμβάνουν τη ζωή τους. Η απόλαυση και η ικανοποίηση αξιοποιούνται για να

⁹⁵ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.89-92

⁹⁶ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.43-47

⁹⁷ Αξίζει να αναφερθεί σ' αυτό το σημείο πως ο Noam Chomsky έχει την ίδια τοποθέτηση, την οποία και εκφράζει στα πλαίσια μιας σειράς ομιλιών που έδωσε υποστηρίζοντας το εργατικό κίνημα *Occupy* στην Αμερική το 2011. Προτείνεται μάλιστα η αυτοδιαχείριση των βιομηχανιών από σωματεία που απαρτίζουν οι ίδιοι οι εργαζόμενοι. Σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρει μάλιστα, και επιτυχημένες ή και αποτυχημένες ενέργειες που έχουν πραγματοποιηθεί, τονίζει ωστόσο τη σημασία της συνεχούς δράσης ώστε να βρεθεί ο βέλτιστος τρόπος. Βλ. Noam Chomsky, *Occupy*, Penguin, 2012, σελ.34-35, 61, 95-97

⁹⁸ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.113-144

⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.146-149

¹⁰⁰ Τα γνωστά πειράματα του Pavlov αλλά και η μετατροπή και αξιοποίησή τους ως μέσα μεταμόρφωσης συνειδήσεων, αναφέρονται στο *Brave New World Revisited* και στην παρούσα εργασία στο ομώνυμο κεφάλαιο.

βιώσουν οι άνθρωποι την αγάπη. Απεναντίας στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, οι απολαύσεις λειτουργούν ως πλύση εγκεφάλου, και έχουν στην καλύτερη περίπτωση απώτερο στόχο την ανάδειξη του πατριωτισμού.¹⁰¹

Στην Pala, η οικονομία και η τεχνολογία προσαρμόζεται στους ανθρώπους και όχι το αντίστροφο. Τα παιδιά σε σχετική μικρή ηλικία έχουν την πρώτη τους εμπειρία με τις ψυχοτροπικές ουσίες, έτσι ώστε να ενεργοποιηθεί η συνείδησή τους. Κατ' αυτό τον τρόπο εκτιμούν τα μικρά πράγματα, τα απλά και καθημερινά και βλέπουν παντού «κοσμήματα και θαύματα». Δεν χρειάζονται πλέον τηλεόραση και αλκοόλ. Οι επιστήμες είναι επίσης διαφορετικές: πέραν της φαρμακολογίας, κοινωνιολογίας, φυσιολογίας, υπάρχει η *απλή και η εφαρμοσμένη αυτολογία, η νευροθεολογία, ο μυκομυστικισμός*, αλλά και η απόλυτη επιστήμη, η *θανατολογία*.¹⁰²

Στην Pala προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν την δύναμη ανθρώπων όπως ο Napoleon ή ο Hitler. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της ανατομίας και της φυσιολογίας της δύναμης. Αποτελεί, λοιπόν, μια βιοχημική προσέγγιση. Ο Dr Robert μελέτησε ανθρώπους με ροπή προς τη λαγνεία της δύναμης. Τέτοιοι είναι συνήθως άνθρωποι που προσπαθούν να επιβληθούν στους άλλους, χωρίς ηθικούς φραγμούς. Παρ' όλα αυτά η αποφασιστικότητά τους είναι αξιοθαύμαστη, και αυτός είναι ο παράγοντας που χρειάζεται να διαχειριστεί προς όφελος του συνόλου.¹⁰³ Ο Dr. Robert, ανακάλυψε, λοιπόν, ένα μοτίβο σε ανθρώπους με επικίνδυνη και παραβατική συμπεριφορά, αλλά και στους λεγόμενους “peter pans” θέλοντας να δηλώσει αυτούς με διαταραχές στην ηλικιακή ωρίμανση. Τον Hitler τον κατατάσσει στην τελευταία αυτή κατηγορία. Στην Pala πλέον τέτοια περιστατικά διαγιγνώσκονται γρήγορα από μικρή ηλικία, μέσω μιας απλής ακτινογραφίας καρπού. Αν ξεκινήσει η διάγνωση νωρίς (4-5 χρονών) δεν είναι δύσκολο να τους διαχειριστούν και μέσα σε ένα χρόνο τους αποκαθιστούν. Οι εν δυνάμει αποτυχημένοι και εγκληματίες, τύραννοι και σαδιστές, μισάνθρωποι και επαναστάτες χωρίς αιτία, μετατρέπονται σε χρήσιμους πολίτες. Η διαχείριση τους γίνεται αναίμακτα, χωρίς κριτική και χωρίς βία. Ενώ

¹⁰¹ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.190

¹⁰² Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.141

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ.150-151

στο υπόλοιπο κόσμο προσπαθούν να τους ελέγξουν με κηρύγματα ή φυλάκιση, στην Pala απλά τους δίνουν φαρμακευτική αγωγή.¹⁰⁴

Μια ακόμη ομάδα ανθρώπων, που απαιτεί προσεκτική μεταχείριση είναι οι *μυώδεις άνθρωποι* (muscle people), χαρακτηριστικά τους η έντονη μυική ανάπτυξη και η εξωστρέφεια, ενώ η ανεξέλεγκτη δύναμή τους οδηγεί τελικά στη διαφθορά τους.¹⁰⁵ Ο Vijaya, ο νεαρός που βοηθάει τον Will στην παραμονή του στο νησί, ήταν κι αυτός ένα παιδί αυτής της κατηγορίας που έχει θεραπευτεί, ενώ ο Stalin αποτελεί ιστορική προσωπικότητα μυώδους ανθρώπου που φυσικά δεν θεραπεύθηκε. Ο Stalin και ο Hitler διακατέχονται από την ίδια απείθεια, αλλά οι “Peter Pans” εκκινούν πολέμους και οι μυώδεις άνθρωποι τους εκτελούν. Κανείς όμως στην Pala δεν έχει φιλοδοξίες. Η τάση των μυωδών ανθρώπων για κυριαρχία διοχετεύεται σε εργασίες που θα την εκτονώσουν, χωρίς να προκαλέσουν ζημιά στους συνανθρώπους τους, όπως η υλοτομία. Φυσικά, φροντίζουν ταυτόχρονα να τους βοηθήσουν να αναπτυχθούν συναισθηματικά και να εκτιμήσουν την απλότητα των πραγμάτων, καταπολεμώντας έτσι τη μεγαλομανία τους.¹⁰⁶ Κατά συνέπεια, εγκλήματα γίνονται σπάνια στην Pala και διαχειρίζονται από μια ειδική επιτροπή και ένα δικαστή που ελέγχει τα στοιχεία και μέσω διαδικασίας εργαστηρίων και θεραπείας αξιολογεί και κλείνει την υπόθεση. Συνήθως τα αποτελέσματα είναι ικανοποιητικά. Μερικές ώρες κοινωφελούς εργασίας και ψυχολογικής υποστήριξης είναι αρκετές για να επαναφέρουν το άτομο στην κανονικότητά του.

Τα νεότερα μέλη της κοινωνίας, τα παιδιά, ξεκινούν την εκπαίδευσή τους με μια σειρά δραστηριοτήτων, που θα τα βοηθήσει να αντιληφθούν τη φύση του πνευματικού κόσμου. Η έννοια του κενού χώρου είναι σημαντική για την ανάδειξη της φύσης του Βούδα, και αποτελεί το πρώτο στάδιο μύησης, ενώ η αναρρίχηση αξιοποιείται ώστε να βιώσουν τη φύση του Shiva¹⁰⁷, την Αυτότητα (Suchness). Η ανοδική πορεία που οδηγεί στο ναό σε συνδυασμό με το

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ.152

¹⁰⁵ Στο σημείο αυτό ο Huxley αναφέρει τη ρήση του φιλόσοφου και θιασώτη του Φιλελευθερισμού, Lord Acton: «Η δύναμη διαφθείρει. Η απόλυτη δύναμη διαφθείρει απόλυτα, ολοκληρωτικά, “Power corrupts. Absolute power corrupts absolutely.” Όσο για τη διάκριση των ανθρώπων σε κατηγορίες ανάλογα με τη σωματοδομή τους, ο Huxley στο *The Perennial Philosophy* παρουσιάζει την τριμερή διάκριση του ψυχολόγου και σύγχρονου του, William Sheldon, η οποία και αναλύεται στην ομώνυμη ενότητα της παρούσας διατριβής.

¹⁰⁶ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.154-156

¹⁰⁷ Όσον αφορά το συσχετισμό της λατρείας του Shiva και του Χριστιανισμού με κοινό παρονομαστή το μυστικισμό βλ. Bettina Baumer, *Mysticism in Shaivism and Christianity*, D.K. Printworld Ltd., New Delhi, 1997

moksha, που αποτελεί το τρίτο κομμάτι της μύησης, θα βοηθήσει στην απελευθέρωση από το Εγώ.¹⁰⁸

Η αναρρίχηση φέρνει τη συμφιλίωση πραγματικότητας και τρόμου. Βοηθητικά εργαλεία, το άρωμα, η δύναμη και η προσευχή. Η μορφή του Nataraja –μια μορφή του Shiva- που βλέπουν τα παιδιά στο τέλος του σκαρφαλώματος, απλά χορεύει. Δεν υπάρχει ούτε τιμωρία, αλλά ούτε και φροντίδα. Ο Nataraja ενδιαφέρεται μόνο για το παιχνίδι. Είναι ένα νεογνό σε αιώνια γαλήνη. Ο Nataraja πατάει τον Muyalaka, τον δαίμονα νάνο, την ενσάρκωση της άγνοιας, την πραγματοποίηση ενός άπληστου κτητικού εγωισμού.¹⁰⁹

Όπως οι αράχνες που πλέκουν ιστούς, έτσι κι οι άνθρωποι δεν μπορούν παρά να δημιουργούν σύμβολα. Προσπαθούν να μετατρέψουν το χάος της εμπειρίας σε διαχειρίσιμα σύμβολα. Αλλά το ποσοστό της αληθινής πραγματικότητας που αντιπροσωπεύουν ποικίλει ανάλογα με το σύστημα με το οποίο είναι φτιαγμένα. Στον Καλβινισμό ειδικά το ποσοστό αυτό είναι ελάχιστο, και σε τέτοιες περιπτώσεις συνοδεύεται από παράνοια και ντελίριο.¹¹⁰ Το να είναι κάποιος έξυπνος και να αντιλαμβάνεται τα σύμβολα μπορεί να οδηγήσει σε μια εθιστική χειραγώγηση τους, κάτι που αποτελεί εμπόδιο για να δεχθεί τη Θεία χάρη.

Το σύμβολο είναι ένα διάγραμμα του υποσυνείδητου νου. Πίσω από τα μοτίβα υπάρχει η φώτιση, ο Νους εισχωρεί στο νου. Ο Ναός, λοιπόν, είναι ένα διάγραμμα, όπου το μοτίβο στο σχεδιάγραμμα μετατρέπεται σε πρακτική εκπλήρωση. Το πρόβλημα όμως με τον εκάστοτε ναό, και την εικονοπλασία που το συνοδεύει, είναι πως προϋποθέτει ένα υπόβαθρο γνώσεων για να δημιουργήσει τα ανάλογα αποτελέσματα. Η λύση εντοπίζεται από τον Huxley με την αξιοποίηση του τοπίου. Οποιοσδήποτε το κοιτάζει έρχεται άμεσα σε γνώση του Εαυτού. Το τοπίο απεικονίζεται με συγκεκριμένο τρόπο. Το μισό τοπίο βρίσκεται στο φως και το άλλο μισό στο σκοτάδι¹¹¹ Η απόσταση που δημιουργείται στην εικόνα είναι το κλειδί στην απεικόνιση, καθώς εκφράζει τα τεράστια κενά και στο διάστημα αλλά και στο νου μας.¹¹² Σε ό,τι αφορά την αφηρημένη ζωγραφική, οι κάτοικοι της Pala λένε στον Will, πως στην αφαίρεση που την

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.162

¹⁰⁹ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005 σελ.166-168

¹¹⁰ Στο ίδιο σελ.178-185

¹¹¹ Στο ίδιο σελ.180-182. Την αντίθεση φωτός και σκοταδιού, καθώς και τις συμβολικές προεκτάσεις που έχουν, παρουσιάζει ο Huxley στο *The Perennial Philosophy* αναφερόμενος στην εικόνα που περιέχεται στο βιβλίο *The Rule of Perfection* του Benet of Canfield.

¹¹² Πρόκειται για από θεωρήσεις που αναλύονται ενδελεχώς στο *Heaven and Hell* και παρουσιάζονται στην ομώνυμη ενότητα της παρούσας διατριβής.

χαρακτηρίζει, το μόνο που διακρίνουν είναι ότι δεν παρουσιάζονται πραγματικότητες που αποκαλύπτουν τους εαυτούς τους. Δεν παρέχουν ως εκ τούτου κάποια ιδιαίτερη εκπαιδευτική αξία.¹¹³ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε τη θέση των Πλατωνιστών. Ο Cudworth θεωρεί πως η γνώση και σοφία ενυπάρχουν στο θεϊκό Νου και ως εκ τούτου –λόγω ομοίωσης- και στον ανθρώπινο νου. Τη διάσταση Νου και νου επισημαίνει και ο Cudworth.¹¹⁴ Σύμφωνα με τον Cudworth σαφώς και υπάρχει μια αιώνια σοφία, μια αιώνια γνώση, που κατοικεί σε έναν αιώνιο νου αγέννητο και άφθαρτο –και το οποίο ονομάζει Θεό. Ο Θεός, είναι παντογνώστης και παντοδύναμος, με μόνη εξαίρεση την ιδιοσυστασία της ίδιας του της ύπαρξης. Ακολουθώντας τη φιλοσοφία του Πλάτωνα, όπου οι ιδέες είναι αντικειμενικές σκέψεις που ενυπάρχουν στον απόλυτο Νου και χάριν σ' αυτή την ιδιαιτερότητα γίνονται αντιληπτές από τους ατομικούς νόες, ενώ το σύνολό τους και ο συγκερασμός τους υπό μια κοινή στέγη αποτελεί αυτό που ονομάζουμε Θεό. Η αλήθεια είναι αιώνια, όπως αιώνια είναι και η σχέση μεταξύ Νου και νου και η γνωσιακή τους σχέση έχει ως έρεισμα τη σχέση ουσίας και πνεύματος και όχι ουσίας και ύλης. Η αλήθεια και όλα οι θεωρητικοί σχεδιασμοί ή συλλογισμοί δεν είναι άυλες οντότητες με ένα αμφισβητούμενο περιεχόμενο σύστασης, αλλά ζωντανοί οργανισμοί που αποτελούν το πρότυπο σχέδιο του δημιουργού για κάθε επόμενο προϊόν. Ο Cudworth, έχοντας προηγουμένως αποδείξει την ύπαρξη ένας αιώνιου νου με άμεσα χαρακτηριστικά του τη γνώση και τη σοφία, απορρίπτει ένεκα αυτού, το ενδεχόμενο να αποτελεί η ύλη στοιχείο που συνεχίζει να υφίσταται στην αιωνιότητα. Όντας κάτι ατελές εξαρτούμενο από κάτι τέλειο, οι ατελείς ατομικοί νόες έχουν σχέση εξάρτησης από τον Θείο Νου, επαφίεται όμως στον καθένα προσωπικά να ενισχύσει και να αναβιώσει αυτή τη σχέση, ώστε να γνωρίσει τις ιδεατές αλήθειες. Οι νόες μας έχουν εγγενώς τη δυνατότητα αντίληψης γινόμενοι μέτοχοι της συμπαντικής κατανόησης που διαθέτει ο Θεός Νους. Είναι απαραίτητο λοιπόν, να υπάρχει ένας νους που αντιλαμβάνεται απόλυτα και όχι ατελώς. Ο Cudworth συμφωνεί μάλιστα με τη θεώρηση του Θεμιστίου, σύμφωνα με τον οποίο οι άνθρωποι δε θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν, αν δεν υπήρχε προηγουμένως συσχέτισή τους με έναν ανώτερο κοινό Νου. Ο Cudworth πολύ γλαφυρά σημειώνει, πως κάτι παρεμφερές

¹¹³ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.183 Απόψεις που σχολιάζονται και στο πρόσωπο του καλλιτέχνη του *Crome Yellow*, Gombauld.

¹¹⁴ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.250. Βλ. Charles E. Lowrey, *The philosophy of Ralph Cudworth a study of the true intellectual system of the universe*, New York 1884, σελ.67. Ο ανθρώπινος νους φτάνει στην τελειοποίηση από τη στιγμή που μετέχει του Θείου. Βλ. Michael B. Gill, 'Rationalism, Sentimentalism, and Ralph Cudworth', *Hume Studies* Volume 30, Number 1, April (2004) σελ.163-164

συμβαίνει όταν πολλά ανθρώπινα μάτια βλέπουν ταυτόχρονα τον ήλιο ή όταν ένα σύνολο ακροατών έχει στραμμένη την προσοχή του στον ίδιο ρήτορα.¹¹⁵

Ο Huxley επιστρέφει στην περιγραφή του ναού, και γίνεται λόγος για το άγαλμα του Shiva. Ο Μύθος που αναφέρεται στη συνέχεια είναι αυτός που εξιστορεί την πορεία που ακολούθησε ο Guatama Buddha, και τα διάφορα δέντρα που στοχάστηκε. Μετά το Δέντρο Bodhi, ο Buddha κάθισε κάτω από ένα Δέντρο *Goatherd* και έπειτα στο Δέντρο του *Muchalinda*. Ο Muchalinda, ο Βασιλιάς των Φιδιών, τον επισκέφτηκε και τυλίχτηκε γύρω του για να τον προστατέψει για επτά ημέρες. Η ιστορία συνδέεται και με την εικόνα του Shiva, όπου η cobra βρίσκεται από κάτω και πάνω του ταυτόχρονα, γι' αυτό είναι συνειδητός όσον αφορά την ύπαρξη της cobra αλλά και του Καθαρού Φωτός του Κενού (Clear Light of the Void) -του φανερώνεται η απόλυτη ταυτότητα.¹¹⁶ Οι ενήλικες αποτελούν ένα μείγμα Νου και φυσιολογίας. Οι Quakers, σημειώνει ο Huxley, φαίνεται να αντιλαμβάνονται την έννοια του *Tat tvam asi*, και την σύνδεση με το Εσώτερο Φως, και φυσικά κατηγορήθηκαν ως αιρετικοί. Επιστρέφοντας στην ιστορία της Pala και στον πρωταγωνιστή Will, στον οποίο -αντίθετα με χριστιανική δοξασία¹¹⁷- προτείνουν διαλογισμό στο φίδι, το παλαιότερο φαλλικό σύμβολο. Ένα επικίνδυνο σύμβολο καθώς αποτελεί εκδήλωση του Καθαρού Φωτός. Το ίδιο σύμβολο απεικονίζεται και ως παράσταση στο ναό -ο διαλογισμός στο Δέντρο του Muchalinda.¹¹⁸

Στην Pala διδάσκουν τα παιδιά να μην είναι υποχείρια της μνήμης και των φαντασιώσεων τους, αλλά να αποκτήσουν γνώσεις και να τις αποθηκεύσουν σωστά. Οι τεχνικές που τους μαθαίνουν δεν είναι η απόλυτη αποκάλυψη της φύσης του Βούδα, αλλά προετοιμάζουν το έδαφος γι' αυτή. Τα παιδιά μαθαίνουν να διαχειρίζονται το *στοίχειωμα* (haunting) και να παίζουν μ' αυτό στη

¹¹⁵ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, p.251-258. Ο Hobbes αρνείται πλήρως την θέση πως η άυλη οντότητα είναι η πραγματική. Βλ. T.Hobbes, *Leviathan*, σελ.51

¹¹⁶ Στο ίδιο σελ.192-194

¹¹⁷ Αξίζει σ' αυτό το σημείο να αναφερθεί το έργο του Paul Bowles, *Τα νερά του Ίζλι*, όπου φανερώνεται η υποκρισία που διακρίνει τις απόψεις των ανθρώπων για τη θρησκεία, συγκεκριμένα και στον Ισλαμισμό. Στον πυρήνα της υπόθεσης ο άνθρωπος που παίρνει την ζωή στα χέρια του. Το πλούσιο και περήφανο Ταμλάτ, και το μικρό και ταπεινό Ίζλι. Οι κάτοικοι των δύο χωριών πιστεύουν στον Αλλάχ και την πρόνοιά του αλλά με διαφορετικό τρόπο. Η μοιρασιά που τους όρισε και που οι ίδιοι δε διαχειρίστηκαν σοφά, φαντάζει αδικία στα μάτια ευνοουμένων και μη. Το Ίζλι διαθέτει μια πολύτιμη πηγή νερού, την κυριότητα του οποίου οι κάτοικοι του Ταμλάτ γνωρίζουν και χρησιμοποιούν, χωρίς ωστόσο να εκτιμούν. Πρωταγωνιστές, τρεις άνθρωποι: δυο άγιοι -ένας πραγματικός και ένας εναλλακτικός- κάτοχοι δύο υπέροχων αλόγων και ένας γητευτής φιδιών (siddhi), ο όφιος του οποίου -αντίθετα με το χριστιανικό εθιμοτυπικό- φέρνει τη σμίξη. Έκδηλη η χρήση του συμβολισμού, όσο και η μοιρολατρία αμφοτέρων των κατοίκων, που αν και φαρισαϊκή, αποδεικνύεται εκ του αποτελέσματος χρήσιμη, καθώς η λύση έρχεται «εξ Ουρανού».

¹¹⁸ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage,2005 σελ.95,115-116

φαντασία τους. Του αλλάζουν μορφή ώστε από τρομακτικό να γίνει διασκεδαστικό, και έπειτα το αποδιώχνουν και το καλούν κατά βούληση, ενώ στο τέλος το διώχνουν τελείως. Αυτό είναι το έργο της στοιχειώδους πρακτικής ψυχολογίας “elementary practical psychology”.¹¹⁹ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η θέση των πλατωνιστών. Ο Cudworth αναφέρεται εκτενώς στην ορθή και παραγωγική χρήση της φαντασίας, μιας πολύ συχνά παρεξηγημένης έννοιας και λειτουργίας. Η έννοια της φαντασίας διαφέρει από αυτή των φαντασμάτων και διαχωρίζεται από τον Cudworth. Η μεν πρώτη αποτελεί μια νοητική λειτουργία με τρομερές δυνατότητες και αν χρησιμοποιηθεί ελεγχόμενα και τροφοδοτούμενη με το ανάλογο περιεχόμενο οδηγεί βαθμηδόν στη θέωση. Η αναπαράσταση επιθυμητών εικόνων στο νου αποτελεί σημαντικό στάδιο στην αναγνώριση, αλλά και στην εσωτερική ανάπλαση του θεϊκού προτύπου. Η δε δεύτερη δεν αναφέρεται στα φαντάσματα με την κοινή έννοια του όρου, αλλά στα εσωτερικά εσφαλμένα απεικασματα της φαντασίας που αποτελούν τροχοπέδη στην διατήρηση της οξυδέρκειας.

¹¹⁹ Βλ. Aldous Huxley, *Island*, Vintage, 2005 σελ.225

ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ΟΥΤΟΠΙΑ ΤΟΥ THOMAS MORE

Ο Thomas More, με το έργο του *Utopia*, αναλαμβάνει να σχεδιάζει άλλη μια ιδανική πολιτεία, μια πρόιμη μορφή σοσιαλισμού, και αρκετά πιο πραγματιστική από αυτή του Πλάτωνα. Από μια άλλη σκοπιά προσιδιάζει αρκετά σε αυτή του Huxley στο *Island*, καθώς ο καταμερισμός της κοινωφελούς εργασίας συναντάται και στις δύο, ενώ η προσωπική ιδιοκτησία περιορίζεται στο ελάχιστο, δίνοντας τη θέση της στην ανάπτυξη της συλλογικότητας. Σε πολλά σημεία συναντούμε ομοιότητες της Ουτοπίας με την Σπαρτιατική κοινωνία: η αυτονομία και η αυτάρκεια ως θεμελιώδεις κοινωνικές αξίες, η λιτότητα και η συνετή διαχείριση του πλούτου, ο καταμερισμός εργασίας και η χρήση δούλων ή καταδίκων σε μέρος αυτής, η στρατιωτική εκπαίδευση, η περιήγηση εκτός συνόρων καθώς και ο έλεγχος της έκτασης και του πληθυσμού. Πρόκειται για μια κοινωνία/χώρα που έχει ως κύριο μέλημά της την διαιώνισή της με μόνο θεμέλιο την ίδια της την αυτοδιάρθρωση. Οι *Ουτοπιανοί* περιφρονούν τη χλιδή και αξιοποιούν τον πλούτο μόνο για να εξαγοράσουν τους αντιπάλους που διατίθενται να εξαγοραστούν. Δεν ενδιαφέρονται να πληθύνουν σε έκταση ή πληθυσμό, δυσανάλογο των αναγκών και των ικανοτήτων τους γι' αυτό και προσπαθούν συνειδητά να ελέγξουν τον αριθμό γεννήσεων. Στον εργασιακό τομέα οι πιο σκληρές δουλειές εκτελούνται από μέτοικους, δούλους (αιχμαλώτους πολέμου) ή καταδίκους, ενώ οι υπόλοιποι πολίτες εργάζονται.

Από θρησκευτικής πλευράς, οι πολίτες των *Island* και *Utopia* βιώνουν μία αληθινή ανεξιθρησκεία, και αυτή σχεδόν πανομοιότυπα. Και στις δύο περιπτώσεις μπορούν να διαλέξουν ελεύθερα από ένα ευρύ φάσμα μονοθεϊστικών ή πολυθεϊστικών θρησκειών, αυτήν που τους εκφράζει καλύτερα. Πίσω από την πολυμορφία και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της καθεμιάς όμως, αναγνωρίζουν αμφοτέροι, την ύπαρξη ενός υπέρτατου όντος, μιας ανώτερης αρχής, πηγή εκροής όλων των μετέπειτα σχεδιασμάτων.¹²⁰ Η κοινωνία του Thomas More είναι μια κοινωνία *κοινής συμπάθειας*, κι αυτό γιατί η δομή της, η ιεραρχία και ο αληθινός αλληλοσεβασμός των μελών της, ξεπερνούν τις σοβαροφανείς και αξιολύπητες κοινωνικές συμβάσεις του υπόλοιπου δυτικού

¹²⁰ «Όμως το μεγαλύτερο και το σοφότερο μέρος από τους Ουτοπιανούς δεν λατρεύουν τίποτε από αυτά, αλλά μιαν αιώνια, αόρατη, άπειρη, και ανεξιχνίαστη θεότητα· σαν ένα ον που είναι πολύ πιο πάνω από όλο το σύμπαν, όχι με το μέγεθός του, αλλά με τη δύναμη και την αρετή του· Αυτόν τον ονομάζουν Πατέρα των Πάντων...» Τόμας Μορ, *Ουτοπία*, μτφ. Μ. Βουτσίνος, Αργοναύτης, σελ. 106

κόσμου, ανδεικνύοντας περίτρανα το ανθρώπινο μεγαλείο στην ολότητά του.¹²¹ Όσον αφορά το θεσμό της οικογένειας¹²² παρατηρούμε πως ο More έχει δημιουργήσει ένα κράμα Πλατωνικής και Σπαρτιατικής κοινωνίας, τα παιδιά μένουν με τους γονείς αλλά από μια ηλικία και μετά είναι ελεύθερα να ενσωματωθούν σε άλλη οικογένεια- ειδικά αν η ανάγκη το επιβάλλει- και αυτό με μεγάλη ευκολία. Ομοιότητα παρατηρείται και με το *Island* του Huxley, όπου υπάρχει ειδικός θεσμός και φορέας που διευκολύνει την ομαλή και εύρυθμη μεταφορά μελών μεταξύ οικογενειών.¹²³

Για τον Cudworth η κοινωνία είναι διαρθρωμένη με βάση την αρχή της *κοινής συμπάθειας*. Σε αντίθεση με τον Hobbes, που θεωρεί πως η κοινωνία είναι μια σύμβαση εξαναγκασμού, στέρησης της ελευθερίας και κατ' ανάγκη συνθήκη επιβίωσης. Ο Cudworth πιστεύει στην εγγενώς καλή φύση του ανθρώπου. Για τον Cudworth η σύμβαση υφίσταται, απλά ως ρυθμιστής προσωπικοτήτων που δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στην πορεία του συνόλου και δημιουργούν προβλήματα στην ομαλή συμβίωση των μελών του. Η εξέλιξη του ανθρώπου και κατ' επέκταση η ολοκλήρωσή του επαφίεται και επιτυγχάνεται σε σχέση με την ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο,. Εδώ υπάρχει μία μικρή διαφοροποίηση μεταξύ Cudworth και Huxley. Παρ' όλη την καλή του πίστη ο Huxley θεωρεί πως οι βιολογικές απαρχές του ανθρώπου δείχνουν κάτι άλλο. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι δεν αρκεί η αντιγραφή μιας δομής, αλλά ο επαναπροσδιορισμός του ως είδος για να μπορέσει να επιφέρει μια τέτοια αλλαγή. Κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει μαζικά αλλά μεμονωμένα. Ο Huxley ξεκινώντας από άλλη αφετηρία καταφέρνει να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ Cudworth και Hobbes. Η κοινωνία δεν ήταν -ούτε είναι τέλεια- το ίδιο και ο άνθρωπος, αυτό όμως δε σημαίνει πως δεν υπάρχει η δυνατότητα αναδιάρθρωσης αυτής και του εαυτού του. Για τον Huxley το παρελθόν αποτελεί απλά ένα μάθημα, ενώ το μέλλον μια πιθανότητα. Η πραγματική λύση όμως βρίσκεται στο Τώρα κι εκεί εντοπίζει την σωτηρία και την λύτρωση.

¹²¹ Ο More αναφέρεται ιδιαίτερα στο σεβασμό που τρέφουν στους γηραιότερους αλλά και στον γενικό χαρακτήρα αξιοπρέπειας που διέπει το σύνολο των πολιτών. Βλ. Τόμας Μορ, *Ουτοπία*, μτφ. Μ. Βουτσίνος, Αργοναύτης, σελ. 66-67

¹²² Στο ίδιο, σελ. 62-67

¹²³ Οι λεγόμενες «Λέσχες Αμοιβαίας Υιοθεσίας» (MAC-Mutual Adoption Club).

1.4.1. APE AND ESSENCE

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κόσμος, παράξενος, κόσμος αντίστροφος, κόσμος αναπροσαρμοσμένος σε αλλοιωμένα δεδομένα. Αλλά πόσο απέχει το χτες από το αύριο; Πόσες οι ενδεχόμενες παραλλαγές του παρόντος; Και εδώ ο Huxley επαναφέρει το μοτίβο του έρωτα που προσπαθεί να επιβιώσει σε μια ζοφερή δυστοπία, όπως στο *Brave New World*, ενάντια στο σύστημα και στη νέκρωση των συναισθημάτων, ένας επιστήμονας από τον πολιτισμένο και μια κοπέλα από τον κατεστραμμένο κόσμο.¹²⁴ Το κυρίως θέμα αποτελεί προϊόν εγκιβωτισμένης αφήγησης, και εδώ, όπως και στο *Crome Yellow* αλλά και στο *After many a summer*, ο Huxley θίγει το ζήτημα του υπερπληθυσμού και των ενδεχόμενων συνεπειών του. Στο *Ape and essence*, παρουσιάζεται η βίωση των συνεπειών με τον πιο γλαφυρό τρόπο. Σε αντίθεση με τα *Brave New World*, και *Island*, εδώ παρουσιάζεται εν είδει εκφοβισμού η δεινότητα μιας ενδεχόμενης καταστροφής. Το *Brave New World* αποτελεί την βέλτιστη μελλοντική κατάσταση, ενώ το *Island*, το επιστέγασμα, τη συμβίωση στο παρόν των δυνατοτήτων, και ως εκ τούτου την αποκρυστάλλωση του συνόλου των θεωριών του Huxley.¹²⁵

1.4.2. ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΤΗΣ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο Πτολεμαίος, σχολιάζει ο Huxley, διατύπωσε σωστά –από μια άποψη– πως το κέντρο του σύμπαντος είναι ‘εδώ’ και όχι ‘εκεί’. Το κέντρο του σύμπαντος είναι η ύπαρξη του καθενός, όχι τόσο κάποιο γεγονός έξω απ’ αυτό.¹²⁶ Όσο συναρπαστικό κι αν είναι αυτό που θα τραβήξει την προσοχή μας ή θα συμβεί γύρω μας, το κέντρο της ύπαρξής μας παραμένει το κύριο σημείο αναφοράς του καθενός μας. Όλα περιστρέφονται γύρω από το κέντρο του σύμπαντός της ύπαρξής μας.

Σε μια έκρηξη φαντασίας, ο αφηγητής συλλογίζεται τη γεωμετρική φύση του ανθρώπινου σώματος σε συσχετισμό με την παράξενη φύση της Ανατολής. Σαν μια σκηνή από πίνακα του

¹²⁴ Βλ. Aldous Huxley, *Ape and Essence*, Vintage, 2005, σελ. 122

¹²⁵ Στο ίδιο, σελ. 92

¹²⁶ Στο ίδιο σελ. 1

Piero De la Fransesca, οραματίζεται τη φιγούρα του συνεργάτη του.¹²⁷ Οι πτυχώσεις του ενδύματος και ο σχεδιασμός μιας γεωμετρικής κεφαλής -όμοια με αυτή του Φαραώ- αναδεικνύουν μια φιγούρα που προκαλεί δέος στο θεατή. Μέσω αυτής εκδηλώνεται η απανταχού παρουσία του πλατωνικού Θεού, που μέσω των μαθηματικών τακτοποιεί το χάος, σε τάξη και την αποδίδει ομορφιά της τέχνης. Ο Παρθενώνας, όμως, και ο Τίμαιος απέχουν, ως μορφές που αντικατοπτρίζουν την Αλήθεια, από το μόρφωμα της λογικής του είδους (species logic)¹²⁸ που δημιουργεί το τυραννικό, κατά τον Huxley, καθεστώς της Πολιτείας. Σε μια αντιστοιχία πολιτικής και θεωρίας, το αποτέλεσμα θα ήταν ένας άψογα πειθαρχημένος στρατός. Η αντιστοιχία σονέτου ή εικόνας θα ήταν μια αστυνομία υπό δικτατορία.

Ο αφηγητής και ο συνεργάτης του, ο Bob Briggs, εργάζονται σε εταιρία παραγωγής ταινιών στο Los Angeles, αναλαμβάνουν, λοιπόν, να παραλάβουν ένα σενάριο και να εξετάσουν τις προοπτικές του. Συγγραφέας αυτού, ο αινιγματικός William Tallis, ο οποίος δεν εμφανίζεται. Η ιστορία λαμβάνει χώρα σε ένα μετά-Αποκαλυπτικό πεδίο κοσμικής καταστροφής, όπου οι άνθρωποι προσπαθούν να διαπιστώσουν το μέγεθος της ζημιάς που έχει προκληθεί. Αξίζει να σημειωθεί πως ο μηχανικός μίας ομάδας επιστημόνων, που επισκέπτεται την κατεστραμμένη γη, ονομάζεται, “Dr.Cudworth”.¹²⁹ Δεν πρόκειται για σύμπτωση, καθώς ο Huxley γνώριζε την ιστορική μορφή του φιλοσόφου. Τον αναφέρει ξεκάθαρα πρώτη φορά εδώ, ενώ στο *The Perennial Philosophy*, υπάρχει σαφής αναφορά στους Πλατωνιστές του Cambridge.¹³⁰ Όταν ένας συνάδελφός του εμπλέκεται στο ειδύλλιο μεταξύ δύο νεαρών μελών της αποστολής, ο Cudworth παρουσιάζεται με συμβουλευτικό ρόλο και ως υπερασπιστής του Έρωτα.¹³¹

Σ’ αυτό το καστροφολογικό σενάριο ο Διάβολος παρουσιάζεται νικητής. Κατάφερε να κυριεύσει τους ανθρώπους και να γίνει ο Πρίγκηπας του κόσμου. Σ’ αυτή τη νέα κατάσταση, η γυναίκα αποτελεί το «Δοχείο του Ανόσιου Πνεύματος» (Vessel of the Unholy Spirit).¹³² Ως φυσικό

¹²⁷ Στο ίδιο σελ.3

¹²⁸ Στο ίδιο σελ.5

¹²⁹ Aldous Huxley, *Ape and Essence*, Vintage,2005,σελ.36

¹³⁰ Βλ. Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, Harper Perennial Modern Classics,2009,σελ.13

¹³¹ Aldous Huxley, *Ape and Essence*, Vintage,2005,σελ.42

¹³² Στο ίδιο,σελ.52-56 Τα κορίτσια στο σχολείο φορούν μια ποδιά, ως συμβολική ζώνη αγνότητας, που στο σημείο των γεννητικών οργάνων έχει ραμμένη τη λέξη «OXI». Το συγκεκριμένο μέτρο αποτελεί μόνο ένα μικρό κομμάτι του μισογυνισμού στην τάξη. Τα κορίτσια υποβαθμίζονται συνεχώς και βρίσκονται σε μια κατάσταση διαρκούς τιμωρίας. σελ.70-72

επακόλουθο, τα ανάλογα προσωνύμια στη νέα θεϊκή ηγετική μορφή είναι δαιμονικά.¹³³ Οι άνθρωποι μιλούν, πλέον, στο όνομα του Belial, για τον οποίο υπάρχει και συγκεκριμένη γιορτή. Η *Ημέρα του Belial*, είναι μια τελετή οργιαστικής μορφής,¹³⁴ κατά την οποία πραγματοποιείται ο Εξαγνισμός της Φυλής. Στην ουσία αφήνονται ελεύθερα όλα τα πάθη και οι αναστολές που συγκρατούν μεθοδικά όλο τον υπόλοιπο χρόνο, σε ένα παροξυσμό πρωτόγονης σεξουαλικότητας και βίας. Για δύο εβδομάδες, με αφετηρία την Ημέρα του Belial, επικρατεί απόλυτη ελευθερία.¹³⁵ Φαινομενικά, η γιορτή αυτή, έρχεται σε αντίθεση με το σύνολο των πρότερων θρησκειών, όπου η νηστεία αποτελεί ένα μικρό, ή ισόποσα καταμερισμένο κομμάτι, καθώς στην προκειμένη κατάσταση, τα πάθη συγκρατούνται σε ακραίο βαθμό και έπειτα αφήνονται εντελώς ελεύθερα, με ό,τι συνέπειες αυτό συνεπάγεται. Ουσιαστικά όμως, ο Huxley κάνει μια κριτική στον διαστρεβλωμένο Καθολικισμό.¹³⁶ Η καταστολή των παθών και η αυτοτιμωρία, οδηγούν σε μια γιγάντωση αυτών των φυσικών επιθυμιών, που δαιμονοποιούνται λόγω της δυναμικής φύσης τους και στη συνέχεια θυσιάζονται στο όνομα του εκάστοτε ιερού πνευματικού σκοπού.

Η ύβρις του ανθρώπου που θεωρεί πως θα ευτυχήσει αν κατακτήσει τη φύση, και η υποτιθέμενη πρόοδος που χαρακτηρίζεται από την τεχνολογική ανάπτυξη, οδήγησαν τω όντι στην καταστροφή.¹³⁷ Ο Αρχιεπίσκοπος εξηγεί στον επιστήμονα πως, πλέον, κάθε δράση τους όσο βάνουσα κι αν φαίνεται, γίνεται για να εξευμενίσουν το κακό που έχουν εξαπολύσει. Παρομοιάζει, μάλιστα, το κακό με μια πεινασμένη τίγρη που πρέπει να ταϊστεί για να μη γίνουν βορά της οι ίδιοι.¹³⁸ Ωστόσο καταλήγει λέγοντας, πως το κακό είναι αυτοκαταστροφικό, δίνοντας μια ελπίδα επαναφοράς της ανθρωπότητας σε μια καλύτερη κατάσταση.¹³⁹ Ο Huxley κλείνει ως αφηγητής του σεναρίου και διερωτάται αν υπάρχει κάτι πέρα από το ρομαντισμό στο ειδύλλιο

¹³³ Όπως τα: «Vox proletariatus, vox diabolic. Vox diabolic, vox Ecclesiae» Στο ίδιο σελ.102-126 καθώς όλα τα θρησκευτικά στοιχεία έχουν αντιστραφεί, όπως: ύμνοι, σύμβολα, ονόματα, εξ ου και ο ναός του St. Azazel. Στο ίδιο σελ.136

¹³⁴ Στο ίδιο, σελ.56-58

¹³⁵ Στο ίδιο, σελ.70

¹³⁶ Κάνοντας χρήση της ρήσης του Pascal, ο Huxley υποστηρίζει, ότι λατρεία του Θεού χωρίς φιλανθρωπία, είναι λατρεία ειδώλων, και κάθε τέτοιο είδωλο μετατρέπεται σε Moloch. Βλ. Aldous Huxley, *Ape and Essence*, Vintage, 2005, σελ.σελ.38

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ.93

¹³⁸ Στο ίδιο, σελ.99

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ.148

των δύο χαρακτήρων.¹⁴⁰ Κάτι υπερβατικό που θα συμφιλιάσει τις σκοτεινές και φωτεινές δυνάμεις πέρα της ανθρώπινης κατανόησης. Αναφέρεται αναλογικά, λοιπόν, στο *Eripsyhidion* του Percy Bysshe Shelley,¹⁴¹ και στο αν θα υπάρξει έπειτα μία *Adonais*¹⁴² που θα προσδώσει μια νέα διάσταση.

¹⁴⁰ Στο ίδιο,σελ.149

¹⁴¹ Ο τίτλος σημαίνει «περί ψυχής», ή «περί μιας μικρής ψυχής». Το θέμα του αποτελεί ένα συλλογισμό για την ιδεατή αγάπη, ενώ αναφορά γίνεται και στο *Point Counter Point*. Βλ. Aldous Huxley, *Point Counter Point*, Vintage, 2004, σελ.9

¹⁴² *Adonais*: An Elegy on the Death of John Keats, είναι μια ποιμαντική ελεγεία που γράφτηκε για τον John Keats.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Η ΩΡΑ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ

Στην *Ωρα του Διαβόλου*,¹⁴³ ο Pessoa, αναφέρεται στην έννοια της θρησκείας. Η θρησκεία αυτόκλητα είναι ένα σύμβολο, ένα μεγεθυμένο σημάδι θεϊκής ύπαρξης, ερμηνευόμενο από τον καθένα διαφορετικά. Ο Πεσσόα υποστηρίζει, δια στόματος Εωσφόρου, πως κάθε θρησκεία δεν εφαρμόζεται ουσιαστικά, αλλά παραμένει ριζικά ένας ανθρώπινος παγανισμός εκφραζόμενος ως νεωτερική θρησκεία. Ο Εωσφόρος συνεχίζει λέγοντας, πως ο ίδιος είναι η άρνηση, η αντίθεση. Το κακό είναι η αντίθεση πάνω στην οποία μπορεί να στηριχτεί η ύπαρξη. Ο Θεός, υποστηρίζει, -όπως και ο Διάβολος- δεν ξέρει ποιός είναι, ενώ και οι δύο είναι ουσιαστικά, ανύπαρκτοι. Δεν έχουν αρχή. Είναι αιώνιοι, άναρχοι και ατελείς. Ο ένας λειτουργεί ως σκιά του άλλου, δανειζόμενος το φως του άλλου, υπάρχει εν ανάγκη του άλλου, υπάρχει για να αντιτίθεται ώστε να φανεί ο άλλος, ως φως ή ως όραση του σκοταδιού, ως ορατό σκοτάδι. Η πλάνη, η οποία του έχει ανατεθεί να φέρει στους ανθρώπους, είναι το έργο του. Τόσο αθώο όσο το έργο κάθε ζώου, που μακάριο -όπως λέει- ζει τη ζωή του χωρίς ιδιαίτερη συνείδηση. Το έργο του όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση -αυτό του μη όντος- δεν ταυτίζεται με την κατάσταση την οποία βιώνει ως πραγματικότητα. Η πλάνη του πλανά τον ίδιο κάποιες φορές και η λειψή ύπαρξή του, η μετέωρη, είναι το ίδιο και περισσότερη κουραστική απ' αυτή του απλού όντος, καθώς είναι αέναη. Είναι πιο δραματική, γιατί αν και το έργο του είναι άθωο και αναγκαίο, η γνώση του τον δυσχεραίνει. Θαυμάζει και οικτρίζει τον άνθρωπο. Το φεγγάρι τον εκφράζει, τον καθιστά Θεό τη νύχτα. Ο Θεός στη θέση του Θεού, του ήλιου. Το δανεικό φως. Ως εκ τούτου η αλήθεια του είναι παραλλαγμένη, είναι μια δόση αλήθειας κεκραμμένη με σκοτάδι. «Και οι δύο» λέει, σαν να μιλάει για κάποιον φίλο, «είναι κουρασμένοι» και ο Θεός και ο ίδιος, υποτελείς και οι δυο σε κάτι ανώτερο που ούτε οι ίδιοι δεν έχουν γνώση. Ο Διάβολος, ως Βασιλιάς των Ονείρων προβληματίζει τον αναγνώστη δείχνοντας του ότι το όνειρο εμπλέκεται στη ζωή του περισσότερο απ' ό,τι φαντάζεται. Ακόμη και το ότι φαντάζεται ανήκει λέει στη σφαίρα του- εξ ου και τα παρεξηγημένα φαντάσματα του Cudworth. Είναι επίσης, ο Βασιλιάς του Ανύπαρκτου, του Θεωρητικού. Τόσα και τόσα σχέδια ατελέσφορα ανήκουν την επικράτεια του, και θέλει εκεί να κρατήσει τον κάθε δημιουργό. Παρακινεί σε πράξη, και το ίδιο εύκολα παραπλανά –και ιδού

¹⁴³ Fernando Pessoa, *Ταξίδι στην άβυσσο, Η ώρα του διαβόλου*, Ροές, Αθήνα, 2009

τα αποτελέσματα στο *Are and Essence*. Του αρέσει να κρύβεται αλλά κάποιες φορές επιζητά τα εύσημα. Στο κλείσιμο όμως της αυλαίας αντιλαμβάνεται τη ματαιότητα ακόμη και του ίδιου του έργου του.

1.5.1. BRAVE NEW WORLD REVISITED

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο *Brave New World Revisited* ο Huxley αναθεωρεί -όπως αναμένουμε από τον τίτλο- τις απόψεις που έχει εκφράσει στο *Brave New World*. Σε μία εις βάθος ανάλυση, αποκαλύπτει στον αναγνώστη τις ρεαλιστικές προεκτάσεις και επιρροές του. Αυτό που τον απασχολεί περισσότερο είναι η κοινωνιολογική πλευρά μίας ουτοπικής ή δυστοπικής πραγματικότητας. Τα μέσα χειραγώγησης, η χρήση της βιοχημείας, η πολιτική διαστρωμάτωση, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, είναι μερικά από τα σημαντικότερα σκέλη που παρουσιάζει και επαναπροσδιορίζει με μια πιο ώριμη σκοπιά.

1.5.2. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Το *Brave New World* γράφτηκε το 1931, ο Huxley ανησυχεί μήπως οι φόβοι του βγουν αληθινοί νωρίτερα απ' ό,τι το περιμένει. Ο Huxley γνωρίζει το έργο του Orwell *1984* που γράφτηκε το 1948, κράμα της άνθισης του Ναζισμού και ενδεχόμενης επικράτησης του Σταλινισμού. Θεωρεί πάντως, πως με την πρόοδο της τεχνολογίας ο κόσμος τείνει να γίνει σαν το *Brave New World* και όχι το *1984*. Μια κοινωνία που θα στηρίζεται στον έλεγχο της ανθρώπινης συμπεριφοράς αλλά με θετικό πρόσημο, όχι με βίαιη χειραγώγηση, αλλά με ανταμοιβή σε μια ιδανική συμπεριφορά. Δε λειτουργεί πλέον ο φόβος της τιμωρίας, γι' αυτό και στον κόσμο που περιγράφει ο Huxley η τιμωρία είναι πολύ ήπια. Άλλωστε ο Σταλινισμός είναι ξεπερασμένος, ο έλεγχος των πολιτών γίνεται πλέον μέσω διαφημιστικών οργανισμών για το συμφέρον μειονοτήτων που ελέγχουν τις σκέψεις και τις συνειδήσεις των μαζών.¹⁴⁴ «Το νομικό περιοριστικό πλαίσιο υπό το οποίο λειτουργούν οι άνθρωποι νόμοι λειτουργεί με την επιβολή τιμωρίας σε περίπτωση παράβασής τους, το μόνο κίνητρο του νόμου είναι ο φόβος και η απόλυτη δέσμευση των παθών, γι αυτό και συχνά γίνεται παράβασή τους. Ο νόμος της αγάπης όμως δεν επιβάλλει καμία τιμωρία, αντιθέτως δύναται να μας προσφέρει ακόμα περισσότερη ευχαρίστηση –απ' όση θα επιφέρει η παράβαση των κοινών νόμων- καθώς θα ενεργοποιήσει το βαθύτερο αίσθημα δικαιοσύνης μέσα μας και η δράση μας έπειτα θα γίνεται με γνώμονα αυτό και την προσφορά στο συνάνθρωπο έναντι της πρότερης εκμετάλλευσής του.»

¹⁴⁴ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage, 2005, σελ. 4-7

Άλλη μια σημαντική παράμετρος, είναι ο έλεγχος των γεννήσεων και των θανάτων, καθώς η μάζα είναι ανίκανη να ελέγξει τον εαυτό της. Ο έλεγχος των θανάτων είναι εύκολος, των γεννήσεων δύσκολος. Κατά συνέπεια ο πληθυσμός αναπτύχθηκε πιο πολύ από ποτέ στην ιστορία του γένους. Στο *Brave New World* το πρόβλημα των φυσικών πόρων επιλύεται μέσω του ελέγχου του ανθρώπινου πληθυσμού. Στην πραγματικότητα όμως, η κατάσταση χειροτερεύει και αποτελεί τη ρίζα του πολιτικού, οικονομικού, πολιτικού και ψυχολογικού δράματος που βιώνεται. Αυτό είναι πλέον, το κεντρικό πρόβλημα της ανθρωπότητας.¹⁴⁵

Η διαστημική μετανάστευση -μια ιδέα ευρέως διαδεδομένη εκείνη την εποχή- σίγουρα δεν αποτελεί δραστική λύση. Με το ρυθμό που αυξάνεται το ανθρώπινο είδος, ακόμη κι αν γίνει θα έχει μικρή επίδραση, όπως η μετανάστευση από τον Παλαιό Κόσμο στο Νέο, που απλά μετέφερε τα προβλήματα του πρώτου στον δεύτερο. Παράλληλα αναδύεται ο συσχετισμός πληθυσμιακής αύξησης και εμφάνισης απολυταρχικών συστημάτων φιλοσοφίας με την κατ' επέκταση ανόδο ολοκληρωτικών καθεστώτων στην εξουσία.¹⁴⁶ Η δύναμη διαφθείρει, η Απόλυτη δύναμη διαφθείρει απόλυτα, όπως επισημαίνει ο Huxley στο *Crome Yellow*. Ο υπερπληθυσμός οδηγεί σε οικονομική ανασφάλεια, σε κοινωνική αναταραχή και συνήθως σε κάποια μορφή δικτατορίας, φασισμού ή κομμουνισμού.

Στο *Brave New World* οι άνθρωποι δημιουργούνται κατά παραγγελία, μέσω μεθόδων καλλιγένειας. Οι κατηγορίες ειδών, όπως η Alpha και η Beta, παράγονται ανάλογα με τον κοινωνικό σχεδιασμό, ενώ με τη μέθοδο Bokanovsky, από ένα ωάριο δημιουργούνται έξι δίδυμα. Αλκοόλ και πρωτεϊνικά δηλητήρια, χορηγούνται πριν τη γέννηση για να παραγκωνίσουν την ανάπτυξη συγκεκριμένων βιολογικών ομάδων. Οι άνθρωποι ελέγχονται βιώνοντας μια πλήρη ελευθερία σε ερωτικές σχέσεις, μέσω συνεχών περισπασμών από το κοινωνικό περιβάλλον, καθώς και με την ελεγχόμενη χρήση ναρκωτικών, όπως το soma.¹⁴⁷

Ο υπερπληθυσμός, αυτός ο τυφλός βιολογικός εχθρός της ελευθερίας, συμμαχεί με τρομερές δυνάμεις, τις οποίες προωθεί η εξέλιξη της τεχνολογίας. Οι καρποί της λογικής, το έργο της αρετής, η σκληρή δουλειά, η αυταπάρνηση, οι ηθικές και διανοητικές αρετές, έχουν κάποιο τίμημα. Ο καπιταλισμός, φυσικά, αποτελεί πρόβλημα καθώς μέσω της εκμετάλλευσης του

¹⁴⁵ Στο ίδιο,σελ.8-9

¹⁴⁶ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.11-13

¹⁴⁷ Στο ίδιο,σελ.19

ατόμου δημιουργεί ψυχικές διαταραχές. Τα αντιμαχόμενα συναισθήματα, είναι συμπτώματα ψυχικής ασθένειας, αποτελούν όμως ενδείξεις ύπαρξης αντικομοφορμιστικών όντων. Το πρόβλημα εστιάζεται στους ‘κανονικούς’ ανθρώπους που θυσιάζουν την ατομικότητά τους για ενότητα σε μια μη-κανονική κοινωνία. Η ομοιομορφία δεν είναι συμβατή με την ψυχική υγεία. Φυσιολογικά, πνευματικά, ψυχικά, νοητικά, όλοι είναι διαφορετικοί.¹⁴⁸ Πώς είναι, λοιπόν, δυνατό να επιζητούμε τα ίδια κριτήρια για όλους;

Η επιστήμη προσπαθεί να μειώσει την πολυπλοκότητα μέσω της ενότητας, αλλά αυτό είναι ενάντια στην ανθρώπινη φύση. Η θέλησή της κινείται προς την επίτευξη της τάξης, σε επιστημονικό, καλλιτεχνικό και φιλοσοφικό πεδίο, προσπαθεί να βρει συστήματα απλοποίησης. Κάτι που αποβαίνει επικίνδυνο όταν χρησιμοποιείται στην πολιτική και στην οικονομία καθώς προσπαθεί να μετατρέψει τους ανθρώπους, από «ολοκληρωμένες προσωπικότητες» σε «ενσαρκώσεις οικονομικών λειτουργιών».¹⁴⁹ Όσον αφορά την κοινωνική διάρθρωση, ο άνθρωπος, υποστηρίζει ο Huxley, δεν είναι «απόλυτα κοινωνικό ζώο» (completely social animal).¹⁵⁰ Σε πρωτόγονες συνθήκες η ανθρώπινη κοινωνία παρομοιάζεται ως μια αγέλη λύκων παρά ως μια κυψέλη μελισσών,¹⁵¹ ένας συρφετός αντικρουόμενων συμφερόντων με υποτυπώδη ιεραρχία παρά μια οργανωμένη και εύρυθμη ομάδα με κοινό στόχο. Με το πέρασμα του χρόνου και τον ερχομό του πολιτισμού η λειτουργία της ανθρώπινης κοινωνία εξομαλύνθηκε. Τα προβλήματα ωστόσο υπάρχουν ακόμα και σήμερα και αυτό οφείλεται, σύμφωνα με τον Huxley, στο γεγονός πως η ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου δεν είναι σε θέση να δημιουργήσει έναν «κοινωνικό οργανισμό» (social organism), παρά μόνο μια «οργάνωση» (organization).¹⁵² Αν παρ’ όλα αυτά επιχειρήσει να δημιουργήσει ένα οργανισμό θα οδηγηθεί πιθανότατα σε ένα «ολοκληρωτικό δεσποτισμό» (totalitarian despotism). Αντιθέτως όλες οι κοινωνικές δράσεις έχουν κοινό γνώμονα το σύνολο: μαζική σκέψη, μαζικός βίος, μαζική εκπαίδευση. Μία κοινωνικοποίηση δια της βίας.¹⁵³ Στο *Brave New World* καθώς και στο *1984* του G.Orwell, ο πόλεμος και το σεξ, καταστρέφουν το θεσμό της οικογένειας. Όπως η τεχνολογική, έτσι και η

¹⁴⁸ Στο ίδιο ,σελ.25-28 Πρόκειται περισσότερο για απόψεις του ψυχολόγου Erich Fromm που παραθέτει ο Huxley.

¹⁴⁹ Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.31

¹⁵⁰ Στο ίδιο,σελ.31

¹⁵¹ Εδώ ο Huxley κλίνει περισσότερο προς την πλευρά του Hobbes όσον αφορά το προ-κοινωνικό επίπεδο.

¹⁵² Στο ίδιο,σελ.32

¹⁵³ Στο ίδιο,σελ.29-33

κοινωνική οργάνωση στο μέλλον θα έχει «άρτια εκπαιδευμένους κοινωνικούς μηχανικούς» “highly trained social engineers”.¹⁵⁴

1.5.3.ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Η δημοκρατία ελέγχει, αλλά δεν ελέγχεται. Ίσως να μπορούν οι άνθρωποι να διοικηθούν χωρίς εξουσίες εκτός της βούλησής τους. Υπάρχουν όμως τυφλές απρόσωπες δυνάμεις, “blind impersonal forces”¹⁵⁵ που υπονομεύουν τη δημοκρατία. Υπό τις βλέψεις και την καθοδήγηση συμφερόντων, ευνομούμενοι πολίτες, καθημερινοί φιλήσυχοι άνθρωποι, τελούν βαρβαρότητες εις βάρος άλλων ανθρώπων ή και ευρύτερων κοινωνιών.¹⁵⁶

Υπάρχουν δύο είδη προπαγάνδας:¹⁵⁷ α) Η λογική ή ορθολογιστική προπαγάνδα (rational propaganda) που συμφωνεί με τον διαφωτισμό β) η μη λογική προπαγάνδα (non rational) που δε συμφωνεί προφανώς με το διαφωτισμό, αλλά απευθύνεται στα πάθη, σε τυφλές παρορμήσεις σε ασυνείδητες επιθυμίες. Η πρώτη απευθύνεται στη Λογική και μέσω λογικών επιχειρημάτων και στοιχείων προσπαθεί να δια φωτίσει το άτομο. Η δεύτερη χαρακτηρίζεται από παρορμήσεις και ελλιπή στοιχεία και από τη συνεχή επανάληψη λέξεων-κλειδιών, που έχει ως στόχο να υπνωτίσει τον θεατή και μέσω ξένων ή οικείων αποδιοπομπαίων τράγων ή σύνδεσης χαμηλών παθών και υψηλών ιδεών να τον κατευθύνει προς την επίτευξη του επιθυμητού συμφέροντος. Θεός, θρησκευτικές αρχές και πατριωτικό καθήκον¹⁵⁸ αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του δεύτερου τύπου προπαγάνδας και μέσω αυτών αγγίζουν τα πρωτόγονα υπάνθρωπα βάθη του όντος μας.¹⁵⁹

Οι επιστήμονες όμως δεν απευθύνονται στο συναίσθημα, αλλά σε στοιχεία. Στην επιστήμη τα δεδομένα και τα πορίσματα είναι ξεκάθαρα, στην πολιτική όμως, στην ηθική και στη θρησκεία τα γεγονότα ερμηνεύονται ανάλογα με το εκάστοτε σύστημα ιδεών που χρησιμοποιεί κάποιος για να τα ερμηνεύσει. Πρόβλημα αποτελεί επίσης ότι δεν υπάρχει χρόνος, ώστε να ελέγξουμε, να διασταυρώσουμε και να ταυτοποιήσουμε τα γεγονότα. Αναγκαζόμαστε, λοιπόν, να εξάγουμε

¹⁵⁴ Στο ίδιο,σελ.34-35

¹⁵⁵ Στο ίδιο,σελ.43

¹⁵⁶ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.43 Ο Huxley αναφέρεται εμμέσως στην περίπτωση του Apartheid, που ξεκίνησε συμπτωματικά το 1948 -το πραγματικό έτος που διαδραματίζονται τα γεγονότα στο 1984.

¹⁵⁷ Στο ίδιο,σελ.43

¹⁵⁸ Κάτι παρεμφερές με το «Rational State» στο *Crome Yellow*.

¹⁵⁹ Στο ίδιο,σελ.44

τα όποια συμπεράσματα και να τα τοποθετηθούμε όσο πιο ειλικρινά και λογικά μπορούμε και επιτρέπουν οι συνθήκες.¹⁶⁰ Σημαντικό να αναφερθεί εδώ η θέση του Cudworth ο οποίος υποστηρίζει πως οι άνθρωποι δεν μπορούν να βρουν εύκολα την αλήθεια και θέλουν χρόνο να επεξεργαστούν όλες τις παραμέτρους, μόνο η παντογνωσία του Θεού μπορεί να αναγνωρίσει με καθαρότητα τη διάσταση των γεγονότων. Η εσφαλμένη και διαστρεβλωμένη θέληση μπαίνει εμπόδιο σε μια καθαρή νόηση.¹⁶¹

Για τη χειραγώγηση της μάζας, ο κομμουνισμός, όπως και κάθε άλλο μέσο ή εργαλείο μπορεί να αξιοποιηθεί για καλό ή κακό, και δυστυχώς η χρήση του είναι πολύ εύκολη για ένα δικτάτορα. Ένα τέτοιο μέσο στη δημοκρατική Δύση, μία ελίτ, ελέγχει τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Μέσω αυτών δέχονται πληθώρα περισπασμών, ποικιλόμορφων, ψευδών ή αληθών.¹⁶² Αξιοσημείωτο είναι το ότι, ποτέ ως τώρα τα μέσα αυτά δε προωθούσαν τόσους περισπασμούς. Στο *Brave New World* μια τέτοια κατάσταση εκφράζει η έννοια του «όργιου χοίρων» (orgy porgy)¹⁶³.

Η θρησκεία είναι διαφορετική από τη φώτιση, η φώτιση είναι εξωκοσμική, απόκοσμη. Στο *Brave New World*, οι ιθύνοντες θέλουν ο κόσμος να επικεντρωθεί σε αθλήματα, όπερες, μυθολογίες και μεταφυσικές φαντασίες. Τους χειραγωγούν μέσω επαναλήψης εκφράσεων, καταπίεσης αισθημάτων και εκλογίκευσης των παθών.

Οι τεχνικές συσκευές, όπως το megάφωνο, αποκλείουν εκατομμύρια αθών από τη δική τους ανεξάρτητη σκέψη. Ο Huxley αναφέρεται στο ναζισμό ως το πιο τρανταχτό παράδειγμα επιτυχούς μαζικής χειραγώγησης. Οι ναζί μέσω μηχανημάτων ήλεγχαν την κατώτερη ηγεσία. Η σύγχρονη προπαγάνδα χρησιμοποιεί το ράδιο, την τηλεόραση. Ο Μεγάλος Αδελφός είναι παντού, ο Παντοδύναμος Θεός.¹⁶⁴ Χρησιμοποιούν την ψυχολογία και τη νευρολογία. Ο προπαγανδιστής, ο δογματιστής, αυτός που κάνει πλύση εγκεφάλου, λειτουργούν στοχευμένα και μεθοδικά, ενώ έχουν στη διάθεσή τους μεγάλη γκάμα πειραματικών στοιχείων. Ο Hitler ήξερε πως να πείθει τους ανθρώπους, ήταν δημαγωγός, το ίδιο και ο Goebbels.

¹⁶⁰ Στο ίδιο,σελ.45

¹⁶¹ Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 46-50

¹⁶² Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.46-47

¹⁶³ Στο ίδιο σελ.48 Πρόκειται για ένα καθιερωμένο όργιο, που επιβάλλεται μεταξύ μιας ομάδας ανθρώπων και λειτουργεί ως βαλβίδα εκτόνωσης της καθημερινής έντασης. Συνήθως προηγείται μια ομαδική έκρηξη θυμού και αγανάκτησής τους προς ένα αντίπαλο έθνος, ώστε οι άνθρωποι να μη δίνουν σημασία στην πραγματικότητα και στην πολιτική κατάσταση.

¹⁶⁴ Στο ίδιο,σελ.52-54

Ο Hitler ήταν γνώριμος με τις θρησκευτικές πρακτικές των Ισουιτών, τις μεθόδους πειθαρχίας και την ιεραρχία τους, καθώς και για τη γνώση της ανθρώπινης φύσης. Αυτό που δημιούργησε, ο Huxley το ονομάζει, Εκκλησιαστικισμό (Ecclesiasticism) χωρίς Χριστιανισμό. Η ισχύς του μοναστικού κανόνα αξιοποιείται για προσωπικό όφελος και το πλήθος χρησιμοποιείται για τον εκάστοτε σκοπό. Ο Hitler μαγεύει τα πλήθη, αυτό όμως δε σημαίνει πως η γοητεία που τους ασκεί προέρχεται από αγάπη. Απεναντίας θεωρεί, πως η μάζα είναι άξια περιφρόνησης και ανίκανη για αφηρημένη σκέψη, αφού δε δείχνει ενδιαφέρον για πράγματα πέραν του άμεσου κύκλου ενδιαφέροντός της. Η συμπεριφορά της δε καθορίζεται από τη γνώση, αλλά από τα συναισθήματα και τις ασυνείδητες ορμές. Αυτές εμπεριέχουν μάλιστα τις περισσότερες αρνητικές ή θετικές συμπεριφορές –το να γνωρίσει κάποιος πως να χειριστεί τα ένστικτα και τα συναισθήματά τους είναι πολύ σημαντικό. Κατ' επέκταση αυτό που μπορεί και κινεί τη μάζα, δεν είναι η επιστημονική διδασκαλία, αλλά η αφοσίωση και η υστερία. Για να ελέγξει κάποιος ένα σύνολο ανθρώπων πρέπει να βρει το κλειδί που ανοίγει ασυνείδητό τους.¹⁶⁵

Όταν οι άνθρωποι ενσωματώνονται σε κοινωνικά σύνολα χάνουν την ταυτότητά τους, είτε ως μέλος ομάδας (οικογενειακής, επαγγελματικής, θρησκευτικής) είτε ως μέλος πλήθους. Οι ομάδες είναι ηθικές και διανοητικές, όπως τα άτομα που τις αποτελούν, ενώ τα πλήθη είναι χαοτικά δεν υπάρχει ρεαλιστική σκέψη και κατ' επέκταση λογικές πράξεις. Στο πλήθος ο άνθρωπος χάνει τη λογική και την ηθική επιλογή. Η δυνατότητα υποβολής του πλήθους είναι μεγάλη και μόλις τα μέλη του ενθουσιάζονται, χάνουν κάθε φόβο αλλά και κάθε έννοια ατομικής και συλλογικής ευθύνης. Η οργή και ο ενθουσιασμός, ο πανικός της δηλητηρίασης του κοπαδιού, είναι απλά ένα ναρκωτικό για τους εξωστρεφείς.¹⁶⁶

Η διαφορά ενός συγγραφέα και ενός ρήτορα, έγκειται στο ότι ο πρώτος απευθύνεται σε μεμονωμένα υγιή άτομα, ενώ ο δεύτερος σε δηλητηριασμένες μάζες. Ο διανοούμενος χρειάζεται στοιχεία, δεν ανέχεται την ασυνέπεια της υπεραπλούστευσης, σε αντίθεση με τη μάζα που λειτουργεί με το ένστικτο και την πίστη. Ο προπαγανδιστής όμως ακολουθεί μια πλευρά των επιχειρημάτων-ακόμη κι αν είναι λάθος- και πρέπει να παραμείνει σ' αυτήν, αν θέλει το πλήθος

¹⁶⁵ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage, 2005, σελ.55 Εκφάνσεις κορύφωσης του συναισθήματος όπως στο «Rational State» του Crome Yellow. Σχετικά με την ικανότητα του Hitler Βλ. Erich Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, Holt Rinehart and Winston, New York, 1973, σελ.415

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σελ.56

να τον ακολουθήσει. Η ανοησία και η διαστρεβλωμένη ηθική εκφράζει δηλητηριασμένο πλήθος. Το Βασίλειο του Θεού, όμως είναι στο μυαλό κάθε ατόμου και όχι στην ανοησία του πλήθους.¹⁶⁷

Σε μια πραγματική δημοκρατία, οι άνθρωποι ζουν σε ένα περιβάλλον, όπου τους παρέχονται αληθείς πληροφορίες, αλλά και ρεαλιστικές επιλογές. Στη δικτατορία, αντίθετα, οι ιθύνοντες χειραγωγούν τον κόσμο, παραλλάσσοντας τα γεγονότα και απευθυνόμενοι στα πάθη και στις προκαταλήψεις, στα κρυφά κίνητρα του καθενός. Η δημοκρατία στη Δύση είναι μόνο κατ' επίφαση, ή έχει διχασμένη προσωπικότητα, τύπου Dr.Jekyll -Mr.Hyde, όπως τη χαρακτηρίζει ο Huxley. Ο Mr.Hyde εν προκειμένω διαθέτει Phd ή MD στις κοινωνικές επιστήμες και γίνεται ένας αναλυτής κινήτρων των ανθρώπων που θέλει να εκμεταλλευτεί προς όφελος του καπιταλισμού. Καλή οικονομία για κακούς ανθρώπους που θέλουν απλά να καταναλώσουν.¹⁶⁸

Ο προπαγανδιστής χρησιμοποιεί το ισχυρό συναίσθημα των ανθρώπων, όπως το μίσος. Αλλά αυτό είναι ίσως πολύ ισχυρό κάποιες φορές και προτιμά πιο ήπιες μορφές παραλογισμού. Στην λογική προπαγάνδα υπάρχουν ξεκάθαρα σύμβολα που χρησιμοποιούνται και η λειτουργία τους είναι σαφής, στην παράλογη προπαγάνδα η επιτυχία της στηρίζεται στη γενική αποτυχία κατανόησης των συμβόλων. Η σύνδεση προϊόντος με σύμβολο, έχει ως εξής, το σύμβολο χρησιμοποιείται για να συνδέσει το προϊόν με μια ιδέα, όπως το αλκοόλ με την ελπίδα, την οδοντόπαστα με τη σεξουαλικότητα. Η τέχνη χρησιμοποιείται παράλληλα με τη θρησκεία, όπως οι τραγουδιστές για τις διαφημίσεις. Σε συνδυασμό με δογματικές οπτικές - «Εμείς εναντίον Αυτών»- και το σύνδρομο του Ρανλον, δημιουργούν τους επιθυμητούς συνειρμούς σκέψεων και συναισθημάτων. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι οδηγοί του πλήθους ή των ομάδων. Πολιτικοί με δυναμικό ανάστημα και βροντερή φωνή, σοβαροφανείς, που οφείλουν να φαίνονται ειλικρινείς στους ανθρώπους.¹⁶⁹

Σ' αυτό το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται και τεχνικές για να χειραγωγηθούν μεμονωμένα άτομα, πρωτίτερα ο Huxley έχει αναφέρει τεχνικές για να χειραγωγηθούν ομάδες και πλήθη. Τα πειράματα του Ivan Pavlov δημιουργούν νευρικό κλονισμό στα σκυλιά. Παρόμοια πειράματα έχουν γίνει σε ανθρώπους στον πόλεμο, σε διάστημα τριάντα ημερών οι περισσότεροι

¹⁶⁷ Στο ίδιο,σελ.57-59

¹⁶⁸ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.63-65

¹⁶⁹ Στο ίδιο,σελ. 66-74

κλονίζονται και βιώνουν το λεγόμενο “shell shock” ή “battle fatigue”,¹⁷⁰ ενώ σαράντα ή πενήντα ημέρες αντέχουν οι δυνατότεροι, (παρόμοιες τακτικές συναντώνται στον Ναζισμό, τον Κομμουνισμό αλλά και στην Ιερά Εξέταση, σχολιάζει ο Huxley). Όταν ο εγκέφαλος φτάνει στο ζενίθ από ενοχλητικά ερεθίσματα, σταματάει τη λειτουργία του. Σ’ αυτό το σημείο, όπου εντοπίζεται το ρήγμα εγκαθίστανται τα νέα μοτίβα σκέψης. Δημιουργείται έτσι μια νέα πλατφόρμα για να επιβεβαιωθεί η νέα πληροφορία. Το δίπολο κλονισμού-σωτηρίας αξιοποιούν και οι ιεροκύρηκες.¹⁷¹ Φτάνουν τους πιστούς στο απροχώρητο του φόβου και μετά στη σωτηρία. Στο *Brave New World* χρησιμοποιούν ελάχιστη βία, αλλά αρκετή ψυχολογική χειραγώγηση. Όσοι από τα ανώτερα κλιμάκια ξεφεύγουν, τους κάνουν πλύση εγκεφάλου πίσω στην *ορθοδοξία* ή τους εξορίζουν.¹⁷²

Στο *Brave New World* δεν υπάρχουν ναρκωτικά με την καθιερωμένη έννοια, υπάρχει όμως το *soma*, το οποίο χρησιμοποιούσαν παλιά στην Ινδία σε θρησκευτικές τελετές. Το θεωρούσαν επικίνδυνο, ακόμη και για τον Indra, τον Θεό του Ουρανού. Το *soma* του *Brave New World* είναι πιο ασφαλές χωρίς παρενέργειες, επιφέρει μόνο γαλήνη. Όσον αφορά τις δόσεις, μια μικρή δίνει γαλήνη, μια μεσαία οράματα, και μια μεγάλη ύπνο. Δεν έχει έτσι ψυχολογικό ή νοητικό κόστος. Στο *Brave New World*, το *soma* εκφράζει την ουσία της ζωής, την ελευθερία και το κυνήγι της ευτυχίας. Η συστηματική αυτή νάρκωση είναι φυσικά συνταγματικά κατοχυρωμένη, και η μη χρήση της επιφέρει πρόστιμο.¹⁷³

Αν η θρησκεία είναι το όπιο των μαζών, σύμφωνα με τη ρήση του Karl Marx, τότε στο *Brave New World* το *soma* είναι η θρησκεία. Στον πραγματικό κόσμο τη θέση αυτή έχει το αλκοόλ. Ο Huxley σχολιάζει εδώ, όπως και στο *The Doors of Perception*, τη δραστικότητα αλλά και το βαθμό επικινδυνότητας των πιο γνωστών ναρκωτικών ουσιών. Το τσάι, ο καφές είναι αβλαβή, σε αντίθεση με την κοκαΐνη, την αμφεταμίνη ή το όπιο, το Peyote είναι λιγότερο επικίνδυνο από το whiskey, ενώ η cannabis sativa και το LSD παράγουν οράματα. Το Alcohol, και το tobacco, είναι διαθέσιμα, καθώς είναι ήπια ως προς το βαθμό εθισμού, ή μάλλον ως προς το βαθμό που επιτρέπουν την ομαλή κοινωνική δραστηριότητα του ατόμου. Αναφέρεται επίσης στο

¹⁷⁰ Στο ίδιο,σελ.77-78

¹⁷¹ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.80-81

¹⁷² Στο ίδιο,σελ.86

¹⁷³ Στο ίδιο,σελ.89-90

αδρενόχρωμα (adrenochrome), και τη σεροτονίνη, ως μυστηριώδεις –για εκείνο το διάστημα- ουσίες, που επηρεάζουν τις νοητικές και φυσικές λειτουργίες.¹⁷⁴

Ο Dr Poetzl, ένας Αυστριακός εφηύρε το ταχυτοσκόπιο (tachitoscope), μια μηχανή που εμφανίζει πολύ γρήγορα μια εικόνα στον δέκτη. Σε πείραμά του παρουσίασε σε μια ομάδα ανθρώπων με αυτό τον τρόπο εικόνες που κάποιες εμφανίζονταν αργά και άλλες σε μεγάλη ταχύτητα και ζήτησε να ζωγραφίσουν αυτό που είδαν.¹⁷⁵ Την επόμενη μέρα τους ζήτησε να ζωγραφίσουν αυτό που είδαν στον ύπνο τους, όλοι τους ζωγράφισαν την εικόνα που δεν είδαν συνειδητά. Στην εποχή του Huxley, την εποχή του άγχους, την ατομική εποχή, την εποχή του διαστήματος, την εποχή της σαπουνόπερας, και του εθισμού στην τηλεόραση, υποσυνείδητα μηνύματα και διαφημίσεις κατακλύζουν τον κόσμο καθημερινά, όχι πειραματικά.¹⁷⁶

1.5.4.ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ο Huxley αναζητά νέους τρόπους εκπαίδευσης, ένας εξ αυτών είναι και η υπονοπαιδεία.¹⁷⁷ Η χρήση της εντοπίζεται σε πολλούς τομείς πέραν της μετάδοσης πληροφοριών, φαίνεται ότι βοηθάει και στην αυτοβελτίωση. Το μυαλό του παιδιού -που θα γίνει το μυαλό του ενηλίκου- διαπλάθεται έτσι από μικρή ηλικία.¹⁷⁸

Είναι η ταυτότητα των ανθρώπων αποκλειστικά και μόνο προϊόν του περιβάλλοντός τους; Ποιός είναι πραγματικά ο δημιουργός ενός έργου τέχνης; Ο καλλιτέχνης ή το περιβάλλον που τον επηρεάζει; Δυσεπίλυτα ερωτήματα. Το σίγουρο είναι πως η ατομική ελευθερία και έκφραση βασίζεται στην ανθρώπινη ποικιλομορφία.¹⁷⁹

Ο τελευταίος προβληματισμός του Huxley αφορά την πορεία του ανθρώπινου είδους και τη διακύβευση της ελευθερίας του. Πολλές οι δράσεις στο όνομα της ελευθερίας: κοινωνικός έλεγχος, βιογενετικός έλεγχος γεννήσεων, νομοθετικές και εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Ωστόσο θεωρεί πως οι ρυθμίσεις αυτές θυματοποιούν αντί να βοηθούν τους πολίτες. Τα θύματα

¹⁷⁴ Στο ίδιο,σελ.92-95 Στις ουσίες αυτές αναφέρεται ξάνα ο Huxley στο *The Doors of perception* και στην ομώνυμη ενότητα της παρούσας διατριβής.

¹⁷⁵ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005,σελ.101

¹⁷⁶ Στο ίδιο,σελ.102

¹⁷⁷ Στο ίδιο,σελ.114

¹⁷⁸ Στο ίδιο,σελ.117

¹⁷⁹ Στο ίδιο,σελ.126,131,138-139

της νοητικής χειραγώγησης δεν γνωρίζουν ότι είναι θύματα, οι τοίχοι της φυλακής τους είναι αόρατοι. Προσθέτοντας μάλιστα, την επιστήμη στην εξίσωση -όπως στο *Brave New World*- η χειραγώγηση επιτυγχάνεται και μέσω των νόμιμων ναρκωτικών, μετατρέποντας την απλή πίστη σε ηθικό δόγμα.¹⁸⁰ Προβλέπει, λοιπόν, το μέλλον δυσοίωνο, εναποθέτει όμως την τελευταία ελπίδα ελευθερίας της ανθρωπότητας στη νεά γενιά.

¹⁸⁰ Βλ. Aldous Huxley, *Brave New World Revisited*, Vintage, 2005, σελ. 143-144, 153-154

1.6.1. THE DOORS OF PERCEPTION

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο *The Doors of Perception*, ο Huxley αποφασίζει να πειραματιστεί σχετικά με τη φύση της θρησκευτικής και οραματικής εμπειρίας. Υπό την επήρεια της ψυχοτροπικής ουσίας, μεσκαλίνης, μεταφέρεται στους κόσμους που περιγράφουν διανοητές, όπως ο William Blake. Αντιλαμβάνεται γρήγορα την αλλαγή στην οπτική του γωνία και βιώνει άμεσα τη φύση των όσων περιγράφουν πλειάδα μυστικιστών και οραματιστών ανά τους αιώνες, καθώς και το δυσδιάκριτο όριο μεταξύ μίας ψυχολογικής πάθησης και μίας καλλιτεχνικής οπτικής.

1.6.2. ΜΕΣΚΑΛΙΝΗ- ΙΣΤΙΓΚΕΙΤ-ΟΡΑΜΑ

Anhalonium Lewinii είναι η επιστημονική ονομασία που δόθηκε στον κάκτο εκ του οποίου παράγεται η μεσκαλίνη το 1886.¹⁸¹ Οι Ινδιάνοι του Μεξικού το ονόμαζαν *peyote* και γνώριζαν αρκετά πιο πριν την ύπαρξη και τις θαυμαστές, θεϊκές ιδιότητές του. Από τους πρώτους ψυχολόγους που ξεκίνησαν τα πειράματα με μεσκαλίνη -το κύριο συστατικό του *peyote*- ήταν οι Janesch, Havelock Ellis και Weir Mitchell. Πέραν αυτών αρκετοί ψυχολόγοι και νευρολόγοι ανακάλυψαν ότι η απορρόφησή του από τον οργανισμό επηρεάζει τη λειτουργία του νευρικού συστήματος και επιδρά δραστικά στον εγκέφαλο.¹⁸²

Η χημική ανάλυσή της έδειξε πως η η μεσκαλίνη έχει αρκετές ομοιότητες με την αδρεναλίνη. Περαιτέρω έρευνα παρουσιάζει συνδέσεις μεταξύ των ανωτέρω ουσιών και του λυσεργικού οξέος, ενός πανίσχυρου παραισθησιογόνου. Τέλος ανακαλύφθηκε το αδρενόχρωμα (*adrenochrome*), μια ουσία που παράγεται με τη διάσπαση της αδρεναλίνης, και έχει τις ίδιες εκφάνσεις με περιπτώσεις κατάχρησης μεσκαλίνης. Ο οργανισμός, όμως, είναι ικανός να παράγει μικρές ποσότητες αδρενόχρωματος -ως μέρος της φυσιολογικής λειτουργίας του- και να δημιουργήσει αλλαγές στην διαμόρφωση της συνείδησης. Τέτοιου είδους αλλαγές συναντώνται συνήθως σε περιπτώσεις σχιζοφρένειας. Ο Huxley, διερωτάται για τη φύση της αλληλεπίδρασης

¹⁸¹ Βλ. Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 9

¹⁸² Στο ίδιο, σελ. 10

ψυχασθένειας και χημικής διεργασίας, καθώς στα χρόνια του δεν είχε γίνει κάποια σημαντική έρευνα που να τη διελευκάνει.¹⁸³

Η μεσκαλίνη μειώνει την παραγωγή συγκεκριμένων ενζύμων και κατ' επέκταση την ποσότητα γλυκόζης στον εγκέφαλο. Αυτό έχει τα ανάλογα επακόλουθα:¹⁸⁴ α) Μπορεί κάποιος να σκέφτεται καθαρά β) οι οπτικές εντυπώσεις γίνονται πιο έντονες ενώ ο τόπος και ο χρόνος παύουν να έχουν ενδιαφέρον γ) η θέληση χαλαρώνει καθώς τίποτα δεν έχει νόημα δ) ο εξωτερικός κόσμος είναι συνυφασμένος με τον εσωτερικό και φαίνεται σα να αλληλεπιδρούν ταυτόχρονα. Η γλυκόζη που εισέρχεται στον οργανισμό απορροφάται και από το Εγώ. Σε προχωρημένο στάδιο αφαίρεσης του Εγώ (egolessness) αναδεικνύεται η σκοτεινή, αφανής, γνώση (obscure knowledge) το ότι «Το Όλο είναι μέσα σε όλα- ότι το Όλο είναι ουσιαστικά το καθένα» “All is in all”-that All is actually each.”¹⁸⁵

Πώς επιδρά όμως η μεσκαλίνη στις ανθρώπινες σχέσεις; Ο Huxley βίωσε την εμπειρία του Μη-Εαυτού (Not-Self) και έβλεπε και τους άλλους κατ' αυτό τον τρόπο. Οτιδήποτε γινόταν γύρω του, φαινόταν αδιάφορο και άσκοπο να το αναλύσει. Βλέποντας μάλιστα μια αυτοπροσωπογραφία του Cezanne, διερωτήθηκε σχετικά με την ιδέα που έχει ο καλλιτέχνης για τον εαυτό του. Ταυτόχρονα διακρινόταν από μια έλλειψη αναγνώρισης των άλλων εαυτών -ίσως γιατί αντιλήφθηκε την ματαιότητα του εαυτού. Συμπεραίνει πως επιτυχώς ή ανεπιτυχώς, όλοι υπερβάλλουμε στην αναπαράσταση του αγαπημένου μας ρόλου. Υποκρινόμαστε την εκδοχή του εαυτού μας που θεωρούμε πως μας κολακεύει ή μας χαρακτηρίζει. Εκθειάζει απεναντίας τον Vermeer, θεωρώντας πως είχε την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το σώμα του, το Dharma-Body, καθώς οι ‘πύλες’ της αντίληψής του ήταν εν μέρει εξαγνισμένες.¹⁸⁶ Σύμφωνα βέβαια με τον Cudworth η αίσθηση δεν είναι ικανή για αυτοέλεγχο, ενώ η κατανόηση ταυτίζεται με την γνώση -εφόσον αυτή διαθέτει κάποια συνάφεια με το αντικείμενο προς αναγνώριση.¹⁸⁷ Όσον αφορά τη γνώση ο Cudworth επεκτείνει τον συλλογισμό του συμπεραίνοντας πως τα υλικά σώματα, δε μπορούν να αντιληφθούν ξεκάθαρα τα γεγονότα. Ως εκ τούτου η πηγή γνώσης πρέπει να

¹⁸³ Στο ίδιο,, σελ.11

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σελ.25

¹⁸⁵ Βλ. Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.26

¹⁸⁶ Στο ίδιο,, 35-39

¹⁸⁷ Βλ. R. Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.93,95

βρίσκεται εσωτερικά σε μια ουσία που παραμένει αμετάβλητη αδιάσπαστη και η οποία επιφέρει ανεξάντλητα κίνηση και δύναμη.¹⁸⁸

Ο Huxley αποφάσισε να συμπεριλάβει τον εαυτό του ανάμεσα στους λίγους τολμηρούς που επιχείρησαν πειράματα με τη μεσκαλίνη, και βλέποντάς το ως μια ευκαιρία να γνωρίζει εκ πρώτης όψεως τους κόσμους που περιγράφει ο William Blake,¹⁸⁹ αλλά και άλλοι παρόμοιοι μυστικιστές και καλλιτέχνες.¹⁹⁰ Η ανθρώπινη κατανόηση ποικίλει σε βαθμούς τελειοποίησης. Όπως λοιπόν, ένας καλλιτέχνης ή ένας φιλότεχνος αντιλαμβάνεται διαφορετικά τα χαρακτηριστικά ενός έργου τέχνης από κάποιον απαίδευτο, έτσι και ένας άνθρωπος με οξυμένη κατανόηση μπορεί να αντιληφθεί καλύτερα το μεγαλείο της φύσης. Θεωρεί πως, αν και ζούμε μαζί με άλλους ανθρώπους, παρ' όλες τις περιστάσεις, είμαστε μόνοι μας. Όλες οι αισθήσεις, οι φαντασιώσεις, οι σκέψεις και οι δράσεις, είναι προσωπικές εμπειρίες που μόνο μέσω συμβόλων μπορούν να ερμηνευτούν. Παραμένουμε, σύμφωνα με τον Huxley, μια κοινωνία νήσων συμπάντων (island universes),¹⁹¹ γι' αυτό και αναζητά μία προσωπική εμπειρία που θα τον ενώσει με το σύμπαν των υπόλοιπων νοών.¹⁹² Από την πλευρά των πλατωνιστών του Cambridge, ο Cudworth προσπαθεί να παραλληλίσει την αντίληψη που αφορά το Θείο με αυτή της καλλιτεχνικής αναγνώρισης. Η οπτική ενός ανθρώπου που αγνοεί τη θεϊκή ύπαρξη είναι παρεμφερής με αυτή ενός ανθρώπου που δεν έχει γνώση περί τέχνης, και ως εκ τούτου δε μπορεί να αντιληφθεί τη σημασία ενός έργου τέχνης. Ο ρυθμός που έχει η φύση, γίνεται αντιληπτός ως αρμονία και ως μουσική διάνοησης, σύμφωνα με τον Cudworth. Το ίδιο ισχύει και για έναν άνθρωπο που μη γνωρίζοντας ανάγνωση βλέπει ένα κείμενο, ως ένα πλήθος μυστυριώδων συμβόλων το οποίο δυσκολεύεται να κατανοήσει. Για τον Cudworth η φύση είναι εν προκειμένω το κείμενο, το οποίο απαρτίζεται από πλήθος συμβόλων που μόνον ο οφθαλμός της διάνοησης είναι ικανός να αντιληφθεί και να επανακωδικοποιήσει. Από τη στιγμή που η αίσθηση δεν

¹⁸⁸ R.Cudworth, *T.E.I.M.*, p.126. Συμφωνεί και ο Boetius βλ. *T.E.I.M.* σελ.127

¹⁸⁹ Το ποίημα του Blake *The Gates of Paradise* W. B. Yeats, *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London σελ. 100

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σελ.12-14

¹⁹¹ Στο ίδιο, σελ.12

¹⁹² «Αν η φύση μας ήταν απλή και απαλλαγμένη από τα ενάντια, θα βρίσκαμε ευχαρίστηση, σε μια μοναδική και αμετάλλακτη ηδονή. Αυτή ακριβώς είναι η εμπειρία του Θεού, που η ενέργεια του δεν εμπεριέχει γένεση, αλλά είναι 'ενέργεια ακινησίας', μια ενέργεια που φθάνει στο σκοπό της κάθε στιγμή.» Βλ. W. D. Ross, *Αριστοτέλης*, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1993

συνεπάγεται γνώση, είναι πρόδηλο πως τα αποτελέσματά της δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε δευτερογενώς έγκυρα.¹⁹³

Ξεκινώντας το πείραμά του, ο Huxley αντικρίζει το “Αντικειμενικό Μονοπάτι” (Objective Path).¹⁹⁴ Υπό την επίδραση μεσκαλίνης το υποκειμενικό του σύμπαν έπαψε να έχει σημασία. Αυτό που είδε ήταν ο μέσος χώρος μεταξύ, συμφωνίας και διαφωνίας. Ένα γεγονός που απλά ‘είναι’, και θεωρεί πως αυτό βίωνε ο Αδάμ. Το λεγόμενο “Istigkeit”¹⁹⁵ κατά τον Eckhart, αυτή η πλατωνική οντότητα (“Is-ness”: Being of Plato). Τα όντα βρίσκονται στο στάδιο του γίγνεσθαι, ενώ αυτό για το οποίο μιλάει ο Πλάτων είναι το όντως Όν, το Καθαρό Όν (Pure Being). Οι πτυχώσεις του Boticelli εκφράζουν την Αυτότητα, την Istigkeit,¹⁹⁶ την Ολότητα, την Αιωνιότητα. Το αλλιώς εκφραζόμενο από τον Ακινάτη ως “The Beatific Vision, ή στη φιλοσοφία της Yoga ως “Sat Chit Ananda” (Being-Awareness-Bliss) το μακάριο ή όσιο όραμα, η λεγόμενη Θεία οπτασία ταυτίζεται με την ένωση, τη θέωση, αποτελεί τη γνώση του Θεού κατά πρόσωπον ή εκφράζοντάς το αρνητικά ως «μη- Εγώ» “not –I”.¹⁹⁷ Ο τόπος και η απόσταση έπαψαν να τον ενδιαφέρουν. Το Είναι και το νόημα της ύπαρξης τον ενδιέφεραν περισσότερο από τις συνθήκες αυτών των διαθέσεων. Κοιτάζοντας τα έπιπλα, τα έβλεπε με μια οπτική καθαρά αισθητική και όχι ωφελμιστική. Η οπτική του καθαρού αισθήτα εξελίχθηκε μάλιστα σε κυβιστική “cubist’s eye view”.¹⁹⁸ Είχε μετατραπεί σε ένα «Μη- Εαυτό» “Not self”.

Αναπολώντας λέει, πως αυτό που έζησε έρχεται σε συμφωνία με τις θέσεις του φιλοσόφου του Cambridge, Dr. C.D. Broad, και κατ’ επέκταση τις θέσεις του Bergson σχετικά με τη μνήμη και την αισθητική αντίληψη. Η πρόταση του τελευταίου αναφέρεται στη σχέση εγκεφάλου, οργάνων και νευρικού συστήματος, το οποίο ορίζεται όχι ως παραγωγικό αλλά ως εξαιρετικό. Το σύστημα αυτό διυλίζει οτιδήποτε άσχετο με τα ενδιαφέροντά και τις επιδιώξεις του ατόμου. Υπό αυτή την έννοια χάνεται η οπτική του «Καθολικού Νου» (Mind at Large). Υπάρχει, λοιπόν, η

¹⁹³ βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.190.Ο Hobbes συμφωνεί με τον Cudworth στο συγκεκριμένο σκέλος, σχολιάζοντας τα αποτελέσματα των αισθήσεων ως μυθεύματα φαντασίας που δημιουργούνται από την κίνηση και επίδραση εξωτερικών συνθηκών στα όργανα του σώματός μας. Βλ. T.Hobbes, *Leviathan*, σελ. 9

¹⁹⁴ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics,2009, σελ.16

¹⁹⁵ Claudio Naranjo, *The Healing Journey new approaches to consciousness*, Pantheon Books,1974, Σελ. 10

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σελ.34

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σελ.19

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.20-22 Ωστόσο στο πρώτο έργο του, το *Crome Yellow*, επικρίνει τον κυβισμό, μέσα από τον χαρακτήρα του ζωγράφου Gombauld

«περιοριστική βαλβίδα του εγκεφάλου και του νευρικού συστήματος» με στόχο την «βιολογική επιβίωση».¹⁹⁹ Ο κόσμος αυτός στη γλώσσα της θρησκείας είναι ο κόσμος της περιορισμένης αντίληψης. Οι άλλοι κόσμοι των υπόλοιπων ανθρώπων δημιουργούν τον Καθολικό Νου.

Η πλειονότητα των ανθρώπων όταν πάρει μεσκαλίνη, βιώνει το παραδεισένιο κομμάτι της σχιζοφρένειας. Όσοι όμως έχουν κατάθλιψη βιώνουν την Κόλαση. Ο Huxley περιγράφει πως γνώρισε και τις δύο πλευρές.²⁰⁰ Αναφέρει τον «Φόβο του Τρομερού Μυστηρίου» (Fear of the “Mysterium Tremendum”).²⁰¹ Ο φόβος προέρχεται από την αντιπαράθεση ενός ισχυρού Εγώ με τη θεϊκή αγνότητα. Οι μη-εξελιγμένες ψυχές (Unregenerated souls) βλέπουν το θεϊκό Φως ως φωτιά του Καθαρητήριου. Στο *Θιβητιανό Βιβλίο των Νεκρών*, το φως αυτό είναι το «Καθαρό Φως του Κενού» (Pure Light of the Void).²⁰² Οι σχιζοφρενείς ζουν σα να είναι συνέχεια υπό την επίρεια μεσκαλίνης και συγκριτικά χειρότερα από τους μη εξελιγμένους. Είναι ουσιαστικά ασθενείς και απελπισμένοι για ένα καταφύγιο μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πραγματικότητας. Η οραματική εμπειρία του Παραδείσου μπορεί ωστόσο να μετατραπεί σε Κόλαση.²⁰³ Οι σχιζοφρενείς βλέπουν ένα «σύστημα», όπου όλα εμφανίζονται αποτρόπαια και υποκριτικά, οι δρώντες βιώνουν μία *Κόλαση* του Δάντη. Τέτοιους κόσμους αναδεικνύουν τα έργα του Van Gogh, του Kafka. Ο διαχωρισμός βιώνεται ως αποατομικοποίηση, αλλά με αρνητική διάσταση.²⁰⁴

Αν κάποιος ακολουθήσει ξεκινήσει με φόβο και μίσος αυτό θα βιώσει.²⁰⁵ Η οπτική της συνωμοσίας εις βάρος του θα επιβεβαιωθεί. Η μόνη οδός διαφυγής βρίσκεται στο να εστιάσει κάποιος στο Καθαρό Φως, αλλά πρέπει πρώτα να γνωρίζει την υπαρξή του διαφορετικά θα είναι

¹⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.23-24

²⁰⁰ Βλ. Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.54 και στο ίδιο στο *Drugs that shape men's mind* σελ.8 Ο William James, στο βιβλίο του, *The Varieties of Religious Experience*, σχολιάζει την ομοιότητα μεταξύ μέθης και μυστικιστικών ή προ-μυστικιστικών φάσεων. Επίσης Βλ. Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009 Η οραματική εμπειρία διαφέρει από τη μυστικιστική, καθώς η δεύτερη είναι πέραν του πεδίου των αντιθέτων, ενώ η πρώτη παραμένει εκεί γι' αυτό και βιώνεται ο Παράδεισος και η Κόλαση.

²⁰¹ Βλ. Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.55-56

²⁰² Στο ίδιο, σελ.56

²⁰³ Το ποίημα του Blake *The Marriage of Heaven and Hell* W. B. Yeats, *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London σελ. 176

²⁰⁴ Βλ. Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.133-135

²⁰⁵ Στο ίδιο, σελ.136 Γιατί όμως ο Παράδεισος μετατρέπεται σε Κόλαση; Επειδή υπάρχει προσκόλληση στο φόβο και το θυμό, ενώ αντιθέτως χρειάζεται αυτοπεποίθηση πίστη, και αγάπη για να αποφευχθεί.

δύσκολο. Θα πρέπει να υπάρχει κάποιος που να εξηγεί τι είναι τι (telling you what's what)²⁰⁶. Αυτόν τον στόχο καθοδήγησης των νεκρών έχουν και οι τελετές που περιέχει το *Θιβητιανό Βιβλίο των Νεκρών*. Ανοίγοντας το συγκεκριμένο βιβλίο μετά την ακρόαση του εαυτού του, ο Huxley, συναντά ένα χωρίο που αναφέρει ότι πρέπει να μείνει κάποιος απερίσπαστος, από εικόνες και μνήμες της παλιάς του ζωής του. Ο,τι κάνουν οι βουδιστές μοναχοί για τους νεκρούς θα μπορούσαν να το κάνουν οι ψυχίατροι για τους ζωντανούς. Με τη βοήθεια μαγνητοφώνων και άλλων συσκευών ή ακόμα και τεχνικών υπνοπαιδείας.²⁰⁷ Αν η συνείδηση επιβιώνει του θανάτου, βιώνει τα ίδια στάδια μεταφυσικής αλλά και καθημερινής εμπειρίας, όπως και όσο ήταν εν ζωή.²⁰⁸ Πολλοί σχιζοφρενείς παλινδρομούν από την Κόλαση στον Παράδεισο. Αφού συμβαίνει εν ζωή μπορεί να γίνει και μετά θάνατον υποστηρίζει ο Huxley. Στη μεταθανάτια κατάσταση, μετά την παλινδρόμηση, οι περισσότερες ψυχές βρίσκουν καταφύγιο σε μια πιο ασφαλή περιοχή του μυαλού. Εκεί κατοικούν οι επιθυμίες και οι φαντασιώσεις τους, κατασκευάζοντας έναν παρόμοιο κόσμο με αυτόν που ζούσαν στη γη. Λίγοι έρχονται σε άμεση ένωση με το Θεϊκό Έδαφος, ενώ όσοι πάνε στην Κόλαση δεν δραπετεύουν εύκολα. Οι πιο πολλοί δημιουργούν τεχνητούς Παραδείσους ή Κολάσεις.²⁰⁹ Ο Cudworth αναφέρεται στα *ακούσια φαντάσματα* τα οποία διαχωρίζονται σε εσωτερικά και εξωτερικά ανάλογα με την πηγή του ερεθίσματος- εξωτερικό περιβάλλον ή εσωτερικές νοητικές λειτουργίες. Τα εσωτερικά ακούσια φαντάσματα αποτελούν την πηγή των πιο δυνατών συναισθημάτων μας, αλλά και σοβαρών ψυχικών νόσων.²¹⁰ Σύμφωνα με αυτή τη θέση του η Κόλαση βρίσκεται εσωτερικά και όχι εξωτερικά.²¹¹ Η Θεία Δίκη επιβάλλεται, σύμφωνα με τον Cudworth, σε όσους έχασαν τη Θεία Πρόνοια.²¹²

²⁰⁶ “Notes on what's what” είναι ο τίτλος του επίπλαστου βιβλίου παραινήσεων που ο Huxley αναφέρει στο *Island*, το τελευταίο έργο του. Πιθανότατα θεώρησε πως θα ήταν καλό ο ίδιος να γίνει οδηγός ψυχών θανόντων και μη, ενσωματώνοντας οδηγίες αναγνώρισης του Φωτός. Τα βιβλία του όντας δημοφιλή, είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας, καθώς πολλοί δεν θα είχαν την ευκαιρία να διαβάσουν το *Θιβητιανό Βιβλίο των Νεκρών*.

²⁰⁷ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 58-59 Έσως αυτό που αντιλαμβάνεται είναι το μυστήριο καθεαυτό, την ομορφιά καθεαυτή. Το καθολικό ακάλυπτο μυστήριο, την ουσία του μυστηρίου προβεβλημένη σε κάθε πράγμα, ή αλλιώς το μυστήριο κάθε όντος.

²⁰⁸ Την πορεία αυτή περιγράφει ο Huxley στο *Time must have a stop* και αναλύεται στην ομώνυμη ενότητα της παρούσας διατριβής.

²⁰⁹ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 139-140

²¹⁰ βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ. 120-122

²¹¹ βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ. 123-124

²¹² Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ. 125

Η μεσκαλίνη αν και πιο δραστική -σε ό,τι αφορά τις υπερβατικές τις δυνατότητες -σε σχέση με άλλες ουσίες, έχει υπερβολικά μεγάλη διάρκεια. Πέραν αυτού δεν είναι επιβλαβής.²¹³ Οι Ινδιάνοι που καταναλώνουν *peyote*, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους, δεν έχουν εμφανίσει σημάδια εξάρτησης ή φθοράς των οργανικών ή νοητικών τους λειτουργιών. Ποιός όμως ο λόγος χρήσης τους; Οι περισσότερες ανθρώπινες ζωές είναι μονότονες γι' αυτό το λόγο αναζητούν μια αυτό-υπερβατική εμπειρία (*self-transcendent experience*). Η τέχνη με την εκφραστικότητά της, η θρησκεία με τον πνευματισμό της, οι φαντασμαγορικές εκδηλώσεις, όπως τα καρναβάλια και τα σατουρνάλια, εκφράζουν όλες την ίδια ανάγκη για απελευθέρωση από το στενό πρίσμα του προσωπικού εαυτού. Οι πολιτιστικές αυτές εκφάνσεις λειτουργούν ως πύλες που οδηγούν τον ενδιαφερόμενο, πέρα από το Εγώ του, στο χώρο του Όντος.²¹⁴ Στη Δύση ελάχιστες τέτοιες πύλες είναι ανοιχτές. Πέραν των προαναφερθέντων δραστηριοτήτων, πύλες θεωρούνται και ορισμένες χημικές ουσίες που περιέχονται σε πολύ δημοφιλή προϊόντα, όπως το αλκοόλ και το τσιγάρο. Τα συγκεκριμένα θεωρούνται ασφαλή και επιτρεπτά από τη δυτική κοινωνία, ενώ όλες οι υπόλοιπες ουσίες με την ίδια ιδιότητα θεωρούνται επιβλαβείς,²¹⁵ ενώ όσοι τις χρησιμοποιούν αμέσως στοχοποιούνται. Οι παράνομες ουσίες, είναι προφανώς επικίνδυνες για την κοινωνική συνοχή και λειτουργία, εκτός αυτού όμως είναι όντως επικίνδυνες, γιατί η αλόγιστη χρήση τους οδηγεί σε ψυχολογικές και νοητικές βλάβες. Ο δυτικός τρόπος ζωής, με τα άγχη και τις νευρώσεις του, διαχειρίζεται αυτές τις ουσίες καταναλωτικά και όχι ως μέσο για μια πραγματική απελευθέρωση. Το παράδοξο είναι πως οι περισσότεροι προτιμούν την παροδική κόλαση των ναρκωτικών ουσιών για να γλυτώσουν από την κόλαση της καθημερινότητας.²¹⁶ Ο Huxley αναφέρει την περίπτωση του συγγραφέα Thomas De Quincey. Ο τελευταίος, ως ασθενής κατέφυγε στο όπιο για να ανακουφιστεί από τον πόνο. Η αίσθησή που του προκλήθηκε ήταν αυτή της αποκάλυψης.²¹⁷ Πέρα, λοιπόν, από τον βιοχημικό και ψυχοπαθολογικό χαρακτήρα που έχουν οι ναρκωτικές ουσίες, υπάρχει και ο μεταφυσικός. Η προβληματική, λοιπόν, μεταφέρεται στον τομέα της θεολογίας. Οι ουσίες αυτές λειτουργούν με την κατάλληλη χρήση, ως δίοδος σε μια

²¹³ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.65

²¹⁴ Στο ίδιο, σελ.62

²¹⁵ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.63 Ο Huxley αναφέρει στο κείμενο τη λέξη "dope", που χρησιμοποιείται στα αγγλικά για να χαρακτηρίσει αρνητικά τις συγκεκριμένες ουσίες, αν και ετυμολογικά η λέξη δηλώνει απλά την επίδραση που έχουν στην αυξομείωση της ντοπαμίνης στον οργανισμό. Την ίδια ακριβώς λέξη χρησιμοποιεί ο Murugan, ο νεαρός πρίγκηπας της Pala, έχοντας δυτική παιδεία, στο *Island*.

²¹⁶ Στο ίδιο, σελ.63-64

²¹⁷ *Drugs that shape men's minds*, σελ.7 στο Aldous Huxley, *The Doors of Perception and Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009

άλλη διάσταση. Το ζήτημα, βέβαια, είναι να ανοίξουν ή να δημιουργηθούν καλύτερες ‘πύλες’, κοινωνικές, τεχνολογικές, θρησκευτικές, ψυχολογικές, εκπαιδευτικές, αθλητικές.

Αυτό που χρειάζεται επίσης είναι η ανακάλυψη ή η δημιουργία μιας χημικής ουσίας²¹⁸ που θα ανέπτυσε τις ψυχικές δυνάμεις και θα κατέλυε δομές, όπως αυτή της Σοβιετικής Ένωσης²¹⁹ με τις ελάχιστες δυνατές αρνητικές συνέπειες και που να μπορεί να προσφέρει πραγματική μεταστροφή συνείδησης, αποφεύγοντας την απλή νάρκωση και τις εκφάνσεις παραισθήσεων.²²⁰

Ο Huxley όμως είναι κατά βάθος πλατωνιστής. Η όλη του πορεία αναδεικνύει την ανάγκη του για την ανακάλυψη ή τη δημιουργία μιας νέας Εδέμ. Όπως ο Πλάτων ταξίδεψε και προσπάθησε να βρει εύφορο έδαφος για τη δημιουργία μιας πραγματικής ιδανικής πολιτείας, ο Huxley κάνει αυτό το ταξίδι νοητικά, πνευματικά, και με το ίδιο του το σώμα προσπαθεί να βρει μια ικανοποιητική απάντηση στο κυνήγι αυτό. Ο Πλάτων αναζητά έδαφος, ο Huxley είναι ο ίδιος το έδαφος, μέσω πρακτικών πειραμάτων. Η όλη του διεργασία όμως είναι ιδεαλιστική, πλατωνική, το σώμα στο *Island* σταυρώνεται, μαστιγώνεται ενώ στο *Brave New World* αφήνεται ελεύθερο ή ναρκώνεται με μικρό κόστος. Όμως ο Huxley δεν είναι ικανοποιημένος, στο *Brave New World Revisited*, ο ίδιος δηλώνει ρητά πως δε γνωρίζει αν είναι με το μέρος της τεχνολογίας, που στο *Crome Yellow* κατακρίνει. Στο *Brave New World*, τεχνολογία και σώμα αγκαλιάζονται από τον Huxley καθώς προσπαθεί να τα εξαγνίσει, να δει μια καλύτερη εκδοχή που καταλήγει όμως απατηλή. Το πείραμα του Πλάτωνα δεν πέτυχε, ούτε του Huxley κράτησε πολύ, καθώς στο *Island* ο καπιταλισμός κερδίζει.

Στις περιπτώσεις που δε λειτουργεί η θρησκεία ή η εκπαίδευση, το εύκολο υποκατάστατο είναι οι ναρκωτικές ουσίες. Αν και για κάποιους η θρησκεία, θεωρητικά, είναι αρκετή για να τους προσδώσει την υπέρβαση του εαυτού.²²¹ Ο Huxley διερωτάται γιατί να μη μπορεί να συνδεθεί η θρησκεία με τη χρήση ψυχοτροπικών ουσιών.²²² Το πρόβλημα είναι πως το χριστιανικό δόγμα

²¹⁸ Aldous Huxley, *The Doors of Perception and Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.65 και στο ίδιο στο *Drugs that shape men's minds*, σελ.11-12

²¹⁹ Θα κατέλυε ή με την κατάλληλη χρήση θα τις διατηρούσε, όπως στο *Brave New World*, δημιουργώντας μια καπιταλιστική *communa*.

²²⁰ Ίσως για πρώτη φορά ο Huxley συλλαμβάνει εδώ αμυδρά τη μορφή του *soma*, που θα διαμορφώσει και θα ονομάσει στο *Brave New World*.

²²¹ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.67-68

²²² Ο προβληματισμός του φαίνεται ότι βρήκε απάντηση στο *Island*. Ενώ στο *Drugs that shaped men's mind* σελ.9 Ο Huxley υπενθυμίζει, μάλιστα, τη βακχική παράδοση των αρχαίων Ελλήνων. Το κρασί των μυστηρίων, απελευθερώνει. Εξ ου και τα προσωνάκια του θεού Διονύσου ως *Λύσιος* και *Θέοινας*, αλλά και η μετέπειτα ενσωμάτωση του μυστηρίου του οίνου από το χριστιανισμό.

είναι ασύμβατο με τις ουσίες όμως, ειδικά με το αλκοόλ. Το Peyote²²³ όμως φαίνεται πως λειτουργεί καλά, ειδικά σε χριστιανικές σέκτες Ιθαγενών της Αμερικής, που εξασκούν ένα είδος πρώιμης χριστιανικής αγάπης (Early Christian Agape).²²⁴ Αντί για το ψωμί, το peyote αποκτά ρόλο Θείας Κοινωνίας. Του αποδίδουν ιδιότητες του Αγίου Πνεύματος καθώς η θρησκευτική εμπειρία που βιώνουν είναι πέραν της απλής λειτουργίας, καθώς βλέπουν οράματα. Ο Huxley θεωρεί πως η χρήση του peyote, καλύπτει την ψυχολογική ανάγκη για τέτοιου είδους εμπειρίες, ως εγγενές κομμάτι της θρησκείας, το οποίο οι απλοί ύμνοι και κατηχήσεις δεν μπορούν να αντικαταστήσουν. Αυτό που κατάφερε η Εκκλησία των Ιθαγενών της Αμερικής, είναι η ενσωμάτωση του παγανιστικού απελευθερωτικού στοιχείου προς όφελος του χριστιανικού.²²⁵ Ο συγκερασμός του αυτοπροσδιορισμού (self-determination) και της αυτουπέρβασης (self-transcendence).²²⁶ Ο Huxley, όμως δεν εξιδανικεύει τη μεσκαλίνη. Αντιθέτως θεωρεί πως

²²³ Περισσότερα για την επιρροή των ψυχοτροπικών ουσιών σε σχέση με την θρησκευτική ή μυστικιστική εμπειρία. Karl Baier, *High Mysticism, On the interplay between the psychedelic movement and academic study of mysticism*. Για την επαφή με τον Θεό, την επαφή με το Αιώνιο Τώρα, τη θετική επίδραση των ψυχοτροπικών MDA και MDMA σε ασθενείς υπό την υπεύθυνη καθοδήγηση ενός ψυχοθεραπευτή τοποθετείται ο φημισμένος ψυχίατρος Claudio Naranjo. Claudio Naranjo, *The Healing Journey new approaches to consciousness*, Pantheon Books, 1974, σελ.78-114,113,122-123 Ο M. Foster Olive στο βιβλίο του, *Peyote and Mescaline* παρουσιάζει εκτενώς την επίδραση της μεσκαλίνης στον ανθρώπινο οργανισμό -αναφέρεται φυσικά στα πειράματα του Huxley αλλά και του Timothy Leary. Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί δείχνουν πως υπάρχουν βραχυπρόθεσμες παρενέργειες και όχι μακροπρόθεσμες -η οποιαδήποτε επίδρασή τους αρνητική ή θετική εντοπίζεται κατά τη χρήση. Όσον αφορά την χρήση οι έρευνες έδειξαν ότι δεν προκαλούνται χρόνιες εγκεφαλικές βλάβες. M. Foster Olive, *Peyote and Mescaline*, Chelsea House Publishers, New York, 2007

²²⁴ Και εδώ ο Huxley αναφέρεται στη χρήση του peyote. Για τη χρήση του Peyote και της μεσκαλίνης στην Εκκλησία των Ιθαγενών της Αμερικής (Native American Church) M. Foster Olive, *Peyote and Mescaline*, Chelsea House Publishers, New York, 2007, σελ.34 Σύμφωνα με την έρευνα των Lemlem Hussien Salih και Atul Kaushik, ουσίες όπως το Peyote και άλλες παρμεφερείς που χρησιμοποιούνται για να επιφέρουν μία ψυχεδελική εμπειρία δεν έχουν ιδιαίτερα αρνητικές παρενέργειες λόγω της χαμηλής τοξικότητάς τους, ωστόσο θεωρούν πως θα έπρεπε να γίνουν περισσότερα πειράματα σε υγιείς ανθρώπους εθελοντές -αν θέλουμε να ανακαλύψουμε όλες τις λεπτομέρειες γύρω από την λειτουργία τους. Lemlem Hussien Salih and Atul Kaushik, Mini Review on Psychedelic Drugs: Illumination on the Hidden Aspects of Mind, *American Journal of Phytomedicine and Clinical Therapeutics*, Department of Medicinal Chemistry, School of Pharmacy, Asmara College of Health Sciences, Asmara, Eritrea

²²⁵ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.69-72 Σχετικά με την θετική επίδραση των ουσιών, όπως το MDMA ωστόσο με επιφυλάξεις σχετικά με τον εξορθολογισμό της πρακτικής ειδικά υπό το πρίσμα της Δυτικής κοινωνίας. Lester Grinspoon, Rick Doblin, 'Psychedelics as Catalysts of Insight-Oriented Psychotherapy', *SOCIAL RESEARCH*, Vol. 68, No. 3 (2001)

²²⁶ Στο ίδιο, σελ.73-74

Αξίζει σ' αυτό το σημείο να αναφερθούμε και στην προσφορά του αμερικανικού υπερβατισμού με κύριο εκπρόσωπο τον Ralph Waldo Emerson, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από το βιβλίο του Arthur Versluis, *American Gurus, from American Transcendentalism to New Age Religion*. Ο Emerson συνδυάζει τον Πλατωνισμό και τις ασιατικές θρησκείες και τον Ρομαντισμό και αρκετές άλλες επιρροές, αλλά με τέτοιο τρόπο που εξαχνώνονται στο

λειτουργεί απλά ως πρόγευση για όσους είναι διατεθειμένοι να εξερευνήσουν τη φύση της πραγματικότητας και να γνωρίσουν τη Φώτιση. Παραφράζοντας μάλιστα τον Goethe, υποστηρίζει πως στην εξερεύνηση αυτή είναι προτιμότερη η ζωγραφική και όχι η ομιλία.

1.6.3.ΤΟ ΥΠΕΡΛΑΜΠΡΟ ΣΚΟΤΟΣ

Ο λόγος για τον Huxley, δεν είναι ικανός να αποδώσει την πληρότητα του φαινομένου της ζωής. Το σύστημα του λόγου, στο οποίο στηρίζεται η ανθρώπινη εξέλιξη, είναι απλά ένα σύνολο συμβόλων. Η σιωπή όμως είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα. Το μόνο επίτευγμα τεχνολογικής και επιστημονικής προόδου είναι η δημιουργία μελετητών της ανθρωπότητας, που στερούνται την ουσιαστική επίγνωση της. Το πρόβλημα εντοπίζεται στον αφορισμό μεθόδων που θεωρούνται από το επιστημονικό κατεστημένο ως μη συμβατές με το γνωστικό του πεδίο. Πρωτοποριακά μορφώματα, όπως αυτά της ψυχολογίας Gestalt, ή ακόμη πιο ιδιόρρυθμα, όπως οι αιρέσεις, περιθωριοποιούνται παρ' όλη την επιτυχία των μεθόδων τους, από την επιστημονική ελίτ. Οι διανοούμενοι έχουν την τάση να υποβιβάζουν, χωρίς ιδιαίτερη διερεύνηση, μεθόδους που δε μπορούν να αποδομήσουν και να ελέγξουν στο έπακρο. Η πλήρης αποσαφήνιση όλων των δεδομένων, απότοκο της δυτικής νευρωτικής διάθεσης τους, καθαγιάζεται υπό το φως της λογικής. Η αποστείρωση όμως των θεωρητικών και πρακτικών μεθόδων, εκτός από κατάλοιπα δημιουργεί και τέρατα. Το σκοτάδι, είτε ως έκφραση των ψυχολογικών φόβων, είτε ως καθαρτήρια γνώση με τη μορφή του «Υπέρλαμπρου Σκότους» (Superluminous Darkness), ως

δικό του ύφος. Εμπνέεται επίσης από τον Ιάμβλιχο, τον Πρόκλο, τον Πλάτωνα και τον Πλωτίνο. Η ψυχή, παρατηρεί ο Emerson, είναι παρατηρητής, όχι πράττων ενώ μας ενθαρρύνει να ξεκλειδώσουμε την αρχέγονη ικανότητά μας να παρακολουθούμε, να βλέπουμε εκ νέου. (σελ.18,36,38) Ο James Marsh, πρόεδρος του Πανεπιστημίου του Vermont. Ένας εξέχων πρόδρομος του Υπερβατισμού, και καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Vermont— αναλογίζεται τους τρόπους με τους οποίους ο πλατωνισμός διαθλούσε στην αμερικανική σκέψη πριν και κατά την εποχή του Emerson. Στην πάλη κατά του υλισμού αξιοποιεί τους Πλατωνιστές του Cambridge και συγκεκριμένα τον Henry More (σελ.24) Ο Emerson, υποστήριξε μια αμερικανικού τύπου θείκη γνώση, μια πνευματική ενόραση διαθέσιμη μεμονωμένα, και άμεσα. (σελ. 155) Το *The Over-Soul* είναι μια πραγματεία για το πώς ζει κανείς στο χρόνο και στην αιωνιότητα ταυτόχρονα. Εκεί ο Emerson εκφράζει μια ροή σκέψεων όχι για την εμπειρία της υπέρβασης ως τέτοιας, αλλά μάλλον για τη μεταφυσική και τις επιπτώσεις αυτής της εμπειρίας για την κοινωνία και το άτομο. Σκιαγραφεί τη φύση της αλλαγής στη συνείδηση από το χρόνο στην αιωνιότητα, και τη σχέση μεταξύ υπερβατικού και ανώτερης συνείδησης στην ατομική ψυχή, τονίζοντας ότι η ατομική ψυχή φωτίζεται από το υπερβατικό φως που λάμπει μέσα από αυτό. (σελ.41) Βλ. Arthur Versluis, *American Gurus, from American Transcendentalism to New Age Religion*, Oxford University Press, New York, 2014

οικία του Φωτός,²²⁷ πρέπει να αφομοιώνεται και όχι να καταστέλεται. Ο Huxley επιτίθεται στην ελίτ των διανοουμένων που μένουν στους τύπους, στη στείρα έρευνα και στυφή αναμόχλευση δεδομένων, που ως μόνο στόχο έχουν να αναδείξουν τις επιρροές των φιλοσόφων. Αντ' αυτού προκρίνει την πρωτογενή έρευνα και παροτρύνει τους μελετητές να εντοπίσουν την αξία των γνώσεων στο δικό τους περιβάλλον.²²⁸

Το να είναι κάποιος πεφωτισμένος είναι διαφορετικό από το να είναι πολυμαθής.²²⁹ Ακόμη και ο Θωμάς ο Ακινάτης, μόλις γνώρισε τον εμπνευσμένο διαλογισμό (infused contemplation) έχασε τη δίψα του για τη θεωρία.²³⁰ Αυτό συμβαίνει διότι ο άνθρωπος που γνωρίζει τον κόσμο πέραν των συμβόλων επιστρέφει πιο προσγειωμένος, πιο ταπεινωμένος, και παρ' όλα αυτά σε καλύτερη θέση να καταλάβει τα σύμβολα και τη σχέση τους με το ακατάληπτο μυστήριο (unfathomable mystery) που προσπαθούν να εκφράσουν.

Ο γνωστός πίνακας του Van Gogh που απεικονίζει μια καρέκλα, αποκαλύπτει πως μάλλον είχε μια παρόμοια εμπειρία με αυτή του Huxley, όπου ένα απλό αντικείμενο μετατρέπεται σε κάτι εξαιρετικό. Γενικότερα η ζωγραφική του συγκεκριμένου καλλιτέχνη χαρακτηρίζεται από τη συγκεκριμένη τεχνική-αίσθηση, δίνοντας την εντύπωση κάποιας μεταφυσικής διάστασης σε καθημερινές παραστάσεις.²³¹ Όσο κι αν η καρέκλα του Van Gogh είναι ένα σύμβολο, για όσους δεν έχουν προσωπική εμπειρία της Αυτότητας (Suchness), για όσους όμως έχουν, ο Huxley πιστεύει πως η τέχνη δεν τους κάνει ιδιαίτερη εντύπωση, διερωτάται όμως τι είδους τέχνη θα

²²⁷ Στο ίδιο, σελ.75 Επίσης αξίζει να αναφερθεί η οπτική του Junichiro Tanizaki: «Η αμυδρή αυτή λευκή ανταύγεια δεν έχει τη δύναμη να διώξει το βαθύ σκοτάδι της τοκονόμα, αντίθετα, νικημένη απ' αυτό, γεννάει ένα κόσμο χάους, όπου φως και σκοτάδι είναι αδιαχώριστα. Δεν έχετε κι εσείς αισθανθεί μία ιδιαίτερα ευλογημένη ανάταση μπαίνοντας σ' ένα τέτοιο καθιστικό, όπου οι φωτεινές ακτίνες που περιπλανιούνται μες στην κάμαρη σαν να μην είναι φτιαγμένες από συνηθισμένο φως; Ή μήπως πάλι δεν ερωτοτροπήσατε ποτέ μ' ένα είδος φόβου απέναντι στην αιωνιότητα, έναν φόβο πως σ' αυτό το δωμάτιο μπορεί να χάσετε την αίσθηση του χρόνου, πως σ' αυτό το χωρίς συνείδηση διάστημα θα κυλήσουν χρόνια, και πως βγαίνοντας θα βρείτε τον εαυτό σας γέρο με άσπρα μαλλιά; Junichiro Tanizaki, *Το εγκώμιο της σκιάς*, Άγρα,2011,σελ.77

²²⁸ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics,2009, σελ.76 Το συγκεκριμένο σχόλιο του συγγραφέα, ενίσχυσε την ήδη υπάρχουσα διάθεση της ανα χείρας έρευνας. Ο ίδιος ο Huxley, βέβαια, στο *The Perennial Philosophy*, παρουσιάζει μια ανάδειξη των συνδέσεων μεταξύ των θρησκευτικών δογμάτων. Η παρούσα εργασία αποτελεί μια απόπειρα σύμμιξης των δύο ειδών έρευνας, συγκριτικής και πρωτογενούς, αξιοποιώντας τα δεδομένα της πρώτης προς όφελος της δεύτερης.

²²⁹ Στο ίδιο, σελ.10 “To be enlightened is to be awake, always, of total reality in its immanent otherness- to be aware of it and yet to remain in a condition to survive as an animal, to think and to feel as a human being, to resort whenever expedient to systematic reasoning”

²³⁰ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics,2009, σελ.88

²³¹ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics,2009, σελ.28

εκτιμούσαν ή θα εμπνεόνταν από αυτή.²³² Η Τέχνη, σύμφωνα με τον Huxley, είναι επικουρική για όσους είναι αρχάριοι στην αναζήτηση της Αυτότητας, τους παρέχει την πρώτη ανακάλυψή της. Για αρκετούς είναι τόσο ικανοποιητική ώστε μένουν στις απεικονίσεις της και όχι στο μήνημά της, όπως αρκετοί διανοούμενοι τους οποίους ο Huxley κατακρίνει πως μένουν στο γράμμα και όχι στην ουσία του νόμου. Οι περισσότεροι άνθρωποι όταν πάρουν μεσκαλίνη μετατρέπονται από ονειροπόλους, ανθρώπους, που βλέπουν εικόνες (visualizers), σε οραματιστές (visionaries). Οι καλλιτέχνες, όμως, κατά τον Huxley, δεν είναι μόνο αυτοί που βλέπουν τέτοια οράματα, όπως τα χερουβείμ, αλλά αυτοί που όπως ο Blake, είναι ικανοί να τα αποτυπώσουν με σύμβολα λόγου ή εικόνας.²³³ Ό,τι βλέπει ο κοινός άνθρωπος που θα λάβει μεσκαλίνη, ο καλλιτέχνης το βλέπει συνεχώς. Η αντίληψή του είναι πέραν του βιολογικά ή κοινωνικά χρήσιμου “biologically or socially useful”.²³⁴ Παρ’ όλα αυτά κρίνει τους καλλιτέχνες στο *Crome Yellow* και στο *Perennial Philosophy*, ως αναλαβόντες τη μέση οδό. Ενώ απαραίτητα υποστηρίζει ο Huxley η οδός πρέπει να είναι ανοδική. Σ’ αυτό το σημείο έχουμε άλλη μια σύνδεση με το πλατωνικό πρότυπο τέχνης, καθώς ο Πλάτων, στην *Απολογία Σωκράτους*, υποτιμά τους καλλιτέχνες, με το επιχείρημα της άγνοιας του μηνύματος που μεταφέρουν. Είναι απλά δοχεία των Μουσών και των θεών. Αυτό που ίσως δεν αντιλαμβάνεται ο Huxley είναι πως κάθε άνθρωπος έχει λόγω ιδιοσυγκρασίας και συνθηκών, κλίση σε μια συγκεκριμένη οδό. Είναι ταγμένος σ’ αυτή, με την προσωπική του επιλογή και αφιέρωση αλλά και με μια αίσθηση πεπωμένου. Όπως έχουμε αναφέρει ούτε ο Huxley αλλά ούτε ο Cudworth τάσσονται υπέρ του ντετερμινισμού. Ωστόσο ο Cudworth είναι πιο διαλλακτικός, διακρίνοντας μια δομή θεϊκού σχεδίου την οποία ο άνθρωπος καλείται να ακολουθήσει με τη δική του προσωπική ελευθερία. Ένα ελεύθερο σενάριο θα λέγαμε, όπου ο ρόλος είναι όμως προδιαγεγραμμένος. Ως εκ τούτου μια τέτοια θεώρηση επιτρέπει τη συνύπαρξη ελευθερίας και προοικονομίας.

Οι καλλιτέχνες, λοιπόν, είναι όντως δοχεία εισροής του θεϊκού νου, επαφίεται σ’ αυτούς όμως η αναζήτηση περαιτέρω γνώσης σχετικά με τη φύση των πληροφοριών που τίκτουν. Η ελευθερία

²³² Πρόκειται για αντίφαση καθώς υπάρχει ένα σχέδιο που αποδίδεται στον Άγιο Ιωάννη του Σταυρού, κάτι που αποδεικνύει πως οι μυστικιστές όχι μόνο εκτιμούσαν την τέχνη αλλά την εξασκούσαν και οι ίδιοι προσπαθώντας να χαρτογραφήσουν τα οράματά τους, να εμπνευστούν ή να εμπνεύσουν άλλους .

²³³ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.45-46 Μία πολύ καλή αποτύπωση της καλλιτεχνικής πορείας του William Blake –ειδικά σε ό,τι αφορά τα έργα του που είναι εστιασμένα στο Θεό και στην οραματική εμπειρία- διαθέτει και ο Ruthven Todd . Βλ. Todd Ruthven, *William Blake the artist*, Studio Vista |Dutton, Great Britain, 1971, σελ.55,87,150

²³⁴ Στο ίδιο, σελ.33

είναι εγγενής και άμεσα διαθέσιμη σε κάθε ανθρώπινο ον, αρκεί το ίδιο να το συνειδητοποιήσει. Υπάρχει, λοιπόν, ελευθερία στο βαθμό ανέλιξης του καθενός μας. Σίγουρα, ο στόχος είναι η επ' άπειρον ανέλιξη στην ιεραρχία και στην πολυπλοκότητα των μορφών με απώτερο στόχο την αφή της απλότητας του καθαρού θεϊκού νου, του Όλου -ο χρόνος όμως αυτής της διεργασίας δεν έχει προθεσμία. Ο χρόνος εξελιξής είναι η αιωνιότητα. Κάθε εξέλιξη, άνοδος, κάθοδος, παρρέκλιση, περιλαμβάνεται σ' αυτή και εξαρτάται τόσο από τη θεϊκή πρόνοια όσο και από την ελεύθερη βούληση.

Ποιά η σχέση όμως κίνησης και ακινησίας; Το Θείο στοιχείο σε όλες τις θρησκείες απεικονίζεται ακίνητο. Οι αιγυπτιακοί θεοί, η Παναγία και ο Παντοκράτωρ στο χριστιανισμό, οι Bodhisattvas, οι Buddhas, παρουσιάζονται όλοι καθήμενοι. Αποτελούν παραδείγματα βαθείας ακινησίας και γαλήνης.²³⁵ Αξιοπεριέργο είναι πως οι οραματικές εμπειρίες, στην Ινδία, καταγράφονται σε κείμενα, αλλά όχι σε ζωγραφικούς πίνακες, εν αντιθέσει με την Ευρώπη ή την Κίνα, όπου η συγκεκριμένη τέχνη έχει ιστορική πορεία πέντε αιώνων και χιλιετίας αντίστοιχα. Η μυστικιστική τέχνη, με την απεικόνιση τοπίων, εκφράστηκε στην Κίνα, την περίοδο της Δυναστείας Sung και στην Ιαπωνία πέντε αιώνες αργότερα. Στην Ινδία και στην Εγγύς Ανατολή με τη Vaisnava ζωγραφική, ποίηση και μουσική απεικονίζεται η σεξουαλική πράξη. Ενώ στην Περσία η μουσική αφιερώνεται στην εξύμνηση των καταχρήσεων.²³⁶ Ο λόγος των απεικονίσεων αυτών είναι η ομοιότητα στην βίωση μιας κατάστασης παραπλήσιας με τη μυστικιστική εμπειρία.²³⁷ Στο Μεσαίωνα οι άνθρωποι προσπάθησαν να βρουν αναλογία ανάμεσα στα λόγια και στα σύμβολα. Γιορτές όπως τα Saturnalia και τα καρναβάλια αναδεικνύουν την ζωική ετερότητα (animal otherness)²³⁸ που υποβόσκει της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας²³⁹. Μέσω του εμπνευσμένου διαλογισμού (infused contemplation) αποκαλύπτεται η ετερότητα του θεϊκού Μη-Εαυτού. Οι οραματιστές και οι μορφές τέχνης που προκαλούν οράματα βρίσκονται ανάμεσα στον εσωτερισμό και τον εξωτερισμό των δύο ανωτέρω μορφών βίωσης της ετερότητας. Ποιές όμως εικόνες δημιουργούν οράματα και γιατί; Τα τοπία καθώς η απόσταση δημιουργεί γοητεία στο θεατή, το ίδιο και η εγγύτητα. Η θέαση ενός μακρινού ή κοντινού

²³⁵ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 121-124

²³⁶ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 121-124 Ο ίδιος ο Huxley παραπέμπει σε υποσημείωση στο έργο του Α.Κ. Coomaraswamy, *The Transformation of Nature in Art*.

²³⁷ Στο ίδιο, σελ. 124

²³⁸ Στο ίδιο, σελ. 125

²³⁹ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 62

αντικείμενου, αφαιρεί σταδιακά την εστίαση από την προσωπικότητα και τη μεταβιβάζει στο εστιαζόμενο. Ο θεατής αφομοιώνεται με το τοπίο και επιτυγχάνει την αυτοϋπέρβαση. Ο μυωπικός καλλιτέχνης, ο ερωτευμένος και ο απορροφημένος θεατής, χάνει την πραγματικότητα και τον εαυτό του. Χάνεται η ωφελμιστική αίσθηση και τα αντικείμενα φαίνονται ως καθαυτά.²⁴⁰

Ο Huxley χωρίζει το διαλογισμό σε δύο κατευθύνσεις, ανάλογα με το ύψος και την πληρότητα, και όσον αφορά τη βίωση της, η πρώτη εμπεριέχει τη δεύτερη. Πρόκειται για την *Οδό της Μαρίας*, την οποία η μεσκαλίνη ανοίγει, και την *Οδό της Μάρθας*, την οποία κλείνει, καθώς ευνοεί το διαλογισμό αλλά εμποδίζει την ανάληψη δράσης.²⁴¹ Οι δύο οδοί εκφράζουν αντίστοιχα και άλλες δύο μορφές, αυτήν του ησυχαστή (arhat) που εδράζεται σε μια υπερβατική nirvana και στον αντίποδα του ενεργού διαλογιζόμενου (Bodhisattva), του Αγίου, όπου η Αυτότητα και ο κόσμος είναι ένα. Ο πρώτος ακίνητος στη γαλήνη της θείας γνώσης, ο δεύτερος αεικίνητος στη βοήθεια των όντων.²⁴² Την ίδια διάκριση εντοπίζει και στην τέχνη με τις ανάλογες μερίδες καλλιτεχνών. Από τη μια πλευρά ο Vermeer, ο Constable, ο Turner, ο Seurat, ο Cezanne, και τέλος όλοι οι Κινέζοι και Ιάπωνες καλλιτέχνες τοπίων, αντιμέτωποι με την ‘ολιστική’ τέχνη του Rembrandt. Μία αντίθεση ακινησίας -κίνησης.²⁴³ Σε αντίθεση με τους: Wordsworth, Whitman, Blake, οι σύγχρονοι ποιητές, ζωγράφοι, και γενικά καλλιτέχνες κάνουν ενδοσκοπήσεις του Εγώ τους, και των δικών τους υποσυνείδητων και το εξηγούν με αφηρημένους όρους.²⁴⁴ Δεν αναφέρονται στην αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά σε επιστημονικές και θεολογικές απόψεις. Δεν αποτυπώνεται ο «Αρχετυπικός Κόσμος», αλλά αυτός του προσωπικού υποσυνείδητου, που –σύμφωνα με τον Huxley- είναι πιο περιορισμένος κι από αυτόν του συνειδητού εαυτού. Πρόκειται για μια «μη-παραστατική τέχνη» (non representational art). Κατά το 16^ο αιώνα η τέχνη απεικονίζει μια μανιχαϊστική πάλη Φωτός και Σκότους.²⁴⁵ Εκφραστές της ο Caravaggio, ο Rembrandt, ή ο Georges de Latour²⁴⁶ με τις

²⁴⁰ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 127-130

²⁴¹ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 41

²⁴² Στο ίδιο, σελ. 42

²⁴³ Στο ίδιο, σελ. 42

²⁴⁴ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 49

²⁴⁵ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 118

²⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 174, 176 Άλλος ένας υπερβατικός καλλιτέχνης ήταν ο ζωγράφος, Georges de Latour, στην αυλή του βασιλιά Louis XIV. Οι πίνακες του είναι λιτοί και επιβλητικοί σε ατμόφαιρα όμοια με του Caravaggio. Οι μορφές φωτίζονται με ένα κερί στο απόλυτο σκοτάδι, ακίνητες όπως των Φαραώ, ή των Bodhisattva, με την «απρόσωπη ετερότητά» τους (impersonal otherness) Παρόμοια στοιχεία υπερβατικότητας συναντούμε και σε καλλιτέχνες όπως ο Vuillard και ο Delacroix που μεταφέρουν τον θεατή τηλεσκοπικά και μικροσκοπικά.

εκστατικές δημιουργίες τους. Η σχέση αυτή είναι πρόδηλη στο έργο του Rembrandt “Meditation du Philosophe”. Ένας φιλόσοφος στοχάζεται μπροστά σε ένα φωτεινό παράθυρο και μια γηραιά κυρία σκαλίζει το τζάκι. Μια ελικοειδής σκάλα τους χωρίζει, όμως τα πρόσωπα και των δύο φωτίζονται από διαφορετικές πηγές. Υπάρχει έτσι, μια ταύτιση πνευματικής και πρακτικής φώτισης. Αποκάλυψη και καθημερινή ζωή συνυπάρχουν σε μια ενότητα.²⁴⁷

Αυτό που επέτρεψε στον Huxley να αντιληφθεί το εσωτερικό, δεν ήταν το σώμα του Dharma, σε εικόνες, αλλά το ίδιο του το μυαλό: όχι η ταυτότητα, αλλά ένα σύνολο συμβόλων- με άλλα λόγια, ένα σπιτικά φτιαγμένο υποκατάστατο της Αυτότητας (Suchness). Στην Ανατολή εξισώνουν το Dharma με ένα φράχτη. Ο συνδυασμός προέρχεται από τους δασκάλους Zen, που ένωσαν τον ταοϊστικό νατουραλισμό με τον υπερβατικό βουδισμό. Ως εκ τούτου οι ζωγράφοι τοπίων θεωρούσαν την τέχνη τους θρησκευτική. Στη Δύση η θρησκευτική ζωγραφική απεικονίζει το περιεχόμενο και τις μορφές των ιερών κειμένων. Η χρήση της τέχνης ανάλογα με το αντικείμενο δημιουργεί και διαφοροποιήσεις, και ως εκ τούτου και διαμάχες μεταξύ των καλλιτεχνών, ως προς τη σκοπιμότητα ή τη λειτουργία της. Ο Huxley αναφέρει μάλιστα ένα περιστατικό μεταξύ του Rubens και του Constable. Ο πρώτος σχολιάζει για το έργο του δευτέρου, πως δεν είναι ζωγραφική αλλά έμπνευση, εκείνος του απαντάει πως η πρόθεσή του ήταν να είναι ζωγραφική, αλλά μάλλον είχε άλλο αποτέλεσμα. Ο Huxley, φέροντας τη λύση, διαπιστώνει πως το έργο ήταν και τα δύο. Δεν σημαίνει ότι το ένα αναιρεί το άλλο, ωστόσο αρκετές φορές οι καλλιτέχνες παρασύρονται και θεωρούν ως τέχνη καθεαυτή, μόνο τη νατουραλιστική, ή την τέχνη για την τέχνη.²⁴⁸

Ακούγοντας Mozart, ο Huxley αναγνωρίζει τις νότες ως φωνές που λειτουργούν ως γέφυρα με τον ανθρώπινο κόσμο. Βιώνει τον εαυτό του ως κάτι άλλο πέραν του Εγώ. Το συνειδητό Εγώ είναι αυτό που εύχεται και ανησυχεί με γνώμονα το παρελθόν και το μέλλον. Στην κατάσταση αυτή όμως, αντιλαμβάνεται πως το σώμα του είχε τον έλεγχο, και πως η νευρωτική μορφή (το Εγώ) που προσπαθεί καθημερινά να έχει την πρωτοκαθεδρία, είχε εξαφανιστεί.²⁴⁹

²⁴⁷ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 119

²⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 47-48

²⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 50, 52-53

1.7.1. HEAVEN AND HELL

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο *Heaven and Hell*, ο Huxley αναλύει περαιτέρω κάποιες σκέψεις που απορρέουν κυρίως από το πείραμά του με τη μεσκαλίνη, και που έχει εκφράσει στο *The Doors of Perception*. Αναφέρεται πιο εκτεταμένα στους τρόπους μεταφοράς στους αντίποδες του νου, και στα μυστηριώδη πλάσματα που συναντά εκεί. Προβληματίζεται επίσης, σχετικά με τις παλαιότερες μεθόδους, τη χρήση του φωτός και των χρωμάτων, καθώς και για την πορεία της τέχνης που λειτουργεί καταλυτικά στο συγκεκριμένο είδος εμπειρίας -και που δυστυχώς έχει χάσει τη δυναμική της.

1.7.2. ΟΙ ΑΝΤΙΠΟΔΕΣ ΤΟΥ ΝΟΥ

Σε προεπιστημονικό επίπεδο, οι άνθρωποι μελετούσαν τη φύση. Αναγνώριζαν την ουσία των όντων στις μορφές της φύσης, προσπαθώντας να κατανοήσουν και να ταξινομήσουν τα είδη με απώτερο σκοπό την επιβίωση. Υπάρχουν ωστόσο περιοχές αχαρτογράφητες νοητικά.²⁵⁰

Είναι σχεδόν αδύνατο να μιλήσει κανείς για ψυχολογικά γεγονότα χωρίς να χρησιμοποιήσει αναφορές σε υλικές μορφές. Κάνοντας μια μεταφορά με γεωγραφικούς όρους, ο Huxley υποστηρίζει πως ο καθένας μας διαθέτει έναν «Παλαιό Κόσμο», αυτόν της προσωπικής συνείδησης (Old World of personal consciousness).²⁵¹ Πέρα από αυτόν, και διασχίζοντας έναν ωκεανό, ανακαλύπτει κανείς έναν «Νέο Κόσμο» αυτόν του προσωπικού υποσυνείδητου και της ψυχής (New World of the personal soul). Στο άκρο της Δύσης βρίσκεται το συλλογικό υποσυνείδητο με τα σύμβολα και τα αβοριγινικά αρχέτυπα, ενώ διασχίζοντας έναν ακόμα ωκεανό βλέπει κανείς τον κόσμο της «Οραματικής Εμπειρίας» (the world of Visionary Experience), τους αντίποδες της καθημερινής συνείδησης. Κάποιοι δεν ανακαλύπτουν ποτέ τους αντίποδες, άλλοι τους βρίσκουν τυχαία, ενώ άλλοι -ελάχιστοι- ταξιδεύουν, από και προς αυτούς,

²⁵⁰ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 83

²⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 84

άνετα. Για τον νατουραλιστή του συνειδητού νου, ο πρώτος στόχος είναι να βρει μια αξιόπιστη μέθοδος να μεταφέρεται κανείς από τον Παλαιό στο Νέο Κόσμο.²⁵²

Υπάρχουν, αρκετές μέθοδοι, ώστε να μεταφερθούν οι συνειδήσεις στην “terra incognita:”²⁵³Ένας από αυτούς είναι μέσω χημικών ουσιών, Αναφέρει επίσης την κριτική του Bergson προς τα πειράματα του με το οξειδίο του νίτρου. Θεωρεί πως η ψυχική πνευματιστική διάθεση υπάρχει στο άτομο και πως η ουσία είναι απλά ο καταλύτης. Είτε γίνει μέσω ουσιών είτε μέσω ασκητικών πρακτικών, ο Bergson, ισχυρίζεται πως η αφαίρεση ενός εμποδίου είναι αρνητική και δημιουργεί δυσάρεστες καταστάσεις, ανάλογες της Κόλασης. Τι εννοεί όμως με τον όρο εμπόδιο; Ενδεχομένως κάποια ή συνήθεια ή δυσκολία η οποία δεν κατανικάται αλλά μάλλον ο δράττων αυτοναρκώνεται μέσω των πρακτικών ή των ναρκωτικών. Ο Huxley έχει επισημάνει στο *The Perennial Philosophy* πως υπάρχει κίνδυνος οι ασκητές να βρουν στην πρακτική τους ένα καταφύγιο που θα τους αποσπάσει από την πραγματική διαχείριση των προβλημάτων τους. Οι πρακτικές ή οι ουσίες είναι πάντοτε το μέσο, όχι ο στόχος. Ουσίες όπως η μεσκαλίνη ή το λυσεργικό οξύ καθώς και το διοξειδίο του άνθρακα.²⁵⁴ Οι yogi, μέσω ειδικών ασκήσεων αναπνοής, εστίαζουν στη συγκέντρωση διοξειδίου του άνθρακα. Έτσι επιτυγχάνεται η καταστολή της εγκεφαλικής αποδοτικότητας, ως περιστεολικής βαλβίδας πληροφοριών. Μια δυνατή φωνή, ένα τραγούδι, η επανάληψη ψαλμών ή sutras στο χριστιανισμό και στο Βουδισμό αντίστοιχα, τροποποιούν την ρυθμικότητα της αναπνοής, και επιτυγχάνουν παρόμοια, αλλά πιο ήπια αποτελέσματα. Η στροβοσκοπική λάμπα, με τη ρυθμική εκπομπή φωτός ενεργεί στα οπτικά νεύρα και μέσω αυτών στις ηλεκτρικές συνάψεις του εγκεφάλου. Υπάρχει ωστόσο ο κίνδυνος πρόκλησης επιληπτικών επεισοδίων.²⁵⁵ Μετά από ένα χρονικό διάστημα έκθεσης σ’ αυτήν, ο θεατής βλέπει χρωματιστά μοτίβα, εάν μάλιστα κάνει παράλληλα χρήση χημικών ουσιών όπως το λυσεργικό οξύ, τα μοτίβα μετατρέπονται σε τοπία, όπως αυτά της ιαπωνικής τέχνης.²⁵⁶

Ωστόσο, ασθένεια, καταπόνηση, νηστεία, ύπνωση ή απομόνωση στο σκοτάδι και στη σιωπή είναι το ίδιο αποτελεσματικές καθώς μειώνουν τα επίπεδα γλυκόζης και ελαχιστοποιούν την

²⁵² Στο ίδιο, σελ.85

²⁵³ Στο ίδιο, σελ.86

²⁵⁴ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.144

²⁵⁵ Στο ίδιο, σελ.145

²⁵⁶ Στο ίδιο, σελ.146-147

ικανότητα λειτουργίας του εγκεφάλου. Κατά τη νηστεία μειώνεται επίσης η έλλειψη βιταμινών και μαζί τους το νικοτινικό οξύ, μια ουσία που λειτουργεί ως αναστολέας οραμάτων. Ο Ασκητισμός, ως ακραία μορφή νηστείας επιτελεί ένα διπλό σκοπό: α) εξιλέωση για τις όποιες αμαρτίες, μέσω της πειθαρχίας του σώματος β) μεταφορά στους αντίποδες του νου.²⁵⁷

Πλέον στο Δυτικό κόσμο υπάρχει έλλειμα οραματιστών και μυστικιστών. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής δεν αφήνει χώρο για υπερβατικές εμπειρίες. Φιλοσοφικά, καθε τέτοιου είδους εμπειρία απορρίπτεται πλέον. Αν κάποιος όμως επιθυμεί, μπορεί να εισχωρήσει ή μάλλον να αφήσει το Νου να εισχωρήσει στον ατομικό του νου, τροποποιώντας τη χημική ισορροπία του οργανισμού του. Είναι φανερό πως οι διατροφικές συνήθειες έχουν αλλάξει εξίσου. Παλαιότερα οι άνθρωποι δεν έτρωγαν τόσο συχνά φρούτα και κρεάς. Η φτωχή διατροφή, η έλλειψη βιταμινών Β και C, εκτός από τις ασθένειες που προκαλούσαν είχαν και ψυχολογικές συνέπειες, άγχος, κατάθλιψη, υποχονδρισμό. Αρχίζαν τότε να βλέπουν οράματα, καθώς η βαλβίδα που φιλτράρει το σύνολο των εμπειριών σταματά να λειτουργεί. Το νευρικό σύστημα, προσλαμβάνεται πρώτο, έπειτα επηρεάζεται το δέρμα, τα κόκαλα, και οι μύες. Ο εγκέφαλος επιβραδύνεται και η εστίαση του αλλάζει, και από την επιβίωση μεταβαίνει στη θέαση οραμάτων.²⁵⁸ Ο χειμώνας κατά τον Μεσαίωνα ήταν αρκετά σκληρός και κατά κάποιο τρόπο οι άνθρωποι νήστευαν λόγω συνθηκών. Σε συνδυασμό με τη σαρανταήμερη νηστεία, τα οράματα που προκλίνονταν ήταν πολύ έντονα. Η αυτομαστίγωση, ως πρόσθετο μέσο εξιλέωσης, ήταν σαν εγχείριση χωρίς αναισθητικό, καθώς εκρινόταν ισταμίνη και αδρεναλίνη. Το ισταμινικό σοκ είχε εγκεφαλικές συνέπειες παρόμοιες με αυτές της σχιζοφρένειας. Η θυσία του εαυτού, ήταν απαραίτητη για τη βίωση του υπερφυσικού. Το τίμημα δεν εθεωρείτο υψηλό. Σήμερα το να χρησιμοποιεί κάποιος τέτοιες ακραίες μεθόδους - νηστεία, μαστίγωμα- είναι προφανώς υπερβολικό.²⁵⁹

Όσοι μεταφέρονται σε αυτόν τον Νέο Κόσμο, βλέπουν τα πράγματα πολύ πιο έντονα, με χρώματα φωτεινότερα. Η οραματική εμπειρία, όμως, δεν πρόκειται για ένα όνειρο. Τα περισσότερα όνειρα είναι άχρωμα, ασπρόμαυρα ή ελαφρώς χρωματισμένα. Τα περισσότερα όνειρα εμπεριέχουν προσωπικές ευχές ένστικτα και ανάγκες. Αν αυτές αντιτίθενται στους κοινωνικούς κανόνες ένεκα φόβου αποδοκιμασίας της συνείδησης, εμφανίζονται με σύμβολα τα οποία είναι άχρωμα. Το προσωπικό συνειδητό και υποσυνείδητο λειτουργούν με τον ίδιο

²⁵⁷ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 87-88

²⁵⁸ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 149-150

²⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 152-156

τρόπο.²⁶⁰ Η πραγματικότητα καθεαυτή λειτουργεί όμως διαφορετικά. Η διαφοροποίηση έγκειται στη χρήση του χρώματος. Η πραγματικότητα είναι έγχρωμη, τα σύμβολα ασπρόμαυρα. Τα όνειρα ως εξίσου τεχνητά είναι ως εκ τούτου ασπρόμαυρα, εξαιρούνται όμως τα φυσικά τοπία ως μέρος της πραγματικότητας και γι' αυτό απεικονίζονται έγχρωμα.²⁶¹ «Στους αντίποδες του νου, είμαστε απολύτως ελεύθεροι από τη γλώσσα, έξω από το σύστημα εννοιολογικού στοχασμού.»²⁶² Στην οραματική εμπειρία οι παραστάσεις που εμφανίζονται είναι απόλυτα ανοίκειες -σε αντίθεση με τα συνηθισμένα όνειρα- δεν αποτελούν προσωπική περιουσία του θεατή, όπως ο Παλαιός Κόσμος.²⁶³

Σε μια ενδιαφέρουσα τοποθέτηση ο Huxley αναφέρει πως η ανάπτυξη της αίσθησης του χρώματος στο σύγχρονο άνθρωπο αποτελεί πολυτέλεια.²⁶⁴ Αναφέρει πως στον Τρωικό πόλεμο, όπως διαφαίνεται στα Ομηρικά Έπη, οι ήρωες δεν είχαν αίσθηση του χρώματος.²⁶⁵ Θεωρεί πως οι περιγραφές του Ομήρου δίνουν την εντύπωση, πως η κατηγοριοποίηση των χρωμάτων γίνεται με διαφορετικό τρόπο απ' ότι σήμερα. Με διαβαθμίσεις φωτός και σκότους, ή άσπρου μαύρου, ως εκ τούτου αναφέρει τα παραδείγματα που ο Όμηρος μιλάει για τη θάλασσα ως *οινόπη* -στο χρώμα του κρασιού- και για τα σύννεφα ή το ουράνιο τόξο ως *μωβ* ή *σκούρο κόκκινο*. Ωστόσο αυτό δε σημαίνει, όπως βιάστηκαν να υποστηρίξουν αρκετοί μελετητές, πως οι αρχαίοι Έλληνες είχαν αχρωματοψία. Σε αντίθεση με την άποψη του Locke, ο Huxley, θεωρεί πως τα χρώματα έχουν ιδιαίτερη σημασία. Αναφέρει μάλιστα, πως κάποιιοι μυστικιστές βλέπουν «υπερφυσικά φωτεινά χρώματα» με τον εσωτερικό αλλά και εξωτερικό οφθαλμό τους.²⁶⁶

²⁶⁰ Στο ίδιο, 89-91

²⁶¹ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.46

²⁶² Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.92

²⁶³ Στο ίδιο, σελ.93

²⁶⁴ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.27

²⁶⁵ Ο Huxley δεν αναφέρει την πηγή αυτής της θέσης, ωστόσο η άποψη αυτή έχει διατυπωθεί το 1858, από τον πολιτικό και τετράκις πρωθυπουργό της Μ.Βρετανίας, William Ewart Gladstone, στο βιβλίο του *Studies on Homer and the Homeric Age*. Μεταξύ άλλων, παραθέτει και μια πρωτότυπη μελέτη σχετικά με την αντίληψη των χρωμάτων στην αρχαία Ελλάδα.

²⁶⁶ Στο κεφάλαιο «The origin of Auditory hallucinations» (Η προέλευση της ακουστικών παραισθήσεων) και *The Hallucinogenic King (ο παραισθησιογενής βασιλιάς)* ο Jaynes αναφέρεται στην προέλευση των Θεών και στις παρενέργειες της γλωσσικής αντίληψης, όπως η χρήση της ως εργαλείο χειραγώγησης αλλά και σε ό,τι αφορά τεχνικές που επιφέρουν την έκσταση αλλά και σε παρακάτω κεφάλαιο για τη φωνή του Δία της Δωδώνης. Στην ενότητα *Vestiges of the Bicameral Mind in the Modern World* αλλά και στην υποενότητα *The General Bicameral Paradigm* ο Jaynes διακρίνει τέσσερις παραμέτρους α) τη *συλλογική γνωστική προστακτική*, ή το σύστημα πεποιθήσεων, ένα πολιτισμικά συμφωνημένο προσδόκιμο που ορίζει την συγκεκριμένη μορφή ενός φαινομένου και τους ρόλους που πρέπει να υποδυθούν εντός αυτής της μορφής β) την *επαγωγική* ή τυπικά τελετουργική διαδικασία της οποίας η λειτουργία είναι η στένωση της συνείδησης με την εστίαση της προσοχής σε ένα μικρό φάσμα απασχόλησης γ) την *έκσταση*, μια απάντηση και στα δύο προηγούμενα, χαρακτηρίζεται από τη μείωση της

Το χρώμα, λοιπόν, συμπεραίνει ο Huxley, έχει το ίδιο καθεαυτή ύπαρξη, και σημασία. Το νόημα των χρωμάτων είναι η ύπαρξη τους. Στα πειράματα με λυσεργικό οξύ, οι δρώντες, αντιλαμβάνονται φωτεινές, πολύχρωμες, κινούμενες, γεωμετρικές μορφές. Παρατηρούν, όχι μοτίβα, αλλά πράγματα που περιλαμβάνουν συγκεκριμένα γεωμετρικά μοτίβα, όπως χαλιά, μωσαϊκά και, κτίρια.²⁶⁷

Στους αντίποδες του συνειδητού μυαλού κάποιος μπορεί να συναντήσει τόσο περίεργα πλάσματα.²⁶⁸ Ξεπερνώντας τις υλικές μορφές, αρχίζουν να εμφανίζονται οι άυλες, όπως τα σεραφείμ.²⁶⁹ Ο Blake²⁷⁰ χαρακτηρίζει τα χερουβείμ, μεσολαβητές μεταξύ ανθρώπου και καθαρού Φωτός. Η μόνη τους υποχρέωση, όμως είναι η ύπαρξή τους. Το ότι τους προσάπτεται κάποιο έργο, θεωρείται -σύμφωνα με τον Huxley- ανθρωπομορφισμός.²⁷¹ Τα όντα αυτά τα συναντούμε σε πολλές θρησκείες. Τα σεραφείμ και τα χερουβείμ κατοικούν στη Νέα Ιερουσαλήμ. Ένας ολόκληρος νέος κόσμος ξεδιπλώνεται, από κτίρια, ζώα, μορφές, που δε σχετίζονται σε τίποτα με τον Παλαιό Κόσμο. Οι εικόνες που είδε ο Huxley στην προσωπική του οραματική εμπειρία αποτελούν μια μίξη των χρωμάτων του Constable και του ρεαλισμού του Zurbaran. Οι ζωικές μορφές που απεικονίζουν, ειδικά ο δεύτερος με τον φωτοστεφανωμένο αμνό έρχονται σε αντίθεση με τον τρόπο που απεικονίζει ο Blake μορφές, όπως τα χερουβείμ.²⁷²

συνείδησης ή την απώλεια της, τη μείωση του αναλογικού ή την απώλεια του, με αποτέλεσμα έναν ρόλο που είναι αποδεκτός, ανέχεται ή ενθαρρύνεται από την ομάδα δι)την αρχαϊκή εξουσιοδότηση στην οποία κατευθύνεται ή σχετίζεται η έκσταση -συνήθως στο θεό, αλλά μερικές φορές σε ένα άτομο που γίνεται αποδεκτό από το άτομο και την κουλτούρα του ως εξουσία πάνω στο άτομο, και ο οποίος από τη συλλογική γνωστική προστακτική προδιαγράφεται να είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο της κατάστασης έκστασης. Julian Jaynes, *The Origin of Consciousness in the breakdown of the bicameral mind*, Mariner Books, 2000, Σελ.134,140234,325-327

²⁶⁷ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 95-96

²⁶⁸ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 85

²⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 97

²⁷⁰ Το ποίημα του Blake *The Divine Image* W. B. Yeats, *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London σελ. 54

²⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 120-121 Όσον αφορά την έννοια του ανθρωπομορφισμού, αξίζει να αναφερθούμε στην τοποθέτηση του Finley: «Ένα στοιχείο που οπωσδήποτε δεν ήταν πρωτόγονο, ήταν ο τέλειος ανθρωπομορφισμός. Ο θεός ήταν πλασμένος «κατ' εικόνα του ανθρώπου» με μια επιδεξιότητα και μια μεγαλοφουρία που θα έπρεπε να θεωρηθεί από τα μεγαλύτερα πνευματικά επιτεύγματα του ανθρώπου.» Όσον αφορά επίσης για τη συγκεκριμένη μορφολογία των Ολύμπιων θεών ο Finley θεωρεί πως: «Ο εξανθρωπισμός των θεών ήταν ένα εκπληκτικό τόλμημα. Το να απεικονήσει δηλαδή κανείς υπερφυσικά όντα όχι σαν ακαθόριστα, άσχημα πνεύματα ή σαν τερατώδη σχήματα- π.χ. μισό πουλί, μισό ζώο- αλλά σαν άνδρες και γυναίκες με ανθρώπινα όργανα και ανθρώπινα πάθη, απαιτούσε μεγαλύτερη τόλμη και υπερηφάνεια για τον ανθρωπισμό του τον ίδιο. Κι έπειτα, έχοντας πλάσει έτσι για τους θεούς του, ο ομηρικός άνθρωπος αποκάλεσε τον εαυτό του ισόθεο.» M.I. Finley, *Ο κόσμος του Οδυσσέα*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ. 167, 171

²⁷² Στο ίδιο, σελ. 123

Κάθε οραματική εμπειρία με μεσκαλίνη ή λυσεργικό οξύ είναι μοναδική, το γενικό σχέδιασμα όμως είναι το ίδιο: τοπία, αρχιτεκτονική, πολύτιμοι λίθοι, λαμπερά πολύπλοκα μοτίβα, υπερφυσικό φως και χρώμα και σημασία. Το γεγονός της αντικειμενικής ύπαρξης αυτών των «πραγμάτων» αποδεικνύεται από την πληθώρα τέτοιων εμπειριών ανά τον κόσμο. Η συμπερίληψή τους σε μύθους, που περιγράφουν τον θεϊκό κόσμο, τα πνεύματα των νεκρών, και τον άνθρωπο να ζει στο στάδιο της αθωότητας.²⁷³ Η Ελληνορωμαϊκή παράδοση, είναι διανθισμένη με πλήθος τέτοιων παραστάσεων. Φανταστικοί τόποι, όπως τα Ηλύσια Πεδία, ο Κήπος των Εσπερίδων, η Νήσος των Μακάρων, το Άβαλον, οι τόποι της Οδύσσειας, ή της Κέλτικης μυθολογίας. Οι περιγραφές συγκλίνουν, με αυτή του προφήτη Ιεζεκιήλ για τον Παράδεισο. Ο Κήπος της Εδέμ, περιβάλλεται από πολύτιμους λίθους, ή «λίθους φωτιάς» (stones of fire), ενώ οι Κέλτες και οι Τεύτονες στη θέση των πολύτιμων λίθων έχουν το γυαλί. Το ουαλικό *Ynisvitrin*, ένα νησί από γυαλί, και το γερμανικό *Glasberg*,²⁷⁴ το Βασίλειο των Νεκρών, αποτελούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα τέτοιων μυθικών κόσμων.²⁷⁵ Ανάλογες μορφές μιας Νέας Ιερουσαλήμ βρίσκουμε στην εσχατολογική λογοτεχνία του Ινδουισμού, του Βουδισμού και του Ισλαμισμού. Γιατί αποτελούνται όμως από πετράδια; Η σπανιότητα και το ότι χρησιμοποιούνται ως μέσο συναλλαγής δε δικαιολογεί την αξία τους, απαραίτητα. Τα υλικά αντικείμενα που ομοιάζουν στο μεγαλύτερο βαθμό με τις μορφές που συναντά κανείς έχοντας μια οραματική εμπειρία, είναι οι πολύτιμοι λίθοι, εξ ου και η σημαντικότητά τους. Η κατοχή τους, λοιπόν, αποτελεί διαπιστευτήριο και ενθύμιο της ύπαρξης ενός άλλου κόσμου.²⁷⁶ Ο Huxley σχολιάζει πως στον Φαίδρο του Πλάτωνα, ο Σωκράτης μιλάει για έναν κόσμο πέρα από αυτόν της ύλης, έναν ιδανικό κόσμο. Η περιγραφή του συμπίπτει με αυτού που βρίσκουμε στους αντίποδες του νου, γεμάτου με πολύτιμους αστραφτερούς λίθους. Η θέαση και μόνο αυτού του κόσμου, σύμφωνα με τον Πλάτωνα συνεπάγεται ευλογία, γαλήνη άφατη και απρόσμηκτη.²⁷⁷

Υπάρχουν όμως και περιοχές του κόσμου όπου οι άνθρωποι δεν έχουν εμπειρία του γυαλιού ή των πολύτιμων λίθων.²⁷⁸ Εκεί η προσομοίωση του γίνεται με λουλούδια, όπως ο Λωτός στον

²⁷³ Στο ίδιο, σελ.99

²⁷⁴ Το ποίημα του Blake *The Crystal Cabinet* W. B. Yeats, *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London σελ. 124

²⁷⁵ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.100-101

²⁷⁶ Στο ίδιο, σελ.102-103

²⁷⁷ Στο ίδιο, σελ.104

²⁷⁸ Aldous Huxley, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.60 Τα λουλούδια που βλέπει στους κήπους τον οδηγούν συνειρμικά στην Εδέμ, στη Δωδώνη, στο Yggdrasil, στο μυστικό Ρόδο.

Ινδουισμό και το Βουδισμό, ή τα τριαντάφυλλα και η λεβάντα σε κάποιες περιοχές της Δύσης. Έτσι ο στολισμός και η προσφορά λουλουδιών στους ναούς, έχει τη μορφή επιστροφής στους θεούς αγαθών που τους αρμόζουν. Ως εκ τούτου, η ευαγγελική προσέγγιση που θέλει το Θεό ως δημιουργό ενός Κήπου, λαμβάνει μια άλλη διάσταση και φωτίζει μια βαθειά ψυχολογική αλήθεια. Επίσης τα τριαντάφυλλα, οι φοίνικες, οι πάπυροι λειτουργούν ως σύμβολα που εκφράζουν αιώνια μοτίβα. Πέραν της συμβολικής αξίας υπάρχει και μια περαιτέρω λειτουργία. Ο διαλογισμός έχοντας ως αντικείμενο το λουλούδι, οδηγεί σε άλλους κόσμους, έχει την ικανότητα να θυμίζει στο ασυνείδητό μας τους αντίποδες του νου μας. Γενικότερα όμως ο διαλογισμός σε έργα τέχνης, αστραφτερά, πολύχρωμα και άλλα παρεμφερή αντικείμενα κάθε είδους, μπορεί να επιφέρει το ίδιο αποτέλεσμα.

Γυαλιστερές και απαλές επιφάνειες. Μικρές πηγές φωτός, όπως κεριά ή λάμπες, σε χώρους με πυκνό σκοτάδι, δημιουργούν μια αντίθεση και μια υπερβατική ατμόσφαιρα. Ως εκ τούτου, οι φλόγες, αυτών των «λίθων φωτιάς», των διαμαντιών του Ιεζεκιήλ, εκφράζονται ως ζωντανά διαμάντια. Σε συνδυασμό με τη χρήση γυαλιού, όπως τα χρωματιστά vitreaux, που διαθλούν και μεταμορφώνουν το φως που εισέρχεται στους καθεδρικούς ναούς, παράγεται το επιθυμητό αποτέλεσμα.²⁷⁹ Ο Πλάτωνας αλλά και ο Θωμάς ο Ακινάτης, θεωρούν πως τα καθαρά και λαμπερά χρώματα αποτελούν την ουσία της καλλιτεχνικής ομορφιάς.²⁸⁰ Η υπερβατική λειτουργία των συγκεκριμένων υλικών δεν εξυμνείται πάντα, ενώ η εμπειρία που δημιουργούν έχει αμφισβητηθεί. Με τη Μεταρρύθμιση (Reformation), οι Προτεστάντες, σε αντίθεση με τους Καθολικούς Quakers, αποδοκιμάζουν την οραματική εμπειρία και δίνουν περισσότερη αξία στον λόγο της Βίβλου. Οι Αντι-Μεταρρυθμιστές, σε σπάνιες περιπτώσεις αντί για διαμάντια κάνουν χρήση γυαλιού. Υπό αυτό το πρίσμα τα έργα του Matisse είναι συγκριτικά ανώτερα από αυτά του Goya ή του Rembrandt. Τα φωτεινά χρώματα ως χαρακτηριστικά του πνευματικού κόσμου, τα συναντούμε σε γοθτικούς και ελληνικούς ναούς. Στο Μεσαίωνα τέτοια έργα τέχνης ήταν εκστατικά.²⁸¹

²⁷⁹ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ. 108-112

²⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 112-113

²⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 110-113

1.7.3. Η ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Αν συλλογιστούμε την πορεία της τέχνης, μέσα από τις περιγραφές του Huxley, αντιλαμβανόμαστε εύκολα πως η μορφή που έχει λάβει πλέον η τέχνη είναι αρκετά διαφορετική –σίγουρα όχι τόσο επιβλητική και υπερβατική. Γιατί όμως η τωρινή τέχνη έχει πάψει να έχει την υπερβατική δυναμική που είχε σε προηγούμενα χρόνια; Συνήθως τα έργα με την καλύτερη μεταγωγική ισχύ, δημιουργούνται από ανθρώπους που έχουν υπάρξει μάρτυρες μιας οραματικής εμπειρίας. Παρ' όλα αυτά είναι εξίσου δυνατό το να δημιουργήσει κάποιος ανάλογης δυναμικής έργα, ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα. Η θρησκευτική τέχνη κάνει χρήση υλικών που προκαλούν οραματικές εμπειρίες. Η χρήση πολύτιμων μετάλλων και κοσμημάτων αποτελεί μάλιστα κοινό χαρακτηριστικό, όλων των θρησκευτικών τελετουργιών και οικοδομημάτων σε παγκόσμια κλίμακα.²⁸² Γιατί πλέον δεν υπάρχει πραγματικό ή πνευματικό, όπως στο Μεσαίωνα;²⁸³ Πλέον είμαστε συνηθισμένοι σε φανταχτερά χρώματα, και γυαλιστερά αντικείμενα που παλιά ήταν δυσεύρετα. Η σύγχρονη τεχνολογία έχει μειωτική επίδραση στη ροή του φωτός, εφόσον υπάρχουν παντού γυάλινα κτίρια. Όταν τα περιβάλλει σκοτάδι, το φως και το χρώμα αποκτούν μια υπερφυσική διάσταση.²⁸⁴ Η σύγχρονη τέχνη έχει αποκοπεί από τον πρωταρχικό της στόχο την απεικόνιση του εσωτερικού και υπερβατικού κόσμου, από την απεικόνιση της φαντασίας. Η φαντασία έχει γίνει υπόδουλη της εμπορευματοποίησης και απεικονίζει ότι της υπαγορεύει η ανάγκη του χρήματος –το Εγώ. Η φαντασία –όπως αναφέρει και ο ανώνυμος συγγραφέας του *The Cloud of Unknowing*- έχει αποπροσαρτηθεί από την βασική της πηγή έμπνευσης, τη θεϊκή εικόνα. Το Εγώ έχει αξιοποιήσει κάθε υλικό και

²⁸² Στο ίδιο, σελ.107

²⁸³ Για τον Rene Guenon ο Μεσαίωνας δεν αποτελεί εποχή σκοταδισμού. Θεωρεί αντίθετα πως υπήρξε πνευματική ανάπτυξη και πως ο ερχομός της αναγέννησης είχε κατ' επίφαση παραγωγικά αποτελέσματα, κι αυτό γιατί η αναβίωση μιας εποχής είναι μια άψυχη νεκρανάσταση. Αναγεννάται το περίβλημα και όχι η πνευματική ουσία, καθώς οι ιστορικές συνθήκες είναι διαφορετικές. Βλ. Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale New York, 2001, σελ.15-17

²⁸⁴ Aldous Huxley, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.114-117. Εντοπίζεται όμως μια μικρή αντίφαση σε σχέση με την ιαπωνική κουλτούρα που έχει μια διαφορετικά τοποθέτηση σχετικά με τη χρήση των γυαλιστερών αντικειμένων και επιφανειών «Δεν έχουμε ως κανόνα να μη μας αρέσουν τα πράγματα που γυαλίζουν, αλλά από μιά ρηγή καθαρότητα προτιμάμε ένα μουντό ημίφως. Είτε πρόκειται για έναν φυσικό λίθο είτε για ένα τεχνητό δημιούργημα, το θολό φως που απλώνεται στην επιφάνεια μας υποκινεί συνειρμούς που έχουν οπωσδήποτε να κάνουν με την πατίνα που δίνει ο χρόνος». [...] Μπορώ τώρα για πρώτη φορά να κατανοήσω γιατί οι άνθρωποι τα παλιά χρόνια περνούσαν με χρυσό τα αγάλματα του Βούδα, και τα καθημερινά δωμάτια των ευγενών είχαν όλους τους τοίχους χρυσούς. Ο σύγχρονος άνθρωπος, ζώντας μέσα σ' ένα φωτεινό σπίτι, δεν γνωρίζει την ομορφιά αυτή του χρυσού. Αυτοί όμως που έζησαν στα σκοτεινά σπίτια του παρελθόντος δεν ήταν σαγηνευμένοι απλώς και μόνο από την ομορφιά του χρυσού, αλλά και την πρακτική του αξία. Γιατί ο χρυσός σ' αυτά τα στερημένα από φως εσωτερικά, έπαιζε δίχως άλλο το ρόλο ενός κατόπτρου.» Junichiro Tanizaki, *Το εγκώμιο της σκιάς*, Άγρα, 2011, σελ.49,77,79

τεχνοτροπία που είναι προορισμένη για την απεικόνιση του Θείου, με απώτερο στόχο τον σφετερισμό του θρόνου του. Η σύγχρονη τέχνη μεταφέρει τον άνθρωπο σε ένα απόκοσμο άγονο τοπίο –ο αντίποδας των *Αντιπόδων* του Huxley. Η αξία ενός έργου πλέον δε μετράται βάσει της μεταφυσικής του ισχύος αλλά βάσει μίας αυθαίρετης εκτίμησης ενός κριτικού με αμφίβολα κίνητρα. Ως εκ τούτου η αυθαιρεσία αυτή διαχέεται και η νοηματοδότηση ενός –υποτιθέμενου- έργου τέχνης έχει λάβει τρομακτικές διαστάσεις. Τα έργα τέχνης έχουν πλέον φετιχιστική και συλλεκτική αξία –γεγονός το οποίο δικαιολογείται για τα παλαιότερα έργα τέχνης. Η σύγχρονη τέχνη αποτελεί είτε απείκασμα της κλασσικής είτε κοινοτυπική απεικόνιση κενόδοξων πτυχών της πτυχών της ανθρώπινης ζωής.

1.8.1.TIME MUST HAVE A STOP

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Sebastian Barnack,²⁸⁵ ένας έφηβος σε σύγκρουση με τον σοσιαλιστή πατέρα του, ο οποίος αντιτίθεται στον ηδονιστικό τρόπο ζωής του. Πηγαίνει στη Φλωρεντία για να γνωρίσει τη ζωή. Η εκπαίδευσή του διαμορφώνεται βάσει των αντιφατικών επιρροών του πληθωρικού Θείου του και ενός ενάρετου βιβλιοπώλη- δυο προσωπεία του συγγραφέα. Ο θάνατος του πρώτου αποτελεί αφορμή για μια διεξοδική παρουσίαση των σταδίων που περνάει η ψυχή του νεκρού, ενώ η σύλληψη του δευτέρου αποκαλύπτει την ‘επικινδυνότητα’ των κοινωνικοπολιτικών του θέσεων. Πρόκειται για θεματικές που απασχολούν τον Huxley, και σε άλλα έργα του, όπως το *Doors of Perception, Heaven and Hell, The Perennial Philosophy*.

1.8.2.Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ GASEOUS VERTEBRATE

Για άλλη μια φορά ο Huxley ξεκινά την αφήγηση του με την ‘επίκληση’ των δικών του μουσών των σεραφείμ και των χερουβείμ.²⁸⁶ Ο Huxley μιλάει καυστικά για τη «Θρησκεία της Ανθρωπότητας» (The religion of Humanity),²⁸⁷ χαρακτηρίζοντάς τη μια αλλεπάλληλη εναλλαγή φασισμού και κομμουνισμού. Το Brahma του Sankara, το Εν του Πλωτίνου, το «Έδαφος» του Eckhart και του Boehme, το «Σπονδυλωτό Αέριο» (Gaseous Vertebrate) του βιολόγου Ernst

²⁸⁵ Η υποστήριξη της αιώνιας φιλοσοφίας εκ μέρους του Huxley καθοδηγήθηκε από την πίστη του ότι η πορεία προς την αναγνώριση μιας «θείας Πραγματικότητας» είναι μια διάθεση ενεργή. Η υπέρβαση απαιτεί κάτι περισσότερο από γνώση, ή μία δευτερογενή εμπειρία. Για να βιώσουμε τη Μία, τη Θεία Πραγματικότητα, πρέπει να ερευνήσουμε την «καθαρά πνευματική πραγματικότητα» και να την εξασκήσουμε στη ζωή μας. Ο Huxley εισήγαγε επίσης την ελάχιστη υπόθεση εργασίας στο σημειωματάριο του Sebastian Barnack, πρωταγωνιστή του μυθιστορημάτος του *Time Must Have a Stop*: Α) Ότι υπάρχει μια Θεότητα ή Έδαφος, που είναι το ανεκδήλωτο, αρχή κάθε εκδήλωσης. Β) Ότι το Έδαφος είναι υπερβατικό και ενυπάρχον. Γ) Ότι είναι δυνατόν τα ανθρώπινα όντα να αγαπούν, να γνωρίζουν και ουσιαστικά, να ταυτιστούν με το Έδαφος. Δ) Ότι για να επιτευχθεί αυτή η ενωτική γνώση, και να αναγνωρίσει ο πιστός αυτή την υπέρτατη ταυτότητα, είναι ο τελικός σκοπός και σκοπός της ανθρώπινης ύπαρξης. Ε) Ότι υπάρχει ο Νόμος ή το Dharma, που πρέπει να τηρηθεί, το Ταο ή ο Δρόμος που πρέπει να ακολουθηθεί, αν θέλουν οι πιστοί να επιτύχουν το τελικό τους σκοπό. Cynthia Carson Bisbee, Paul Bisbee, Erika Dyck, Patrick Farrell, James Sexton, and James W. Spisak, *Psychedelic Prophets -The Letters of Aldous Huxley and Humphry Osmond*, McGill- Queen’s University Press, Quebec, 2018, σελ. xxxi

²⁸⁶ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ. 1 αλλά και στη συνέχεια σελ. 62, 103, 107

²⁸⁷ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ. 82

Haeckel, αποτελούν για τον Huxley ταυτόσημες έννοιες, που εκφράζουν το «απόλυτο πεδίο που αγκαλιάζει το παν» (the ultimate all-embracing field).²⁸⁸

Στο διάλογό του με τον βιβλιοπώλη²⁸⁹ ο νεαρός Barnack υπερασπίζεται τα όνειρά του, ως συγγραφέας και ως δυνάμει ακαδημαϊκός. Ο Rontini, εκφράζοντας την αποστροφή του Huxley για τον φαρισσαϊκό ακαδημαϊσμό, διερωτάται για το μέλλον του νεαρού. Η γραφή ως αυτοσκοπός κατακρίνεται από τον Huxley, όπως και κάθε λειτουργία που πράττεται με μοναδικό γνώμονα την εγωιστική αυτοεκπλήρωση. Κάθε πράξη πρέπει να γίνεται με απώτερο σκοπό τη θεϊκή γνώση.²⁹⁰ Κατά τη διάρκεια της πνευματικής ωρίμανσης, ο πιστός δέχεται πολύ ισχυρές εξωτερικές αλλά και εσωτερικές πιέσεις. Όσον αφορά τις ηθικές αρχές θα ήταν πολύ λειτουργικό υποστηρίζει ο Rontini, να μεταδίδονται όπως μια ασθένεια. Λόγω της ελεύθερης βούλησης όμως, αν κάποιος δε θέλει να δεχθεί μια καλή επιρροή, δεν μπορεί να είναι και κοινωνός της.²⁹¹

Στο διάλογο του Rontini με τον Eustace Barnack -τον θείο του νεαρού- ο πρώτος υποστηρίζει πως, η θεϊκή συγχώρεση, η συγχώρεση της ετερότητάς, μπορεί να είναι πλήρης και να οδηγήσει ακόμη και στην ένωση. Η ένωση του Στερεού με το Αέριο Σπονδυλωτό (Solid united with Gaseous Vertebrate).²⁹² Η ανάσταση είναι προαιρετική, το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να προσπαθήσουμε. Μπορούμε να γίνουμε χειρότεροι ή να επιτρέψουμε στους εαυτούς μας να αναστηθούμε. Ωστόσο, η αδιαφορία προς τις ανέσεις της ζωής χαρακτηρίζεται σκωπτικά ως Καλβινισμός χωρίς θεολογικό υπόβαθρο.²⁹³

1.8.3. Η ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ EUSTACE BARNACK

Ο Huxley θεωρεί πως όλοι αυτοί που κάνουν αγώνες και τελικά οδηγούν την ανθρωπότητα στην καταστροφή βασίζονται σε μια απράνταχτη πίστη που τους κάνει να φέρονται ως μανιακοί. Το τίμημα της προόδου, αν δεν είναι καθαυτό αιματηρό, θα είναι με

²⁸⁸ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.92

²⁸⁹ Ο Βιβλιοπώλης που συλλαμβάνεται κατόπιν από τις αρχές, ονομάζεται Bruno Rontini. Ίσως και μια έμμεση αναφορά στην αιρετική φυσιογνωμία του Giordano Bruno.

²⁹⁰ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.100 Βλ. Επίσης στο ίδιο σελ 246,247,286

²⁹¹ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.101-104,107

²⁹² Το Στερεό Σπονδυλωτό είναι ο άνθρωπος. Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.

²⁹³ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.119

κάποιο άλλο τρόπο οπισθοδρομικό και καθοδικό, όπως η πορεία του θείου Eustace.²⁹⁴ Η μεταθάνατον ζωή περιγράφεται σε σημεία όπως αυτό. Σκοτάδι, σιωπή, μια αμυδρή συνείδηση (faint awareness). Δεν υπάρχει τόπος, ούτε διάσταση, ενώ η συνείδηση βιώνεται ως απουσία εξωτερικών παραγόντων.²⁹⁵ Στην περιπλάνηση της συνείδησης του νεκρού θείου Eustace, ο Huxley περιγράφει τα στάδια αντίληψης που συναντά η συνείδηση. Το πρωταρχικό μοτίβο. Ένα χάος μοτίβων. Ζωντάνα μοτίβα φτιαγμένα από χάος και στη συνέχεια ζωντανά μοτίβα εκρέουν από ζωντανά μοτίβα και αναδημιουργούνται. Παρ' όλη την εξέλιξη όμως ο ανθρώπινος πολιτισμός δεν κατάφερε κάτι σπουδαίο. Η συνείδηση βιώνει την κενότητα των επιθυμιών της, και μετά από τη μαρτυρική αυτή εξάντληση εμφανίζεται στο προσκήνιο μια εικόνα της πραγματικής υπόστασης της οντότητας. Η συνείδηση ανακαλύπτει τον εαυτό της ως ανεξάρτητη κοσμικών παραγόντων, ως μια αυθύπαρκτη μη-ύπαρξη. Η συνείδηση γνωρίζει τον εαυτό της, και μέσα από αυτή τη συνάντηση επουλώνεται κάθε ανησυχία και ικανοποιείται κάθε ανάγκη. Η απουσία μεταμορφώνεται σε παρουσία, σε φως. Η ανάγκη είναι πλέον ανάγκη για γνώση, και η επιθυμία πραγματοποιείται. Το φως μεγαλώνει και η συνείδηση το αντικρίζει όλο και πιο φωτεινό με την παράλληλη αίσθηση της απόλυτης εκπλήρωσης. Η συνείδηση το πλησιάζει αλλά καθώς γίνεται αυτό εισβάλλει η αμφιβολία. Η γνώση της έλλειψης κάθε ταυτότητας ως προϋπόθεση για ενσωμάτωση στην απόλυτη γνώση. Το φως γίνεται λαμπρότερο και η συνείδηση, αντιλαμβανόμενη την -ακόμη και σ' αυτό το βαθμό- υπαρκτή ετερότητα της ως προς αυτό, νιώθει ντροπή.²⁹⁶

Η ψυχή νιώθει λοιπόν, ότι θα χάσει κάτι ουσιώδες. Ως τι θα βιώσει άλλωστε τη γνώση αν όχι ως μια μικρή ύπαρξη; Το φως της είναι σκοτάδι μπροστά στη λαμπερή πηγή, και στην άγνοια της επιθυμεί την αποφυγή του. Η επιθυμία προαγματοποιείται επίσης αυτόματα, και το φως αρχίζει να εκλείπει, στον βαθμό που το σκοτάδι της συνείδησης ξαναρχίζει να βρίσκει την ταυτότητά του μέσα από θραύσματα της μνήμης. Νιώθει καλύτερα έτσι, και βιώνει τη δόξα του σκότους. Η συνείδηση του θείου Eustace επανέρχεται. Όλη αυτή η περιγραφή παρουσιάζει μια αποτυχημένη διαδικασία ανοδικής ένωσης. Αντ' αυτού η αυτυέρβαση γίνεται καθοδικά και οπίσθια. Όπως ο Eustace Barnack στο *Time must have a stop* του Huxley, ο πιστός –σύμφωνα με τον Cudworth-

²⁹⁴ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.129-130

²⁹⁵ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.136 Οι ίδιες συνθήκες περιγράφονται και στο *Doors of Perception* του Huxley αναφερόμενος στο *Tibetan Book of the Dead*.

²⁹⁶ Ίσως η ντροπή των πρωτόπλαστων στον Κήπο. Βλ. Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.136-144

που αυταπάταται τρεφόμενος από την αμαρτία θα συναντήσει τον σκληρότερο κριτή, τον εαυτό του. Θα στρέψει το πρόσωπο μακριά από το Θεό τη στιγμή της συνάντησής τους και δε θα μπορέσει να ταυτιστεί μαζί Του. Η απομάκρυνση από το Θεό συνεπάγεται τη σύνδεση με τον εγωιστικό εαυτό, με την ενδυνάμωση της αμαρτίας. Όπως έχει προαναφέρει ο Cudworth, ο Θεός δεν εμπλέκεται στην τιμωρία του, απλώς με την πάροδο του χρόνου, η εγγενής φύση του ανθρώπου θα αναλάβει την υπενθύμιση της κατάστασής του. Η τιμωρία επέρχεται από τη συνείδηση, και από την αναγνώριση των σφαλμάτων του. Η τιμωρία αν και αυτόκλητη είναι σκληρή, καθώς έρχεται αντιμέτωπη με τον πιο αυστηρό κριτή, τον εσώτερο εαυτό. Η λύπη που επιφέρει η επίγνωση της αποτυχίας και της λοξοδρόμησης από την ορθή πορεία, ενόσω τα εφόδια ήταν στη διάθεσή του αποτελεί τη σκληρότερη τιμωρία του, η μη-εκπλήρωση ενός λαμπρού πεπρωμένου, παραγκωνισμένου από μια εγωιστική απάτη. Ο Cudworth σ' αυτό το σημείο υπερτονίζει την αξία της ελεύθερης βούλησής, η οποία ωστόσο μέσω της Θείας Χάρης θα οδηγήσει στη σωτηρία μας.²⁹⁷

Η ψυχή έχει τη δυνατότητα ένωσης όμως υπάρχουν ακόμα κατάλοιπα τα οποία επιμένουν σε μια ανεξάρτητη ύπαρξη πέραν του Όλου, αντιθέμενη στο θεϊκό σχέδιο. Είναι σα να μη θέλει να ανήκει στο Όλο γιατί δεν θα έχει έλεγχο και αυτοσυνείδηση. Παρ' ότι καθοδηγείται, διατηρεί την ψευδαίσθηση της απόλυτης ελευθερίας, της χαοτικής ελευθερίας και τη επιβολής της δικής της πορείας έναντι του Όλου. Η μαζικότητα του όγκου την τρομάζει και δε μπορεί να δεχτεί ότι το σύνολο μπορεί να λειτουργεί αρμονικά διατηρώντας τόσες διαφορετικές ταυτότητες. Θεωρεί ότι το σύνολο υποδουλώνει τις θελήσεις σε ένα έργο που καμία δε θέλει πραγματικά. Θεωρεί πως κάθε μια πρέπει να εκπληρωθεί εξ ολοκλήρου μόνη της. Η ύπαρξη άλλων γίνεται αυτόματα ανταγωνισμός, καθώς θέλει να έχει το φως αποκλειστικά στην κατοχή της. Όντας αυτή το φως οι υπόλοιπες μεταμορφώνονται σε σκοτάδι. Αν όλες γίνουν φως, καμία δε θα είναι ορατή. Αφού

²⁹⁷ Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 83. Συμφωνεί και ο Κλήμης Αλεξανδρείας βλ. Γερμανός Βασιλάκης, Κλήμεντος του Αλεξανδρέως η ηθική φιλοσοφία, διδ. Διατριβή, Erlangen, 1892, σελ. 17. Βλ. Henry Scougal, 'The nature and Excellency of Christian religion', John Jebb, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London, 1830, σελ. 56. Οι Γνωστικοί θεωρούν την ενσάρκωση του Λόγου μυητικό στάδιο και όχι Χάρη. Ο δρόμος που οδηγεί στη σωτηρία χτίζεται μέσω της γνώσης ενώ προτεραιότητα στην τελευταία διαθέτουν μόνο οι άνθρωποι του πνεύματος. Βλ. A. Camus, *Christian metaphysics and neoplatonism*, σελ. 82. Βλ. R. Cudworth, *Sermon II (The Christian's victory over sin, the law and death)* John Jebb, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London 1830, σελ. 490, 497

δεν υπάρχει κάτι ξεχωριστό δεν υπάρχει και ξεχωριστή οντότητα. Η ανησυχία όμως αυτή είναι βαθύτερη -είναι η ανησυχία των ίδιων των κομματιών του Όλου- να δει μία συνολική εικόνα γιατί φοβάται ότι δε θα δει τίποτα. Η αλήθεια είναι όμως ότι θα δει ένα υπέροχο ‘μωσαϊκό’ και όχι ένα ‘τίποτα’. ‘Τίποτα’ ήταν και προσπαθεί να δει μια εικόνα όλων των δυνατοτήτων του. Οι δυνατότητες και οι πορείες είναι διαφορετικές, πρέπει να υπάρχουν ακόμη κι αν ανταγωνίζονται, ακόμη κι αν αλληλοσυμπληρώνονται. Η ετερότητα υπάρχει σχετικά, η ολότητα απόλυτα. Στόχος του μέρους είναι η σύνδεση με τα υπόλοιπα αλλά και η ανάδειξη του ξεχωριστού τρόπου που λειτουργεί χωρίς να παραγκωνίζεται. Ένα κομμάτι που έχει ανάγκη από περισσότερο φως, από μια αποκάλυψη του εαυτού του, πρέπει να συνεχίσει να προσπαθεί. Αν η ψυχή δεν ενώθηκε ήταν απλά γιατί δεν ένιωσε έτοιμη. Ήταν αναμενόμενο να συμβεί. Η εμφάνιση του φωτός ήταν μια πρόσκληση και μια υπόσχεση για την ολοκληρωτική αναγνώριση του Είναι. Για να ενσωματωθεί όμως με το απόλυτο φως πρέπει κι αυτή να λάμψει απόλυτα, μέσα από την ύπαρξή της. Και η λάμψη δεν γίνεται με την κάλυψη εγωιστικών επιθυμιών, αλλά με την εκπλήρωση του θεϊκού σχεδίου, προσωπικά με την αποθέωση, ολιστικά με τη θεοποίηση.

Δια στόματος Bruno Rontini, ο Huxley μας πληροφορεί πως δεν υπάρχει κόλαση ή αιώνια καταδίκη της ψυχής. Η ψυχή απλά αποσπάται από το σώμα κατά το θάνατο και περνά μια σειρά διαδικασιών, που έχουν ως στόχο τη βελτίωσή της, ανάλογα πάντα με το σχηματισμό των εν ζωή χαρακτηριστικών της.²⁹⁸ Σύμφωνα με τον Huxley, μαζί με τον Ιερό Αυγουστίνο, τον Θωμά τον Ακινάτη, κατάφεραν και μερικοί πλούσιοι να περάσουν από την «οπή της βελόνας», που περιγράφει η χριστιανική παραβολή. Μια ανατρεπτική δήλωση που έχει ως στόχο να αποσαφηνίσει τα όρια της αμαρτίας και να δώσει ελπίδα σ’ αυτούς που πραγματικά μετανοούν, και που παρ’ όλο τον πρότερο έκλιτο βίο τους μπορούν να βρεθούν δίπλα σε πνευματικούς ανθρώπους. Οι βίοι άλλωστε των περισσότερων αγίων αποτελούν περίλαμπρα παραδείγματα μιας εξαιρετικής μετάνοιας.²⁹⁹

Εφόσον «η ομορφιά είναι αλήθεια, η αλήθεια ομορφιά». «Η αλήθεια σε ό,τι αφορά την ομορφιά δίνεται ανάμεσα στις γραμμές, ενώ η ομορφιά της αλήθεια ανάμεσα από τις γραμμές.»³⁰⁰ Το ερώτημα που θέτει ο Huxley είναι πρακτικής φύσεως. Γιατί οι ιδιοφυίες δε πράττουν σύμφωνα με τις γνώσεις τους; Γιατί αναλώνονται στη συγγραφή και δεν αξιοποιούν τις γνώσεις αυτές στη

²⁹⁸ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.233-235

²⁹⁹ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.244

³⁰⁰ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.246

ζωή; Η γνώση είναι ανάλογη του βίου. Αυτό που είναι κάποιος είναι απότοκο αυτού που κληρονομεί -με τις όποιες επιδράσεις- και πως θα επιλέξει να το αξιοποιήσει. Ο Dante, ο Milton, ο Wordsworth αποτελούν παραδείγματα ανδρών που θα μπορούσαν να γίνουν άγιοι αν εγκατέλειπαν τη συγγραφή.³⁰¹

1.8.4.ΑΠΟΘΕΩΣΗ-ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ

Δια στόματος Bruno Rontini, η διάκριση μεταξύ αποθέωσης (apotheosis) και θεοποίησης (deification) με αντίστοιχα παραδείγματα τον Michelangelo και τον Fra Angelico. Οι δύο αυτές διαδικασίες οδηγούν στην ένωση με το Θεό. Κατά την αποθέωση η προσωπικότητα εξυψώνεται μέσω ανδραγαθιών και ηρωισμού στο επίπεδο του Θεού, μια τιτάνια ή ολύμπια προσπάθεια, όπως σχολιάζει ο Huxley. Ενώ στην αποθέωση η προσωπικότητα εκμηδενίζεται μέσω της φιλανθρωπίας³⁰², ώστε ο δρων να είναι ο Θεός μέσω του ατόμου.³⁰³ Η διαφορά μεταξύ των δύο οδών δεν αφορά μόνο τη κατεύθυνσή τους αλλά και τη δυνατότητα επιτυχίας. Η πιο θελκτική, αυτή της αποθέωσης, αν δεν αξιοποιηθεί προσεκτικά μπορεί να οδηγήσει σε έναν υπερβολικό εγωισμό, ενώ η οδός της θεοποίησης αν και λιγότερο φανταχτερή, και σίγουρα πιο δύσκολη, οδηγεί με ασφάλεια στη θείκη γνώση.³⁰⁴

Ο Huxley περιγράφει την εμπειρία που βιώνει η ψυχή του θείου Eustace όταν κάνουν μια séance για να επικοινωνήσουν μαζί του. Ακούει τις φωνές, έχει διάσπαστες μνήμες, και σιγά σιγά καταφέρνει και τις παραβλέπει βιώνοντας μόνο τον τόπο και τον χρόνο, τον παράδεισο. Σιγά σιγά αρχίζει και χτίζει νοητικά μια υπόσταση του εαυτού του και θυμάται βιολογικές λειτουργίες. Η μήτρα της ζωής, τον καλεί να ξαναγεννηθεί και πέφτει στην παγίδα. Η μνήμη του επανέρχεται. Η ψυχή βλέπει το φως αλλά δε μπορεί να το αφομοιώσει, καθώς η προσωπικότητα συνεχίζει να υπάρχει.³⁰⁵ Σε αντίθεση με τα κελεύσματα του ωφελιμισμού, η εσωτερική αναζήτηση του βασιλείου του Θεού προηγείται, και γενομένης αυτής εκπληρώνεται η κάλυψη

³⁰¹ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.247

³⁰² Κατά Ματθαίον 6.2-4 Για την μυστική ελεημοσύνη. *Καινή Διαθήκη*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2000

³⁰³ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.248

³⁰⁴ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.249

³⁰⁵ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.257-261

των εξωτερικών μεριμνών. Η σύγχρονη μεταφυσική, συστημική αλλά λεκτικά κενή, ωχριά μπροστά στην παλαιά μεταμορφωτική.³⁰⁶

Η ζωή του πνεύματος βρίσκεται στην κορυφή της σπειροειδούς κίνησης της ζωικής ζωής.³⁰⁷ Η ανθρώπινη συνείδηση, κινείται από τη ζωική αιωνιότητα στο χρόνο, στον κόσμο της μνήμης και της προσμονής και από εκεί στη σφαίρα της πνευματικής αιωνιότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση για να βιωθεί το νοητό φως αυτής (intelligible Light), είναι η απονέκρωση (mortification) των παθών. Η πραγματική μετάνοια απορρίπτει τις τύψεις. Μοναδική προϋπόθεση για την ολοκληρωτική συγχώρεση, η απόλυτη εγκατάλειψη του εαυτού και όχι η επίπληξή του. Η λύση για τη σωστή διαχείριση της προσωπικότητας δεν βρίσκεται στην αντιγραφή κάποιας άλλης, αλλά στην αποκάλυψη του εσώτερου μη-εαυτού του ενώ λειτουργεί ο κατά κόσμον.³⁰⁸

Ο καλλιτέχνης ή ο διανοούμενος που θέλει πραγματικά την απελευθέρωση, πρέπει να σταματήσει το έργο του λέει ο Huxley. Το έργο δεν τον φέρνει πιο κοντά στην ελευθερία, γιατί αν παραταθεί η ενασχόληση αποτελεί το ίδιο περισπασμό. Εγκλωβίζεται στις έννοιες. Τα ταλέντα κάποιου μπορεί να είναι θαυμαστά αλλά οι χάρες που δίνονται από τη θυσία τους είναι σαφώς ανώτερες. Η διακοπή του έργου αν είναι κάτι που ο συγγραφέας αγαπά, ή της οποιασδήποτε τέχνης δεν είναι ακριβώς σωστό. Οι ανάγκες του καθενός που εκφράζει μέσω της τέχνης αυτές τις αλήθειες είναι αναγκαίες, απαραίτητες. Το έργο, λοιπόν, πρέπει να λειτουργεί οργανικά και σε αλληλοσύνδεση με τους υπόλοιπους τομείς της προσωπικής ζωής αρμονικά. Και εκεί πρέπει να υπάρχει εξέλιξη του έργου και αναδημιουργία και όχι ανακύκλωση των μοτίβων, πρέπει να υπάρχει εξερεύνηση σε βάθος σε εκταση πλέον.³⁰⁹

Η σωστή έρευνα γίνεται μέσα από μια ελεγχόμενη αισθητική διαίσθηση (sense-intuition) που θα μετατραπεί σε υλική πραγματικότητα, καθοδηγούμενη πάντα από μια υπόθεση εργασίας, και με τη συνεισφορά της λογικής θα οδηγήσει σε λογική θεωρία και κατ' επέκταση τεχνολογική πράξη. Κατ' αυτό τον τρόπο ορίζει ο Huxley την φυσική επιστήμη. Η απουσία υπόθεσης εργασίας -ή η υπερπληθώρα τους- οδηγεί σε εσφαλμένα αποτελέσματα. Στην πρώτη περίπτωση δεν υπάρχει κίνητρο έρευνας, ενώ στη δεύτερη τα αποτελέσματα απλά αυτοεπιβεβαιώνονται μέσω των υποθέσεων. Βάσει αυτού του ορισμού ο Huxley ταυτίζει επίσης την έρευνα με τη

³⁰⁶ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.274-275

³⁰⁷ life of spirit is “the higher turn of the spiral, of the animal’s life”. Ο.π. “σελ.275

³⁰⁸ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.282-283

³⁰⁹ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.287

θηρσκεία. Η τελευταία ορίζεται ως έρευνα μέσω της άμεσης διανοητικής διαίσθησης, που διαχειρίζεται μη αισθητικά, μη ψυχικά δεδομένα, αναφερόμενα σε μια απόλυτα πνευματική πραγματικότητα, και που μεταφράζονται σε λογική θεωρία σχετικά με τα αποτελέσματα και τη σωστή ηθική πράξη.³¹⁰

Το πρόβλημα είναι πως οι περισσότερες θηρσκείες έχουν αρκετά δογματικές υποθέσεις εργασίες και καταλήγουν -όπως και στην περίπτωση υπερπληθώρας των υποθέσεων- να αυτοεπιβεβαιώνονται. Καταλήγουν στο να πιστεύουν ένα μείγμα καλού, κακού, φαντασιώσεων και διαίσθησης. Για όσους δεν ανήκουν στην οργανωμένη θηρσκεία οι υποθέσεις εργασίας είναι οι ακόλουθες α) ότι υπάρχει η Θεϊκή Κεφαλή ή το Έδαφος που αποτελεί την μη εκπληρωμένη αρχή κάθε ύπαρξης, β) ότι το Έδαφος αυτό είναι υπερβατικό και εγγενές στο κάθε ον γ) ότι είναι δυνατό για τα ανθρώπινα όντα να αγαπήσουν και να γνώρισουν ακόμη και να ταυτιστούν με αυτό δ) η ένωση αυτή είναι η απόλυτη ταυτότητα και ο τελικός σκοπός της ζωής του ανθρώπου δ) ότι υπάρχει ο Νόμος το λεγόμενο Dharma, Ταο ή ο Δρόμος που πρέπει να ακολουθήσει κανείς για να φτάσει στον τελικό προορισμό.³¹¹

Υπάρχουν Δύο μέθοδοι προσέγγισης της θηρσκείας. α) η άμεση προσέγγιση με στόχο τη γνώση του Εδάφους, β) η έμμεση ανεβαίνοντας την ιεραρχία της υλικής και πνευματικής εκδήλωσης. Η τελευταία ενέχει τον κίνδυνο να εγκλωβιστεί κάποιος στην πορεία. Ο Bergson και οι Πραγματιστές, ο Adler και ο Freud, οι Διαλεκτικοί Υλιστές και οι Συμπεριφοριστές, όλοι συμφωνούν πως ο νους είναι ένα εργαλείο για παραγωγή εργαλείων υποκινούμενο από ασυνείδητες δυνάμεις. Ο Huxley υποστηρίζει κάτι πέρα απ' αυτό. Υπάρχουν άλλωστε τόσοι παράμετροι που ο νους δε μπορεί να τις μετρήσει, και οι άνθρωποι επενδύουν στο μέλλον χωρίς να βλέπουν το παρόν.³¹² Η αληθινή θηρσκεία είναι άχρονη. Η ειδωλολατρική ασχολείται με το παρελθόν και το μέλλον. «Το Θεϊκό έδαφος είναι η άχρονη πραγματικότητα».³¹³

Σε περιπτώσεις που κάποιος υποφέρει πολλά και ξεπεράσει τα όριά του, τον αλτρουισμό και την ανεκτικότητα του ακολουθεί ένα ξέσπασμα απάθειας, απόγνωσης και βίαιου εγωισμού. Για τους περισσότερους ανθρώπους αυτό συνεπάγεται επιστροφή σε ένα πρώιμο -μη αναγεννηθέν- λανθασμένο στάδιο ή ακόμα και εξέλιξη αυτού σε κάτι χειρότερο. Ελάχιστοι είναι αυτοί που

³¹⁰ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.288

³¹¹ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.289

³¹² Την ίδια θέση εξηγεί ο Cudworth σχετικά με την παντοδυναμία του θεϊκού νου.

³¹³ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.290-292

ξεπερνώντας τις δυσκολίες επιστρέφουν καλύτεροι. Σύμφωνα με το Βουδισμό η διαφορά της απλής από την Ανώτερη συμπόνοια (Great compassion) είναι ότι η δεύτερη είναι στοιχειοθετημένη από αρχές και όχι από οίκτο.³¹⁴ Σύμφωνα με τον Huxley, τα δόγματα της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας χρησιμοποιήθηκαν από τον Στάλιν ως όργανο εθνικοποίησης.³¹⁵

³¹⁴ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.296

³¹⁵ Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ.302

ΘΕΟΤΟΠΙΑ

Η *Θεοτοπία* είναι η προσπάθεια κατασκευής ή μάλλον ανακάλυψης του Βασιλείου των Ουρανών, ενώ η *Ουτοπία* η αποτυχία προσαρμογής των πνευματικών σταθερών στο επίπεδο της ανθρώπινης πραγματικότητας. Η *Θεοτοπία* περιγράφει πνευματικές τεχνικές με τις οποίες κάποιος θα βιώσει το πεδίο που περιγράφεται στην *Ουτοπία* και που μάταια αναζητάται σε λάθος τόπο όπως αναφέρθηκε, στο χώρο της ύλης. Η *Θεοτοπία* είναι άχρονη άυλη και εσωτερική, στο αντίποδα της *Ουτοπίας*. Αμέσως αποκτούν νόημα οι διάλογοι του Huxley στα περισσότερα έργα του, που βρίθουν θρησκευτικών αναφορών και παραινέσεων –χριστιανικών και μη. Οι χαρακτήρες των οποίων ως άλλοι φιλόσοφοι, επίπλαστοι χαρακτήρες πλατωνικών κειμένων, αναζητούν την αλήθεια, τη φύση του καλού και του ωραίου, αλλά και τη φύση του έρωτα.

Πέραν των προαναφερθέντων, μεγάλο μέρος του κεφαλαίου απασχολεί και η διαφοροποίηση μεταξύ των διάφορων θρησκευτικών πρακτικών που αφορούν την ανακάλυψη του Θεού. Αναλύονται, λοιπόν, θέσεις όπως: η προσφορά του μυστικισμού, η χρήση των συμβόλων και των τελετουργιών, η λειτουργία του λόγου, τα είδη του διαλογισμού και της προσευχής.

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται παράλληλα τα έργα *Grey Eminence* (1941) και *The Devils of Loudun* (1952), λόγω της θεματικής τους συνάφειας. Στο πρώτο έργο μία νύξη θα οδηγήσει στη γέννηση του δευτέρου. Κύριος άξονας όμως και των δύο είναι οι πρακτικές που ακολουθεί κάποιος για να φτάσει στη θεϊκή ένωση. Πολλές οι διαδικασίες, ενώ λεπτομερής είναι και η ανάλυση των σταδίων τους, δογματικές διαφορές, διορθώσεις και παρρεκλίσεις που επιφέρουν ένωση ή πτώση. Θα αναδειχθούν, λοιπόν, τα σημεία διαθεματικότητας των δύο έργων. Κάθε πρόσωπο λειτουργεί κομβικά στην ανάλυση μιας συγκεκριμένης πνευματικής μορφής, διαφωτισμένης ή μη. Ο Urbain Grandier, ο Father Surin, η Soeur Jeanne, η Bonne Armelle, ο Father Benet of Canfield, ο Father Joseph, ο Cardinal Richelieu, αποτελούν παραδείγματα όπου η θεϊκή και η δαιμονική παρουσία διαδέχονται η μια την άλλη, καθιστώντας σαφές ότι τα όρια μεταξύ τους είναι λεπτά και συχνά δυσδιάκριτα.

2.1.1.GREY EMINENCE

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Huxley αναλαμβάνει να καταγράψει την ιστορία ενός ιδιόμορφου μοναχού. Ο Father Joseph, κατά κόσμον Francois Leclerc du Tremblay, έμεινε στην ιστορία ως *L'Eminence Grise* (Ο Γκριζος Εξοχότατος). Η αφήγηση τον βρίσκει να ταξιδεύει ξυπόλητος με τη λιτή ένδυση των καπουτσίνων μοναχών. Καθώς περπατά προσεύχεται στο Θεό για φώτιση. Προσεύχεται για την ένωση της βούλησης του με τη θεϊκή. Η βούληση του Θεού εξωτερική και εσωτερική, ουσιαστική ή ουσιώδης ταυτίζεται με την ατομική μετά από προσπάθεια και μετάδοση της Θείας Χάρης.³¹⁶

Ο Father Joseph, ήταν κάτι περισσότερο από πολιτικός, ήταν σύμφωνα με τον Huxley, 'ένας πολίτης του Βασιλείου των Ουρανών'. Είχε μάλιστα άμεση επικοινωνία με τον κόσμο της αιωνιότητας, καθώς είχε βιώσει τα πρώτα στάδια της μυστικιστικής ένωσης.³¹⁷ Το κάλεσμα προς αυτή τη ζωή, το ένωσε από την παιδική του ηλικία, εφόσον συνειδητοποίησε πως υπήρχε κάτι περισσότερο από το παιχνίδι, από την καθημερινότητα. Μια αίσθηση άμεσης επίγνωσης και συνειδητότητας.³¹⁸ Ως Francois Leclerc, είχε πλούσιο βίο στα εγκόσμια. Σπούδασε στην Ιταλία επισκέφτηκε, αρκετές πόλεις, έζησε σε αυλές ευγενών, και συναναστράφηκε με διπλωμάτες, πολιτικούς και στρατιωτικούς.³¹⁹ Οι κοινωνικές του ικανότητες θα φαινόταν χρήσιμες στο μέλλον, όταν θα ήταν πλέον στενός συνεργάτης του καρδινάλιου Richelieu,³²⁰ πλάθοντας το alter ego της προσωπικότητάς του, τον 'Tenebroso-Cavernoso'.

Εισήχθη σε ένα κύκλο πνευματικών ανθρώπων με ιδιαίτερες ικανότητες. Προσωπικότητες όπως ο Dr Andre Du Val, καθηγητής θεολογίας, η Mme Acarie -μια σύγχρονη Αγία- και ο Father Benet of Canfield, ένας δάσκαλος του μυστικισμού.³²¹ Η επιρροή τους ήταν τόση που αποφάσισε να γίνει μοναχός, και μάλιστα Καρθουσιανός. Οι Καρθουσιανοί (Carthusian)

³¹⁶ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, Vintage, 2005, σελ.3

³¹⁷ Στο ίδιο, σελ.16

³¹⁸ Στο ίδιο, σελ.25

³¹⁹ Στο ίδιο, σελ.30-32

³²⁰ Στη συνέχεια του βιβλίου γίνεται αναφορά του περιστατικού που παρουσιάζεται εκτενώς στο *The Devils of Loudun*. Ο καρδινάλιος Richelieu εμπλέκεται στην συνομοσία της δολοφονίας του πρωταγωνιστή Urbain Grandier. Στο ίδιο, σελ.222

³²¹ Στο ίδιο, σελ.37

μοναχοί³²² όμως ήταν αρκετά παθητικοί, ως προς τον τρόπο δράσης τους, καταβυθισμένοι στη σιωπή. Του προτάθηκε, λοιπόν, να ακολουθήσει ένα πιο ενεργό τάγμα, αυτό των Φρανσισκανών Καπουτσίνων. Αυτοί συνδύαζαν ενεργητικότητα και διαλογισμό ιδανικά σε μια ισορροπία που δεν υπολείπεται σε τίποτα τη σκληρότητα των Καρθουσιανών. Το νέο μοντέλο των Καπουτσίνων προέβλεπε αδιαφορία (disinterestedness) για τα εγκόσμια σε συνδυασμό με μια ‘ενεργή καλοσύνη’(active kindness), και τα δύο δημιουργούσαν μια ιδιαίτερη δυναμική στο Τάγμα.³²³ Ατυχές, αλλά και σύνηθες, το γεγονός, πως η δύναμη αυτή καταχράστηκε εκ μέρους της εξουσίας.

2.1.2.ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΓΚΡΙΖΟΥ ΕΞΟΧΟΤΑΤΟΥ

Εισερχόμενος στο τάγμα των Καπουτσίνων, ο Father Joseph διδάσκεται στην πράξη τους τρόπους για να γνωρίσει το Θεό. Δάσκαλός του στην προσευχή ήταν ο Father Benet of Canfield, και η μαθητεία του διήρκησε πέντε χρόνια. Η προσευχή δομείται σε τρία στάδια. Το πρώτο περιλαμβάνει τον διαλεκτικό διαλογισμό (discursive meditation) με σκηνές από τα πάθη του Χριστού ή άλλες θεματικές, αφορμώμενο από τις θεϊκές ιδιότητες, της υπέρμετρης αγάπης του Αιώνιου Όντος, του στοργικού Πατέρα. Οι πλατωνιστές του Cambridge είναι υπέρ της θείας αγάπης είναι και όχι υπερ της θείας δικαιοσύνης -σε αντίθεση με τους Προτεστάντες. Οι πλατωνιστές θεωρούν πως υπάρχει ταύτιση μεταξύ αγάπης και ‘έρωτα’. Το κακό έχει αρνητική ύπαρξη για τους Πλατωνιστές ενώ πιστεύουν τόσο στην εγγενή καλοσύνη του ανθρώπου που απορρίπτουν το Προπατορικό Αμάρτημα³²⁴. Σε δεύτερο στάδιο ο διαλογισμός εμπλουτίζεται με τη σκέψη, πως η αγάπη του Θεού μπορεί να δοθεί πλήρως σε όποιον αγαπήσει αντίστοιχα το Θεό σε πλήρη βαθμό. Όποιος δεν έχει αποκοπεί πλήρως από τον κόσμο, δε μπορεί να βιώσει αυτό το στάδιο. Ακόμη και η ανυπομονησία για τη θεϊκή ένωση που μπορεί να έχει κάποιος, αποτελεί εμπόδιο για την επίτευξή της. Στο τρίτο στάδιο η θεματική αλλάζει ξανά και περνάμε στην περισυλλογή και την αναβίωση των μαρτυριών του Χριστού. Έχοντας ταπεινωθεί ήδη στο προηγούμενο στάδιο, η παράδοση της βούλησης στο Θεό, ακολουθεί την πρακτική εφαρμογή

³²² Στο ίδιο, σελ.40 Ο Huxley αναφέρει μάλιστα πως το Καρθουσιανό Τάγμα αποτελούσε ίσως αναβίωση αρχαίου αιγυπτιακού μοναχισμού εκ μέρους του St. Bruno.

³²³ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.45

³²⁴ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. 36-38

της. Στο Σταυρό η αγάπη για το Θεό φτάνει στον υπέρτατο βαθμό μέσω του πόνου για τους ανθρώπους, για τον ίδιο τον εκάστοτε Εσταυρωμένο που βιώνει στον πιο οικείο βαθμό το μεγαλύτερο ψυχολογικό τραύμα, την απώλεια των συνανθρώπων και του εαυτού του, την απώλεια της ζωής του εξ αιτίας τους. Στην αυτοθυσία, αγάπη και πόνος γίνονται ένα, το όριο του Εγώ υπερνικάται. Γι' αυτό κάποιος πρέπει να χάσει την ατομική ζωή για να σώσει την πραγματική. Η αυτοθυσία, ωστόσο πρέπει να είναι εθελούσια, όχι βίαιη.³²⁵ Η θυσία του Εγώ είναι μάλλον ετεροκατευθυνόμενη, ελεγχόμενη από μια βούληση σοφότερη της ατομικής και ως εκ τούτου γίνεται άκοπα. Οι ενοχλητικές σκέψεις που κωλύουν μια τέτοια διαδικασία προέρχονται από το Εγώ και φτάνουν στην κορύφωσή τους, όταν κάποιος βιώνει μια νύχτα στο *όρος των Ελαιών*. Το δίλημμα για την αποφυγή του μαρτυρίου πρέπει να ακολουθήσει η αποδοχή του θεϊκού θελήματος.

Αφού καταλαγιάσουν οι σκέψεις, επέρχεται η κάθαρση. Μια ζωνηρή φαντασία που εκκινεί το συναίσθημα κάνει πιο έντονη τη βίωση του μαρτυρίου, τη συμμετοχή στο Θείο μαρτύριο-μυστήριο. Ο πιστός ενώνεται συνειδητά με τον Χριστό, το πρόσωπο που επιδιώκει να ταυτιστεί εν προκειμένω. Μετέχοντας, έστω και φαντασιακά, στον ψυχισμό που δημιουργεί ένα τόσο έντονο περιστατικό, εμπλουτίζεται η οπτική γωνία του δρώντα. Το Εγώ του αποκαρδιωμένο, γνωρίζει τον πόνο και τη λύτρωση, γνωρίζει τα όριά του και μια ευγενή προσφορά του. Γνωρίζει το ρόλο ύπαρξής του αλλά και τη δύναμη που θα του δοθεί εφόσον αποδείξει πως η αυτοεκπλήρωση δεν επιτελείται εις βάρος των άλλων αλλά άρροντας το βάρος αυτών. Το Εγώ διαφωτίζεται μέσα από την κάθαρση περιττών γι' αυτό κινήτρων.³²⁶

Σύμφωνα με τον Huxley, η πρώτη εμφάνιση του μυστικισμού γίνεται στις ινδικές γραφές, τις Upanishads, το 800 π.Χ. και συνοψίζεται στη φράση *Tat tvam asi*, ή στα αγγλικά *thou art that*.³²⁷ Όσον αφορά το Βουδισμό, το κύριο ενδιαφέρον των πρώτων υποστηρικτών του ήταν η βίωση της άμεσης εμπειρίας, της απελευθέρωσης, της φώτισης. Ο Βούδας δεν αναφερόταν στη φύση της απόλυτης πραγματικότητας. Άλλωστε οι μυστικιστικές διεργασίες ήταν αρκετές για να δώσουν απαντήσεις στα ψυχολογικά ερωτήματα, επιπλέον η πρακτική εφαρμογή σε ζητήματα καθημερινότητας, βρίσκονταν για τους βουδιστές σε ανώτερη θέση από τη μεταφυσική.

³²⁵ Στο ίδιο, σελ.8-9

³²⁶ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.10

³²⁷ Στο ίδιο, σελ.50-51 Όπως έχει προαναφερθεί στο κεφάλαιο «Ουτοπία» και αναλύεται περαιτέρω στο *The Perennial Philosophy*.

Κατά τον Huxley, στην περίπτωση του χριστιανισμού δίνεται έμφαση στην ύπαρξη ενός προσωπικού Θεού, με ταυτόχρονη αποδοχή της μυστικιστικής προσέγγισής του. Στις πρωτοχριστιανικές εκκλησίες, μάλιστα, επικρατούσε μια αναβίωση κορυβαντικού στοιχείου και μυστικιστικού διαλογισμού.³²⁸ Η φιλοσοφία του Πλωτίνου, κράμα περσικής και ινδικής φιλοσοφίας, άσκησε μεγάλη επιρροή στον μαθητή του τον Ιερό Αυγουστίνο. Το έργο του τελευταίου, *Εξομολογήσεις*, αποτελεί μια εκχριστιανισμένη εκδοχή ανατολίτικου μυστικισμού. Παράλληλα, τα κείμενα του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη³²⁹, αν και ψευδεπίγραφα, αποδείχθηκε πως βοήθησαν στην εδραίωση ενός ειδωλωλατρικού πολυθεϊσμού³³⁰ -μια μορφή στην οποία καταλήγει να εκδηλώνεται συνήθως ο χριστιανισμός- αλλά και στη νομιμοποίηση της θεϊκής προέλευσης ως προνόμιο εξουσίας. Από τη μεριά τους Πλατωνιστές του Cambridge ενίσχυσαν θεμελιακά πολλές από τις θέσεις τους με πληροφορίες από τα περίφημα *Ερμητικά Κείμενα*. Με την αναγνώριση της πραγματικής ταυτότητάς τους και την ορθή χρονολόγησή τους από τον Casaubon το 1614, η αίγλη που είχαν για τους πλατωνιστές, χάθηκε. Ανάλογη μοίρα είχαν και οι θέσεις του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη με παρόμοια επακόλουθα όταν αποκαλύφθηκε πως ήταν εξίσου ψευδεπίγραφα.³³¹

Ο Huxley κάνει διαχωρισμό της θρησκείας σε σχέση με τον παράγοντα χρόνο. Χαρακτηρίζει, μάλιστα, το καθεστώς της εκκλησίας ως «χρονικό οργανισμό» (temporal organization). Η διάσταση του χρόνου θεωρεί πως εμπεριέχει το κακό. Από αυτή την άποψη δεν απέχει από το οποιοδήποτε πολιτικό σύστημα που λειτουργεί με βάση τον λογικό προσχεδιασμό. Η λύση όμως για τον Huxley, βρίσκεται στην αιωνιότητα ή μάλλον στο αέναο παρόν, και εκεί είναι που πρέπει

³²⁸ Στο ίδιο, σελ.52 Οι διάλογοι του Κασσιανού με τους Αιγύπτιους ιερείς ήταν γνωστοί και περιγράφουν τη μυστικιστική φιλοσοφία των μοναχών της Ερήμου.

³²⁹ Για τον Ψευδο-Διονύσιο. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961, σελ.288-291

³³⁰ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.53 Τα κείμενα αυτά έχουν παρόμοια μορφή με αυτά της Vedanta υποστηρίζει ο Huxley.

³³¹ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ.4 επίσης βλ. Thomas Wenworth Higginson, *The sympathy of religions*, Boston, 1871 σελ. 7 Παρ' όλα αυτά ο Cudworth θεωρεί πως αν και πλαστά τα κείμενα αυτά περιέχουν ως βάση τη σοφία των Αιγυπτίων. βλ. Ralph Cudworth, *The Works of Ralph Cudworth containing the true Intellectual System of the Universe, Sermons &c.*, Thomas Birch, Vol. II, σελ.120-125, 129,130,135,139-141,147-149 Περισσότερα για τον Θωθ και Ερμή τον Τρισμέγιστο βλ. Jacques Derrida, *La Pharmacie de Platon (Πλάτωνος Φαρμακεία)*, Εις. Μτφ. Σημ. Χ.Γ. Λάζος, Εκδ. Άγρα, 1972, σελ.97-114 Οι Πλατωνιστές του Cambridge είχαν αρχικά ενστερνιστεί τα καλβινιστικά δόγματα. Βλ. John Passmore, *Perfecting by social action: the presuppositions - The Perfectibility of Man*, 2012, [Online Library of Liberty] <http://oll.libertyfund.org/titles/670>, σελ. 7-8

να δοθούν οι λύσεις.³³² Ένα κοινό σημείο του Huxley με τους πλατωνιστές του Cambridge αλλά και τον Cudworth, είναι η αποστροφή των τελευταίων σχετικά με τις τεχνικές της οργανωμένης θρησκείας: Ο Θεός Λόγος γι' αυτούς αποτελεί περισσότερο εσωτερικό νόμο παρά εξωτερικό Ευαγγέλιο. Η ηθική κατ' αυτό τον τρόπο εξατομικεύεται και μετουσιώνεται σε αιώνια.³³³

Η μυστικιστική προσέγγιση δεν ήταν πάντα χριστιανικό προνόμιο. Τη συναντούμε στην πνευματική μέθοδο των ερημιτών της Αιγύπτου αλλά και στο Σουφισμό. Στον χριστιανισμό ενσωματώθηκε μέσα από τη δράση διάφορων πατέρων. Ένας εξ αυτών, ο Father Benet of Canfield, ο οποίος γνώριζε τις θέσεις του Αρεοπαγίτη και γενικότερα των μυστικιστών του 16 αιώνα, όπως επίσης και το περίφημο, *The Cloud of Unknowing*³³⁴, έργο ανώνυμου Άγγλου συγγραφέα του 14ου αιώνα –το οποίο περιλαμβάνει το δόγμα του Αγίου Ιωάννη του Σταυρού, που εκφράστηκε 200 χρόνια μετά. Αυτό που ο Αρεοπαγίτης εκφράζει ως «υπέρλαμπρο σκοτάδι» (superluminous darkness)³³⁵ ως το αδιάτρητο μυστήριο της ετερότητας του Θεού (the impenetrable mystery of god's otherness) είναι το ίδιο με αυτό που υποδηλώνει ο όρος “The Cloud of Unknowing”. Ο συγγραφέας του, όπως και ο Βούδας, δεν ασχολείται με μεταφυσικές υποθέσεις, καθώς αποτελούν εμπόδιο για την πνευματική πρόοδο.³³⁶

Στην ψυχή κάθε ανθρώπου υπάρχει μια Θεϊκή «Σπίθα» (spark), η κατ' άλλους «συντήρησις» (synderesis),³³⁷ «το θεμέλιο της ψυχής», (the ground of soul), «η κορυφή της ανώτερης βούλησης» (the apex of the higher will). Δυστυχώς οι άνθρωποι αγνοούν την ύπαρξή αυτής της φλόγας. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους βρίσκεται το δίπολο επιθυμίας και αποστροφής. Στην ινδική σκέψη η συγκεκριμένη έννοια εκφράζεται στη σχέση Atman-Brahman, της οποίας

³³² Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.53

³³³ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. 16-18

³³⁴ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.54 Βλ. επίσης Jonathan Scott Miller, *Mystical Experiences, Neuroscience, and the nature of reality*, A Dissertation, Submitted to the Graduate College of Bowling Green, State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, May 2007 σελ.46

³³⁵ Αναφορά στο «υπέρλαμπρο σκότος» γίνεται και στην ομώνυμη παράγραφο της ενότητας «Ουτοπία» στα πλαίσια της ανάλυσης του *The Doors of Perception*. Για την εκφορά του Λόγου και την προέλευση αυτού αλλά και του Θεού από το Σκότος Βλ. Herbert George Wells, *God the invisible king, Cassell and Company Ltd, 1917, σελ.119* Για τις φερόμενες επιστολές του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη A.B. Sharpe, *Mysticism: Its true nature and value*, Sands & Company, London, 1910 σελ.207-229

³³⁶ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.55

³³⁷ Για την Synderesis A.B. Sharpe, *Mysticism: Its true nature and value*, Sands & Company, London, 1910, σελ.78,80

αποτελεί συνδυετικό κρίκο. Υπάρχει λοιπόν, μια σπίθα Θεού σε κάθε Εγώ. Η πλήρης ένωση όμως μαζί Του γίνεται μετά θάνατον.³³⁸

Το *The Cloud of Unknowing* δεν απευθύνεται σε αρχάριους εξερευνητές της πνευματικής οδού, όσο σε πολυταξιδεμένους μαθητές της μυστικιστικής εκπαίδευσης. Αν κάποιος θέλει να δει το πρόσωπο του Θεού, πρέπει να λησμονήσει τον παλαιό του εαυτό, καθώς αυτός δεν αποτελεί πρακτικό πομπό. Όλοι περισπασμοί που εμπεριέχει, οι ψυχολογικές φαντασίες που συνδέονται με στόχους και επιθυμίες, μνήμες, μπορούν να τον παρασύρουν εκτός της θεϊκής οδού.³³⁹ Στο *The Cloud of Unknowing*³⁴⁰ η αρετή ορίζεται ως τακτοποιημένη και μετρημένη προσοχή (ordered and measured attention), που απλά εστιάζεται και κατευθύνεται στον Θεό για τον ίδιο τον Θεό.³⁴¹

Ποιά είναι η λύση, λοιπόν; Η απόλυτη εστίαση στην ένωση με το Θεό, όπου κάθε άλλη δραστηριότητα βρίσκεται σε χαμηλότερη προτεραιότητα ή αξιοποιείται χρηστικά για τον συγκεκριμένο στόχο. Ακόμη όμως και σ' αυτή την περίπτωση ο κίνδυνος ελοχεύει.³⁴² Αυτός ο μοναδικά εστιασμένος μυστικισμός απέναντι στον δημιουργό, μπορεί να μεταλλαχθεί σε μια πλειάδα άλλων, με γνώμονα πλέον την κτίση: φυσικός, (Wordsworth), σεξουαλικός, (Whitman), εθνικιστικός-πατριωτικός, (Fichte, Kipling, Barres). Αυτό για τον Huxley αποτελεί διαστρέβλωση.³⁴³

Το *The Cloud of Unknowing* περιλαμβάνει τεχνικές αποφυγής των περισπασμών. Μία εξ αυτών είναι η χρήση των *mantra* -μικρές επαναλαμβανόμενες φράσεις, που δημιουργούν μια συγκεκριμένη ροή σκέψης και αποσπών το νου από ό,τι τον ενοχλεί- που χρησιμοποιείται κατά κόρον στην Ινδία. Άλλη μια μέθοδος είναι η καταπίεση ή αδιαφορία, πρόκειται για μια ήρεμη στροφή προς το στόχο του διαλογισμού. Αν τελικά οι απωθημένες σκέψεις εισβάλλουν στο νου τότε η παραδοχή της ήττας μειώνει τη δύναμη του Εγώ. Ένα νέο θεμέλιο, λοιπόν, αναζητείται,

³³⁸ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.55-56

³³⁹ Στο ίδιο, σελ.57-61

³⁴⁰ Για το *The Cloud of Unknowing* F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.306-313

³⁴¹ Στο ίδιο, σελ.85

³⁴² Στο ίδιο, σελ.65

³⁴³ Γι' αυτό και ο Πλάτων στον Τίμαιο παροτρύνει τους καλλιτέχνες να στρέφουν το βλέμμα τους προς το αμετάβλητο, όταν θέλουν να δημιουργήσουν ένα έργο που να θεωρείται ωραίο.βλ.Πλάτων *Τίμαιος* 28a

και αυτό το θεμέλιο είναι ο Θεός. Η στήριξη στο Θεό, σε κάτι πέρα από την προσωπικότητα και τις ικανότητες ή τις γνώσεις της, αποτελεί ένα ισχυρό θεμέλιο Πίστης.³⁴⁴

Για όσους έχουν εξοικειωθεί ικανοποιητικά με τις παραπάνω τεχνικές άλλη μια ενδιαφέρουσα μέθοδος είναι αυτή του διαλεκτικού διαλογισμού. Η θεματική που αξιοποιείται είναι τα πάθη του Χριστού. Κατ' αυτό τον τρόπο ανακουφίζεται η θλίψη που αφορά τους περισπασμούς, καθώς ο πιστός συμπάσχει με το Χριστό και βιώνει τα βάρη Του, αντιλαμβάνεται ότι τα δικά του είναι αμελητέα ή έχουν κάποιο αντίστοιχο νόημα. Ως εκ τούτου ανυψώνει τον εαυτό του στο επίπεδο του Θεού, και αποκτά τη δύναμη να αντιπαλέψει και να εξομαλύνει οποιεσδήποτε ενοχλήσεις.

Ποιά είναι όμως η συνέπεια της εξάλειψης του μυστικισμού; Σύμφωνα με τον Huxley, οι μυστικιστές είναι «το αλάτι της γης». Είναι τα φίλτρα της άγνοιας και της ψευδαίσθησης, τα κανάλια της πνευματικής ροής που κατευθύνουν και κρατούν τον κόσμο σε ορθή πορεία, και που αν λείψουν, αυτός παραπέει.³⁴⁵ Η τραγική ειρωνία, σύμφωνα με τον Huxley είναι, πως φωτισμένοι άνθρωποι, όπως ο Father Benet ή ο Pierre Berulle, βύθισαν τον κόσμο στο σκοτάδι. Ο Father Joseph νόμιζε ότι μπορούσε να εκμηδενίζει όλο του το πολιτικό, μερικό έργο, μέσα από την αφοσίωση στο Θεό, και να φτάσει στην ιερή αδιαφορία (holy indifference).³⁴⁶ Ο Huxley πιστεύει πως ο πατριωτισμός του παρέμενε ενεργό εμπόδιο στην πνευματική του άνοδο.³⁴⁷ Η βούληση του ανθρώπου με αυταπάρνηση είναι χαλαρή, και χωρίς κόπο κυλάει σα ποτάμι μέσα από αυτόν. Ο Θεός ζει μέσα του. Είναι ήρεμος, ευγενικός, ταπεινός, ένα όργανο του Θεού. Δεν αυτοπεριορίζεται, ούτε είναι ένας άκαμπτος, με αίσθημα αυτοδικαίου, Στωικός. Κατά τον Huxley, ο Father Joseph δεν κατάφερε να διατηρήσει την ισορροπία μεταξύ πνευματικής και πρακτικής ζωής. Η ενασχόληση του με την πολιτική οδήγησε στον παραγκωνισμό της πνευματικής του ανέλιξης. Οι πνευματικές εμπειρίες ως επί το πλείστον προέρχονται από δυνάμεις πέρα από το κατώφλι της συνείδησης, από τον ωκεανό του υποσυνείδητου. Ο Huxley θεωρεί πως ο Father Joseph έπρεπε να παραμείνει στη θέση του. Στην Ινδία, οι άγιοι (Brahmins) δεν αλλάζουν θέση με τους πολιτικούς (kshatriyas), διαφορετικά επικρατεί αναστάτωση στις

³⁴⁴ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π., σελ.67

³⁴⁵ Στο ίδιο, σελ.87-88

³⁴⁶ Αναφορά γίνεται και στο *The Perennial Philosophy*, όπου παρουσιάζεται και η συναισθηματική πορεία που οδηγεί σ' αυτήν, όπως φαίνεται στο κεφάλαιο «Η Αιώνια Φιλοσοφία» της παρούσας διατριβής.

³⁴⁷ Στο ίδιο, σελ.147

κάστες.³⁴⁸ Το πρόβλημα που ανακαλύπτει ο Huxley, είναι η προσκόληση των διανοουμένων και επίδοξων πεφωτισμένων, σε εξωτερικές περιστάσεις, όπως οι υπερφυσικές ικανότητες και γενικά στον αποκρυφισμό. Οι περισσότεροι απ' αυτούς καταλήγουν όμως στον μυστικισμό, όπου κάθε έννοια συμβόλου και τέτοιου είδους φετίχ καταργείται.³⁴⁹

2.1.3.ΤΟ ΗΛΙΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ FATHER BENET

Σ' αυτό το σημείο, ο Huxley αναφέρεται στο βιβλίο του Father Benet, *The Rule of Perfection*, και σε ένα ενδιαφέρον ηλιοδιάγραμμα εντός του.³⁵⁰ Στις πρώτες σελίδες υπάρχει μια γκραβούρα, που απεικονίζει τη θεϊκή βούληση σε μορφή ήλιου. Στο εσωτερικό της εμφανίζονται ανθρώπινα πρόσωπα παραταγμένα σε τρεις ομόκεντρους κύκλους, αναλόγως του βαθμού συνάφειας με τη θεϊκή βούληση. Στον πρώτο κύκλο οι ψυχές ακολουθούν μια ζωή που χαρακτηρίζεται από δράση και ενέργεια. Στον δεύτερο απεικονίζεται η ζωή με γνώμονα τον διαλογισμό, ενώ στον τρίτο η ζωή της υπερεξοχότητας (*supereminensce*). Έξω από τον πρώτο κύκλο απεικονίζονται εργαλεία, μέσα στον δεύτερο κύκλο το πνεύμα του Ιεχωβά, ενώ γύρω από τον δεύτερο κύκλο ο χώρος είναι κενός. Τα εργαλεία βρίσκονται στο έδαφος και στη σκιά, στο πνευματικό σκοτάδι. Μία ακτίδα φωτός τα αγγίζει, δηλώνοντας τη δυνατότητα φώτισης από τη θεϊκή βούληση. Το θεϊκό φως αγγίζει τις ψυχές του δεύτερου και τρίτου κύκλου, εξ ου και η απεικόνισή τους ως διαφανείς. Στον πρώτο είναι απορροφημένες στον εαυτό τους και λιγότερο στο Θεό, στον δεύτερο περισσότερο στο Θεό και λιγότερο στον εαυτό τους, στον τρίτο εντελώς στο Θεό.

Ο Father Benet κατηγοριοποιεί τη θεϊκή βούληση σε τρία επίπεδα: εξωτερική, εσωτερική και ουσιώδη. Η εξωτερική είναι ένα φως που καθοδηγεί, η εσωτερική, μια λάμψη που διατηρεί, η ουσιώδης, το μεγαλείο και λαμπρότητα που κυβερνά και τελειοποιεί. Η εξάσκηση της εσωτερικής βούλησης πραγματοποιείται σε έξι βαθμούς. Πρέπει να είναι: πραγματική, ξεχωριστή, εθελούσια, αναμφίβολη, ξεκάθαρη, πρόθυμη (*actual ,unique, willing, indubitable, clear, prompt*).

³⁴⁸ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.268 Κάτι που υποστηρίζει και ο Guenon βλ. Rene Guenon, *The Crisis of the modern world*, Sophia Perennia, Hillsdale New York,2001, σελ.35

³⁴⁹ Στο ίδιο, σελ.234

³⁵⁰ Στο ίδιο, σελ.70

Έμφαση δίνεται και στην ποιότητα των πράξεων. Αν καθοδηγούνται από τη θεϊκή εξουσία άμεσα ή έμμεσα, αν απαγορεύονται, αν είναι ηθικά αδιάφορες. Στις αδιάφορες κατατάσσονται και δραστηριότητες που είναι ουδέτερες, και αν κάποιος τις αφιερώσει στο Θεό, τότε πράττει το θέλημα Του. Δυστυχώς οι άνθρωποι έχουν την τάση να βαφτίσουν θεϊκές, τις απαγορευμένες. Φυσικά, η κατηγοριοποίηση αυτή δημιουργεί μεγάλο χάσμα, και πλήθη ηθικών προβλημάτων. Το λάθος του Father Benet έγγειται στο ότι ακολουθεί λανθασμένα την τακτική των δυο μεγάλων χριστιανικών μοραλιστικών ρευμάτων, του μυστικιστικού θεοκεντρισμού και του ανθρωποκεντρικού στωικισμού. Ο τελευταίος ειδικά, δεν ενδιαφέρεται για τα ηθικά προβλήματα που εκφύονται από την πολιτική δράση.³⁵¹

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του *The Rule of Perfection*, το κύριο μέρος περιλαμβάνει την ανάλυση της εσωτερικής βούλησης του Θεού. Αυτή έχει πέντε στάδια: α)εκδήλωσεις β) θαυμασμούς γ)ταπεινώσεις δ)αγαλιάσεις ε)εξυψώσεις (manifestations, admirations, humiliations, exultations, elevations)³⁵². Πρόκειται για τις εμπειρίες που βιώνει κάποιος μετά από μια πράξη καθαρής πρόθεσης. Η καθαρή πρόθεση καταστρέφει τα εγωιστικά κίνητρα και παρέχει ηρεμία στο νου, ώστε να βιώσει την εσωτερική θεϊκότητα. Στο δεύτερο στάδιο υπάρχουν οι θαυμασμοί, οι οποίοι βιώνονται όταν ο διαλογιζόμενος έχει άμεση εμπειρία της θεϊκής μεγαλοσύνης και ταυτόχρονη συνειδητοποίηση της δικής του ασημαντότητας. Κατ' αυτό τον τρόπο ο πιστός οδηγείται στο τρίτο στάδιο, καρπό του δευτέρου, που είναι οι ταπεινώσεις. Στο τέταρτο στάδιο, η καλοσύνη του Θεού ενώνεται με την ψυχή παρά τις ατέλειές της και δημιουργεί τις αγαλιάσεις (exaltations) και ως εκ τούτου ένα επιπλέον κίνητρο για να απορριφθούν οι σαρκικές απολαύσεις. Αποτελεί μάλιστα, σύμφωνα με τον Father Benet, το κλειδί του Παραδείσου, καθιστώντας εφικτό, το προηγουμένως αδύνατο. Στο πέμπτο και τελευταίο στάδιο, έχουμε τις εξυψώσεις, οι οποίες είναι τυφλές αναδύσεις της αγάπης που οδηγούν στην ένωση (blind stirrings of love which result in union).³⁵³

Το τρίτο μέρος του βιβλίου του Father Benet περιγράφει την ουσιώδη βούληση (essential will) του Θεού. Εκεί η ψυχή είναι παθητική και ο Θεός ενεργητικός. Το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να σταθεί μπροστά του, γυμνή από κάθε ατέλεια.³⁵⁴ Αρχικά έχουμε συνειδητότητα των

³⁵¹ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.72-73

³⁵² Στο ίδιο, σελ.74

³⁵³ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.75

³⁵⁴ Στο ίδιο, σελ.75

ατελειών που υπάρχουν στα πρώτα στάδια της πνευματικής ζωής, ενώ στα υψηλότερα στάδια ο διαλογισμός έχει τρία κοινά ελαττώματα: α) η ψυχή είναι πολύ ένθερμη και όχι αρκετά ήρεμη για να δεχθεί το Θεό, β) η ψυχή διατηρεί μια εικόνα της ουσίας του Θεού η οποία δεν μπορεί να απεικονιστεί, κάτι που την αποκόπτει εξίσου από την ένωση, γ) η ψυχή φαντάζεται το Θεό σε ένα σημείο εκτός της έδρας του, εκτός της κορυφής της υψηλότερης-ανώτερης βούλησης. Πρέπει να εξαλειφθεί κάθε προσκόλληση στα συναισθήματα και στις εικόνες για να δεχθεί ο πιστός το Θεό. Η δεύτερη προσέγγιση της ουσιώδους βουλήσεως γίνεται μέσα από την εξόντωση και τον τελικό θάνατο της εγωιστικής βούλησης.

Για τον Cudworth η θεϊκή σοφία έχει αμετάβλητο χαρακτήρα, αυτή μάλιστα διασφαλίζει την ορθή βούληση και όχι αντίστροφα. Στην αντίθετη περίπτωση η βούληση θα ήλεγχε τις υπόλοιπες παραμέτρους της θεϊκής υπόστασης, τη σοφία τη γνώση και την αλήθεια. Συμμετοχή στη γνώση και στην αλήθεια διαθέτουν όλα τα πλάσματα του Θεού, ως εκ τούτου θα ήταν άσκοπο να μεταβληθεί η ουσία όντων που διαθέτουν εγγενώς μερίδιο θεϊκότητας, μόνο και μόνο επειδή το επιβάλλει η βούληση.

Ο Cudworth θέλοντας να παρουσιάσει την εσωτερική δομή του Θεού αναφέρει πως αποτελείται από ένα σύνολο δακτυλίων και μπορεί να προσομοιαστεί με αυτή του ήλιου. Στον κεντρικό δακτύλιο βρίσκεται η αγαθότητα, ενώ ως ακτίνες αναφέρονται οι οδοί της ροής που ακολουθεί η σοφία για να φτάσει στην επιφάνεια. Τέλος, στον εξωτερικό δακτύλιο βρίσκεται η βούληση που δηλώνει τη δράση. Οι δακτύλιοι λειτουργούν με σειρά από το κέντρο προς την επιφάνεια, κάτι που συνεπάγεται την αδυναμία επηρεασμού ενός εξωτερικού σε έναν εσωτερικό δακτύλιο-στην προκειμένη περίπτωση της βούλησης πάνω στη σοφία ή στην αγαθότητα.³⁵⁵

Κατά συνέπεια λοιπόν η σοφία, και κατ' επέκταση η γνώση αλλά και η νόηση θεωρούνται αμετάβλητες ουσίες και σε ανώτερο επίπεδο από αυτό της ύλης –μια θέση που βρίσκει σύμφωνα Πλατωνισμό και Χριστιανισμό.³⁵⁶ Σχετικά με τη σύνδεση αυτεξούσιου και νόησης ο Cudworth υποστηρίζει πως η πρώτη υπάρχει για να λειτουργεί αρμονικά με το δεύτερο. Η νόηση είναι

³⁵⁵ Βλ. επίσης R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.32-37. Σύμφωνα με τον Ερμή τον Τρισμέγιστο:«Και το κινούν είναι ακίνητο και αδύνατο να κινείται και αυτό μαζί με το κινούμενο.»«-Μα αυτό δεν είναι κίνηση μαζί, Ασκληπιέ, αλλά αντικίνηση. Δεν κινούνται το ίδιο, αλλά αντίθετα μεταξύ τους. Η εναντίωση αυτή φέρνει την αντικίνηση που προκαλεί την ακινησία. Γιατί η αντικίνηση φέρνει ακινησία. Και οι περιφερόμενες σφαίρες που κινούνται αντίθετα γίνονται απλανείς [κινούμενες η μια αντίθετα της άλλης και από το ακίνητο κινούνται].»Ερμής ο Τρισμέγιστος, *Ερμητικά κείμενα*, Τομ. 1. Λόγοι I-XVIII Ασκληπίου- *Αποσπάσματα* Ροδάκης, Περικλής Δ. 1923-, Τζαφερόπουλος, Απόστολος, Αθήνα: Παρασκήνιο 1990, σελ.45

³⁵⁶ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.31

ουδέτερη φύση, ρευστή. Δρα ως υπολογιστική μηχανή, ωστόσο ένα καθαρό αυτεξούσιο είναι αυτό που την κατευθύνει επιτυχώς ή μάλλον την αξιοποιεί σωστά. Είναι πρόδηλο πως θα πρέπει να υπάρχει ένα ηγεμονικό όργανο που να αποφασίζει για τις κριτικές αξιολογήσεις και τους συλλογιστικούς μηχανισμούς της νόησης, διαφορετικά θα βρισκόμαστε σε διαρκή κατάσταση απραξίας, ανάληψης λόγου ή απόφασης. Δεν θα είχαμε επίσης, την ικανότητα διεύθυνσης, αφού η νόηση δρώντας βάσει αναγκαιότητας θα εξαλειφόταν και η οιαδήποτε επίπτωση, αλλά και ανάληψη ευθύνης εκ μέρους εμάς –καλής ή κακής. Θα δρούσαμε εν ολίγοις ως ένα αυτόματο. Επιπλέον ο Cudworth θεωρεί πως στερείται νοήματος η δημιουργία εκ μέρους του Θεού ενός τέτοιου λογικού πλάσματος, στερώντας του την ικανότητα ελέγχου του εαυτού του, εφόσον έχει δημιουργήσει τα υπόλοιπα όντα του πλανήτη -τα ζώα- παρέχοντάς τους την ικανότητά που του αναλογεί.³⁵⁷

Το Εγώ εκφράζεται ως «ενεργό τίποτα» (active nothing) το οποίο παρότι στερείται ουσίας είναι ικανό να αποκόψει τον κάτοχό του από την ουσία του Όλου. Θα πρέπει να εκμηδενιστεί μέσα σε μια παθητική κενότητα.³⁵⁸ Ο Huxley χρησιμοποιεί τους όρους *nothing* και *nothingness* για να εκφράσει την κενότητα, τη μηδενικότητα, την ανυπαρξία. Αντίστοιχα αξιοποιεί τους όρους *active* και *passive*, για να δηλώσει την ενεργητική και παθητική διάθεση της κενότητας, που τελικά διαφέρει τόσο πολύ η μία από την άλλη. Η πρώτη προσπαθεί να νομιμοποιήσει την ύπαρξή της μέσω της δράσης, η δεύτερη υποδηλώνει μια αρνητική ύπαρξη μέσω της αποδοχής της κενότητας, της μη ταυτότητας. Ίσως η αντίληψη ότι δεν υπάρχει καμία ουσιαστική ταυτότητα, ακέραιη, πέραν της ολότητας -της απόλυτης μη ταυτότητας- οδηγεί στην ανάδειξη της ταύτισης του μέρους με το Όλο. Και ως εκ τούτου του αισθήματος της πληρότητας.

Η εξόντωση του Εγώ χωρίζεται σε ενεργή και παθητική. Ο όρος «annihilation» που χρησιμοποιείται, μπορεί να αναφέρεται ενδεχομένως με πολλές διαφορετικές λέξεις: κατατρόπωση, εξολόθρευση, εξουδετέρωση, αφανισμός, εκμηδένιση.³⁵⁹ Η ενεργητική εξολόθρευση υφίσταται στην απονέκρωση της επίδρασης του κόσμου με ταυτόχρονη δράση σ' αυτόν. Η συνείδηση αν και λειτουργεί στο χρόνο εδράζεται στην αιωνιότητα. Η παθητική επέρχεται σε διαφορετικές συνθήκες, όταν ο Θεός παρίσταται κατά τον διαλογισμό. Η ενεργητική εκμηδένιση αποκτάται μέσα από συνεχή καλλιέργεια και προσπάθεια της

³⁵⁷ Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 60-62

³⁵⁸ Στο ίδιο, σελ.4

³⁵⁹ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.76

συνείδησης του Θεού. Μέσω της Αγνής Πίστης σ' Αυτόν ακόμα και σε συνθήκες που φαίνεται να απουσιάζει. Η ενεργητική εκμηδένιση είναι σίγουρα δύσκολη, ωστόσο εφικτή. Χριστιανοί πιστοί, όπως Μητέρα Τερέζα, η Mme Acarie, ο Father Benet, αλλά και Βουδιστές, Ταοϊστές και Sufi την είχαν επιτύχει. Συνίσταται, λοιπόν, στη σύζευξη δράσης και διαλογισμού. Η αποκοπή από εξωτερικά έργα δε συνίσταται, καθώς η εσωστρέφεια επιφέρει εξωστρέφεια. Η εσωστρέφεια είναι απλά, αναβολή. Ο διαλογιζόμενος πρέπει να δρα στον εξωτερικό κόσμο όχι μέσω της εσωστρέφειας αλλά μέσω εκμηδένισης του Εγώ.³⁶⁰ Εκ μέρους των πλατωνιστών ο Cudworth αναφέρεται στην «επιθετική αγιοσύνη» αυτό που αναφέρει και ο Huxley ως «ενεργή εκμηδένιση» (active annihilation). Ο Cudworth την ταυτίζει με τη θεία χάρη καθώς μέσω αυτής γίνεται η άμεση επίθεση στην αμαρτία.³⁶¹

Πέραν των προσπαθειών όμως, το Εγώ ή κατά τον Huxley ο *Παλαιός Αδάμ*, συνεχίζει να μάχεται για να επιβιώσει. Το συνονθύλευμα των χαρακτηριστικών του, προτερημάτων ή ελλειψμάτων, αποτελεί στο σύνολό του αμαρτία, αφ' ης στιγμής αυτό θεωρείται αυθύπαρκτο. Τεχνηέντως και ποικιλοτρόπως προσπαθεί να αποτρέψει τη γέννηση και την εγκαθίδρυση του Νέου Αδάμ, βρίσκοντας έρεισμα ακόμα και στις ήττες του. Η οικειοποίηση της δόξας των νικών του Θεού, οδηγεί στην υπερηφάνεια -ως γνωστόν την αιτία της Πτώσης. Ο άνθρωπος που προσπαθεί λοιπόν να αναγεννήσει τον εαυτό του, μάχεται καθημερινά να εξαλείψει τις ατέλειές του, και αναμένει τη μεσολάβηση της Θείας Χάρης.³⁶² Για τον πλατωνιστή Henry More Θεία Χάρη και ελεύθερη βούληση -δύο έννοιες για τις οποίες υπάρχουν χρόνιες φιλοσοφικές και θεολογικές διαμάχες- βούληση συνδέονται άρρηκτα και αποτελούν θεία δώρα. Η θεία Χάρη λειτουργεί ως αρωγός και επιστάτης της ελεύθερης βούλησης.³⁶³ Αμαρτία είναι, σύμφωνα με τον Huxley, η πραγμάτωση του Εγώ, η δημιουργία αλλοτριωμένων όντων, το χάσμα Θεού και

³⁶⁰ Στο ίδιο, σελ.77

³⁶¹ Ο Cudworth προσπαθεί να διευκρινίσει την έννοια της αγιοσύνης, και τι ακριβώς εμπεριέχει υπό το θρησκευτικό-θεολογικό πρίσμα. Η «αγιοσύνη» είναι το θεϊκό στίγμα στην ψυχή μας, η θεία χάρη είναι μια αγιοσύνη με επιθετικό χαρακτήρα, μια ιερή κατά μέτωπον επίθεση στην αμαρτία και στις δυσκολίες που μας δημιουργεί στο δρόμο της σύζευξής μας με το Θεό. Η δόξα του Θεού είναι λοιπόν, ο θρίαμβος της θεϊκής χάρης που οδηγεί στην ευτυχία. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη συγγώνευση όλων των αρετών υπό την σκέπη της θεϊκής αγαθότητας. βλ. R.Cudworth, *A Sermon preached before the House of Commons*, σελ.112

³⁶² Στο ίδιο, σελ.4

Σχετικά με η θεία χάρη υπάρχει η *virtus infusa* ένα είδος χάρης όπου ο Θεός αποκαλύπτει τα σχέδια του στους ανθρώπους και τους παρέχει τη χάρη ως επιπλέον βοήθεια στο έργο που τους αναθέτει. W.D. De Burgh, *From morality to religion*, MacDonald & Evans, London, 1938 σελ.254-258

³⁶³ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. σελ.22-24

ανθρώπου. Η εξάλειψη της αλλοτριωμένης προσωπικότητας, επιτυγχάνεται μόνο με την επίδοση της Θείας Χάρης, και της διάλυσής της στο κράμα της θεϊκής οντότητας. Η καθαρότητα της πρόθεσης του πιστού, ορίζεται από την αφοσίωση του. Η απόλυτη πραγματικότητα βιώνεται από αυτούς που έχουν εξαλείψει τον Παλαιό Αδάμ. Η διαδικασία λειτουργεί αμοιβαία.³⁶⁴

Ο Father Benet στην πορεία των μελετών του, αποστρέφεται το δόγμα του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη. Προτείνει, μάλιστα, στους πιστούς να συνεχίζουν την τεχνική διαλογισμού στα πάθη του Χριστού,³⁶⁵ ακόμη και όταν βρίσκονται σε εγγύτητα ένωσης με τη *Θεϊκή Κεφαλή* (Godhead). Στην παράδοση του Αρεοπαγίτη, αλλά και στο *The Cloud of Unknowing*, υποστηρίζεται το αντίστροφο, πως κάθε εικόνα πρέπει να εγκαταλείπεται όταν φτάνει κάποιος κοντά στην ένωση.³⁶⁶ Ο Father Benet προσπαθεί να δικαιολογήσει την απόκλιση του με έναν αλλόκοτο παραλληλισμό. Χρησιμοποιεί ένα χωρίο του Rahab, στο οποίο αναφέρεται η πόρνη της Ιεριχούς και η κόκκινη κλωστή, που έβαλε στην πόρτα της, όταν εισέβαλλαν οι Ισραηλίτες. Κατά τον ίδιο τρόπο θεωρεί, πως ο πιστός πρέπει να φέρει το κόκκινο και αιματηρό πάθος του Χριστού στο παράθυρο του εσωτερικού του οίκου. Οι πραγματικοί λόγοι, όμως που εξηγούν την απόκλιση του Father Benet είναι άλλοι. Ένας εξ αυτών, η προσκόλλησή του σε προσωπικές πράξεις αφιέρωσης, όπως ο διαλογισμός στα πάθη που προστάζει η φραγκισκανική παράδοση, της οποίας ήταν μέρος. Έπειτα ο εμπειρικός μυστικισμός του Διονύσιου ήταν αρκετά αδογματικός για κάποιον που έχει ανάγκη τη σταθερή βάση του καθολικισμού. Το ζήτημα της ιστορίας του Rahab είναι ότι ο διαλογισμός του πάθους είναι στα μάτια του Θεού πιο αγαπητός από τον διαλογισμό στη θεϊκότητα. Σωστό όμως είναι να γίνονται και τα δύο.³⁶⁷ Ο Father Benet υποστηρίζει πως η εστίαση της εικόνας των παθών, οδηγεί στην ύψωση του διαλογισμού, συνοδευόμενη από απορρόφηση και αφανισμό του Εγώ μέσα στη θεϊκή ουσία. Ο Father Joseph

³⁶⁴ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.68-70

³⁶⁵ Ο Franklin Weidner στο βιβλίο του *An introduction to dogmatic theology*, κατατάσσει τον μυστικισμό ως μία από τις βασικές διαστρεβλώσεις της αληθινής θρησκείας- η οποία έχει ως κύριο δόγμα την πίστη στο Χριστό. Φυσικά αρκετά μυστικιστικά ρεύματα έχουν ως κύρια προϋπόθεσή τους την πίστη στο Χριστό ή έστω την θέτουν ως ένα απαραίτητο βήμα στη θέωση. Η θέση του Weidner ωστόσο είναι πως η κύρια διαστρέβλωση στον πυρήνα του μυστικισμού είναι ο υποβιβασμός της κοσμικής συνείδησης έναντι της θεϊκής. Franklin Weidner, *An introduction to dogmatic theology- based on Luthard*, Lutheran Augustana Book Concern, Rock Island, Illinois, 1895,σελ.49

³⁶⁶ Στο ίδιο, σελ.78-79

³⁶⁷ Στο ίδιο, σελ.80

ακολουθεί τη μέθοδο του Father Benet, αλλά την εισαγωγή στο ευρύ κοινό την κάνει ο φίλος, και συμμαθητής του, Pierre de Berulle.³⁶⁸

2.1.4.Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ BERULLE

Ακολουθώντας την κοπερνίκεια ανακάλυψη του ηλιοκεντρικού συστήματος, ο Berulle προτείνει ένα θεοκεντρικό και όχι ανθρωποκεντρικό σύστημα. Κάτι που αντιτίθεται στην παράδοση των Ισουιτών και τις πνευματικές ασκήσεις του St Ignatius Loyola.³⁶⁹ Σύμφωνα με τον Berulle, η λατρεία του Θεού είναι αυτοσκοπός. Η άποψη του Berulle είναι πιστή με το δόγμα του Αρεοπαγίτη, που είναι καθαρά μυστικιστικό. Για κάποιους, βέβαια, όπως ο Karl Barth,³⁷⁰ ο καθαρός μυστικισμός χαρακτηρίζεται ως εσωτερικός αθεϊσμός (esoteric atheism), σχολιάζει ο Huxley. Ο Berulle ήταν όμως πιο πολύ καθολικός παρά μυστικιστής. Διατηρούσε το σεβασμό για το δόγμα του Αρεοπαγίτη, αλλά δεν το ακολούθησε. Στο θεοκεντρισμό, προσάρμοσε τον χριστιανοκεντρισμό (jesus-centrism), αλλά και τον παρθενο-κεντρισμό (virgin-centrism).³⁷¹ Οι Πλατωνιστές ήταν πολέμιοι των προκαταλήψεων και του φανατισμού και ειδικά του καθολικισμού, ωστόσο γι' αυτούς ήταν χειρότερο ακόμη το να είναι κάποιος εντελώς άθεος. Άθεος θεωρούνταν κάθε διανοητής που κατέτασσε την ύλη στο υψηλότερο σκαλοπάτι της δημιουργίας και απέρριπτε την εμπλοκή του Νου. Ο Cudworth ως εκ τούτου, σχηματοποιεί τη θέση αυτή ταυτίζοντας τον υλισμό με τον αθεϊσμό.³⁷²

Για τον Berulle, ο σκοπός του πνευματικού ορίζοντα είναι η εκμηδένιση του Εγώ και η εγκατάλειψή του στη θεϊκή βούληση. Η τελευταία πηγάζει από τη λατρεία και τον θαυμασμό και μετουσιώνεται στην ψυχή μέσω του διαλογισμού σε αυτήν. Η ψυχή δηλαδή μεταλάσσεται σε αυτό που διαλογίζεται. Στον μυστικισμό η λατρεία και ο θαυμασμός απευθύνονται προς το *αδιόρατο σύννεφο*, ενώ ο Berulle το κατευθύνει προς τον Χριστό. Έχοντας Αυτόν ως κέντρο, αντιτίθεται αυτόματα σε μεθόδους που παροτρύνουν την εξάσκηση κάποια αρετής με στόχο την

³⁶⁸ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.81

³⁶⁹ Όσον αφορά το μυστικισμό του St. Ignatius Loyola βλ. Bettina Baumer, *Mysticism in Shaivism and Christianity*, D.K. Printworld Ltd., New Delhi, 1997 σελ.309

³⁷⁰ Σχετικά με τη θέση του Barth για το μυστικισμό. Geoffrey W. Bromiley, *Introduction to the Theology of Karl Barth*, T&T Clark, Edinburgh, 2001 σελ.30

³⁷¹ Στο ίδιο, σελ.81-83

³⁷² Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. σελ.27

ίδια, καθώς το θεωρεί απρόσωπο και μη αποτελεσματικό. Η πορεία που ακολουθούν οι παγανιστές και οι μη μυστικιστές ρασιοναλιστές (non mystical rationalists), που θέλουν να γίνουν ενάρετοι αποσκοπώντας στην ενδυνάμωση της αυτοσυνείδητης βούλησης (self-conscious will), θεωρείται από τον Berulle πολύ πεζή, καθώς επιδρά στα ανώτερα συνειδησιακά στρώματα, άρα δεν εισχωρεί στο υποσυνείδητο, στην πηγή ελέγχου των δράσεών μας.³⁷³ Αντ' αυτού προκρίνει τον Χριστό ως στόχο. Παρ' όλη την καλή του θέληση, η επίδραση του Berulle στον μυστικισμό ήταν καταστροφική καθώς εξαφανίστηκε από τους κόλπους της καθολικής εκκλησίας από τα τέλη του 16^{ου} έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.³⁷⁴ Κι αυτό γιατί η μετάθεση των προσώπων του Χριστού και την Παναγίας, αντί της Θεϊκής Κεφαλής στο πρίσμα του διαλογισμού εγγυήθηκε αυτόματα την αποτροπή της ανώτερης ένωσης, αναγκάζοντας τους ακολούθους αυτής της παράδοσης να μείνουν στα κατώτερα στάδια. Ο διαλογισμός σε πρόσωπα προϋποθέτει αναλυτική σκέψη και φαντασία, ικανότητες που πρέπει να θυσιάστούν για να βιώσει κάποιος τη φώτιση. Τελικά ο Berulle έπεσε θύμα των τεχνικών του, ενώ ξεκίνησε με στόχο το θεοκεντρισμό, κατέληξε -όπως ο Loyola- πάλι στον άνθρωπο.

³⁷³ Στο ίδιο, σελ.84

³⁷⁴ Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π.σελ.85

2.2.1.THE DEVILS OF LOUDUN

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κύρια θεματική του συγκεκριμένου βιβλίου αποτελεί μια ιδιαίτερη ιστορία. Ο Urbain Grandier, ένας γοητευτικός ιερέας, που ενδίδοντας στα πάθη του αποπλανεί και αφήνει έγγυο την κόρη ενός τοπικού αξιωματούχου. Η μανιακή καταδίωξη του πατέρα της κορυφώνεται σε μια εγκληματική συνωμοσία. Οι Ουρσουλίνες του τοπικού μοναστηριού ξαφνικά δαιμονίζονται και ο Grandier θεωρείται άμεσα υπεύθυνος.³⁷⁵ Κατηγορείται, λοιπόν, για μαγεία. Το διάστημα αυτό επικρατούσε κυνήγι μαγισσών στην Ευρώπη. Το 1563, μάλιστα, η μαγεία είχε ποινή θανάτου, ειδικά αν αποδεικνυόταν εμπλοκή σε θάνατο. Το 1603 όμως, ισχύει η ίδια ποινή αν αποδειχθεί συνέργεια με το διάβολο ή διαβολικές μέθοδοι μαγείας, ακόμη και για αθώες πράξεις. Οι απόψεις ήταν διχασμένες σχετικά με την ύπαρξη της μαγείας. Μεταξύ αρκετών γνωστών φιλοσόφων που ασχολήθηκαν με το θέμα³⁷⁶ ο Huxley αναφέρει ονομαστικά τους Πλατωνιστές του Cambridge: Henry More και Ralph Cudworth στην Αγγλία του 16^{ου} -17^{ου} αιώνα.³⁷⁷

2.2.2.ΤΟ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Κατά τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, στην προ Descartes εποχή, και όσον αφορά τη διάταξη της ψυχής, η θέση που ήταν ιδιαίτερα γνωστή ήταν αυτή του Robert Burton. Παρ' ότι η σύστασή που προτείνει είναι απλή, ακολουθεί ωστόσο μια τριμερή διάκριση που αναλύει την ψυχή σε: α) φυτική (vegetal), β) αισθητική (sensitive) και γ) λογική (rational). Το φυτικό κομμάτι της χωρίζεται με τη σειρά του και λειτουργεί ως: α) altrix, β) auctrix, και γ) procreatrix.³⁷⁸ Έργο της πρώτης είναι η σίτιση, της δεύτερης η ανάπτυξη, της τρίτης η αναπαραγωγή. Όσον αφορά το αισθητικό σκέλος της ψυχής, αυτό εδράζεται στον εγκέφαλο και διαθέτει δύο κύριες λειτουργίες: α) τη σύλληψη και β) την κίνηση. Η πρώτη χωρίζεται με τη σειρά της στο εξωτερικό μονοπάτι που οδηγεί στις αισθήσεις και το εσωτερικό το οποίο περιλαμβάνει την κοινή λογική, τη φαντασία και μνήμη. Όσον αφορά την κίνηση, αυτή χωρίζεται στην: α) δύναμη της όρεξης β) τοπική κίνηση. Το τρίτο μέρος της ψυχής, το λογικό, περιλαμβάνει και αξιοποιεί

³⁷⁵ Aldous Huxley, *The Devils of Loudun*, Vintage, 2005, σελ.139

³⁷⁶ Στο ίδιο, σελ.150

³⁷⁷ Aldous Huxley, ο.π., σελ.152

³⁷⁸ Στο ίδιο, σελ.183

επίσης όλες τις λειτουργίες των προηγούμενων δύο, με προϊόντα αυτών την αντίληψη και την κατανόηση.

Με τον ερχομό του Descartes, η φιλοσοφική σκέψη συστηματοποιείται στο βαθμό που αγγίζει - με τα δεδομένα της τότε εποχής - την επιστήμη. Ο εξαγνισμός αυτός λειτουργεί καθαρτικά, αφήνει ωστόσο νοηματικά κενά όσον αφορά την ψυχοσωματική διάταξη και τη θέση του νου σε σχέση με φαινόμενα δαιμονισμού. Λειτουργίες όπως της φαντασίας, θεωρούνταν παρεξηγημένες, αν όχι ανύπαρκτες, από το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας.³⁷⁹ Η αντίληψη που έχουμε πλέον για τη σύσταση του νου και τη σχέση του με την ψυχή διαφέρει από τον καρτεσιανό και προκαρτεσιανό ορισμό της ψυχής. Πιο πριν η ψυχή ήταν αθάνατη, αδιαχώριστη, απλή. Ενώ η μετέπειτα αντίληψη θέλει το θάνατο στοιχείο ανήκει στο πνεύμα όχι στην ψυχή, μόνο αν η ψυχή ενωθεί με το πνεύμα γίνεται αθάνατη. Ο Descartes δίνει την πρωτοκαθεδρία στο νου. Υποστηρίζει ότι αυτός έχει ως ουσία του τη συνείδηση, ενώ οι προκαρτεσιανοί -όπως βλέπουμε κι από τη διάταξη του Burton- ταυτίζουν τη συνείδηση με την ουσία της λογικού μέρους της ψυχής. Για τον Descartes όμως το σώμα είναι ένα αυτορυθμιζόμενο μηχανήμα (self regulating automaton).³⁸⁰ Κρίνοντας το ως τέτοιο δεν ενδιαφέρεται για την ανάλυση των επιμέρους χαρακτηριστικών της ψυχής του. Μέσω τηλεκίνητων φαινομένων, ανακαλύπτουμε πως ανάμεσα από το Εγώ και το Φυσιολογικό Ασυνείδητο (Physiological Unconscious) υπάρχει ένα φάσμα υποσυνείδητης δραστηριότητας,³⁸¹ και ότι σε υποσυνείδητο επίπεδο οι νόες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αλλά και με την ύλη εκτός τους. Για τον Descartes ο νους διαθέτει συνείδηση και μπορεί να αλληλεπιδρά με την ύλη εντός του, αλλά όχι με την ύλη εκτός και με άλλους νόες.

Αξίζει να αναφερθεί πως το καρτεσιανό δόγμα συμφωνεί με το καθολικό, θεωρώντας τα ζώα ως άψυχα, ως κάτι εργαλειώδες για τους ανθρώπους. Είναι ενδιαφέρον το ότι ο Huxley σχολιάζει τη συγκεκριμένη καρτεσιανή τοποθέτηση. Οι Πλατωνιστές και ειδικότερα οι More και Cudworth εναντιώθηκαν στον Descartes, αν και αρχικά συμερίζονταν τις απόψεις του. *Θεός και Ψυχή* αποτελούσαν κυρίαρχες έννοιες για τους πλατωνιστές του Cambridge, αλλά και για τον Descartes αρχικά. Ο Henry More αντιλήφθηκε πως η οπτική του Descartes εστίαζε περισσότερο στο μηχανιστικό και όχι στο υπερβατικό κομμάτι της δημιουργίας του κόσμου. More και Pascal

³⁷⁹ Ο Cudworth έχει αναφερθεί εκτεταμένα στο ζήτημα.

³⁸⁰ Aldous Huxley, ο.π.,σελ.189

³⁸¹ Στο ίδιο, σελ.189

θεωρούν πως ο Descartes συμπεριέλαβε την έννοια του Θεού στη θεωρία του μόνο και μόνο ώστε να έχει μία πρώτη αρχή, την οποία στη συνέχεια θα απορρίψει.³⁸² Από τη στιγμή που ο Descartes οδηγείται στο δυϊσμό, ο More διαχωρίζει τη θέση του υποστηρίζοντας την εκτατότητα όχι μόνο τη ύλης- όπως ο πρώτος- αλλά και πνεύματος. Ωστόσο υπάρχει διαφορά στα επιμέρους χαρακτηριστικά ύλης και πνεύματος. Η πρώτη θεωρείται, φυσικά, πεπερασμένη και αδιαπέραστη, ενώ το πνεύμα ακριβώς το αντίστροφο. Παρ' όλα αυτά πνεύμα, χώρος και Θεός ταυτίζονται. Οι απόψεις του Descartes εκφυλίστηκαν το ίδιο και του More όμως –ο οποίος τον είχε κατακρίνει- με τον δεύτερο να παρρηκλίνει στη θεουργία και τον αποκρυφισμό.³⁸³ Είναι πρόδηλο πως ο Huxley αντιτίθεται στο καρτεσιανό δόγμα, όπως και ο Cudworth. Ο τελευταίος, σε πρώιμο στάδιο συμφωνούσε τις θέσεις του Descartes, άρχισε όμως να αντιτίθεται από τη στιγμή που ξεκίνησε να ερευνά την εγκυρότητα των συλλογισμών του. Από την άλλη πλευρά, ο Huxley δεν υπήρξε ποτέ υποστηρικτής ή θαυμαστής του Descartes, απ' όσο γνωρίζουμε. Ωστόσο, κάνει την αναφορά διότι η θέση του αποτελεί ορόσημο, σ' ό,τι αφορά την πορεία της σκέψης στα συγκεκριμένα φιλοσοφικά-θρησκευτικά ζητήματα. Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Cudworth χρησιμοποιεί την καρτεσιανή συλλογιστική για να δείξει την εκτροπή του αρχικού δόγματος της αληθινής φιλοσοφίας. Το τελευταίο εκφράζεται για τον Cudworth ως η Αιώνια Αμετάβλητη Ηθική (Eternal Immutable Morality) ή ως το Αληθινό Διανοητικό Σύστημα του Σύμπαντος (The true intellectual system of the Universe) ενώ για τον Huxley ως η διηνεκής φιλοσοφία (*philosophia perennis*) με ό,τι αυτή περιλαμβάνει οντολογικά και ηθικά. Σύμφωνα με τον Cudworth ο άνθρωπος είναι διφυής. Το σώμα περιέχει την ψυχή και η ψυχή κατά κάποιον τρόπο, το σώμα. Το σώμα περικλείει την ψυχή ως ένα μανδύας που το περιβάλλει ή ακόμη και ως *τάφος* –αν αρκεστούμε στην πλατωνική εκδοχή- ενώ η ψυχή κινεί το σώμα, ή ως ένας εσωτερικός πυρήνας³⁸⁴ Ο Cudworth επεκτείνεται και στην εσωτερική σύνθεση της ψυχής. Εκεί διακρίνει 'αισθητούς συλλογισμούς' (*sensitive cogitations*) από τους 'καθαρούς' συλλογισμούς. Οι 'αισθητοί συλλογισμοί' έχουν εξωτερικά κίνητρα ενώ οι καθαροί εσωτερικά. Ως εκ τούτου ο

³⁸²Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. σελ.29

³⁸³Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. σελ.31-32

³⁸⁴ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.80.Ο Cudworth κάνει αναφορά στις απόψεις του Πλωτίνου σχετικά με την σύνθεση ψυχής και σώματος.Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.89. 'Η ψυχή πρέπει να αποξενωθεί από το σώμα και να επιστρέψει εις εαυτήν. Αυτός είναι ο ηθικός της προορισμός. Για τούτο οι αρετές δεν είναι τίποτε άλλο παρά καθαρός.', Ι.Ν.Θεοδορακόπουλος, *Πλάτων Πλωτίνος Ωριγένης*, σελ.56

Cudworth υποστηρίζει τη θέση των Πλατωνιστών που θέλει τις αισθήσεις γνώστες των παθών.³⁸⁵

Για τον Huxley όμως η προσοχή εστιάζεται, όχι τόσο στη φυσιολογία της ψυχής αλλά στους τρόπους ένωσής της με το Θεό. Το Πρωταρχικό Γεγονός, το Πρωταρχικό Καθήκον (The Primordial Fact, the primordial Duty),³⁸⁶ ο Θεός ως Τριάδα, Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα, αποτελούν έννοιες που υφίστανται με διαφορετικές μορφές σε όλες τις μεγάλες θρησκείες. Ο Cudworth και ο More προσπάθησαν να προσμίξουν τη Χριστιανική και Πλατωνική Τριάδα – κάτι που θεωρήθηκε αιρετικό.³⁸⁷ Η αποκλειστική ένωση με ένα από τα τρία πρόσωπα δεν θεωρείται ολοκληρωμένη. Επιτυχής ένωση του πιστού με το Θεό είναι μόνο η τριαδική. Η γνώση του Πατέρα υπερβαίνει το δυισμό, καθώς αποτελεί ένωση με το αιώνιο. Ένωση με τον Υιό είναι η αφομοίωση της προσωπικότητας σε ένα μοντέλο ανιδιοτέλειας και αποτελεί προϋπόθεση για την ένωση με τον Πατέρα. Τέλος η ένωση με το Άγιο Πνεύμα αποτελεί ταυτόχρονα μέσο και καρπό της ατομικής υπέρβασης που οδηγεί στην ανιδιοτέλεια. Η αποκλειστική ένωση με τον Υιό θεωρείται προβληματική, καθώς το υποκείμενο διατηρεί ακόμα την προσωπικότητά του και κινδυνεύει να εγκλωβιστεί σ' αυτήν.³⁸⁸ Ενώ η αποκλειστική ένωση με το Πνεύμα, εμπεριέχει τον κίνδυνο της προσκόλλησης σε μοτίβα σκέψης αποκρυφισμού. Συμπερασματικά, βλέπουμε πως η θεϊκή ένωση εντοπίζεται σε τρία επίπεδα, με σειρά κορύφωσης: α) Άγιο Πνεύμα β) Υιός γ) Πατήρ.³⁸⁹

Ανάλογη αλλά όχι αντίστοιχη, είναι και η υπέρβαση του Εγώ. Διαθέτει τρεις οδούς: ανοδική, καθοδική και μέση. Η ανοδική είναι η πιο δύσκολη αλλά και η πιο ορθή οδός. Η καθοδική οδηγεί σε μια ζωώδη κατάσταση και συνήθως σε ψυχολογική διαταραχή. Η μέση οδηγεί σε κάτι ενδιάμεσο, όπως η ενασχόληση με την τέχνη, την πολιτική, με κάθε είδους εργασία, που λειτουργεί ως υποκατάστατο της Χάρης.³⁹⁰

Ο Pascal, αναφέρει ο Huxley, ακολουθεί πιστά το δόγμα του ντετερμινισμού, το οποίο περιορίζεται με τη νίκη των Ισουϊτών έναντι των Ιανсениστών. Μια νίκη που επιφέρει σχίσμα

³⁸⁵ Βλ. R. Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ. 81-84

³⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 89

³⁸⁷ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. 28

³⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 82. Εξ ου και η ελαττωματικότητα αυτής της απόκλισης όπως αναφέρθηκε στο *Grey Eminence* και στην περίπτωση της απομάκρυνσης του Father Benet από το δόγμα του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη.

³⁸⁹ Aldous Huxley, ο.π., σελ. 84

³⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 85 και σελ. 78-79 όπου γίνεται αναφορά στο *Atman-Brahman*, και στην εξόντωση του Εγώ (self-annihilation), συναντάται και στο *The Cloud of Unknowing*.

καθώς επιτρέπει την παραμονή ανθρώπων αμφιβόλου ηθικής στους κόλπους της εκκλησίας. Ενώ παρουσιάζεται και εξάπλωση του ντεϊσμού, της ελεύθερης σκέψης και του αθεϊσμού, υποκινούμενη από τους Ισουΐτες.³⁹¹ Αντιθέτως ο ησυχασμός και η παθητικός συλλογισμός; (passive contemplation) ήταν υπό αυστηρή κριτική, καθώς έπαιρνε τα ηνία από τον διαλεκτικό διαλογισμό (discursive meditation).³⁹²

Προσπερνώντας, λοιπόν, το δόγμα της Αρχικής Πτώσης θεωρεί πως υπάρχει δυνατότητα για ένωση με Θεϊκό Έδαφος μέσω της ‘σπίθας’ (synteresis)³⁹³ καθώς αυτή επιβιώνει της Πτώσης και αποτελεί ψήγμα της πρωταρχικής αθωότητας (primal innocence). Ο Huxley ξεφεύγει έτσι από το καλβινιστικό δόγμα της προκαθορισμένης καταδίκης, και κινείται προς τη μεριά του Cudworth σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα ανόδου. Εξυμνεί μάλιστα τη Γιουγκιανή ψυχολογία έναντι της Φροϋδικής, καθώς η πρώτη βρίσκεται πιο κοντά στην αλήθεια εφόσον ξεπερνά τα όρια υποσυνείδητου και διαπιστώνει τη σύδεσή του με την ψυχή, ενώ η δεύτερη περιπλέκεται καθώς απασχολείται με τη φύση της αμαρτίας.³⁹⁴

2.2.3.FATHER LALLEMANT-LA BONNE ARMELLE-DELEUZE

Ο Huxley, κάνει τη μετάβαση στην αφήγησή του και μας μιλάει για τον Ισουΐτη Father Louis Lallemant, και τον μαθητή του και μετέπειτα εξορκιστή στο Loudun, Father Surin,. Υπάρχει,

³⁹¹ Στο ίδιο, σελ.86

³⁹² Στο ίδιο, σελ. 87

³⁹³ Στο ίδιο σελ.104 η έννοιας της συντήρησης αναφέρεται και στο *Grey Eminence* βλ.σελ.55

³⁹⁴ Τέλος, υπάρχει η θέση, πως δίχως την επιρροή της αναγκαιότητας η ημέρα της κρίσης θεωρείται κενή νοήματος. Πως οι άνθρωποι είναι προορισμένοι να είναι κατ’ ανάγκη κακοί ή καλοί και πως η ελευθερία βούλησης υφίσταται μόνο και μόνο ως εργαλείο μεταστροφής ενός ενδεχόμενου αρνητικού αποτελέσματος κατά την Ημέρα της Κρίσης. Μία τέτοια συλλογιστική είναι ξεκάθαρα λανθασμένη σύμφωνα με τον Cudworth καθώς εγκλωβίζει τον ανθρώπινο προορισμό στο δίπολο της απόλυτης ελευθερίας ή απόλυτης αναγκαιότητας. Απεναντίας θεωρεί πως κατακριτέα είναι μια κατεξοχήν επιλογή της κακής φύσης του ανθρώπου εν γνώση του και όχι η επιλογή ηθικά ουδέτερων δράσεων. Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 83-84. Η ανάσταση για τον Cudworth συνεπάγεται και ανάσταση του σώματος, αυτή τη φορά πνευματικού και όχι υλικού. Βλ. R. Cudworth, *Sermon II (The Christian's victory over sin, the law and death)* John Jebb, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London 1830,σελ.511. Όσον αφορά τις λεπτομέρειες της ανάστασης μετά την τελική κρίση. «Το σώμα λοιπόν του αναστάντος θα είναι ένα πνευματικό μάρφωμα, το οποίο σχηματίζεται από τη δύναμη του Λόγου, που ενοικεί εις το γήινο σώμα. Κατά βάθος ο Ωριγένης, όσο και αν μοχθεί να μείνει πιστός στην εκκλησιαστική διαδασκαλία και να δεχθεί την σωματική ανάσταση, δεν το κατορθώνει, γιατί η ιδέα αυτή είναι εσωτερικά ξένη στον πλατωνικόν και νεοπλατωνικόν Ωριγένη. Τω όντι είναι εγγύτερα προς τον Πλωτίνο, ο οποίος διδάσκει ‘ανάστασιν από σώματος’ και όχι ‘μετά σώματος’». Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτων-Πλωτίνος-Ωριγένης*, ΑΘΗΝΑ, 1959,σελ.78

λοιπόν, άμεση σύνδεση και με τον ήρωα του *Grey Eminence*. Ως μαθητής στο κολέγιο του Bordeaux πρέπει να ήταν συμμαθητής με τον Urbain Grandier. Όταν βέβαια ο Father Surin κατέφθασε μετά από χρόνια για την αποστολή του στο Loudun, ο Grandier ήταν ήδη νεκρός.³⁹⁵ Στις 30 Νοεμβρίου του 1633 ένας απεσταλμένος του πρίγκηπα συνεδρίασε μαζί με τον Father Joseph, τον καρδινάλιο Richelieu και τον βασιλιά για την ανεξέλεγκτη κατάσταση δαιμονισμού στο μοναστήρι, που συνεχιζόταν παρά τον θάνατο του φαινομενικά υπαίτιου.³⁹⁶

Η μέθοδος του Father Lallemant, όπως περιγράφεται στο βιβλίο του, *La Doctrine Spirituelle du Pere Louis Lallemant*, δε συνίσταται σε κάτι νέο, αποτελεί όμως μια πιο ζωντανή προσέγγιση. Περιλαμβάνει αρχικά έναν όρκο υπακοής, και έπειτα συστηματική νέκρωση των παθών (systematic mortification) συνοδευόμενη από συνεχή αυτό-εξέταση (self examination) και φυσικά, καθημερινός διαλογισμός στα Πάθη. Για όσους είναι ικανοί, προτείνεται η παθητική προσευχή της «απλής υπόληψης» (simple regard), όπου αναμένεται η ένωση με το Θεό.³⁹⁷ Μέσω καθαρτήριων ασκήσεων, με το σώμα πεινασμένο και άπνοο, ο πιστός βρίσκεται στο κατώφλι μεταξύ συνειδητού και ασυνειδητού. Η πεινασμένη ψυχή όμως, όσων δεν επιτυγχάνουν την τελειοποίηση του πνεύματος, αναζητά άλλα πράγματα για να ευχαριστηθεί, γι' αυτό και ο Father Lallemant θεωρεί πως ένας ολοκληρωμένος τρόπος διαβίωσης πρέπει να συνδυάζει δράση και διαλογισμό.³⁹⁸

Επανέρχεται στον εξαγνισμό της ψυχής και στην καθοδήγησή της από το Άγιο Πνεύμα. Σε κάποιες περιπτώσεις θεϊκής έμπνευσης όμως, αυτό που καθοδηγεί δεν είναι το Άγιο Πνεύμα ως ένα μη-Εγώ, αλλά ένα άλλο ζωικό, απόκοσμο μη-Εγώ.³⁹⁹ Ο Lallemant αντιτίθεται στο Καλβινιστικό δόγμα του ενδότερου πνεύματος, καθώς αρκετοί ακόλουθοί του δόγματος αυτού έπεσαν σε παγίδα και ακολούθησαν τις παραισθήσεις τους. Υπάρχουν, λοιπόν, δύο τρόποι για να διακρίνει κανείς την εγκυρότητα του καθοδηγητή. Πρώτον, η ποιότητά του, αν ένα έργο μπορεί να χαρακτηριστεί κακό, σίγουρα η ποιότητά του δε μπορεί να καθαγιαστεί. Δεύτερον -και

³⁹⁵ Στο ίδιο, σελ.74,168

³⁹⁶ Στο ίδιο, σελ.88

³⁹⁷ Aldous Huxley, ο.π.,σελ.88-89 και στο *Grey Eminence* αναφέρεται το στάδι όπου η ψυχή στέκει γυμνή μπροστά στο Θεό πριν την ένωσή της.

³⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.91-93

³⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.99

συναφές με το πρώτο- το γεγονός πως η ενέργεια δε μπορεί να αντιβαίνει βασικές θέσεις της Καθολικής Πίστεως.⁴⁰⁰

Ίδια αντιμετώπιση απέναντι σε αμφισβητήσιμες πηγές έμπνευσης είχε και η σέκτα των Quakers. Όπου η έμπνευση τους προέτρεπε να κάνουν κάτι ασυνήθιστο, θεωρούσαν φρόνιμο να συμβουλευτούν πρώτα κάποιο έμπιστο πνευματικά άτομο.⁴⁰¹ Τα όρια θολώνουν σε τέτοιες περιπτώσεις και κάποιος που κατέχεται από κάποιο δαιμόνιο μπορεί, σε μια ευχάριστη εκδοχή, να κατέχεται από το Άγιο Πνεύμα. Μια τέτοια θετική μορφή κατοχής, είναι αυτή της Armelle Nicolas ή αλλιώς “la bonne Armelle”, μιας ταπεινής και καθ’ όλα ενάρετης υπηρέτριας.⁴⁰² Περιγράφει την εμπειρία της ως μια κατάσταση που δεν ενεργούσε η ίδια, αλλά ο Θεός μέσω αυτής. Από τη στιγμή που σταμάτησε να θεωρεί το νου ως προσωπικό της κτήμα σταμάτησε και να υποφέρει, καθώς όλα ήταν περιουσία του Θεού. Ζούσε πλέον, χωρίς προσωπική ευθύνη και επιδιώξεις, ακολουθώντας τη θεϊκή ροή. Περιγράφει επίσης την εσωτερική της κατάσταση, όταν το μυαλό της παρέμενε στον προθάλαμο της Πύλης του Θεού και δεν της επιτρεπόταν να μπει και να δει τις θεϊκές ενέργειες, αλλά παρ’ όλα αυτά πλήθος αγγέλων τη συντρόφευε. Αργότερα της επιτράπηκε να περάσει την Πύλη και ενώ στην αρχή το σώμα της ταράχτηκε από το βάρος του ενδότερου φωτός, μετά από κάποιο διάστημα εξοικειώθηκε.⁴⁰³ Για την αποφυγή κινδύνων, η πορεία αυτή πρέπει να γίνεται κλιμακωτά.

Σύμφωνα με τον Huxley, η κατάσταση της Armelle φανερώνει, πως κάτω από τον φαινομενικό εαυτό, υπάρχει το Καθαρό Εγώ, το Atman, το οποίο ταυτίζεται με το Θεϊκό Έδαφος όλου του Είναι. Μεταξύ του Θεϊκού Εδάφους και του συνειδητού εαυτού ενυπάρχει ο υποσυνείδητος νους. Αυτός όντας προσωπικός, αποτελεί την έδρα της αμαρτίας (the locus of original sin). Το εντυπωσιακό είναι, πως αυτό το κομμάτι είναι συνδεδεμένο με το Θεϊκό Έδαφος. Βάσει της σύνδεσης αυτής, και σε αντίθεση με το καλβινιστικό δόγμα, ο Huxley υποστηρίζει πως εγγενής δεν είναι μόνο η Αμαρτία αλλά και η Αρετή.⁴⁰⁴ Η εμπειρία της Armelle δεν είναι μοναδική, κάτι παρόμοιο είχε βιώσει και ο Father Surin. Φτάνοντας στο ίδιο σημείο, είχε γνωρίσει το προσωπικό υποσυνείδητο. Ήταν ικανός να αντιληφθεί το Θεό, χωρίς να χάσει την

⁴⁰⁰ Στο ίδιο, σελ.100

⁴⁰¹ Στο ίδιο, σελ.100

⁴⁰² Στο ίδιο, σελ.102

⁴⁰³ Aldous Huxley, ο.π.,σελ.103

⁴⁰⁴ Στο ίδιο, σελ.104

προσωπικότητά του. Ήξερε ότι ήταν ‘αίωνια συνδεδεμένος’ με το ‘Θεϊκό Έδαφος’.⁴⁰⁵ Τελικά, στην περίπτωση του η Αυθεντική Αμαρτία αφομοιώθηκε από την Αυθεντική Αρετή. Το πρόβλημα, βέβαια, με τις μυστικιστικές εμπειρίες, είναι ότι αποτελούν εκλάμψεις της λεγόμενης κοσμικής συνείδησης και ως εκ τούτου δεν μπορούν να αναπαραχθούν σε εργαστήριο και να πιστοποιηθούν. Ο Huxley αναφέρεται και στη δράση του Deleuze στο συγκεκριμένο πεδίο.⁴⁰⁶

Ο Deleuze, αναφερόμεντος στη μελέτη του πάνω στο ζωικό μαγνητισμό και την υπνοβασία, παρατηρεί πως οι υπνοβάτες διαθέτουν ένα δαυλό εσωτερικού φωτός που λειτουργεί ως πυξίδα, ως μια ‘ενδόμυχη πεποίθηση’, με παράλληλη απουσία παθών καθώς και προσωπικών στόχων. Ο Deleuze θεωρεί πως το φως αυτό είναι καθολικά εγγενές, ωστόσο κρυμμένο λόγω των παθών. Οι υπνοβάτες λειτουργούν ως απόδειξη ύπαρξης μιας άλλης δύναμης, πέραν της απλής νοημοσύνης. Στη φάση της υπνοβασίας ο εαυτός μας, υποστηρίζει, φεύγει από τη φάση του εγγενούς μανιακού (immanent maniac) και κατακλύζεται με θρησκευτικές ιδέες. Βιώνει μια τόσο δραστική αλλαγή, σα να κατευθύνεται από μια ανώτερη νοημοσύνη (superior intelligence), ωστόσο η ματαιοδοξία του δεν εξάπτεται, υπάρχει ταπεινότητα. Ως εκ τούτου εγκυροποιείται η πηγή αυτής της δύναμης, διαφορετικά η έδρα θα ήταν το Εγώ, και έκφραση αυτού η υπερηφάνεια. Εδώ όμως υπάρχει βαθύτερη συνειδητοποίηση, πέραν του Εγώ. Όσον αφορά τις θρησκευτικές ιδέες που γεμίζουν το νου, δεν πρόκειται για θρησκευτικές δοξασίες, αλλά για αυτούσια όντα ή σχέδιάσματα τα οποία ανακαλύπτει. Η επιρροή τους δεν εκφέρεται λογικά, όπως η επιχειρηματολογία της θρησκείας, αλλά βιωματικά, αξιωματικά, αυτόκλητα.⁴⁰⁷

Οι διαπιστώσεις του Deleuze επιβεβαιώνονται από τις έρευνες μιας ψυχιάτρου⁴⁰⁸ που επικεντρώνεται στην αυτόματη γραφή. Η έρευνά της έδειξε ύστερα από κάποιο χρονικό σημείο, τα κείμενα των συμμετεχόντων στο πείραμα, αναφέρονται στην ίδια θεματολογία, στο ότι το Έδαφος της ατομικής ψυχής (Ground of individual soul) ταυτίζεται με το Έδαφος όλου του Είναι (Ground of all Being). Με το πέρας της διαδικασίας οι συμμετέχοντες διαβάζουν αυτά που έγραψαν, αλλά δε γνωρίζουν γιατί αναφέρθηκαν σ’ αυτές τις θέσεις, που συνήθως έρχονται σε πλήρη ασυμφωνία με τις προσωπικές τους.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, σελ.104

⁴⁰⁶ Στο ίδιο, σελ.105

⁴⁰⁷ Aldous Huxley, ο.π.,σελ.106 Υποσημείωση του Huxley για τον Deleuze. J.F.Deleuze, Practical Instruction in Animal Magnetism. Translated by T.C. Hartshorn (New York, 1890)

⁴⁰⁸ Ο Huxley δεν αναφέρει το όνομά της.

Πολλοί πνευματιστές φτάνουν πέρα από το προσωπικό υποσυνείδητο, στην περιοχή του συλλογικού υποσυνείδητου, αλλά δεν προχωρούν σε ένωση με τον Πατέρα ή τον Υίο και καταλήγουν να επηρεάζονται από άλλες κακές οντότητες. Ο Father Lallemant και άλλοι μοναχοί ή ιερείς δεν διέτρεχαν αυτόν τον κίνδυνο, καθώς ακολουθούσαν τις μυστικιστικές θεωρίες του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη και τα κείμενα του Αγ.Ιωάννη του Σταυρού, τα οποία εμπεριέχουν ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, αυτό της ευπειθειας (docility) στο Άγιο Πνεύμα. Μετά από αυτό και πριν την ένωση, προηγείται η *Σκοτεινή Νύχτα της Ψυχής* (Dark Night of the Soul), όπου θέληση και αισθήσεις δοκιμάζονται για να βιώσουν την ειρήνη πέραν της κατανόησης.⁴⁰⁹

2.2.4.H ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ST. TERESA OF AVILA

Με αφορμή την εξιστόρηση της περίπτωσης της Armelle Nicolas, αξίζει να αναφερθούμε σε άλλη μία θυληκή εμβληματική μορφή στο χώρο του μυστικισμού, αυτή της Τερέζα της Άβιλα. Η Τερέζα της Άβιλα ήταν Ισπανίδα συγγραφέας και μοναχή που έζησε στην Άβιλα της Ισπανίας. Θεωρείται από πολλούς ως η "Αγία Τερέζα του Χριστού" και από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Όσον αφορά τις μυστικιστικές τεχνικές/στρατηγικές της Τερέζα της Άβιλα (Teresa of Avila) –όπως αυτές παρουσιάζονται στο βιβλίο της *Las Moradas*- ο Peter Tyler αναλύει στο βιβλίο του *The Return to the Mystical –Ludwig Wittgenstein, Teresa of Avila and the Christian mystical tradition*, συγκεκριμένα νοητικά σχεδιάσματα πλοήγησης, τα οποία η Teresa ονομάζει *mansions* (επαύλεις, αρχοντικά ή διαμερίσματα θα μπορούσαμε να τα ονομάσουμε σε μια πιο δόκιμη μετάφραση για να εκφράσει χωρικά το διαχωρισμό των πνευματικών καταστάσεων).⁴¹⁰

Η διάνοιά μας δεν μπορεί να συλλάβει αυτό που εμείς αναγνωρίζουμε ως αναζήτηση - είτε είναι η φύση του Θεού είτε η φύση της ψυχής -η Teresa υπονοεί ότι επιστημολογικά οι έννοιες αυτές προσιδιάζουν στην ίδια κατάσταση και κατ' αυτό τον τρόπο τις αντιλαμβάνεται και η διάνοια. Αντί όμως να παρουσιάσει μια διανοητική ή εννοιολογική έννοια της ψυχής, αντ' αυτού κάτι της

⁴⁰⁹ Aldous Huxley, ο.π.,σελ.107

⁴¹⁰ Ο Tyler παρουσιάζει τη διαρρύθμιση των πρώτων διαμερισμάτων στο ανάλογο κεφάλαιο με τίτλο «The First Mansions» Peter Tyler, *The Return to the Mystical –Ludwig Wittgenstein, Teresa of Avila and the Christian mystical tradition*, Continuum, New York, 2011, σελ.170-173 Για την Teresa of Avila και τη διαρρύθμιση των ‘mansions’ A.B. Sharpe, *Mysticism: Its true nature and value*, Sands & Company, London,1910, σελ.77 και .F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.342-354

‘παρουσιάζεται’. Η Teresa φαίνεται αρκετά ακριβής στη γλώσσα της που προσφέρει η εικόνα του Κάστρου (που συμβολίζει την ψυχή) ή παρουσιάζεται παρά νοείται, αφού όπως λέει η διάνοιά μας και η κατανόηση δεν μπορεί να κατανοήσει αυτό που παρουσιάζεται –περισσότερο το απολαμβάνει. Η διαλεκτική της συναισθηματικότητας βρίσκεται στην καρδιά αυτής της γνωσιολογίας. Η αληθινή φύση του εαυτού μας, η σχέση μας με τον Θεό και ο Θεός, περιλαμβάνονται στο όρους συναισθηματικότητας και απόλαυσης. Η Teresa παρουσιάζει μια σειρά από αλληπάλληλες μεταφορές: Το Κάστρο (η ψυχή μας) αποτελείται εξ ολοκλήρου από διαμάντι ή άλλο διαυγή κρύσταλλο –όπως τα κτίσματα που περιγράφει ο Huxley στο *Doors of Perception*- με συνεχείς χώρους δωμάτια παράλληλα με τις επαύλεις του Παραδείσου –σύμφωνα με την Teresa. Όσον αφορά τον καρπό που απολαμβάνει η ψυχή στο πρώτο διαμέρισμα είναι η αυτογνωσία αυτή δεν είναι η «κεφαλική γνώση» των ιδεών και σκέψη, αλλά περισσότερο μια «βιωματική γνώση. Ο βιωματικός προβληματισμός είναι απαραίτητο συστατικό της παρουσίας της – την «προσφορά» της. Αυτογνωσία, ταπεινοφροσύνη και απόλαυση: όλα τα συστατικά μας η στρατηγική της μη γνώσης/συναισθηματικότητας παρουσιάζονται σε αυτές τις πυκνές πρώτες σελίδες των Μοράδων (Moradas). Το τελευταίο στοιχείο της στρατηγικής της Τερέζας είναι το «μυστικό», η στρατηγική αυτή θεωρείται «μετασχηματιστική». Εδώ σημειώνει ότι η ψυχή «δεν θα μπορεί να απολαύσει» τις χάρες του Κυρίου αν υπάρχουν εμπόδια σε μας – συνήθως από την εξωτερική πρακτική ζωή, όπως για να προχωρήσει Επιπλέον, «για να μπει στη δεύτερη κατοικία», ο αναζητητής «πρέπει να εγκαταλείψει». περιττά πράγματα και επιχειρηματικές υποθέσεις» Μόνο με μεταμόρφωση τα «εξωτερικά» προσαρτήματά μας μπορούν να αλλάξουν τα «εσωτερικά». Σε συμφωνία με τους όρους του Wittgenstein –σύμφωνα με τον Tyler- μόνο με μια νέα «Μορφή Ζωής» μπορούμε να ελευθερωθούμε από το κελί στο οποίο βρισκόμαστε. Επιπλέον σύμφωνα με τον Wittgenstein -και τον Αυγουστίνo- μια εξομολόγηση είναι απαραίτητη ώστε να προκαλέσει μια επιτυχημένη «αλλαγή ζωής».

Οι επαύλεις/αρχοντικά είναι επτά στο σύνολο, η περιγραφή της Teresa όμως δεν επιτρέπει μια γραμμική ανάλυση όπως παρουσιάζεται στο Las Moradas. Κάθε κεφάλαιο παίρνει την ίδια γενική μορφή του πρώτου κεφαλαίου και ενθαρρύνει τον αναγνώστη να προχωρήσει μέσα από την αγνοία, στην αυτογνωσία και τη συναισθηματικότητα. Έτσι, μετά τις προετοιμασίες του πιστού στα τρία πρώτα αρχοντικά, το τέταρτο είναι ουσιαστικά το «αρχοντικό της μεταμόρφωσης» όπου μπορεί να συμβεί η αλλαγή. Στη συνέχεια τα τρία τελευταία αρχοντικά αναφέρονται στις συνέπειες του μετασχηματισμού με ιδιαίτερη έμφαση στη μετακίνηση από την

«αρπαγή» στα «έργα». Έτσι διαφαίνεται πώς πραγματοποιείται η μεταμόρφωση και η ένωση με τον Θεό που περιέγραψε μέσω της δράσης στον κόσμο.⁴¹¹

Ο Διάβολος στη χριστιανική θρησκεία και ειδικά στην Παλαιά Διαθήκη αναφέρεται ελάχιστα. Στην Καινή όμως, ο Διάβολος είναι ο αρχηγός των δυνάμεων του Κακού, ο Κακός, ο Πειραστής, ο Σατανάς, ο Επαναστάτης Άγγελος.⁴¹² Παρ' ότι αναφέρεται ως αρσενικό πρόσωπο το φύλο του είναι μάλλον ουδέτερο. Όσον αφορά τη δυναμική του, η χριστιανισμός δεν ακολουθεί το μανιαϊστικό μοντέλο.⁴¹³ Το χριστιανικό Κακό δεν είναι, λοιπόν, μια βασική αρχή (elemental principle) -όπως ο Ahriman- αλλά η απουσία του Καλού, ως εκ τούτου δεν υφίστάται μάχη φωτός εναντίον σκότους υπό όρους ισότητας.⁴¹⁴ Οι χριστιανοί θεολόγοι θεωρούσαν επικίνδυνο τον μανιαϊστικό δυισμό. Αν και ο Χριστιανισμός δεν ήταν ποτέ μανιαϊστικός ως προς το δόγμα, αλλά ως προς στην πράξη.⁴¹⁵

Πώς διακρίνουμε την ποιότητα της προέλευσης αμφιλεγόμενων υπερφυσικών φαινομένων, όπως αιώρηση ή η αυθόρμητη πολυγλωσσία (πύρινες γλώσσες των Αποστόλων); Καλές ή κακές οι δυνάμεις προέλευσης, το αποτέλεσμα είναι εκ πρώτης όψεως πανομοιότυπο.⁴¹⁶ Ο δαιμονισμός, βέβαια, μπορεί να είναι πιο πολύ κοσμικός παρά μεταφυσικός. Οι άνθρωποι τις περισσότερες φορές είναι απλά κυριευμένοι από σκέψεις και συναισθήματα.⁴¹⁷

Ο δαιμονισμός του Father Surin, προέρχεται από την πίστη του σε δόγματα που τον οδήγησαν στον τρόπο και την απόγνωση⁴¹⁸. Έστερα ο Θεός ήρθε ως παλίρροια, τον πλυμμήρισε και τον εξάγνισε. Ο θάνατός του ήταν γαλήνιος. Όσο για τη μεταφορά του στον Άλλο Κόσμο, ο Huxley

⁴¹¹ Peter Tyler, *The Return to the Mystical –Ludwig Wittgenstein, Teresa of Avila and the Christian mystical tradition*, Continuum, New York, 2011, Σελ.174-187 Σύμφωνα με τον Stace η St. Teresa και ο M. Eckhart αποτελούν παραδείγματα εξωστρεφών μυστικιστών (extroverted mystics) –θέση με την οποία συμφωνεί και η Evelyn Underhill. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961 Σελ.68

⁴¹² Όσον αφορά τη φύση του Διαβόλου, ενδιαφέρους είναι η τοποθέτηση του Fernando Pessoa, όπως παρουσιάζεται στο κεφάλαιο «Ουτοπία» της παρούσας διατριβής

⁴¹³ Για την προορατικότητα αλλά και τις δαιμονικές επιθέσεις των Αγίων και την περίπτωση της Γερόντισσας Μυρτιδιώτισσας . Κυπριανού Μητροπολίτου Ωρωπού και Φυλής, *Γερόντισσα Μυρτιδιώτισσα- Η Ασκήτρια της Κλεισούρας*, Ιερά Μονή Αγίου Κυπριανού, Φυλή Αττικής, 1998

⁴¹⁴ Στο ίδιο, σελ.200

⁴¹⁵ Στο ίδιο, σελ.201

⁴¹⁶ Στο ίδιο, σελ.203-204

⁴¹⁷ Στο ίδιο, σελ.275

⁴¹⁸ Aldous Huxley, ο.π., σελ.350 ενώ στις σελ.326-327 παρουσιάζεται ο τρόπος του Father Surin στην προσευχή όταν οι σκέψεις εισβάλλουν και προσπαθούν να κατακλύσουν το νου. Παρόμοιες τεχνικές διαχείρισής τους εμφανίζονται και στο *Grey Eminence*.

σχολιάζει πως ήταν «ήδη εκεί», κάνοντας μια έμμεση αναφορά στα λόγια του Boehme με στόχο να δηλώσει τη θεϊκή εντοπιότητα της συνείδησης.⁴¹⁹

Ο Huxley προβαίνει σε έναν ποιοτικό διαχωρισμό της σεξουαλικότητας.⁴²⁰ Τη μία χαρακτηρίζει ως Αθώα (σεξουαλικότητα της Εδέμ) την άλλη ως ηθικά και αισθητικά ρυπαρή (σεξουαλικότητα του υπονόμου) με ανάλογους εκπροσώπους τον D.H. Lawrence και τον Jean Genet. Με την πρώτη να απελευθερώνει και τη δεύτερη να εγκλωβίζει παρ' ότι αρχικά υπόσχεται αυτουπέρβαση. Η επιπλέον απαγόρευση που επιτάσσει η κοινωνία σε ορισμένες μορφές της επιδεινώνει την κατάσταση, ενδυναμώνοντας την επιθυμία και αναδεικνύοντας τη μορφή ως κάτι ανώτερο. Η τυφλή εκπλήρωση της σεξουαλικότητας απειλεί την κοινωνική συνοχή, ενώ η ταυτόχρονη επιβολή συγκεκριμένων κοινωνικών προτύπων έκφρασης, δημιουργεί όρια σε μια ήδη περιορισμένη μορφή -εξ ου και ο δαιμονισμός της Soeur Jeanne. Σε αυτό το πλαίσιο η σεξουαλικότητα συγκαταλέγεται μαζί με τα υπόλοιπα κοινωνικά ναρκωτικά, όπως το αλκοόλ ή τα τσιγάρα, ενώ στις ακραίες μορφές της απαγορεύεται δια παντός -όπως τα οπιούχα και παρόμοιες χημικές ουσίες. Γενικότερα χαρακτηρίζεται ως κάτι επιβλαβές ελεγχόμενο ή μη, παρ' όλα αυτά στο *Island*, ο Huxley παρουσιάζει τη σεξουαλικότητα στη μορφή που θεωρεί σωστή, σ' αυτή που είναι εμποτισμένη με αγάπη.

⁴¹⁹ Στο ίδιο, σελ.359-360

⁴²⁰ Στο ίδιο, σελ.363

3.Η ΑΙΩΝΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

3.1.1.Η ΜΕΣΗ ΟΔΟΣ-ΤΑΤ ΤΥΑΜ ΑΣΙ

Η μελέτη της Perennial Philosophy περιλαμβάνει τρεις οδούς, «πύλες» ή «πόρτες», κατά τον Huxley, που τοποθετούνται χωρικά, ανοδικά, καθοδικά, και στη μέση. Η ανοδική πύλη ασχολείται με τη μεταφυσική, η καθοδική με την πράξη και την ηθική, η μεσαία με τη σύζευξη νου και ύλης, σκέψης και δράσης, στο πεδίο της ανθρώπινης ψυχολογίας. Στην πρώτη κατατάσσονται οι διανοούμενοι, οι φιλόσοφοι και οι θεολόγοι. Στη δεύτερη, οι πρακτικοί άνθρωποι, όπως ο Guatama Buddha, που έχουν ως στόχο να λυτρώσουν την ανθρωπότητα από τη δύσκολη κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει, και θεωρούν πως είναι περιττές οι θεωρητικές αναλύσεις. Στην τρίτη, άνθρωποι όλων των εθνικοτήτων και των θρησκειών, που συνδυάζουν τις δύο πύλες: Ινδοί Yogi, Ισλαμιστές Sufi, Ευρωπαίοι Καθολικοί μυστικιστές, Quakers, αλλά και Προτεστάντες, μεταξύ αυτών προσωπικότητες όπως οι Denk, Franck, Castellio, Everard, John Smith, και William Law.⁴²¹

Στο συγκεκριμένο βιβλίο ο Huxley θα επικεντρωθεί στη διεξοδική παρουσίαση της μέσης οδού. Το ψυχολογικό σκέλος της Perennial Philosophy εδράζεται στη μεταφυσική και οδηγεί μέσω της λογικής σε έναν ιδιότυπο τρόπο ζωής και σε ένα σύστημα ηθικής. Η επιλογή της μέσης οδού είναι αρκετά λειτουργική, αφού θεμελιώνοντας ένα ισχυρό κέντρο κάποιος μπορεί να εξερευνήσει πιο ελεύθερα τις άλλες δύο οδούς. Ο Huxley εστιάζει σε ένα χαρακτηριστικό αυτής της ψυχολογίας, το πιο σημαντικό σύμφωνα με τους θιασώτες της Perennial Philosophy, και ωστόσο το λιγότερο ψυχολογικό. Όσον αφορά την τεκμηρίωσή του, αυτή είναι βασισμένη στην άμεση εμπειρία όσων εκπλήρωσαν τους όρους μιας τέτοιας γνώσης.⁴²² Είναι πιο πολύ επιστημονικό και αναφέρεται όχι τόσο στο προσωπικό Εγώ, όσο στον Αιώνιο Εαυτό, που ενυπάρχει στο βάθος και το πλήθος των πολλών εαυτών, και που είναι ταυτόσημος με το Θεϊκό Έδαφος.

⁴²¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.1

⁴²² Ο Katz αντιτίθεται στην εγκυρότητα της μυστικιστικής και θρησκευτικής εμπειρίας και αμφισβητεί τα κριτήριά τους, αντιτίθεται επίσης και στην θεώρηση της Perennial Philosophy. Βλ. Steven Katz, *Mystical and Philosophical Analysis*, edited by, New York, Oxford University Press, 1978 Σχετικά με την perennial philosophy και anti-perennial philosophy βλ. Επίσης Jonathan Scott Miller, *Mystical Experiences, Neuroscience, and the nature of reality*, A Dissertation, Submitted to the Graduate College of Bowling Green, State University in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, May 2007 σελ.28-30

Πρόκειται, λοιπόν, για τη σανσκριτική φόρμουλα, “Tat tvam asi” ή στα αγγλικά, “That art thou” και στα ελληνικά, «Εσύ είσαι». Ο Atman, ο εγγενής αιώνιος Εαυτός (immanent eternal Self), ταυτίζεται με το Brahman, την Απόλυτη Αρχή όλης της ύπαρξης (Absolute Principle of all existence).⁴²³ Η γνώση είναι ένας από τους στόχους προς τη θέωση, αλλά όχι ο απόλυτος. Η διαφύλαξη και η κατάκτηση της αρετής είναι για τον Cudworth κατά πολύ σημαντικότερη επίτευξη και απαραίτητη προϋπόθεση για την ομοίωση με το Θεό.⁴²⁴

Ο Αιώνιος Εαυτός είναι ταυτόσημος με την Απόλυτη Αρχή της ύπαρξης. Ο χαρακτήρας, λοιπόν, του κοινού εαυτού όλων μας, ο κοινός παράγοντας στην πολλαπλότητα των χαρακτήρων μας διαφορετικά, ταυτίζεται με την Απόλυτη Αρχή της ύπαρξης. Η ουσία του εαυτού μας στην πραγματική της διάσταση, στον πυρήνα της, ταυτίζεται με τη γενεσιουργό της πηγή, καθώς μόνο το υπερβατικό, το εγγενές, μπορεί να παραμείνει ανεπηρέαστο από τις αλλαγές του όντος που το περιέχει. Η οπτική της Perennial philosophy θεωρεί σημαντική την αναγνώριση του πνευματικού Εδάφους (spiritual Ground), τόσο στην ψυχή μας όσο και στον εξωτερικό κόσμο. Ο Θεός είναι ο ίδιος, εντός και εκτός του προσωπικού συνειδησιακού μας πρίσματος. Η αναγνώριση της μιας εκδοχής, δε δικαιολογεί την προσκόλληση σε αυτή και τη συνειδητή άγνοια της άλλης.

Υπάρχουν τρεις τρόποι για την επίτευξη της ταύτισης του Εκείνου με το Εσύ. Μέσω της διερεύνησης εσωτερικά, εξωτερικά ή με συνδυασμό. Ο πρώτος λειτουργεί στο πεδίο του προσωπικού Εσύ, μέσω της απονέκρωση πλευρών της προσωπικότητας, που αφορούν τη λογική, τη βούληση, τα συναισθήματα, έπειτα από την οποία αναδεικνύεται ο αληθινός Εαυτός. Ο δεύτερος λειτουργεί μετά από την εξέταση των εκτός εαυτού Εσύ και παρατηρώντας την ενότητα τους με το Θεό, μέσα από το Θεό, μεταξύ τους, και με τη δική του ύπαρξη. Στον τρίτο τρόπο εντοπίζεται η σύζευξη των δύο τρόπων, με ταυτόχρονη συνειδητοποίηση της ενότητας

⁴²³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.2

⁴²⁴ Ο ανθρώπινος νους είναι αδιαμφισβήτητα φτιαγμένος καθ’ εικόνα και ομοίωση του θεϊκού νου. Με την παραπάνω θέση σε αξιωματική ισχύ γίνεται αντιληπτό το εύρος των ανθρώπινων δυνατοτήτων του. Βέβαια η ανθρώπινη διάνοηση αδυνατεί να αντιληφθεί το πλήρες μόρφωμα της θείας δημιουργίας και τη μυστηριακή βούληση που κινητοποιεί τις ενέργειές της, μπορεί όμως να εισχωρήσει αν το θελήσει στα μύχια του σύμπαντος. Επίσης η κατοχή πληθώρας γνώσεων δεν συνάδει απόλυτα πάντα με την ευτυχία ή τη θέωση σημειώνει ο Whichcote. Η νόηση πέραν της συλλογής γνώσεων οφείλει να λειτουργεί και ως οργανώτρια και φύλακας της αρετής, καθοδηγήτρια και πολέμιος της αμαρτίας. Είναι δυστυχές το γεγονός, σύμφωνα με τον Whichcote πως μια λειτουργία όπως η νόηση που είχε ως αρχικό στόχο την αλληλοεπικοινωνία των ανθρώπων αλλά και τη σύνδεση με τον Θεό, να έχει καταντήσει τυφλό όργανο επίτευξης ακατανόητων και μοχθηρών πράξεων. B.Whichcote, *The manifestation of Christ and the deification of man* στο ,C.A. Patrides, ‘The Cambridge Platonists’, Cambridge University press, 1980, σελ.75

που προαναφέρθηκε σε έμψυχα και άψυχα Εσύ.⁴²⁵ Εν συνεχεία ο Huxley παραθέτει το χωρίο του Πλωτίνου «Το Όλον είναι παντού, το καθένα είναι όλον, και το όλον είναι το καθένα».⁴²⁶ Με την παράθεση αυτού του χωρίου υποδηλώνεται η λειτουργία του τρίτου τρόπου. Βαθύτερη κατανόηση αυτού του σχήματος προκύπτει από την ταυτόχρονη παρατήρηση εντός και εκτός εαυτού, με την επισύναψη των κοινών σημείων που υποδηλώνουν ομοιότητα στη σύνταξη- του όλου αλλά και την επιμέρους αμφοτέρων. Η ίδια αρχή ακολουθείται και στη λειτουργία της επιστήμης εν γένει, η επαγωγή των πολλαπλοτήτων σε ταυτότητες (multiplicities to identities).

Η συλλογιστική αυτή δομή εντοπίζεται και στις Upanishads, στο Bhagavad Gita καθώς και στις διδασκαλίες του Shankara κατά τον 9^ο αιώνα. Η τελευταία συμφωνεί με το Ταοϊστικό κομμάτι της Perennial Philosophy, καθώς δίνεται βαρύτητα στην παγκόσμια και εγγενή διάσταση ενός υπερβατικού πνευματικού Εδάφους όλης της ύπαρξης. Ο Ταοϊσμός και ο Mahayana Βουδισμός, σχετίζονται και σμίγουν δημιουργώντας το Zen.⁴²⁷

Υπάρχει ωστόσο μία μικρή παρέμβαση του Huxley, όσον αφορά τη διαφωνία μεταξύ Ινδουισμού και Βουδισμού. Ο Guatama Buddha δηλώνει πως οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως «Μη-Atman», αναφερόμενος στον προσωπικό και όχι παγκόσμιο Εαυτό. Ορισμένοι μελετητές αγνοούν το δόγμα Vedanta, όπου επισημαίνεται πως το Atman ταυτίζεται με τη Θεϊκή Κεφαλή (Godhead) και αντιτίθεται στο Εγώ. Υποστηρίζουν με τη σειρά τους κάτι στο οποίο αντιτίθεται ο Guatama, την αθανασία της προσωπικής ψυχής. Ο Guatama απέφευγε την ανάλυση μεταφυσικής προέκτασης τέτοιων εννοιών, θεωρώντας την τροχοπέδη για την πνευματική πρόοδο. Κατά τον Huxley, η μεταφυσική σκέψη αποτελεί αναπόφευκτη παγίδα και σε κάποιο βαθμό μάλιστα αναγκαία. Το γεγονός αυτό αντιλήφθηκαν οι Hinayana⁴²⁸ -αλλά και οι Mahayana- Βουδιστές, ενσωματώνοντας την αμφοτέροι στα συστήματα κοσμολογίας και ηθικής τους. Το σύστημα που δημιούργησαν οι πιο εξελιγμένοι Mahayana Βουδιστές είχε ως βάση έναν αυστηρό ιδεαλισμό, προσπαθούσε ωστόσο να αποβάλλει την ιδέα του Θεού. Όμως η ηθική και πνευματική τους εμπειρία ήταν πολύ εξελιγμένη ώστε να μείνουν στη φιλοσοφική θεώρηση. Οι συγγραφείς των Mahayana sutras υπό την επήρεια της άμεσης εμπειρίας, έπρεπε να εξηγήσουν

⁴²⁵ Στο ίδιο, σελ.4 Το Εκείνο σε σχέση με τη φροϋδική ψυχολογία ενδεχομένως.

⁴²⁶ “All is everywhere. Each is there All, and All is each” Στο ίδιο, σελ. 5 όπου ο Huxley παραπέμπει στον Πλωτίνο.

⁴²⁷ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.6-8

⁴²⁸ Σχετικά με την προέλευση και την εξέλιξη της βουδιστικής λογικής και ειδικά όσον αφορά το ρεύμα της Hinayana A. Berriedale Keith, *Buddhist Philosophy in India and Ceylon*, Oxford University Press, England, 1922 βλ. σελ.303-313

γιατί οι tathagata ή οι boddhishattvas⁴²⁹ διαθέτουν απέραντη φιλανθρωπία για ιδεατά όντα. Παράλληλα προέκτειναν το πλαίσιο του υποκειμενικού ιδεαλισμού για να κάνουν χώρο για τον Συμπαντικό Νου. Η προϋπόθεση, λοιπόν, για τη θέωση είναι ο καθαρός νους, εξαγνισμένος, μια αμιάστη μήτρα, γεννήτρια του Βούδα.⁴³⁰

Στο σχήμα που προκύπτει, ο Συμπαντικός Νους ταυτίζεται με την εσώτερη συνείδηση του Αιώνιου Βούδα διατηρώντας παράλληλα την ανυπαρξία ψυχής και Θεού (soullessness, godlessness).⁴³¹ Ο Νους αυτός όμως δεν είναι κενός, αλλά συνοδεύεται από μια συμπονετική καρδιά που επιζητά απελευθέρωση για όλα τα όντα, ενώ η Θεία Χάρη δίνεται σε όποιον αναλαμβάνει αυτό το έργο. Κλείνοντας αυτή τη θεώρηση, ο Huxley σχολιάζει επίσης, πως στην πλειονότητά τους τα Mahayana sutras περιέχουν τον πυρήνα της Perennial Philosophy.

3.1.2.Η ΡΙΖΑ ΤΟΥ ΔΥΙΣΜΟΥ

Στην Ινδία και στην Περσία, η μωαμεθανική σκέψη εμπλουτίστηκε με το δόγμα ενός προϋπάρχοντος και υπερβατικού Θεού. Γι' αυτό το λόγο και ο ποιητής-άγιος Kabir εκτιμάται για τη θρησκευτικότητά του από Ινδουιστές αλλά και Μουσουλμάνους. Είναι προφανής η ενότητα της πίστης που διακυρήσσει ο Kabir μέσω της φράσης του «Δες μόνο το Ένα σε όλα τα πράγματα, είναι το δεύτερο που σε οδηγεί εκτός της ορθής οδού».⁴³² Το ότι το δύο αποτελεί κακία, αντηχεί η παραπάνω ρήση. Η γένεση του καλού και του κακού, είναι κάτι που η χρήση της γλώσσας εν γένει αποκαλύπτει.

⁴²⁹ Οι όροι αναφέρονται σε μορφές πεφωτισμένων όντων. Στην πρώτη περίπτωση, οι tathagata, αφοσιώνονται στην εσωτερική τους γαλήνη και πνευματική διάσταση από το σύνολο της ύπαρξης, ενώ στη δεύτερη, οι boddhisatvas, μετεσαρκώνονται ώστε να βοηθήσουν άλλες ψυχές να δεχτούν τη φώτιση.

⁴³⁰ Στο ίδιο, σελ.9-10

⁴³¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.10

⁴³² Στο ίδιο, σελ.11 “Behold but One in all things; it is the second that leads you astray”. Προσπαθώντας γλωσσολογικά να εξηγήσει τη φύση του κακού, ο Huxley προβαίνει σε μια ετυμολογική ανάλυση, με τον ελληνικό όρο «δύο» “duo” και με την λειτουργία του όρου με θέμα “dys” (dyspersia) Λατινικά (dis-honorable), ανακαλύπτει ως κοινή ρίζα το «δύο». «Dis» στα Αγγλικά, ενώ στα Γαλλικά “bis” εξ ου και το “bevue”(σοβαρό λάθος) ή το “blunder” (σοβαρό λάθος) που έχει την ίδια σημασία με το “two sight” (δεύτερη όψη/ματιά/θέαση). Παράγωγα του “dis” αποτελούν τα “dubious”, “doubt”, ενώ η ίδια διττή σημασία εκφράζεται και στο γερμανικό “Zweifel”. Υπό αυτή την έννοια, «το να αμφιβάλλεις είναι το να είσαι με διπλή νόηση» “for to doubt is to be double –minded”, σχολιάζει ο Huxley. Στην αμερικανική αργκό ονομάζονται, όσοι είναι διστακτικοί χαρακτηρίζονται “two timers”, δηλώνοντας έτσι την διπλή νοητική εργασία που χρειάζονται για να αποφασίσουν, χάνοντας την καθαρότητα της αμεσότητας. Εν κατακλείδι, «ασυνείδητα σοφή», (unconsciously wise), κρίνει τη γλώσσα ο Huxley, που αποκαλύπτει την ιδιαίτερη φύση του αριθμού δύο, καθώς και την εκδίπλωση της δυκότητας.

Το ότι το δύο, ο δυϊσμός, ο διαχωρισμός, αποτελεί κακό δεν πρέπει να παραπλανά αγιοποιώντας τον μονισμό. Συνήθως, ένα πολιτικό καθεστώς, που προτίθεται πως κατέχει, προασπίζει και επεκτείνει το σχήμα της ενότητας, λειτουργεί απλά ως μία «αίρεση ενότητας» “cult of unity”, ως μια “ersatz”, όπως την ονομάζει ο Huxley. Ο πολιτικός αυτός μονισμός (political monism), εμφανίζεται κυρίως σε απολυταρχικά καθεστώτα που επιζητούν τρόπους νομιμοποίησης της εξουσίας τους. Τα καθεστώτα αυτά είναι ωστόσο επιτυχημένα και εφόσον μεγάλη μερίδα κόσμου καταλήγει να τα εκφράζει, συγκεντρώνουν δύναμη. Φυσικά, διαφθείρονται εύκολα, καθώς δεν υπάρχει αγνότητα στον πυρήνα τους, ενώ το ενωτικό τους στοιχείο αφορά το κοινωνικό και όχι το πνευματικό πλαίσιο. Η ρίζα του λάθους, σύμφωνα με τον Cudworth, βρίσκεται στο διχασμό της θέλησης. Η θέληση ορισμένες φορές βρίσκεται σε σύγχυση, αδυνατώντας να συμπεριλάβει όλα τα δεδομένα. Η κρίση⁴³³ διαστρεβλώνεται και στο σύντομο πέρασμα του χρόνου μπορεί να ληφθούν λανθασμένες αποφάσεις. Μόνο η θεϊκή νόηση, βούληση και κρίση είναι αλάνθαστες γιατί βρίσκονται εφοδιασμένες με τον παντεπόπτη οφθαλμό της αιωνιότητας.⁴³⁴

433

Σχετικά με την δύναμη της διαίσθησης ο Thomas Verner Moore σχολιάζει τις θέσεις του Cudworth. Ο τελευταίος θεωρεί πως η διάκριση μεταξύ μιας ηθικά κακής ή καλής πράξης επαφίεται όχι σε κάποιον εξωτερικά θεσμοθετημένο κανόνα ή κάποιον αυθαίρετο δικαστή, αλλά στην ατομική μας διαίσθηση/αίσθηση δικαιοσύνης. Η ψυχή μας δεν είναι φυσικά tabula rasa, αλλά πηγή γνώσης –βασισμένη στην πλατωνική αλλά και καρτεσιανή θεώρηση- ως εκ τούτου υφίσταται ένας εσωτερικός δείκτης εντός μας, υπεύθυνος να μας κατευθύνει στην σωστή επιλογή κάθε φορά –το ζήτημα είναι εμείς οι ίδιοι να αφουγκραστούμε τις παροτρύνσεις του. Βλ. Thomas Verner Moore, *A historical introduction to ethics*, American Book Company, New York, 1914 σελ.66-69

⁴³⁴Ο Cudworth συμφωνεί με την άποψη του Descartes, ο οποίος θεωρεί πως η βούληση έχει ρόλο κριτή, όχι η νόηση. Η θεώρηση αυτή, είναι φαινομενικά παράδοξη ειδικά αν θεωρήσουμε πως κάθε λειτουργία έχει τόσο στενό εύρος δράσης όσο προδιαθέτει η ετυμολογία της. Είναι όμως γεγονός πως η θέληση έχει τη δυνατότητα αναστοχασμού και ένεκα αυτού παρρηκλίνει από τα ρεαλιστικά δεδομένα. Υπάρχει έτσι διαστρέβλωση της κρίσης της σύμφωνα με τα σχέδια που επιζητά να εκπληρώσει. Ο Cudworth συμπεραίνει πως αν μπορούσαμε να εντείνουμε τη διάρκεια της κρίσης μας έως να περιεργαστούμε με ακρίβεια τα δεδομένα, θα καταφέραμε να μειώσουμε δραματικά τα ενδεχόμενα σφάλματος. Εκ των ανωτέρω διαφαίνεται πως η θέση του Descartes είναι ορθή, καθώς αν η νόηση ήταν ο μοναδικός κριτής τότε δε θα ήταν δυνατό να υπάρξει το ίδιον συμφέρον. Η αχιλλείος πτέρνα της ανθρώπινης νόησης όμως, σύμφωνα με τον Cudworth, είναι πως αυτά που γνωρίζουμε με απόλυτη σαφήνεια είναι στην πραγματικότητα ελάχιστα. Κάτι τέτοιο σημαίνει πως έχουμε μπροστά μας μια νόηση με περιορισμένες δυνατότητες –και ειδικότερα σε ό,τι αφορά την επιρροή που μπορεί να έχει στη βούληση και κατ'επέκταση στην κρίση. Η τελευταία αντιπαραβάλλει μάταια γνώμες, κίνητρα παντός είδους και σοφίσματα, με αποτέλεσμα τη διατρέβλωση της πραγματικότητας. Αφού λοιπόν, η νόηση είναι τελικά τόσο αδύναμη, οφείλει να υπάρχει ένας υποστηρικτικός/ ενισχυτικός παράγοντας που θα κατευθύνει ορθά την κρίση. Αυτόν, λοιπόν, τον ρόλο καλείται να καλύψει θρησκεία, σύμφωνα με τον Cudworth. Έτσι φέρνει στο προσκήνιο την πίστη, η οποία κατά τόπους ενισχύει την γνώση, ώστε να μην κλονιστεί η ηθική ακεραιότητα του εκάστοτε πιστού. Η πίστη στον Θεό ή ακόμη και σε έναν απλό ιερωμένο, αναλογεί με την πίστη στα λεγόμενα ενός επιστήμονα. Το μόνο που αλλάζει είναι το εννοιολογικό πεδίο. Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 40-41

Η σύζευξη του Εαυτού με το Εσύ, η ανάδυση του Εγώ πέρα από το πεδίο του και η ενσωμάτωσή του στο Θεό, απαρτίζουν τη θεματολογία των χριστιανικών και sufi δόγματων που παραθέτει έπειτα ο Huxley. Η θεματολογία τους αφορά τον ανθρώπινο νου και τη θεϊκή ουσία: «Πήγα από Θεό σε Θεό, μέχρι που κραύγαζαν από εμένα μέσα σε μένα, Ω Συ Εγώ» (“I went from God to God, until they cried from me in me,” O thou I” “- Bayazid of Bistun).⁴³⁵ Η ψυχή που βυθίζεται στο Θεό, παύει να είναι πλέον ψυχή, γίνεται μέρος του Θεού, γίνεται άπειρη, θα λέγαμε, παραφράζοντας τα λόγια του Eckhart, στο χωρίο που παραθέτει ο Huxley. Εξ ου και η δήλωση «Εγώ ζω, όχι όμως Εγώ, αλλά ο Χριστός εντός μου» I live, yet not I, but Christ in me”, ο Λόγος δηλαδή, επεξηγεί ο Huxley.⁴³⁶ Όλες οι πλευρές μιας προσωπικότητας, μοιάζουν με ρόλους. Δεν αποτελούν την αυθεντική ουσία του ανθρώπου, αλλά εκδοχές της, που συνήθως εξελίσσονται υπερβολικά. Ο ηθοποιός όμως είναι απείρως ανώτερος από τον ρόλο που αναπαριστά, σχολιάζει ο Huxley, θέλοντας να δηλώσει την πρωτοκαθεδρία τη θεϊκής ουσίας εντός μας.⁴³⁷ Οι Πλατωνιστές επίσης αναφέρονται συχνά στον λεγόμενο ‘σπόρο’ του Θεού. Είναι ο Θεϊός Λόγος αυτός που συλλαμβάνεται και οδηγεί στην υλική γέννηση του ιδανικού κατά τα θεία πρότυπα. Ο Χριστός είναι αυτό το υποδειγματικό ον που οφείλει ο εκάστοτε χριστιανός να ακολουθήσει πιστά.⁴³⁸

Μεταξύ των Καθολικών μυστικιστών του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα αλλά και των Quakers του 17^{ου} υφίσταται ένα θρησκευτικό χρονικό χάσμα, το οποίο περιλαμβάνει πολέμους και αναταραχές, ενώ γεφυρώνεται με τους λεγόμενους Πνευματικούς Αναμορφώτες “Spiritual Reformers”, όπως οι προαναφερθέντες Denk, Franck, Castellio, Weigel, Everard, ενώ ανάμεσα σ’ αυτούς βρίσκονται και οι Πλατωνιστές του Cambridge. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός της άμεσης και ονομαστικής αναφοράς στους Πλατωνιστές του Cambridge εκ μέρους του Huxley. Ο τελευταίος πιστοποιεί ιδιοχείρως τη γνώση της ύπαρξής τους, ωστόσο μπορεί κάποιος να ισχυριστεί πως πρόκειται για μια απλή αναφορά. Όμως αυτή κρίνεται σημαντική, καθώς έχει χαρακτήρα εύφημης μνείας, και ο συγγραφέας τους κατατάσσει μεταξύ των διανοητών που βοήθησαν στην επανόρθωση της θρησκευτικής πορείας. Πλατωνιστές, όπως ο Cudworth, αναλαμβάνουν να

⁴³⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.11 Όσον αφορά το ‘από εμένα μέσα σε εμένα’, μια πιο δόκιμη μετάφραση θα ήταν το ‘από εμένα εντός μου’, ωστόσο διατήρησα αυτή την άμεση μορφή για να συμφωνεί με την αγγλική διατύπωση, που ταυτίζει ξεκάθαρα Θεό με Θεό και Εγώ με Εγώ, αλλά και την ταύτιση στο εμείς που υποδηλώνεται με το αυτοί (που θέλει να δηλώσει την πολλαπλότητα υπό μια ενιαία στέγη).

⁴³⁶ Στο ίδιο, σελ.12

⁴³⁷ Στο ίδιο, σελ.13

⁴³⁸ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ.18-22

στοιχειοθετήσουν και να αποσαφηνίσουν την ορθή πορεία της φιλοσοφίας-θεολογίας, εν προκειμένω γίνονται με τη σειρά τους οι ίδιοι μέρος της καταλογογράφησης της Perennial Philosophy, που επιχειρεί ο Huxley. Οι Πλατωνιστές του Cambridge μπορεί να μην ονομάτησαν την αέναη και προαιώνια φιλοσοφία που ανέλαβαν να παρουσιάσουν ιστορικά, επί της ουσίας όμως πρόκειται για την ίδια. Ο κοινός πυρήνας που αναζητά μια αμετάβλητη ουσία, μια ακέραιη, και αναγκαία εκ των συνθηκών υπερβατική, θεμελίωση της ηθικής, είναι πρόδηλος και στις δύο περιπτώσεις. Η πλατωνική οντολογία και ηθική αναβιώνεται στο Cambridge, αντηχεί από την Ινδουιστική παράδοση μέχρι τον Καθολικό μυστικισμό και μορφοποιείται εννοιολογικά από τον Leibniz. Η Philosophia Perennis αποτελεί έτσι, το συνδεδετικό κρίκο που ενώνει διαχρονικά τον Huxley και τον Cudworth, σε μια κοινή προβληματική του ορθώς κοινωνικά ζην. Νεοπλατωνισμός και Cambridge υποστηρίζουν μια αιώνια συμπαντική συνδεσιμότητα μεταξύ όλων των πραγμάτων. Ο Whichcote, μάλιστα το ονομάζει 'Κλίμακα των Πλασμάτων' (Scale of Creatures), ενώ ο More θεωρεί πως έχουν έναν βαθμό διάκρισης (distinct degree) και πως ο κόσμος δομείται όπως μια μουσική κλίμακα. Σ' αυτή, η θεϊκή πρόνοια περιγράφεται ως κύκλος με άπειρα κέντρα και ανύπαρκτη περιφέρεια.⁴³⁹

3.1.3.ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΟΥ ΦΩΤΟΣ

Η μυστικιστική παράδοση διατηρείται και εξελίσσεται με Προτεστάντες και Πνευματικούς Αναμορφωτές, όπως ο George Fox.⁴⁴⁰ Το δογμά του Εσώτερου Φωτός (The dogma of Inner Light), διαμορφώθηκε ολοκληρωτικά στα γραπτά της δεύτερης γενιάς των Quakers. Το φως αυτό είναι παγκόσμιο, είναι ο Χριστός, και κατοικεί στην ανθρώπινη ψυχή- Χριστιανών και μη- όπως και οι σπόροι της αμαρτίας, σχολιάζει ο Huxley. «Η Καλοσύνη δεν χρειάζεται να εισέλθει στην ψυχή, καθώς είναι ήδη εκεί, μόνο χωρίς να είναι αντιληπτή».⁴⁴¹ Η άγνοια της ουσίας της ύπαρξής μας αιτιολογεί τη δράση μας. Η καλοσύνη, λοιπόν, είναι εγγενής και συναφής με την ουσία του Θεού, έως και ταυτόσημη, καθώς αντιλαμβανόμενοι τη θεότητα μέσα μας λειτουργούμε αυτομάτως ανάλογα.

⁴³⁹Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980 σελ. σελ.31-32

⁴⁴⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*,ο.π. σελ.13

⁴⁴¹ "Goodness needeth not to enter into the soul, for it is there already, only it is unperceived." –φράση της μυστικιστικής πραγματείας, *Theologica Germanica*.Στο ίδιο, σελ.14

Η σύνδεση είναι εμφανής και με τις εγγενείς ιδέες του Πλάτωνα, κάτι το οποίο φυσικά σημειώνει ο Huxley και συγκεκριμένα αναφέρεται στα έργα *Πολιτεία* και *Θεαίτητος*. Στην *Πολιτεία* γίνεται λόγος για το θεϊκό στοιχείο που προϋπάρχει και στον *Θεαίτητο* για την εξάσκηση της πνευματικής θρησκείας, καθώς οι ενάρετες πράξεις οδηγούν στην ομοίωση με το Θεό και τότε μόνο Τον γνωρίζουμε, όταν μπορούμε δηλαδή να προσομοιάσουμε στην ουσία Του όσο το δυνατόν περισσότερο.⁴⁴²

«Είναι προς το δρόμο για την αλήθεια, όσοι αντιλαμβάνονται το Θεό με τρόπους θεϊκούς, το Φως με Φως»⁴⁴³. Ιδού και η παραδοχή από τον Φίλωνα, ο οποίος αν και έχει εβραϊκές επιρροές, κάνει μία επανερμηνεία της Πεντατεύχου με μεταφυσικούς όρους δανεισμένους από τον Πλατωνισμό, Νεο-Πυθαγορισμό και Στωικισμό. Ο Φίλων μεταμόρφωσε τον ανθρωπομορφικό Θεό της Παλαιάς Διαθήκης σε εγγενή και υπερβατικό (immanent and transcendent), στον Απόλυτο Νου (Absolute Mind) της Perennial Philosophy.

Η δίχως όνομα Θεϊκή Σπίθα⁴⁴⁴ παρουσιάζεται στο χωρίο του Eckhart «Το ονομάζω με έναν πιο ευγενή τρόπο... είναι ελεύθερο από όλα τα ονόματα και κενό από όλες τις μορφές. Είναι ένα και απλό, όπως ο Θεός είναι ένας και απλός, και κανένας άνθρωπος δε μπορεί να το δει.»⁴⁴⁵ Ακόμα και πρωτόγονες φυλές -όπως οι Μαοί- έχουν συστήματα, υποτυπώδεις θεωρίες που παρουσιάζουν τη διάρθρωση της ανθρώπινης ψυχής. Αποτελείται, ισχυρίζονται, από τέσσερα στοιχεία: α) μια θεϊκή αιώνια αρχή που ονομάζεται “toiora” β) το Εγώ, που εξαφανίζεται μετά θάνατον γ) μία σκιά-φάντασμα, που επιζεί του θανάτου δ) ένα σώμα. Οι Ινδιάνοι Oglala ονομάζουν το θεϊκό στοιχείο “sican”, το οποίο είναι ταυτόσημο με τη θεϊκή ουσία του κόσμου το “ton”. Επίσης, στους Oglala, λοιπά στοιχεία του εαυτού ονομάζονται “nagi” και αναφέρονται στην προσωπικότητα, ενώ με τον όρο “niya” αναφέρεται στο ζωτικό κομμάτι της ψυχής. Μετά θάνατον το “sican” ενώνεται με το Θεϊκό Έδαφος, το “nagi” επιβιώνει στον κόσμο των φαντασμάτων και των ψυχικών φαινομένων, ενώ το “niya” εξαφανίζεται στο υλικό σύμπαν. Οι θέσεις αυτές των πρωτόγονων ή και σύγχρονων πρωτόγονων, δεν αποτελούν δάνειο, αλλά μια

⁴⁴² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.15

⁴⁴³ “They are on the way to truth who apprehend God by means of the divine, Light by the Light.”-Philo Στο ίδιο, σελ.15

⁴⁴⁴ Η ίδια σπίθα που αναφέρεται ως ‘συντήρησις’ και συναντάται στα *Grey Eminence* και *Devils of Loudun*, σχολιάζεται στα ανάλογα κεφάλαια της παρούσας διατριβής.

⁴⁴⁵ “I name it in a nobler fashion... it is free of all names and void of all forms. It is one and simple, as God is one and simple, and no man can in way behold it” –Eckhart. Στο ίδιο, σελ.15

υψηλότερη μορφή πολιτισμού. Ο άνθρωπος νους έχει τη δυνατότητα για το καλό και το κακό, στο μέγιστο βαθμό έκαστο.⁴⁴⁶

Ωστόσο στο φάσμα εξέλιξης της ανθρωπότητας, κάποιες σκέψεις, υποστηρίζει ο Huxley παρέμειναν αδιανόητες-ανεξερεύνητες, δεδομένου ότι δεν υποστηρίζονταν από το ανάλογο γλωσσικό πλαίσιο και δεν διέθεταν το ανάλογο σύστημα κατηγοριοποίησης. Για κάποια διαστήματα οι άνθρωποι «επέλεξαν» να μην στρέψουν την προσοχή τους σε προβλήματα τέτοιου είδους. Η μετέπειτα μεταστροφή του ενδιαφέροντός τους, οδήγησε στη συνέχεια στην ανάπτυξη των επιστημών.⁴⁴⁷

Όσο η εξέλιξη διευρύνεται, νέες σκέψεις γεννώνται και νέα συστήματα, ενώ η δυνατότητα ανθρώπινης δράσης παραμένει εφικτή για το ανώτερο ή το κατώτερο. Ωστόσο, το προαναφερθέν ζήτημα της προσοχής και τη συνείδησης δεν είναι χρονικό, όπως θα δείξει στη συνέχεια ο Huxley, δεν τίθεται ζήτημα εξέλιξης όσον αφορά την αναγνώριση του Εαυτού. Εδώ απλά αναφέρεται σε μια μεταστροφή της προσοχής και όσον αφορά την πρόοδο πρόκειται για την εξέλιξη επιστήμης της τεχνολογίας. Σαφέστατα το κοινωνικό πλαίσιο βοηθάει, οι γλωσσικές και λοιπές πολιτιστικές συνθήκες, διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν, την εστίαση στην αναζήτηση του πραγματικού εαυτού.

Η γλώσσα εφευρέθηκε για να εξηγήσει σειρές γεγονότων, δεν μπορεί ωστόσο να εξηγήσει κάποιες φορές το συνεχές, τα μαθηματικά είναι πιο ικανά στην αποτύπωση αυτών των σχέσεων. Τα περισσότερα μυστικιστικά κείμενα περιέχουν παράδοξα, υπερβολές και σε ακραίες μορφές - φαινομενικά- βλασφημία. Αποτελεί πρόβλημα σημειολογίας που παραμένει άλυτο, σύμφωνα με τον Huxley. Και αυτό γιατί οποιαδήποτε σημείωση δεν είναι εγγενώς κατασκευασμένη να υποδείξει επακριβώς την άρρητη φύση του Απόλυτου. Η γνώση είναι κατ' ανάγκη παράδοξη. Άμεση γνώση δεν διατίθεται με τη μελέτη, μόνο μέσω τη ένωσης.⁴⁴⁸

“The Father uttered one Word; that word is His son, and he utters Him for ever in everlasting silence; and in silence the soul has to hear it” –St. John of the Cross. Σύμφωνα με τον Άγ. Ιωάννη του Σταυρού, ο Πατέρας απηύθυνε τον Λόγο στη Σιωπή και τον απευθύνει αιώνια. Ασυγκράτητος λόγος είναι ηθικά κακός και πνευματικά επικίνδυνος σύμφωνα με τον Huxley.

⁴⁴⁶ Στο ίδιο, σελ.16

⁴⁴⁷ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.17

⁴⁴⁸ Στο ίδιο, σελ.34-35

Υπάρχουν τρεις κατηγορίες λόγου που θα κριθούν⁴⁴⁹ όσοι τους απευθύνουν: α) λόγοι από κακία και έλλειψη φιλανθρωπίας β) λόγοι από απληστία, αισθησιασμό, αυτό-αγάπη γ) λόγοι από ανοησία. Όσον αφορά το ρόλο της τεχνολογίας σε σχέση με το λόγο, η δυνατότητα μετάδοσης διαφημιστικών μηνυμάτων σε όλο τον κόσμο- όπως στο *Island*- δημιουργεί επιθυμίες και ανάγκες -μερικά από τα μεγαλύτερα εμπόδια στη φώτιση.

Λέξεις αδιανόητες, σκέψεις ανείπωτες, και με την ανάδειξη του νέου πλαισίου αναδύθηκε και η νέα δυναμική. Άλλος ένας σημαντικός λόγος ανάδυσης ήταν η βοήθεια της αναλυτικής σκέψης. Αυτή η νέα σκέψη, συνήθως εκφράζεται, καλλιεργείται και εξελίσσεται από ανθρώπους με αδύναμη σωματική κατασκευή, σύμφωνα με τον Huxley. Αυτούς τους σκεπτόμενους ανθρώπους,⁴⁵⁰ που δεν είναι τόσο ικανοί στο παιχνίδι της επιβίωσης, αλλά η προσφορά τους κρίνεται πολύτιμη για όλο το καλό της κοινωνίας, αναλαμβάνουν να τους συντηρήσουν οργανισμοί όπως το ερημητήριο, το μοναστήρι, η ακαδημία ή εργαστήριο. Εξ ου και η ανάγκη για πατρωνία που συναντούμε στο *Crome Yellow*, όπου νεαρός διανοούμενος Dennis, σε μια νέα τάξη πραγμάτων, θα χαθεί όντας σε μια τέτοια κατηγορία, ή χειρότερα σε μια ενδιάμεση κατάσταση.⁴⁵¹ Ο γεννημένος διανοητής, σύμφωνα με τον Huxley πρέπει να προστατευτεί από τέτοιους θεσμούς αλλιώς ή πεθαίνει νέος ή αναγκάζεται μόνος να επιβιώσει και να μεταλλαχτεί σε έναν «εξωστρεφή άνθρωπο της δράσης» (extraverted man of action).⁴⁵² Βέβαια, ως άνθρωπο δράσης θεωρούμε ότι εννοεί τον καθοδικό δρόμο της πνευματικής υπερβατικότητας, αυτόν της πράξης, δηλαδή, και του Guatama Buddha, η μεταμόρφωση παραμένει παραγωγική, και επιτελεί το σκοπό της, πιστή στον αυθεντικό προορισμό του ατόμου.

Όλα αυτά τα σχήματα, αν και διαφωτιστικά, δημιουργούν μια προβληματική για τους θιασώτες της Perennial Philosophy, αυτήν της χρονικότητας. Στις γραφές της Ινδίας όπως και στην Αριστοτελική σκέψη οι γνώσεις αυτές της «θείκης σύμπραξης» δεν οριοθετούνται χρονικά, ή

⁴⁴⁹ Για την Τελική Κρίση Ψαλμός ΜΗ'.48 12-16 Παν. Ν. Τρεμπέλα, *Το Ψαλτήριον*, Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα, 2021

⁴⁵⁰ Σχετικά με τον εσωστρεφή μυστικισμό και τη διάλυση του της ατομικότητας αλλά και την περίπτωση του Hinayana Βουδισμού –σε μυστικιστικό επίπεδο- που ενδεχομένως λειτουργεί ως εξαίρεση. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961, σελ.111-123

⁴⁵¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.18

⁴⁵² Εμφανής η συνάφεια με τα *Crome Yellow* και *Island* αλλά και με την ανθρωπολογική θεωρία του William Sheldon που περιγράφει ο Huxley *The Perennial Philosophy* και παρουσιάζεται παρακάτω στην παρούσα ενότητα.

μάλλον δεν εξαρτώνται από τη χρονικότητα. Θεωρούνται αντίθετες υπερχρόνια και δεν αποτελούν αποκαλύψεις⁴⁵³ σε κάποια στιγμή της ιστορίας, αλλά αιώνια αυθύπαρκτες.

Κι αυτό γιατί οι διανοητές της αναλυτικής σκέψης γεννήθηκαν σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ιστορίας. Υπάρχουν επίσης δύο μοτίβα σκέψης:⁴⁵⁴
α) το εξωτερικό μη φιλοσοφικό μοτίβο των πολλών β) το εσωτερικό μοτίβο -συχνά μονοθεϊστικό- με το Θεό να έχει δύναμη καλοσύνη, σοφία, για τους λίγους και μνημένους -το τρίπτυχο που αναφέρει ο Cudworth. Τύχη, σύμφωνα με τον Cudworth δεν υπάρχει, υπάρχει μόνο η Θεία Πρόνοια που επεκτείνεται σε μία κλίμακα πέραν των δυνατοτήτων αντίληψης του ανθρώπινου νου.⁴⁵⁵

Προχωρώντας το συλλογισμό του ο Huxley υποστηρίζει πως, στην περίπτωση των θεμελιωδών σκέψεων της Perennial Philosophy οι απλές λέξεις αρκούν. Επιπλέον επικρίνει την επιρροή της αναλυτικής σκέψης και αναφέρει τη σύμφωνη γνώμη των Traherne και Wordsworth, που αφορά τον εθισμό της αναλυτικής σκέψης και την απόσχιση από την άμεση εμπειρία του Θεϊκού Εδάφους. Η συνήθεια αυτή είναι καταστροφική για τη διαίσθηση του έμφυτου τρόπου σκέψης, όσον αφορά ψυχικά και πνευματικά φαινόμενα.

Παρ' όλο που επικρίνει τη μανία σχετικά με την ιστορία και τον προφητικό ουτοπισμό –ο ίδιος ο Huxley αποτελεί μέρος του. Αναφέρει μάλιστα τον T.H. Green και πως η μυστικιστική ένωση αποτελεί ένα εξελικτικό προοδευτικό βήμα, καθώς ένας ζωικός οργανισμός αποκτά συνείδηση. Ο Huxley υποστηρίζει πως, η επιφανειακή γνώση ή η συσσώρευση ικανοτήτων, δεν επιφέρει

⁴⁵³ Κατά τον Huxley πολλές θρησκείες διεκδίκησαν την πρωτοκαθεδρία, τον χαρακτηρισμό ως μοναδική και αληθινή θρησκεία, πάντα με καταστροφικό επακόλουθο. Βλ. Στο ίδιο, σελ.155

Όσον αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα αξίζει να αναφερθεί η θέση του Traditionalist, Fritjof Schuon. Υποστηρίζει πως κάθε θρησκεία που σήμερα θεωρεί τον εαυτό της ανώτερη από άλλες υιοθετεί κριτήρια για να τις υποβιβάξει και να αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία π.χ. Η χριστιανική θεωρεί ότι οι παλιές φυσικές θρησκείες δεν λειτουργούν ως καλά συστήματα διάσωσης πιστών και τις θεωρεί απαρχαιωμένες. Από την άλλη μεριά οι ισλαμιστές αποδέχονται την ύπαρξη υπόλοιπων θρησκειών- όχι όμως την αποκαλυπτική φύση τους- ενώ οι δικοί της πιστοί πρέπει να ακολουθήσουν το μονοπάτι που έχουν ήδη επιλέξει. Οι υπόλοιπες ονομάζονται θρησκείες αποκάλυψης γιατί: α) πιστεύουν σε μια συγκεκριμένη αποκάλυψη β) η οποία διαφέρει από άλλες αποκαλύψεις. Βλ. Fritjof Schuon, *The transcendent unity of religions*, Quest Books, 2005, Wheaton Illinois, σελ. xix

⁴⁵⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ. 19

⁴⁵⁵ Ο Θεός έχοντας δημιουργήσει τον κόσμο σύμφωνα με τη βούληση και τη σοφία Του και όχι βάσει τύχης. Οι άνθρωποι όμως συνηθίζουν να αποδίδουν στην τύχη πράγματα που δεν γνωρίζουν ή μπορούν να ορίσουν λόγω της πεπερασμένης νοησής τους. Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 46-50 'Ο Αριστοτέλης δεν είναι απόλυτα αιτιοκράτης... Δηλαδή υπάρχει τυχαιότητα και πέρα από την ανθρώπινη δράση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κατάφαση δεν είναι περισσότερο αληθής από την άρνηση, ούτε το αντίστροφο. Σε άλλες πάλι, η μία έχει μεγαλύτερη τάση να είναι αληθής, αλλά η άλλη μπορεί να είναι αληθής.' W.D.Ross, *Αριστοτέλης*, μτφ. Μαριλίζα Μήτσου, M.I.E.T., Αθήνα 1993

την άμεση επίγνωση της αιώνιας συνείδησης, αντιθέτως αποτελεί τροχοπέδη για την επίτευξή της.⁴⁵⁶

3.1.4.Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΘΕΙΚΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Το ερώτημα που ανακύπτει σχετίζεται με τη φύση του Εκείνου που ταυτίζεται με το Εσύ, και η απάντηση είναι το πνευματικό Απόλυτο Άφατο, υπό όρους παρεκβατικής σκέψης (discursive thought). Ο άμορφος Θεός, των Ινδών, των χριστιανών μυστικιστών και του Παράκελσου. Ο ανθρώπινος σκοπός ύπαρξης είναι η ενωτική γνώση του Θεϊκού Εδάφους. Αυτό το Απόλυτο Έδαφος διαθέτει και μια προσωπική παράμετρο, που εκφράζεται ως η δραστηριότητα του Brahman με τη μορφή του Isvara -στην Ινδουϊστική Τριάδα, αλλά και σε αγγελικές μορφές του ινδουϊστικού πάνθεου. Στο Χριστιανισμό, το άφατο φανερώνεται στην Αγία Τριάδα και έχει χαρακτηριστικά καλοσύνης, σοφίας, ελέους και αγάπης. Επίσης, σε τελικό στάδιο παρέχει ενσάρκωση σε ανθρώπινα όντα και χαρακτηριστικά του προσωπικού Θεού, ακολουθώντας τις μεταβολές, ανάλογα με το εκάστοτε σώμα και χρόνο που επιτελείται η ενσάρκωση.⁴⁵⁷

Για τους Χριστιανούς υπάρχει ex hypothesi μία και μόνο ενσάρκωση (ο Ιησούς Χριστός), ενώ για τους Ινδούς έχουν υπάρξει πολλές (ο Krishna, ο Rama κ.α). Σε σχέση με το Θεό η προσωπική ψυχή είναι πάντοτε θυληκή και παθητική. Το σύμβολο αυτό εκφράζει ψυχολογικά και μεταφυσικά την Αιώνια Αλήθεια. Στον Mahayana Βουδισμό, διδάσκονται τα ίδια μεταφυσικά δόγματα σε όρους των «Τριών Σωμάτων» του Βούδα: α)Το Απόλυτο Dharmakaya, ο Αρχέγονος Νους του Βούδα (Primordial Buddha Mind), το Καθαρό Φως του Κενού (clear Light of the Void) β)Το Sambhogakaya, ο Isvara, ο προσωπικός Θεός του Ιουδαϊσμού, του Χριστιανισμού και του Ισλάμ γ)Το Nirmanakaya, το υλικό σώμα στο οποίο ο Λόγος ενσαρκώνεται ως έμβιος ιστορικός Βούδας.⁴⁵⁸

Ο Huxley ερμηνεύει, μάλιστα, ένα σημείο του «Πάτερ Ημών», που αναδεικνύει την πιο πάνω τριμερή σύνθεση. «Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς» “Our Father who art in Heaven” Ο Θεός είναι δικός μας, στη ζωή και στη συνείδησή μας. Ο Θεός είναι Δικός μας, αλλά ταυτόχρονα είναι

⁴⁵⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.20

⁴⁵⁷ Στο ίδιο, σελ.21

⁴⁵⁸ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.22

και ο υπερβατικός και προσωπικός Πατέρας. Με το “art” δηλώνεται το εγγενές και υπερβατικό στοιχείο, ενώ το “Heaven” για να παρουσιάσει τη διάσταση τόπων θεού και πλασμάτων. Γι’ αυτό το λόγο μπορούμε να έχουμε ενωτική γνώση, πρώτα βέβαια πρέπει να εξαλειφθεί το πλασματικό Βασίλειο, προτού έρθει το Βασίλειο του Ουρανού -κάτι στο οποίο φυσικά έχει προαναφέρει ο Cudworth.⁴⁵⁹

Όταν ο Θεός αυτός λατρεύεται ή αποτελεί αντικείμενο διαλογισμού με μια μόνο από τις ανωτέρω μορφές, υπάρχει μεγάλος κίνδυνος. Η εμμονή και η προσκόλληση αποκλειστικά σε μία δημιουργεί πρόβλημα ως ένα βαθμό, ειδικά αν θεωρείται ως ο προσωπικός Θεός των θρησκευτικών δογμάτων και των νομικιστικών παραμέτρων. Επειδή όμως το Ον αυτό είναι δύσκολο να κατανοηθεί και να προσδιοριστεί μόνο κάτω απ’ αυτούς τους όρους, συνήθως οι άγνωστες βουλές Του δημιουργούν κενά. Μία τέτοιου είδους προσέγγιση βελτιώνει την επικοινωνία με το θεϊκό στοιχείο αλλά δεν διαπλάθει χαρακτήρα. Αν στον προσωπικό Θεό που είναι υπερβατικός και παντοδύναμος προστεθεί η διάσταση του «Στοργικού Πατέρα» το κράμα αλλάζει δραστικά. Η ειλικρινής λατρεία αυτού του διαφωτισμένου Θεού, εκτός από βελτίωση επικοινωνίας επιφέρει και απονέκρωση του Εγώ. Η πραγματική μεταμόρφωση, η εγγενής και υπερβατική, η υπερ-προσωπική και προσωπική, βιώνεται μόνο όταν παρουσιάζεται ο Θεός αυτούσια -όπως θεωρεί η Perennial Philosophy- και όταν οι θρησκευτικές πρακτικές προσαρμοστούν σ’ αυτό το σύστημα. Όταν ο Θεός θεωρείται αποκλειστικά εγγενής -εξ ου και ο νομικισμός (legalism)- ενώ οι εξωτερικές ασκήσεις εγκαταλείπονται και όλη η συγκέντρωση γίνεται στο εσωτερικό φως, το αποτέλεσμα είναι ο ησυχασμός και αντινομισμός, καθώς και η μερική συνειδησιακή απονέκρωση. Η τελευταία είναι άχρηστη έως επικίνδυνη, κι αυτό γιατί δεν συνοδεύεται από μεταστροφή του χαρακτήρα, κάτι το οποίο αποτελεί προϋπόθεση για μια ολοκληρωμένη και πνευματικά προσοδοφόρα μεταμόρφωση. Εφόσον αυτή επιτευχθεί, στο

⁴⁵⁹ Η πίστη είναι φρονιμότερο να δημιουργεί τα θεμέλια της με φορά αντίθετη των υψηλών επιδιώξεων που έχουμε, μόνο μια πίστη με ρίζες στη γη θα μπορέσει να ανοίξει το δρόμο για το Βασίλειο των Ουρανών. Πρέπει λοιπόν, να καταπολεμηθεί η λαγνεία που σιγοτρώνει την πίστη και την αγάπη μας για το Θεό. Σ’ αυτή την πίστη εδράζεται η συνείδηση μας για την καθαρότητα και τη δύναμή της. Η πίστη αποτελεί το μαγικό συστατικό της ψυχής που ισχυροποιεί τη δομή της ύπαρξής μας. Σχετικά με τη θεϊκή βούληση αλλά και τον τρόπο που ο Θεός ως ανώτατος και αόρατος Βασιλέας οργανώνει το Βασίλειό του και ποιά οφείλει να είναι η θέση μας σ’ αυτό. Βλ. Herbert George Wells, *God the invisible king*, Cassell and Company Ltd, 1917 σελ. 114-171

τελικό στάδιο επίγνωσης είναι δυνατό να αντιληφθεί κάποιος το Θεό ως ένα υπερ προσωπικό ον.⁴⁶⁰

Ο νους επιδρά στο σώμα με τέσσερις τρόπους: α) Υποσυνείδητα μέσω της φυσιολογικής νόησης (physiological intelligence) β) Συνειδητά μέσα από συγκεκριμένες εσκεμμένες πράξεις της βούλησης γ) Υποσυνείδητα μέσα από αντιδράσεις συναισθηματικών εκφάνσεων σε έναν φυσικό οργανισμό, χωρίς να σχετίζονται με τα όργανα που επηρεάζει δ) Συνειδητά ή υποσυνείδητα μέσα από υπερκανονικές πραγματοποιήσεις (supernormal manifestations). Εκτός σώματος η ύλη μπορεί να επηρεαστεί με δύο τρόπους α) μέσω του σώματος β) μέσω μιας υπερκανονικής (supernormal) διαδικασίας που ονομάζεται ψυχοκινητική επίδραση (pk effect). Επίσης ο νους μπορεί να κάνει συνδεθεί με άλλους νόες, άμεσα ή έμμεσα μέσω συμβολικών δράσεων λόγου και γραφής, ή υπερκανονικά μέσω νοητικής ανάγνωσης, τηλεπάθειας, και εξωαισθητικών αντιλήψεων (extra-sensory perceptions). Η δράση της φυσιολογικής διάνοησης (pshysiological intelligence) παρουσιάζεται μέσω του συνειδητού νου, από την απλή μίμηση συμπεριφορών έως τη ρύθμιση αναπνοής.⁴⁶¹

Επίσης σε φυσικές βλάβες όπου ο συνειδητός νους βιώνει ανεπιθύμητες καταστάσεις παρουσιάζονται συναισθήματα όπως φόβος, μίσος, θυμός, φθόνος. Οι αμαρτίες είναι θανάσιμες για τον δρώντα σε κυριολεκτικό επίπεδο –γι' αυτό και ο Dr.Obispo στο *After many a summer* υπενθυμίζει στον ασθενή του πως ο θυμός θα επηρεάσει την καρδιά του. Η απάντηση είναι αγάπη, για να ηρεμήσει ο πάσχων πρωτίστως και όχι για κάποιο ουτοπικό όνειρο παγκόσμιας ειρήνης και οικουμενικότητας. Κατά τον ίδιο τρόπο εξηγούνται τα φαινόμενα όπου η πίστη θεραπεύει ασθένειες.⁴⁶²

Η υπόθεση που κάνει ο Huxley σχετικά με τη δημιουργία του κόσμου είναι πως: αν το ανθρώπινο μυαλό μπορεί να επηρεάσει την ύλη εκτός του σώματός του, αλλά και εκτός αυτού, τότε ο Θεϊκός Νους, όντας εγγενής και υπερβατικός (immanent and transcendent) μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί ότι έχει τη δυνατότητα να εντυπώσει μορφές στο προϋπάρχον χάος της άμορφης μάζας, ακόμα ίσως και σε μία σκεπτόμενη ουσία. Εφόσον το σύμπαν δημιουργείται πρέπει να διακριθεί. Κατευθείαν η σκέψη μας πάει στον Descartes και όντως ο Huxley κινεί το

⁴⁶⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.23

⁴⁶¹ Στο ίδιο, σελ.26

⁴⁶² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.27

συλλογισμό του εκεί. Θεωρεί πως το σύμπαν βρίσκεται σε συνεχή αναδημιουργία.⁴⁶³ Η έννοια του χρόνου, λοιπόν, σύμφωνα με τον Descartes δημιουργεί όλη αυτήν την αλληλουχία γεγονότων, ασύνδετων ωστόσο μεταξύ τους και με την πρώτη αρχή που τα δημιούργησε αναγκασμένη να συνεχίσει να δημιουργεί ώστε να μη χαθεί η σειρά τους. Όπως το σώμα, κρίνει ο Huxley, αναδιπλάθεται συνεχώς, έτσι και στη φυσιολογική διάνοηση (physiological intelligence), υφίσταται η ίδια αναλογία σε κοσμικό επίπεδο, αφού εκεί υπάρχει ο αναδημιουργικός Λόγος, ο επονομαζόμενος Ταο. Ο Θεός παραμένει στον κόσμο μετά τη δημιουργία του, Huxley και Cudworth συμφωνούν και αντιτίθενται στον Descartes. Υποστηρίζουν την ιερότητα⁴⁶⁴ της φύσης, κάτι που σημαίνει πως πράγματα κατώτερα του ανθρώπου πρέπει να χρησιμοποιούνται αλλά με σεβασμό.

Όπως τα σώματά μας επηρεάζονται από καλά και κακά συναισθήματα, έτσι και το σύμπαν για να λειτουργήσει πρέπει να διαθέτει ηρεμία και καλή θέληση στον πυρήνα του για να μην αποδιοργανωθεί. Αν υπάρχει στο ψυχικό σύμπαν (psychic universe) κάποια άλλη συνείδηση πέραν της ανθρώπινης σκέψης που σκέφτεται με κακό τρόπο, τότε αυτή είναι υπεύθυνη για τη φαυλότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όπως τα μυαλά μας βούλονται πράξεις μέσω οργάνωσης και φυσιολογικής διάνοησης (physiological intelligence), το ίδιο και η Πρόνοια οργανώνεται από τον συνεχώς δημιουργικό Νου ο οποίος συγκροτεί το σύμπαν. Σε φυσικό επίπεδο γίνεται εσωτερικά ή κατ' εξαίρεση μέσω δώρων της Χάρης, απ' όπου προέρχονται και τα λεγόμενα θαύματα.⁴⁶⁵ Κατά τον ίδιο τρόπο ο Θεϊκός Νους επικοινωνεί με τους πεπερασμένους νόες μέσω πράξεων στον κόσμο ώστε να κατανοήσουν έμμεσα ή άμεσα με μια διαδικασία επικοινωνίας που μοιάζει με μετάδοση σκέψης. Ο Θεός αυτός μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι στο χρόνο, ως ένα βαθμό. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο χρονικός Θεός (temporal god) των Εβραίων της Παλαιά διαθήκης ή μια περιορισμένη θεότητα (limited deity) ή ως ένας αναδυόμενος Θεός που ξεκίνησε από ένα σημείο 'Α' και μεθοδικά εξελίσσεται στο 'Ω'. Το ερώτημα που προκύπτει -και παραμένει αναπάντητο, σύμφωνα με τον Huxley- είναι: Γιατί η

⁴⁶³ Στο ίδιο, σελ.28

⁴⁶⁴ Στο ίδιο, σελ.76,28

⁴⁶⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.29 Η παραίτηση της ζωής μας στο Θεό και το ενδεχόμενο αναδιαμόρφωσής της αφ' εαυτής αποτελεί ματαιότητα και ψευδαισθηση στηριζόμενη σε κίβδηλες ελπίδες που θυμίζουν όνειρο. Ο Cudworth, υπερτονίζει τη σημασία της ενεργής δράσης μας από τη στιγμή που θέτουμε ως στόχο την ένωση με το Θεό. R.Cudworth, *A Sermon preached before the House of Commons*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ.125

εξέλιξη αυτή πρέπει να οδηγεί προς βελτίωση ή επιδείνωση; Υπό αυτή την έννοια είναι αθεμελίωτη η αιωνιότητα του Θεού και μπορεί κάλλιστα να παύσει. Όσον αφορά την ψυχή, αυτή πάλι είναι δέσμια του χρόνου, αλλά ριζωμένη σε μια άχρονη συνείδηση. Κατά τον ίδιο τρόπο ο Θεός είναι γειωμένος στο χρόνο, ριζωμένος στο αιώνιο Τώρα της άμορφης Θεϊκής Κεφαλής. Η νόηση για τον Cudworth αποτελεί όπως έχει προαναφερθεί, τη λειτουργία για γνώση έναντι της αίσθησης. Ωστόσο ακόμη κι αυτή δεν μπορεί δίχως εξάσκηση και ενδυνάμωση να αποφέρει ικανοποιητικά αποτελέσματα.⁴⁶⁶ «Η στιγμή για τη σύνδεση με την αιωνιότητα είναι το ‘τώρα’. Η ηθική των Πλατωνιστών είναι αξιωματική στο βαθμό που είναι τα μαθηματικά. Το πεδίο εργασίας του καθενός είναι ο ίδιος του ο εαυτός αφού κανείς δε γεννιέται ενάρτεος και σοφός, πρέπει να κοπιάσει ώστε να γίνει. Ισχυρίζεται πως αρκεί μια φορά να αναγνωρίσει ο άνθρωπος την παρουσία και να βιώσει την ένωση με το πνεύμα Του, ώστε να αντιληφθεί πως καμία επιθυμία δεν μπορεί να έχει προτεραιότητα έναντι σε αυτή της συνύπαρξης με το Θείο στοιχείο. Είναι η «τύφλωση» από τα επίγεια πάθη που δε μας επιτρέπει να διακρίνουμε καθαρά την αλήθεια.»⁴⁶⁷

Το Είναι των πραγμάτων, εδράζεται στη Θεϊκή Κεφαλή⁴⁶⁸, ενώ το Γίγνεσθαι στο Θεό. Σύμφωνα με τον Eckhart “Godhead is above God”, η Θεϊκή Κεφαλή είναι υπεράνω του Θεού. Ο Eckhart αναφέρει επίσης τη φράση: “God is not good, I am good”, θέλοντας να δείξει πως ο άνθρωπος είναι καλός, ενώ ο Θεός είναι υπέρμετρα καλός.⁴⁶⁹ Για τους θιασώτες της Perennial Philosophy, η Θεϊκή Κεφαλή δεν είναι απλά το Απόλυτο του ακαδημαϊκής μεταφυσικής, αλλά κατά πολύ πιο τέλειο και κάτι το οποίο αξίζει δέησης και λατρείας, περισσότερο από μια πεπερασμένη ενσάρκωση (finite incarnation). Ένα Ον που για να έρθει κάποιος σε ενωτική γνώση (unitive

⁴⁶⁶ Εφόσον η αίσθηση έχει άμεση σχέση με το πάθος δεν μπορεί να θεωρηθεί πως διαθέτει την διαύγεια της διανοητικής λειτουργίας. Χάρη στη νόηση μπορούμε να αντιληφθούμε την ουσία των πραγμάτων, εφόσον πρόκειται για μια λειτουργία που βασίζεται στη συλλογή και διαλογή πληροφοριών, καταλήγοντας σε συμπεράσματα βάσει εσωτερικού αναστοχασμού. Είναι εμφανές πως ποικίλει ως προς τα χαρακτηριστικά από άνθρωπο σε άνθρωπο, εξ ου και η κατάληξη μερικών στη σοφία ή στον αντίποδά της. Η λειτουργία της νόησης ως έμφυτη στην ανθρώπινη φύση φανερώνει το πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει στο να αναγνωρίσουμε το άυλο, διαφορετικά δε θα υφίστατο –στην περίπτωση δηλαδή που η μόνη ουσία προς αναγνώριση ήταν η ύλη. βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.158

⁴⁶⁷ «Η δύναμη των μυγών; Κερδίζουν μάχες, εμποδίζουν την ψυχή μας να δράσει, τρώνε τις σάρκες μας» Μ. Πασκάλ, *Σκέψεις*, σελ.50

⁴⁶⁸ Σχετικά με την έννοια της Θεϊκής Κεφαλής βλ. Meister Eckhart, *The complete mystical works of Meister Eckhart*, translated by Maurice O’ Walshe, Herder & Herder, The Crossroad Publishing Company, New York, 2009, σελ.313,334,411

⁴⁶⁹ Η Κεφαλή ‘είναι’ “is” και το “isness” (istigkeit)- η ακριβής μετάφραση η “isness” λοιπόν περιέχει καλοσύνη, αγάπη, σοφία. Ο Huxley αναφέρεται στην έννοια του istigkeit και στο *The Doors of Perception*.

knowledge), χρειάζεται αφοσίωση και πειθαρχία πιο σκληρή από αυτή της εκκλησιαστικής εξουσίας.⁴⁷⁰

3.1.5.ΤΟ ΚΑΘΑΡΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΚΕΝΟΥ

Για τον Eckhart, η Μελανότητα (The Blackness)⁴⁷¹, είναι το «Καθαρό Ένα» “Pure One”, η ανυπαρξία “nothingness”, αυτό που στο Mahayana Βουδισμό αποκαλείται το «Καθαρό Φως του Κενού» (Clear Light of the Void). Αυτό ακριβώς περιγράφεται και στις δοξολογίες των ιερέων του θιβητιανού *Βιβλίου των Νεκρών*.⁴⁷² Το βιβλίο αναφέρει πως ο νεκρός πριν πεθάνει θα δει το Καθαρό Φως και θα το βιώσει στο στάδιο του *Bardo*, σ’ αυτό το ενδιάμεσο στάδιο η ψυχή θα κρίνει τον εαυτό της σχετικά με τη μεταθανάτια ζωή που θα έχει. Στο στάδιο του *Bardo* όλα είναι όπως ένας νεφελώδης ουρανός, ενώ κυριαρχεί άμμωμη νοημοσύνη, που μοιάζει με «διαφανές κενό» (translucent void) χωρίς περιφέρεια ή κέντρο. Ο Huxley αναφέρει πως και στις Upanishads το Απόλυτο Ένα (Absolute One) αναφέρεται ως το Υπερ-Ουσιώδες Μη-Πράγμα (Super-Essential No-Thing)⁴⁷³ ενώ και ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης μιλάει επίσης για ένα Υπερφωτεινό Σκότος (superluminous darkness).⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π.,σελ.30

⁴⁷¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.32

⁴⁷² Εκτενής η αναφορά στο συγκεκριμένο βιβλίο στο *The Doors of Perception*.

⁴⁷³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π.,σελ.33

⁴⁷⁴ Ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης, κατά τη μεσαιωνική χριστιανοσύνη είχε επαφές με τον Νεοπλατωνισμό, και κείμενα σχετικά με «Μυστικιστική Θεολογία» ‘Mystical Theology’. Αν και θεωρήθηκε αιρετικός, έδειξαν ανοχή στις διδαχές του, εφόσον όσοι τις ακολούθησαν αποτέλεσαν παραδείγματα εξαιρετικής αγιοσύνης. Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π.,σελ.33 Για τον Ψευδο-Διονύσιο την επιρροή του στο μυστικισμό, το νεοπλατωνισμό και την έννοια του *Θεϊκού Σκοταδίου* (Divine Darkness) F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.211-217 αλλά και Clarence Edwin Rolt, *Dionysius the Areopagite: On the Divine Names and the Mystical Theology*, London, Christian Classics Ethereal Library, 1920 σελ.33 Ο Pierre Soulages τοποθετείται για την υπερβατικότητα του μαύρου και δημιουργεί τον όρο *Υπερμελανό* (outrenoir) θέλοντας να δηλώσει την σχέση που έχει το Μαύρο με την απαρχή της ζωγραφικής δημιουργίας και με την ικανότητά του να φέρει ένα ιδιαίτερου ύφους φως. Pierre Soulages «Το μαύρο του φωτός» στο Fabienne Alice, *Η σαγήνη του μαύρου-Ανθολόγηση κειμένων για το μαύρο χρώμα*, μτφ. Σοφία Λεωνίδα, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα, 2014

Σελ.150-154 Ενώ ο Henri Michaux γράφει «Σκοτάδι, άντρο απ’ όπου τα πάντα μπορούν ν’ αναδυθούν, όπου όλα πρέπει να τα γυρέψεις» και « Στο σκοτάδι βρίσκεται αυτό που είναι σημαντικό να γνωρίζουμε, και μέσα στη νύχτα διαμορφώθηκε η ανθρωπότητα στις απαρχές της, κι εκεί πάλι έζησε τη μέση ηλικία της.»Σημαντικό να αναφερθεί πως ο Michaux πειραματίστηκε με την μεσκαλίνη, όπως ο Huxley. Henri Michaux , «Το μαύρο μας επαναφέρει στο θεμελιώδες, στην καταγωγή» στο Fabienne Alice, *Η σαγήνη του μαύρου-Ανθολόγηση κειμένων για το μαύρο χρώμα*, μτφ. Σοφία Λεωνίδα, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα, 2014,σελ.155-157

Η λέξη “personality”⁴⁷⁵ προέρχεται από τα λατινικά και χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει την υψηλότερη μορφή πραγματικότητας με την οποία μπορούμε να ταυτιστούμε. Κάτι τέτοιο είναι ωστόσο ψευδές, εφόσον εθελουφλούμε μπροστά στη θεϊκή ουσία. Ο Huxley προτείνει να αντικατασταθεί η λέξη με το τευτονικό συνώνυμο της, το “selfness”. Η χρήση αυτής τη λέξης μπορεί να οδηγήσει το Εγώ στη μεταμόρφωση και στην ταύτιση με τον Εαυτό. Η προσκόλληση στη θέση πως η προσωπικότητα είναι μια ξεχωριστή ύπαρξη ενός ξεχωριστού εαυτού, αποτελεί το Προπατορικό Αμάρτημα, σύμφωνα με τους θιασώτες της Perennial Philosophy. Πρόβλημα υπάρχει επίσης και με τη χρήση της λέξης “person” για να καλύψει την περιγραφή και ουσία της Αγίας Τριάδας, καθώς τα φερόμενα πρόσωπα της Τριάδας δεν έχουν καμία σχέση με σάρκα, αίμα ή πρόσωπα ανθρώπων -και πόσο άτοπο να χρησιμοποιηθεί για το Άγιο Πνεύμα. Η εξήγηση ωστόσο για αυτή την προσωποποίηση της Τριάδας είναι απλή και έγκειται στην προσκόλληση του ανθρώπου στην προσωπικότητα, και στην αγάπη του για αυτήν.

Η λύση, βέβαια, είναι η καταστροφή του Εγώ, αλλά πέρα από την προσπάθεια που είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση αυτού του έργου, απαραίτητη θεωρεί την απόδοση Χάρης από τον Θεό ο συγγραφέας του *The Cloud of Unknowing* -στο χωρίο που παραθέτει ο Huxley- και συμπίπτει με τη θέση του Cudworth όσον αφορά την επίδοση της Θεϊας Χάρης. Ωστόσο πρέπει να υπάρχει θεμέλιο για να δεχθεί κάποιος τη Χάρη και αυτό είναι η βίωση της Τέλειας Λύπης (Perfect Sorrow), μιας λύπης τόσο απόλυτη για τη φύση της αμαρτίας, που καθαρίζει την ψυχή και τη γεμίζει με ιερή επιθυμία (holy desire).⁴⁷⁶

Ποιά είναι, λοιπόν, η σύσταση της personality ή selfness πιο δόκιμα; Ο Huxley υποστηρίζει πως μια καλή απάντηση μπορεί να δοθεί από τον Hume, με τον τελευταίο να θεωρεί την ανθρωπότητα ένα συμπλήρωμα διαφορετικών αντιλήψεων σε συνεχή κίνηση και αναδιάταξη.⁴⁷⁷ Αρκετά όμοια είναι η απάντηση που δίνουν οι Βουδιστές, όπου το *anatta* είναι η άρνηση της ύπαρξης μιας μόνιμης ψυχής πέραν του φάσματος της εμπειρίας. Οι Βουδιστές σύμφωνα με τον Huxley, δίνουν πολύ λεπτομερείς εξηγήσεις για τα συμπλήρωμα, ωστόσο δεν δίνουν απαντήσεις σχετικά με τη δημιουργία τους. Ο Huxley διερωτάται για το αν η ανθρώπινη φύση είναι διφυής - ψυχική και φυσική- ή όλον. Οι θιασώτες της Perennial philosophy θεωρούν πως ο άνθρωπος

⁴⁷⁵ Σχετικά με την έννοια της persona βλ.σελ.35-60 Clement C.J. Webb, *God and personality*, George Allen & Unwin Ltd., London,1920

⁴⁷⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.37

⁴⁷⁷ Στο ίδιο, σελ.38

αποτελείται από σώμα, ψυχή και πνεύμα. Η προσωπικότητα είναι προϊόν των δύο πρώτων στοιχείων, όσον αφορά το τρίτο είναι σχεδόν πανομοιότυπο με το Θεϊκό Πνεύμα που είναι το Έδαφος όλου του Όντος.

«Γεμάτη με το Θεό, αν το επιθυμεί», είναι τα λόγια του Father Berulle, αναφερόμενος στη βούληση και στην ελευθερία που τη χαρακτηρίζει⁴⁷⁸. Η βούληση, σύμφωνα με τον Huxley, είναι ελεύθερη να ταυτοποιηθεί με οτιδήποτε, ακόμη και με την ουσία της υπερβατικής Θεϊκής Κεφαλής. Η εαυτότητα (selfness) συνήθως ταυτίζεται με αντικείμενα, πάθη, αισθήσεις, ή κάποιο 'ξεχωριστό αντικείμενο'.⁴⁷⁹

Υπάρχουν, λοιπόν, περιπτώσεις όπου η πρωτοκαθεδρία της προσωπικότητας καταλύεται. Το φαινόμενο της στρατιωτικής ασυλλογισίας (military mindlessness), αναφέρεται σε περιστατικά όπου στρατιώτες με ετερόκλητα χαρακτηριστικά, λειτουργούν άψογα, σε επικίνδυνες αποστολές χωρίς περισπασμούς, αλλά με διαύγεια. Εκεί διαφαίνεται πως ενεργεί κάτι περισσότερο από το προσωπικό Εγώ, μια εσωτερική δύναμη.⁴⁸⁰ Συμβαίνει σε περιόδους κρίσης οι άνθρωποι να ξεχνούν την προσωπικότητά τους προσωρινά και λειτουργούν με βάση τις συνθήκες υψηλών αναγκών. Παράδοξο μιν, αλλά στην κανονική ζωή δεν θα συνέβαινε αυτό το διαφωτιστικό περιστατικό. Η μέθοδος του Θεού, κατά τον Huxley, είναι να αποσπά την προσοχή του μυαλού από τους περισπάσμούς που έχουμε ώστε να γίνει απονέκρωση (mortification) του Εγώ.

Στο χωρίο του St.Francois de Sale που παραθέτει ο Huxley, περιγράφεται πως ο Θεός απαιτεί μια πιστή εκπλήρωση της πιο απλής εντολής, παρά την πιο εμπνευσμένη στάση σε πράγματα για τα οποία δεν είμαστε φτιαγμένοι. Μία ενδιαφέρουσα δήλωση, που περιέχει ωστόσο μια δόση ντετερμινισμού. Ο άγιος, κατά τον Huxley, γνωρίζει πως κάθε στιγμή εμπεριέχει μία απόφαση που μας οδηγεί σε πνευματικό σκοτάδι ή φως. Ο Cudworth τάσσεται υπέρ της ύπαρξης της ελεύθερης βούλησης, όμως διαφωνεί με μία πεσιμιστική προοπτική, αυτή της αέναης κρίσης, και θεωρεί πως κάθε στιγμή φέρει ελευθερία αλλά όχι κρίση.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ Στο ίδιοσελ.39

⁴⁷⁹ Στο ίδιο, σελ.40

⁴⁸⁰ Στο ίδιο, σελ.41

⁴⁸¹ Στο ίδιο, σελ.43 Σχετικά με το μονοπάτι του Αγίου και του μυστικιστή τα οποία αρκετές φορές διασταυρώνονται βλ.επίσης Holden E. Sampson, *The True mystic*, William Rider & Son Limited, London, 1914, σελ.79-82

Αυτό που είμαστε, κατά τον Huxley, είναι σε τελική ανάλυση αυτό που πιστεύουμε πως η Φύση των πραγμάτων είναι. Η πνευματική εκπαίδευση όμως οδηγεί στην υπέρβαση της προσωπικότητας, γι' αυτό και οι άγιοι φτάνουν στο σημείο να αγαπήσουν τους εχθρούς τους, ενώ οι Βουδιστές δεν αναγνωρίζουν καν εχθρούς. Αν κι οι άγιοι προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα, ο Huxley θεωρεί πως αποτελούν μέλη ενός κοινού πνευματικού πυρήνα.⁴⁸²

Στην παράθεση χωρίου του Benet of Canfield, ο Huxley αναφέρεται στην εικονογράφηση που περιέχεται στο βιβλίο του, *The Rule of Perfection*.⁴⁸³ Απεικονίζει τη θεϊκή βούληση σε μορφή ήλιου, με τρεις δακτυλίους. Στον πρώτο εξωτερικό απεικονίζεται η ενεργή ζωή, στον δεύτερο η ζωή του συλλογισμού, στον τρίτο η ζωή της υπερεξοχότητας (supereminence). Στον πρώτο απεικονίζει εργαλεία γύρω του, ενώ στο δεύτερο το πλαίσιο είναι κενό. Τα εργαλεία βρίσκονται μεταξύ σκιάς και φωτός, αποτελώντας αναφορά στη διττή φύση ενός πρακτικού έργου. Το φως φέγγει ελάχιστα στον πρώτο δακτύλιο, περισσότερο στον δεύτερο, ενώ στον τρίτο φέγγει περίλαμπρα. Αντίστοιχα τα αντικείμενα στον πρώτο φαίνονται καθαρά, στο δεύτερο λιγότερο, στον τρίτο ακόμη λιγότερο. Αυτή η διάρθρωση επιδεικνύει, πως η ψυχή στον πρώτο δακτύλιο συλλογίζεται τον εαυτό της, στον δεύτερο λιγότερο τον εαυτό της και περισσότερο το Θεό, ενώ στον τρίτο μόνο το Θεό, καθώς τα προσωπικά στοιχεία έχουν απορροφηθεί στην ουσιώδη βούληση του Θεού.

Οι άγιοι ταυτοποιούνται με το Θεό και όχι με την προσωπικότητα, και αφού έχουν κάνει κάθαρση της προσωπικότητάς τους λειτουργούν ως κανάλι της Θείας Χάρης. Το έργο του Ιησού διεκπεραιώθηκε μέσα από τη δράση του αιώνιου Λόγου, γι' αυτό και είναι απαράδεκτο, ισχυρίζεται ο Huxley, να τον λατρεύουν ως προσωπικότητα και όχι ως Λόγο. Ο Ιησούς, κατά τον Huxley, ανήκει στο τρίτο ή μάλλον δεύτερο στάδιο, καθώς διατηρεί στοιχεία ευατότητας (selfness), αλλά λιγότερο επιβλαβή. Ωστόσο δε μπορούμε να γνωρίζουμε με βεβαιότητα την εγκυρότητα των λεγομένων του και αν τα σχημάτισε μέσω της προσωπικότητας σε ένα βαθμό.⁴⁸⁴ Συνεπώς η βιογραφία, ή γενικά η προσωπικότητα ενός αγίου έχει ενδιαφέρον μόνο ως προς τα χαρακτηριστικά που έχουν καθαρθεί ώστε το Εγώ να μετατραπεί σε Μη-Εγώ. Τέλος, όσον αφορά το δόγμα της ενσάρκωσης του Θεού σε ανθρώπινη μορφή, είναι κάτι που εμφανίζεται

⁴⁸² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.44-45 Σε συνδυασμό με τα λεγόμενα περί νόησης και της προβληματικής του 'δύο' που αναφέρει ο Huxley στην αρχή του βιβλίου του, οι άγιοι δεν έχουν δυαδική νόηση (double minded), αλλά μοναδική (single minded), σε αντίθεση με την πορεία που ακολουθεί η θρησκεία.

⁴⁸³ Στο ίδιο, σελ.47 Ο Huxley την έχει παρουσιάσει ήδη στο *Grey Eminence* την αναφέρουμε εδώ ξανά εν συντομία.

⁴⁸⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, σελ.48

στον Ινδουισμό, Mahayana Βουδισμό, Χριστιανισμό, Μωαμεθανισμό και Sufi -όλα τα θρησκευτικά ρεύματα που υποστηρίζει η Perennial Philosophy.⁴⁸⁵ Ο Krishna, ο Βούδας, ο Χριστός, αποτελούν ενσαρκώσεις (Avatar) του Λόγου, μορφές υψηλά φωτισμένων (Tathagata), και ανάλογα με τη θρησκεία κάποιους δέχονται ότι υπάρχουν πολλές, ενώ άλλες όπως ο Χριστιανισμός, μόνο μία. Το πέρασμα του Λόγου από την αιωνιότητα στο φάσμα του χρόνου έχει επικουρικό σκοπό, την καθοδήγηση των σωμάτων που έχουν ως αποστολή την εκπλήρωση της αντίστροφης διαδρομής. Ο Λόγος περνάει από την αιωνιότητα στο χρόνο για να βοηθήσει τα όντα που αποκτούν σώμα να περάσουν από το χρόνο στην αιωνιότητα.⁴⁸⁶ Για τους Βουδιστές Mahayana ο κύκλος του χρόνου επαναλαμβάνεται έως ότου κάθε νοήμον ον απ' όλους τους κόσμους μεταβεί από τον χρόνο στην Αυτότητα (suchness).⁴⁸⁷

Η Δύση είναι δέσμια της ιστορικότητας, του χρόνου, και δεν φαίνεται να προσεγγίζει την αιωνιότητα. Ωστόσο υπάρχουν, ως ακτίδα φωτός, αρκετοί χριστινοί μυστικιστές, όπως οι Eckhart, Tauler, Ruysbroeck, Boehme, William Law, και η σέκτα των Quakers. Από τα γραπτά τους μπορεί να σχηματιστεί μια πνευματική εικόνα της Χριστιανοσύνης. Ωστόσο η δύναμη των μυστικιστών δεν ήταν αρκετή ώστε να αποτάξει η Δύση το ζυγό της ιστοριολατρίας και η Χριστιανοσύνη κατέληξε να έχει μια ειδωλολατρική προσέγγιση.⁴⁸⁸

Τέλος, τίθεται το ερώτημα για το αν μπορεί υπάρξει συμφιλίωση ανάμεσα στο μυστικισμό και τη Χριστιανοσύνη. Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεστάντες βλέπουν το ζήτημα εντελώς τυπολατρικά. Στο χωρίο της *Theologica Germanica*,⁴⁸⁹ που παραθέτει ο Huxley, αναφέρεται πως κάποιος που επιθυμεί να γνωρίσει το Θεό πρέπει να περάσει πρώτα το δρόμο του Χριστού. Ο Huxley καταλήγει πως πρέπει να υπάρχει μίμηση του Υιού πριν υπάρξει ταυτοποίηση με τον Πατέρα. Οι ανωτέρω δογματικές κάστες, μεταφράζουν αυτή τη δράση ως θεοποίηση (deification), αρνούνται όμως την όποια σχέση ουσίας μεταξύ πνευματικής πραγματικότητας και ανθρώπινου πνεύματος, μία σχέση θεμελιώδης για τον Huxley.⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ Στο ίδιο, σελ.49

⁴⁸⁶ Στο ίδιο, σελ.50

⁴⁸⁷ Στο ίδιο, σελ.53

⁴⁸⁸ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.52

⁴⁸⁹ Για τον ανώνυμο -με το απλό προσωνύμιο Frankfurter- συγγραφέα της περιφημης μυστικιστικής πραγματείας *Theologica Germania*. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.295-298

⁴⁹⁰ Στο ίδιο, σελ.55

Η μίμηση του θεϊκού βίου, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της χριστιανικής θρησκείας -μία μεθοδική προσέγγιση που οι Πλατωνιστές ακολουθούν έμπρακτα. Η θέση τους σχετικά με τη λειτουργία της λογικής αξιοποιήθηκε μετέπειτα από τους Locke και Toland. Ο Whichcote υπερτονίζει την εργαλειακή χρήση του μυστηρίου, η οποία στοχεύει στην ένωση του λόγου και πνεύματος.⁴⁹¹ «Σε συμφωνία μάλιστα με τον Huxley αποτρέπει την εξιδανίκευση και θεοποίηση του μυστηρίου. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα διαφορετικό είδος μυστικισμού, που είναι πιο κοντά σ' αυτόν του Λούθηρου.»⁴⁹² Φυσικά ο μυστικισμός των πλατωνιστών του Cambridge και του Cudworth προσιδιάζει πιο πολύ σε αυτόν του Πλωτίνου. Ο τελευταίος όμως κλίνει προς ένα είδος ακραίου εσωτερισμού, που εκφράζεται μέσα από την κοινωνική απομόνωση, κάτι που για τους Πλατωνιστές δεν είναι ιδιαίτερα αποδεκτό. Η γνώση που παρέχει ο μυστικισμός ή ο εσωτερισμός αξιοποιείται σωστά μόνο όταν οδηγεί μέσω της ανάλογης πράξης στη θέωση.⁴⁹³ «Η θέωση πάλι, ως έννοια και η χρήση της από τους Πλατωνιστές του Cambridge πηγάζει από τη μελέτη των αρχαίων Ελλήνων.»⁴⁹⁴ Σύμφωνα με τον Henry More, η θέωση μπορεί να επιτευχθεί νοητικά. Θεωρεί πως ο άνθρωπος ενεργώντας ως το 'κερί του Θεού' μπορεί να φτάσει σ' αυτή. «Χαρακτηριστικά την ονομάζει 'Divine Sagacity'. Η νοητική αυτή 'επέκταση' έχει ως κέντρο την ηθική άσκηση, την κατάκτηση των ανώτερων ηθικών αρχών.»⁴⁹⁵

Στη Vedanta και Mahayana Βουδισμό, καθώς και στο δόγμα των Sufi, πνεύμα και Πνεύμα, όπως προαναφέρθηκε, έχουν την ίδια ουσία. Το Atman είναι το Brahman, 'That art Thou'. Υπό αυτό το πρίσμα, κάθε άνθρωπος μπορεί να γίνει Avatar του Θεού, πέρα από τις προσπάθειες του όμως υπάρχει και η βοήθεια της, απαραίτητης για το έργο, Θείας Χάρης. Με το που κάποιος γίνει φωτισμένος ο στόχος είναι να βοηθήσει και άλλους να γνωρίσουν τον εαυτό τους, αργά ή γρήγορα, σχολιάζει ο Huxley, όλοι πρέπει να ολοκληρώσουν αυτό το έργο.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980, σελ.16-17

⁴⁹² C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980 σελ. σελ.17-18

⁴⁹³ C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980 σελ. σελ.14

⁴⁹⁴ C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980,σελ.17-18

⁴⁹⁵ C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980, σελ. σελ.18

⁴⁹⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*,ο.π., σελ.56

3.1.6. DHYANA ΚΑΙ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Γίνεται και πάλι αναφορά στον τρίτο τρόπο επαφής με την απόλυτη πραγματικότητα -οι άλλοι δύο είναι: μέσω του κόσμου και μέσω της ψυχής. Ο τρίτος είναι η σύζευξη και των δύο, ο καλύτερος αλλά και ο δυσκολότερος, γράφει ο Huxley.⁴⁹⁷ Και σύμφωνα με το χωρίο του Eckhart «Όταν κάποιος αναγνωρίσει το Όλον στο Όλον, η αντίληψή του ξεπερνά την απλή κατανόηση.» “When a man sees All in all, then a man stands beyond mere understanding”.⁴⁹⁸ Ενώ στο χωρίο του Thomas Traherne, αναφέρεται πως ο Θεός ζει σε όλο τον κόσμο όλους τους αιώνες και πρέπει να τον συνειδητοποιήσουμε. Ο κόσμος διαθέτει αυτοαντίληψη. Είναι ο καθρέφτης της άπειρης ομορφιάς, ο ναός της μεγαλειότητας, ο Παράδεισος του Θεού.⁴⁹⁹

Στον Βουδισμό υπάρχουν τέσσερα είδη πνευματικής πειθαρχίας (Dhyana): α) η Dhyana των ανόητων β) η Dhyana που αφοσιώνεται στην εξέταση του νοήματος γ) η Dhyana που έχει ως αντικείμενό της την Αυτότητα δ) η Dhyana των Tathagatas (Buddhas). Το πρώτο είδος εξασκούν οι ερημίτες yogis που κάνουν διαλογισμό και παραμελούν το σώμα, το θεωρούν υποδεέστερο, και προσπαθούν επίσης να φτάσουν στο στάδιο που δεν υπάρχουν σκέψεις. Γι’ αυτούς το Εγώ δεν υπάρχει. Το δεύτερο είδος εξασκείται από αυτούς που βλέπουν τα πράγματα δίχως το Εγώ (egolessness), την ατομικότητα ή τη γενικότητα, πέρα από τη διαφορά διχασμού και προσώπου. Πέρα από τη διάσταση και μεταξύ αυτών παρατηρούν τα χαρακτηριστικά της φύσης του Βούδα (Bodhisattvahood). Το τρίτο είδος έχει ως αντικείμενο, την αναγνώριση των δύο μορφών μη εγωιστικότητας, οι οποίες είναι φαντασιώσεις, δεν υπάρχει, δηλαδή, διάκριση όσον αφορά την πραγματικότητα της Αυτότητας (Suchness). Το τέταρτο είδος, η Dhyana του Tathagata, υφίσταται όταν ο yogi βιώνει το στάδιο της ‘τριπλής γαλήνης’ και αφοσιώνεται σε έργα για το καλό της ανθρωπότητας.⁵⁰⁰

Στο χωρίο του Huang-Po που παραθέτει ο Huxley φαίνεται πως η μη-προσκόλληση και η μη-παραίτηση, βαθμηδόν, οδηγούν στην αντίληψη πως η μεσότητα αποτελεί προϋπόθεση για τη φώτιση, ωστόσο δεν πρόκειται για μια στωική παραίτηση (απάθεια) ούτε η δογματική προσκόλληση.⁵⁰¹ Οι θιασώτες του Zen ακολουθούν το συγκεκριμένο μονοπάτι. Κάθε ύπαρξη

⁴⁹⁷ Στο ίδιο, σελ.56

⁴⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.57

⁴⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.67

⁵⁰⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.58 περιγραφή του *Lantra Vatra Sutra*.

⁵⁰¹ Στο ίδιο, σελ.59

πέραν του ατόμου⁵⁰² αποτελεί μια ακτίνα υπό τη δημιουργική ενέργεια του Θεού. Το κάθε πλάσμα είναι μακριά από την πηγή και εκεί όμως η Θεϊκή Κεφαλή είναι αιώνια παρούσα. Μία μη-λογική οντότητα μπορεί να οδηγήσει λογικά όντα στη θεϊκή γνώση. Πίστη και αφοσίωση θεωρούνται απαραίτητες αξίες για να δεχτεί το ον μία ακτίνα που εκπορεύεται από τη Θεϊκή Κεφαλή. Η σύνδεση αυτή μέσω συμβάντων χρησιμοποιείται από πιστούς και άλλους μυσταγωγούς και ενώ δημιουργεί μια θρησκευτική εμπειρία που μπορεί να είναι αυθεντική και αντικειμενική, δεν σημαίνει πως είναι απαραίτητα η εμπειρία του Θεού ή της Θεϊκής Κεφαλής. Συνήθως τα σύμβολα αυτά διαφωνούν με προηγούμενες εμπειρίες και συνδέσεις άλλων πνευματικών εξερευνητών.⁵⁰³

Το να ανακαλύψει κάποιος το Βασίλειο των Ουρανών εσωτερικά είναι πιο εύκολο από το αν το βρει εξωτερικά, λόγω των πειρασμών. Όταν όμως κάποιος ακολουθεί τον τρίτο δρόμο γνώσης του Θεού, εσωτερικά και εξωτερικά πρέπει να μην καταπιέσει τις ανάγκες του και να μην αποφεύγει τους πειρασμούς. Απλά πρέπει να ελίσσεται και να τους χρησιμοποιεί ως σκαλοπάτια για να «ανέλθει» στη θεϊκή γνώση. Στον Mahayana και Zen Βουδισμό, Samsara και Nirvana ταυτίζονται. Γι' αυτό στον Ταοϊσμό και το ιαπωνικό Zen δίνεται σημασία στη φυσική λατρεία - βλέπουν ακόμη και τα ζωγραφικά τοπία ως μέσο φώτισης.⁵⁰⁴ Οι yogis σε κάποιο στάδιο βρίσκονται σε τέτοιο γαλήνη, όπου δεν καταλαβαίνουν ότι ο Νους είναι ο εξωτερικός κόσμος. Οι Bodddhisatvas αντιθέτως δεν βρίσκονται σε Nirvana, αλλά αντιλαμβάνονται πως ο ορατός κόσμος δεν είναι τίποτα άλλο από Νους.⁵⁰⁵

Ο Huxley επανέρχεται στην έννοια της ακινησίας, σχολιάζοντας τη θέση του Αριστοτέλη για το Κινούν Ακίνητο, ωστόσο θεωρεί πως η οπτική του διαφέρει από αυτή των θιασωτών της Perennial Philosophy. Διαφορά υπάρχει ως προς το στόχο και τη χρήση της πληροφορίας αυτής, καθώς ο Αριστοτέλης ενδιαφέρεται για την κοσμολογία, ενώ η Perennial Philosophy ενδιαφέρεται για την απελευθέρωση και τη φώτιση. Ο Αριστοτέλης ενδιαφέρεται να μάθει για το Κινούν θεωρητικά, ενώ οι θιασώτες της Perennial Philosophy να το γνωρίσουν άμεσα και να μεταμορφωθούν σε αυτό. Πνευματική γνώση μέσω της ψυχής απορρίπτεται μόνο από τη Mahayana, καθώς δεν είναι αρκετή. Για τον ίδιο λόγο απορρίπτεται και ο Quietism (Ησυχασμός)

⁵⁰² Το άτομο με την επιστημονική έννοια του όρου, ως μικροσωματίδιο.

⁵⁰³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, σελ.60

⁵⁰⁴ Κάτι που σημειώνει και στο *The Doors of Perception* όπως έχει αναφερθεί στο κεφάλαιο «Ουτοπία».

⁵⁰⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.61-64

στη Χριστιανική παράδοση. Η διαμάχη αυτή που υπήρξε το 17^ο αιώνα στον Καθολικισμό, προηγήθηκε για αρκετά χρόνια στην Ανατολή. Οι Hinayana εξερευνούν το εσωτερικό ύψος, ενώ οι Mahayana δεν δίνουν αξία στον Arhat αλλά στον Bodhisattva. Ο τελευταίος αναλαμβάνει να βοηθήσει τους συνανθρώπους του να ξεφύγουν από τα δεσμά της λύπης, υπό αυτή την άποψη ο Mahayana Βουδισμός συμφωνεί με τον Πλατωνισμό, αφού ο φιλόσοφος οφείλει να ελευθερώσει τον εαυτό του και τους άλλους από τα δεσμά των αισθήσεων.⁵⁰⁶

Πλήρη απονέκρωση των παθών συστήνει ο Huxley ακολουθώντας τον δρόμο του Χριστού και της νηστείας του για σαράντα ημέρες. Οι Φαρισαίοι, βέβαια, τον κατηγορήσαν ότι συναναστρέφεται με αμαρτωλούς, ξεχνώντας ότι έχει περάσει στερήσεις χειρότερες απ' αυτές του Ιωάννη του Βαπτιστή. Για να μπορέσει κάποιος να διδάξει, πρέπει πρώτα να εκπαιδευτεί και να εξαγνιστεί. Η πορεία αυτή συμβολίζεται στο Βουδισμό με την εικόνα ενός ανθρώπου επάνω σε ένα λευκό βόδι. Το βόδι συμβολίζει τον μη αναγεννημένο μαύρο Εαυτό, που τιθασεύεται και μετατρέπεται σε λευκό. Έπειτα το βόδι εξαφανίζεται και φανερώνεται η πανσέληνος, που συμβολίζει το Νου, την Αυτότητα, το Έδαφος.⁵⁰⁷ Ο Huxley αναλαμβάνει να παρουσιάσει φύση της μετάνοιας (metanoia), που χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια ισχυρή νοητική αλλαγή. Σ' αυτή τη φάση δεν υφίσταται ο νους. Πρόκειται για μια ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ αισθησιακού ανθρώπου και φανατισμένου ζηλωτή. Απαιτείται συνδυασμός έντονης ετοιμότητας, παθητικής αυταπάρνησης, συνοδευόμενης από ακούραστη αποφασιστικότητα και τέλεια υποταγή στις επιταγές του πνεύματος. Ο φιλόσοφος Al Ghazzali⁵⁰⁸, θεωρεί πως αν κάποιος είναι εκτός Νου, και νομίζει πως έχει εγκαταλείψει το Εγώ, ακόμη και αυτή η θεώρηση αποτελεί ελάττωμα.⁵⁰⁹ Η ελεύθερη βούληση όπως έχει προειπωθεί δίδεται υπό την προϋπόθεση να χρησιμοποιηθεί σωστά. Από τη στιγμή που γίνεται κακή χρήση της απαιτείται και η μετάνοια, διαφορετικά θα επικρατεί δυστυχία. Η μετάνοια, η μεταστροφή του νου είναι δυνατή μόνο από τη στιγμή που ο πιστός θα στρέψει το νου του εσωτερικά και θα αναζητήσει βοήθεια

⁵⁰⁶ Στο ίδιο, σελ.65-66

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, σελ.71

⁵⁰⁸

Σχετικά με τις θέσεις του sufi Al-Ghazzali στον οποίο παραπέμπει αρκετά συχνά ο Huxley στο The Perennial Philosophy βλ Nur-ud-in Abd-ur-rahman Jami, Lawa'ih: A treatise on Sufism, Royal Asiatic Society, London, 1906. σελ. 59-63,70-72

⁵⁰⁹ Στο ίδιο, σελ.72

από το Θεό, από τις εγγενείς δυνατότητες που του έχουν δοθεί. Έτσι θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες, που ο ίδιος ενδεχομένως προκαλεί στον εαυτό του.⁵¹⁰

3.1.7.ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΧΑΟΣ

Στο χωρίο του Chuang Tzu⁵¹¹ που υποστηρίζει πως: «Στο τέλος των επτά ημερών το χάος πέθανε.» Ο Huxley εξηγεί πως το χάος είναι απλά η Φύση σε μία φάση “wu-wei ” ή “non assertion”, ανισορροπίας, δηλαδή.⁵¹² Όσον αφορά την κοινωνική δομή, αυτή πλέον εδράζεται σε μια οργανωμένη έλλειψη αγάπης (organized lovelessness) και έλλειψη φιλανθρωπίας προς της Φύση. Οι άνθρωποι προσπαθούν να κυριαρχήσουν και να εκμεταλλευθούν τη Φύση. Υποκαθίσταται η αγάπη, με τη μαζική παραγωγή, με υποκατάστα τέχνης. Ο Huxley αναλύει δύο είδη δυνάμεων πλούτου και ιεραρχίας και τα προβλήματα που τις συνοδεύουν ενώ προσπαθεί

⁵¹⁰ Το αυτεξούσιο παρέχεται στον άνθρωπο όχι για να διαστρεβλώνεται αλλά για να τον εξυψώσει αντιληπτικά πέραν της αίσθησης και πέραν της νόησης, με αρωγό τη θεία χάρη. Ο Whichcote μιλώντας για την ελευθερία που δίνεται στον άνθρωπο επισημαίνει πως χρήση της συνοδεύεται από οδηγίες που θα ήταν καλό να τηρηθούν. Μία όχι τόσο καλή χρήση της ελευθερίας συνεπάγεται δυστυχία και κατ' επέκταση μετάνοια για την όποια βελτίωση της κατάστασης. Αρκετές φορές όμως υπάρχει αδυναμία για μετάνοια ενώ η λύση βρίσκεται σύμφωνα με τον Whichcote στην επίδραση της λογικής και στον διαφωτισμό που αυτή φέρει στη συνείδηση. Με τη βοήθεια της ο άνθρωπος θα μπορέσει να εξυγιάνει τις εγγενείς του διανοητικές δυνάμεις και να συνειδητοποιήσει το αληθινό του έργο, να έρθει αντιμέτωπος με το δημιουργό του μέσω του ορθού βίου. Βλ. B. Whichcote, *The use of reason in matters of religion* στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ. 51, 53

⁵¹¹ Ο Daisetz Teitaro Suzuki στο βιβλίο του *A brief history of early Chinese philosophy*, αναφερόμενος στον υπερβατισμό αλλά και στον πανθειστικό μυστικισμό κατά την πρώιμη περίοδο της κινέζικης φιλοσοφίας, παρουσιάζει την περίπτωση του Chwang-tze. Ο Chwang-tze ή Chuang Tzu, ήταν ένας από τους σημαντικότερους ταοϊστές φιλοσόφους αλλά και εκπρόσωπος του υπερβατισμού, συνεχιστής της φιλοσοφίας του Lao-tze. Αναλύει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια έννοιες που οι προγενέστεροι φιλόσοφοι μετά βίας θίγουν, όπως αυτό της μη-ύπαρξης (wu) το οποίο και εξελίσσει σε μη-υπαρκτή μη-ύπαρξη/ ανύπαρκτη ανυπαρξία (wu-wu). -από αυτή ξεπροβάλλει ο Θεός (ti) και η νοημοσύνη (chih) Αυτού. Στην αναζήτηση του Ταο καταλήγει -όπως είναι αναμενόμενο- σε κάτι κατ' ανάγκη απροσδιόριστο, αναφές και άφατο, αφού αυτή είναι η πραγματική του ουσία. Στην περίπτωση του πανθειστικού μυστικισμού, ο Suzuki αναφέρει έναν λαμπρο εκπρόσωπο –και αυτή τη φορά σχεδόν σύγχρονο του Lao-tze- τον Kwan-yin-tze. Ο Kwan-yin-tze αναφερόμενος στο Ταο συμφωνεί με τους προγενέστερους φιλοσόφους και παραθέτει ωστόσο μερικές από τις εναλλακτικές ονομασίες που διατίθενται : Παράδεισος (t'ien), Πεπρωμένο (ming), Πνεύμα (shen), Μυστήριο (hsuen). Ο Kwan-yin-tze προσπαθεί να τον ενώσει με τον πανθειστικό μυστικισμό του Lao-tze και του Chwang-tze με τον ινδικό ιδεαλισμό. Σύμφωνα με τον Kwan-yin-tze είναι ένα το ον που μεταλλάσσεται από Ουσία (Ching) σε Πνεύμα (shen) σε Ζωική Ψυχή (po) και τέλος σε Ψυχή (hun). Daisetz Teitaro Suzuki, *A brief history of early Chinese philosophy*, Probsthain & Co, London, 1914, σελ. 34-46

Εκτενή αναφορά στον μυστικισμό του Chuang-tzu (ως Chwang-tze τον αναφέρει ο Daisetz Teitaro Suzuki) κάνει και ο Wing-Tsit Chan στο έργο του *A source book in chinese philosophy*. Wing-Tsit Chan, *A source book in chinese philosophy*, Princeton University Press, Princeton -New Jersey, 1963, σελ. 177-210

⁵¹² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, Στο ίδιο, σελ. 77

και πάλι να δείξει πως η δύναμη οδηγεί στον πειρασμό⁵¹³ Ο πόλεμος, και όλη η τεχνολογική πρόοδος αποτελούν εμπόδια για γνώση Θεού.

Οι άνθρωποι που προσπαθούν να τιθασεύσουν τη Φύση χειροτερεύουν την κατάσταση. Οι Καθολικοί Μοραλιστές όμως αντιτίθενται στους Ταοϊστές και θεωρούν τα ζώα ως πράγματα. Ο Huxley αναφέρεται στην Ύβρη και τη Νέμεση, το αρχαιοελληνικό ζεύγος της θεϊκής τιμωρίας. Οι άνθρωποι με μεγάλη δύναμη συνήθως οδηγούνται στην ύβρη. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν θεωρεί τη φύση θεϊκή. Η πρόοδος που ενδιαφέρει την Perennial Philosophy δεν είναι η τεχνολογική, αλλά η ενωτική γνώση του Θεϊκού Εδάφους.⁵¹⁴

Σε αντίθεση με τους καλβινιστές ο Cudworth αναζητά την πηγή της προέλευσης των εννοιών καλό-κακό θεωρώντας πως η ύπαρξή τους είναι αντικειμενικό γεγονός. Σύμφωνα με τη θεώρησή του η ουσία των πραγμάτων δεν μπορεί να αλλάξει, αφού η φύση είναι αυτή που ρυθμίζει τη σύστασή τους και όχι η θέληση.⁵¹⁵ Η φύση διαθέτει αυτονομία παρ'όλη τη θεϊκή της προέλευση. Ο τρόπος που λειτουργεί δε σημαίνει πως μπορεί να αντιστραφεί ολοκληρωτικά.⁵¹⁶

Η *πλαστική φύση*, για την οποία μιλάει ο Cudworth, μοιάζει στα μάτια μας κάτι πολύ μυστηριώδες, κάτι άγνωστο, καθώς αγνοούμε τον ακριβή τρόπο λειτουργίας της. Ο Cudworth υποστηρίζει πως η πλαστική φύση διαθέτει πέρα από αυτονομία και ικανότητα αυτοίασης-τη χαρακτηρίζει και τέχνη, αλλά πολύ διαφορετική από την ανθρώπινη. Η πρώτη λειτουργεί εσωτερικά αναδύομενη εκ του εαυτού της, η δεύτερη προσπαθεί να αναδιαμορφώσει το εξωτερικό περιβάλλον. Η πρώτη λειτουργεί σιωπηλά, ήπια και υπομονετικά φτάνοντας στην

⁵¹³ Στο ίδιο σελ.93-96

⁵¹⁴ Στο ίδιο, σελ.78-80

⁵¹⁵ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ. 13

⁵¹⁶ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.14. Σύμφωνα με τον Πλωτίνο «Η δημιουργία όμως αυτή δεν είναι αποτέλεσμα λογισμού και θελήσεως, αλλά αιώνια αναγκαιότης. Γεννά από τελειότητα, από πληρότητα, από αφθονία. Το Πρώτον γεννά αιώνια, επειδή αιώνια ξεχειλίζει η ουσία του. Αλλά η γέννηση αυτή είναι έξω χρόνου.» «Το θείον διαχέεται παντού, αλλά δια των ανώτερων βαθμίδων στις κατώτερες, δια του νου εις την ψυχή, δια της ψυχής εις την ύλη. Έτσι το σώμα είναι μέσα στην ψυχή, η ψυχή μέσα στο νου και ο νους μέσα στο Ένα.» «Το θείον διαχέεται παντού, αλλά δια των ανώτερων βαθμίδων στις κατώτερες, δια του νου εις την ψυχή, δια της ψυχής εις την ύλη. Έτσι το σώμα είναι μέσα στην ψυχή, η ψυχή μέσα στο νου και ο νους μέσα στο Ένα.» I. N. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτων-Πλωτίνος- Ωριγένης*, ΑΘΗΝΑ 1959, σελ.51-52. Σύμφωνα με τα ερμητικά κείμενα «Το Έν μένει αμείωτο αιώνια, αν και αιώνια γεννά.»

τελείωση, η δεύτερη προσπαθεί με κόπο να αντιγράψει βεβιασμένα και καταλήγει σε ένα αποτέλεσμα που απέχει μακράν του πραγματικού.⁵¹⁷ Η πλαστική φύση των σωμάτων λειτουργεί αυτόματα αρμονικά και ενστικτωδώς, σα να ακολουθεί μια επουράνια συμπαντική συμφωνία, όπου αυτά απλά χορεύουν στη μουσική σύνθεση του δημιουργού.⁵¹⁸

Η φύση παρ' όλα αυτά δεν διαθέτει αυτοσυνείδηση και ως εκ τούτου δεν απολαμβάνει ή δυσσαρεστείται με τις ενεργειές της, απλά τις πράττει απαρέγκλιτα. Σύμφωνα με τον Descartes δεν υπάρχει πλαστική φύση, εφόσον όλα τα πράγματα διαθέτουν νόηση που εκπορεύεται απλά από τον Θείο Νου. Ο Cudworth παρ' όλα αυτά αντικρούει τις φιλοσοφικές θεωρήσεις που δίνουν πρωτοκαθεδρία στην ύλη και στη ζωή που φέρει, παρά στο πνεύμα που την εμφυσεί σ' αυτή.⁵¹⁹ «Θα πρέπει το ζήτημα λοιπόν να τεθεί με προσοχή, καθώς ο άνθρωπος παρά την πρόοδο της επιστήμης δεν αντιλαμβάνεται εξ ολοκλήρου τη λειτουργία της φύσης, ούτε την τελειότητα της και δεν μπορεί όσο κι αν προσπαθεί να αποδώσει ή να αποσπάσει κάτι από αυτήν την τελειότητα.»⁵²⁰

3.1.8.ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

Η αγάπη είναι η κινητήρια δύναμη του νου, σύμφωνα με τον Άγιο Γρηγόριο τον Μέγα “For Love is the motive power of the mind (machine mentis) –St Gregory the Great.⁵²¹ Η αγάπη είναι ένας τρόπος γνώσης του Θεού και όταν είναι αδιάφορη και ικανοποιητικά έντονη, οδηγεί στην ενωτική γνώση και αποκτά την ποιότητα του αλάθητου. Όταν ειδικά, δεν ενδιαφέρεται για μια

⁵¹⁷ R. Cudworth, *The digression concerning the plastic life of nature, or an artificial, orderly and methodical nature*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ.299-303

⁵¹⁸ R. Cudworth, *The digression concerning the plastic life of nature, or an artificial, orderly and methodical nature*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ.304

⁵¹⁹ Βλ. Rosalie L. Collie, *Light and Enlightenment(a study of the Cambridge Platonists and the Dutch Arminians)*, Cambridge University Press, 1957, σελ.126

⁵²⁰ Βλ. Rosalie L. Collie, *Light and Enlightenment(a study of the Cambridge Platonists and the Dutch Arminians)*, Cambridge University Press, 1957, σελ.122

B. Whichcote, *The use of reason in matters of religion*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press', 1980, σελ.56-58

⁵²¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.80

βεβιασμένη εγωιστική αγάπη και μια ηθελημένη άγνοια που οδηγεί σε Νέμεση.⁵²² «Η έννοια της αγάπης, ο θεμέλιος λίθος της χριστιανικής πίστης, είναι ο μόνος «νόμος» που πρέπει να μάθουμε να υπακούμε, όλοι οι επίκτητοι ανθρώπινοι νόμοι δεν μπορούν να επιφέρουν την ασφάλεια και τη σωτηρία που αυτός επικαλείται. Δεν υπάρχει παρηγόρηση στην εγκατάλειψη της θεϊκής προσφοράς, μόνο συνειδητοποίηση της απώλειάς της και επιχείρηση επανάληψής της. Ωστόσο ο δημιουργός τα πάντα «εν σοφία εποίησεν».⁵²³ Ο Ακινάτης προσπαθεί να δείξει πως η απλή αγάπη για το Θεό είναι μεγαλύτερης αξίας από μια απλή θεωρητική γνώση του Θεού, ενώ ο Huxley αναφέρεται σε ένα χωρίο του Pascal, με τον τελευταίο να λέει πως δημιουργούμε ένα είδωλο της αλήθειας. Η αλήθεια διαζευγμένη από την αγάπη, δεν είναι ο Θεός, αλλά ακόμη ένα είδωλο που δεν πρέπει ούτε να αγαπούμε ούτε να λατρεύουμε, σύμφωνα με τον Pascal.⁵²⁴ «Ο Ιανσενιστής Πασκάλ φαίνεται να προτάσσει την ανία⁵²⁵ ως γενεσιουργό αυτού του προβλήματος, όπως αυτή εμφανίζεται μετά από την επίτευξη ενός σκοπού, που ταυτόχρονα μας καθησυχάζει προτού μας αναταράξει εκ νέου κ.ο.κ.»

Φιλοσοφικό ατύχημα, θεωρεί ο Huxley, το γεγονός ότι η λέξη φιλανθρωπία (charity) που είναι συνώνυμη με την ελεημοσύνη (almsgiving) δε σηματοδοτεί την αρχική προέλευση του όρου και αναφέρεται στην πιο θεϊκή μορφή της αγάπης. Συχνά οι άνθρωποι λόγω αυτής της αμφισημίας της λέξης, θεωρούν ότι προσφέρουν στο Θεό, ενώ δρουν με εγωιστικά κίνητρα. Η αγάπη και η φιλανθρωπία (charity), δε συνεπάγονται ανταλλάγματα ανθρώπινα ή υλικά. Το δεύτερο χαρακτηριστικό σημάδι της φιλανθρωπίας είναι ότι -αντίθετα με χαμηλότερες μορφές αγάπης- δεν αποτελεί συναίσθημα. Ξεκινά ως πράξη της βούλησης και ολοκληρώνεται ως αγνή πνευματική επίγνωση, μια ενωτική γνώση της ουσίας των αντικειμένων.⁵²⁶ Σύμφωνα με τους Πλατωνιστές⁵²⁷ στόχος της θρησκείας είναι η παγκόσμια φιλανθρωπία (universal charity) οι

⁵²² Στο ίδιο, σελ.81

⁵²³ J.Smith, *The true way of attaining to divine knowledge*. στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ 141-144

⁵²⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.82 "We make an idol of truth itself;...for truth apart from clarity is not God, but his image and idol, which we must neither love nor worship"-Pascal

⁵²⁵ «Έτσι κυλάει όλη η ζωή. Αναζητούμε την σχόλη μαχόμενοι προς κάποια εμπόδια, και αν τα υπερβούμε, η σχόλη καθίσταται ανυπόφορη, μιας και είτε τις αθλιότητες που ζούμε σκεφτόμαστε είτε κείνες που μας απειλούν. Και σε περίπτωση ακόμα που θα βλέπαμε ότι είμαστε πανταχόθεν ασφαλείς, η ανία, με το δικό της ιδιαίτερο αυτεξούσιο, δε θα παρέλειπε να ξεχυθεί από τα βάθη της καρδιάς, όπου έχει ρίζες φυσικές, και με το φαρμάκι της να πλημμυρίσει το πνεύμα.» Μ. Πασκάλ, *Σκέψεις*, σελ.84

⁵²⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.82-85

⁵²⁷ Αναφορικά με τους πλατωνιστές του Cambridge στο σύνολό τους (Whichcote, Cudworth, Smith, More) και πιο συγκεκριμένα σχετικά με τις θεοσοφικές, μυστικιστικές και νεοπλατωνικές τοποθετήσεις του More. Βλ. John

θεώρηση αυτή ενέπνευσε στοχατές αναμεσά στους οποίους βρίσκονται και οι Locke, Leibniz, Newton, Berkeley και Kant. Η θεολογία τους μάλιστα, θεωρείται πως συνέβαλε σημαντικά στην εξέλιξη και διαμόρφωση της χριστιανικής θεολογίας στην Αγγλία.⁵²⁸

Η υψηλότερη μορφή αγάπης του Θεού είναι η άμεση πνευματική διαίσθηση (immediate spiritual intuition), όπου ο γνώστης και το γνωστό ταυτίζονται. Τα στάδια αυτά⁵²⁹ προηγούνται για να οδηγηθεί κάποιος στην ιερή αδιαφορία. Στο χωρίο του Αγίου Ιωάννη του Σταυρού, που παραθέτει ο Huxley, υποστηρίζεται πως κάποιος δεν πρέπει να επιδιώκει να νιώθει ευχαριστά, θεωρώντας ότι στην ευχαρίστηση βρίσκει το Θεό ενώ στην δυσαρέσκεια Τον χάνει -το φαινόμενο της θεοεγκατάλειψης- ούτε να σκέφτεται ότι μπορεί να Τον κατέχει. Ακόμη πιο ανόητος υποστηρίζεται πως είναι αυτός που ψάχνει να βρει γλυκύτητα και απόλαυση στο Θεό. Αυτό που χρειάζεται πραγματικά είναι η κενότητα.⁵³⁰

Η πνευματική πρόοδος είναι σπειροειδής και αμφίδρομη. Η ταπεινότητα αποτελεί το τρίτο χαρακτηριστικό της φιλανθρωπίας. Τα συναισθήματα μπορούν να λειτουργήσουν ως κίνητρο της φιλανθρωπίας αλλά η ίδια έχει την αρχή της στη θέληση. Η θέληση μπορεί να ενδυναμωθεί μέσω της άσκησης και να θεμελιωθεί μέσω της επιμονής. Η πνευματική αγάπη είναι πιο δυνατή, ενώ η σαρκική λειτουργεί ως απαραίτητη προϋπόθεση για να φτάσει κανείς στην πρώτη. Ενώνει το ευρύ φάσμα της ανθρωπότητας και μάλλον εδώ ο όρος αναφέρεται στο αίσθημα του έρωτα που δημιουργεί αφοσίωση και στόχευση προς αγαπημένα πρόσωπα. Κοινός τόπος και στον

Tulloch, Rational theology and Christian philosophy in England (Vol. II The Cambridge Platonists), William Blackwood and Sons, Edinburg and London, 1874 σελ.345-356

⁵²⁸ «Η υποκειμενική τάση του νεοπλατωνισμού είναι η λαχτάρα της ψυχής προς απόλυτη ένωση με τη Θεότητα, ο πόνος της να ξεπεράσει όλα τα πεπερασμένα γνωστά, να εξέλθει από όλον τον συνειδητό κόσμο. Η αντικειμενική όμως αφετηρία του συστήματος αυτού είναι η πλατωνική διαίρεση του κόσμου σε αισθητό και νοητό κόσμο. Αλλά και αυτήν τη διαίρεση έρχεται να την υπερνικήσει ο Πλωτίνος, γιατί το τέρμα του πνεύματος δεν είναι ούτε ο λόγος, ούτε ο Νους, αλλά το Έν, ο Θεός, και αυτός είναι το αγαθόν «εις ο πάντα ανήρηται, αυτό δε εις μηδέν». Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, *Πλάτων-Πλωτίνος- Ωριγένης*, ΑΘΗΝΑ 195, σελ.42 Όσον αφορά την ανανέωση του νεοπλατωνισμού κατά τη Βυζαντινή περίοδο, σημαντική θεωρείται η συνεισφορά του Δαμάσκιου, αλλά και τη περαιτέρω εξερεύνηση της φιλοσοφίας του Πρόκλου και του Ιάμβλιχου. Βλ. Παναγιώτης Μαρίνης, *Ο Δαμάσκιος*, Περιοδικό *Ελληνικόν Πάνθεον*

⁵²⁹ Ο William James αναφέρεται στους βαθμούς πνευματικής τελείωσης. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ.166

⁵³⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.86

Χριστιανισμό, όπου πολλοί-όπως ο Γέρων Παΐσιος- λένε ότι αγαπάνε το Θεό όπως οι ερωτευμένοι απλοί άνθρωποι.⁵³¹

Αυτοί που ψάχνουν το Βασίλειο του Θεού θα τους προστεθούν όλα τα υπόλοιπα, αυτοί που ψάχνουν τα υπόλοιπα και μετά το Βασίλειο δε θα πετύχουν τίποτα. Εγκράτεια, κουράγιο, δικαιοσύνη, σύνεση, συστήνει ο Ιερός Αυγουστίνος.-«Αγάπα και κάνε αυτό που σου αρέσει» “Love and do what you like”. Εξυπακούεται πως η αγάπη αυτή δημιουργεί προϋποθέσεις δράσης όπου η πράξη θα είναι ορθή. Κάθε πράξη είναι παράγωγο της.⁵³²

3.2.1.Η ΑΠΟΝΕΚΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ-ΙΕΡΗ ΑΛΙΑΦΟΡΙΑ

Σύμφωνα με τον Eckhart το Βασίλειο του Θεού είναι κρυμμένο στο χρόνο και στην πολυπλοκότητα. Η ψυχή ως ένα σημείο μπορεί να αποκοπεί από τη πολλαπλότητα, ώστε να αποκαλυφθεί μέσα στο βασίλειο του Θεού, εκεί η Θεϊκή Κεφαλή και η ψυχή είναι ένα.⁵³³ Η απονέκρωση έχει οργανική αξία. Αν κάποιος δε το αναγνωρίσει γίνεται πουριτανός και σε τέτοιες περιπτώσεις οι απονεκρωμένοι είναι χειρότεροι από τους τυπικά κακούς ανθρώπους. Αυτό γίνεται γιατί η καταπίεση αυτή -αν δεν είναι αυτοσκοπός- οδηγεί σε χρόνιο θυμό και έλλειψη φιλανθρωπίας. Κάποιος στωικά αυστηρός δε σημαίνει ότι είναι ή γίνεται ιερός, είναι απλά μια εναλλαγή πλευρών του Εγώ, όπου μια υποβαθμίζεται για να έρθει στο προσκήνιο μια άλλη. Η ιερότητα απαιτεί εγκατάλειψη της θέλησης στο Θεό. Την έννοια της φιλανθρωπίας εξυμνεί και ο Cudworth. Η διαφορά μεταξύ του απονεκρωμένου στωικού και του μη απονεκρωμένου ηδονιστή, έγκειται στο ότι ο πρώτος θεωρεί ότι είναι ηθικά ανώτερος και έχει καθαρή φαινομενικά συνείδηση, ενώ ο δεύτερος νιώθει μειονεκτικά γιατί γνωρίζει το σφάλμα του. Η απονέκρωση ωστόσο, στην πραγματική της διάσταση, δεν είναι θέμα μόνο φυσικής αυστηρότητας, επισημαίνει ο Huxley. Αρκετές φορές οι στερήσεις δημιουργούν αποτελέσματα πιο πρακτικής φύσεως, και ενισχύουν τον πειρασμό της ματαιοδοξίας όπως η απάντηση στην

⁵³¹ Στο ίδιο, σελ.88-90

⁵³² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.91-92

⁵³³ Στο ίδιο, σελ.96

παρακλητική προσευχή (retionary prayer), θαύματα, ιάσεις. Το να πιστεύει όμως κάποιος ότι θαυματοποιοί, όπως οι siddhis, είναι φωτισμένοι, αποτελεί επικίνδυνη ψευδαίσθηση.⁵³⁴

Ο Huxley προτείνει μία πιο ασφαλή οδό. Μπορεί κάποιος χωρίς σκληρή μετάνοια, μέσω καθημερινών περιστατικών της απλής ζωής να οδηγηθεί σε φώτιση και αυτά τα καθημερινά να αποτελούν απονέκρωση. Αντί για σκληρές εθελούσιες στερήσεις, προτείνει την απλή αποδοχή σε ό,τι μας συμβαίνει και το θεωρεί πιο πιθανό να μας οδηγήσει στη φώτιση. Αν παρ' όλα αυτά γίνουν ασκήσεις θα πρέπει να είναι αφανείς, μη ανταγωνιστικές ή τραυματικές στην υγεία. Όσον αφορά την κοινωνική ζωή, πρέπει να υπάρχει απλά παρατήρηση και συναισθηματικός έλεγχος, μέτρο στην ομιλία, ήρεμη διαχείριση όταν υπάρχουν ακραίες περιστάσεις εξωτερικά, ενώ οι πράξεις πρέπει να χαρακτηρίζονται από αγνότητα.⁵³⁵ Από τις πιο δύσκολες απονεκρώσεις, είναι η ιερή αδιαφορία. Η Ιερή αδιαφορία, (holy idifference)⁵³⁶ συνίσταται στη διάθεση ενέργειας σε μια πράξη, είτε αποβεί επιτυχής είτε όχι. Όταν κάποιος πράττει οτιδήποτε δυνατόν για τον σκοπό του, ανεξαρτήτου αποτελέσματος. Όταν πράττει σταθερά, ολοκληρωτικά, και όχι στωικά, ανακαλύπτει το νου του Θεού. Ο νους του Θεού, εσωκλείεται στο, γυμνό, απλό, αγνό – (naked, simple, pure) τρίπτυχο της ουσίας του. Η διαδικασία πρέπει να συνεχιστεί ως ότου η μεταβολή να μπορεί να χαρακτηριστεί αμετάβλητη (imomutable).⁵³⁷ Τα λόγια του αιγιματικού Albertus Magnus,⁵³⁸ αντηχούν την πεμπτουσία της αιώνιας και αμετάβλητης ηθικής που πραγματεύεται ο Cudworth. Ο τελευταίος μας παρουσιάζει τη θεική υπόσταση της ηθικής, ενώ ο πρώτος μας

⁵³⁴ Στο ίδιο, σελ.97-99

⁵³⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.101-102

⁵³⁶ Στο ίδιο, σελ.103

⁵³⁷ Η συγκεκριμένη έννοια προσιδιάζει με την ορθόδοξη έννοια της νήψης. Για την οριστική αποβολή την ακάθαρτων λογισμών, τη νήψη ως συναφούς με την εξαύλωση (annihilation) Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου, Ο Όσιος Διονύσιος ο Κτίτωρ, Άγιον Όρος, 2004, σελ.81-85 Ο Harnold παραπέμπει επίσης σε χωρία νηπτικών Πατέρων που έχουν εντυφήσει στο μυστικισμό όπως ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής και ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς. Σύμφωνα με τον Harnold, η θεολογία της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας είναι αποφατική. Ο Θεός, σύμφωνα με αυτή, είναι ακατανόητος, ακατάληπτος πέραν κάθε σκέψης, είναι η Απόλυτη Πραγματικότητα, ή η Θεϊκή Κεφαλή του Eckhart. F. C. Harnold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990, σελ. 218, 222-223. Για τη σημασία των καθαρών λογισμών. Ιερομόναχου Χριστόδουλου Αγιορείτου, Ο Γέρων Παΐσιος, Άγιον Όρος, 1994 σελ.73-75

⁵³⁸ Σχετικά με την τριμερή φύση του νου. Albertus Magnus, *De Adhaerendo Deo: of Adhering to God*, Charles Gilpin, London, 1850 σελ.7-8

καταδεικνύει ένα τρόπο να την ενσωματώσουμε. Η πλατωνική ηθική βρίσκει έτσι τρόπο να αναδημιουργήσει και όχι να αποτάξει το κατακριτέο σώμα/σήμα.⁵³⁹ Ενώ στο χωρίο του St.Francois de Sales, η ιερή αδιαφορία χαρακτηρίζεται ως η οδός της λήθης του Εγώ και της ανακάλυψης του Εαυτού.

Η ηθική δράση προϋποθέτει πνευματική γνώση, σε μια αμφίροπη σχέση όπου το υποκείμενο, βλέποντας την ύπαρξή του ως Εαυτό γίνεται αυτομάτως μη εγωιστικό, ανιδιοτελές (selfless). Αυτό είναι το υπέρτατο μυστήριο, χωρίς πόνο, χωρίς απόλαυση, χωρίς εξάρτηση και ακολουθώντας την Ιερή Αδιαφορία στην απολυτότητά της, στην τέλεια εξάγνιση των παθών όπου καρποί της είναι η απλότητα και η γαλήνη.⁵⁴⁰ Ο Huxley επιχειρεί την πνευματική μεταμόρφωση σε μαζικό αλλά σε ατομικό επίπεδο. Μπορεί να μην ακολουθεί τον πλατωνικό κοινωνικό πειραματισμό⁵⁴¹ ιδιοχείρως, τα έργα του όμως αποκτούν μια δυναμική και προφητική απήχηση που επηρεάζει τον εκάστοτε αναγνώστη να επιχειρήσει να αναπαραγάγει, σε ατομικό ή ευρύτερο επίπεδο, τις θεωρήσεις και τις προτροπές του. Η οργουελική διάσταση των κειμένων του καθαγιάζεται και εξαγνίζεται, σε αντίθεση με τη νοστραδαμική, καταστροφολογική και καθ' όλα ζοφερή προεικόνιση από τον συγγραφέα του 1984 -ο Huxley είναι μάλλον εξορκιστής. Το μέλλον μπορεί να πάρει πολλές μορφές, και απ' ό,τι φαίνεται ο Huxley προσπαθεί να ταξινομήσει και να αναγνωρίσει κάθε πιθανή εκδοχή. Οι φόβοι και οι επιθυμίες του, τείνουν προς την Ιερή Αδιαφορία που τόσο εξυμνεί και στην οποία αποσκοπεί, η αίσθηση πικρίας όμως που αφήνουν οι επίλογοι ουτοπικών έργων του, όπως τα *Brave New World*, *Island*, *Ape and Essence*, φανερώνουν μια δυσμενή κατάληξη για την ανθρωπότητα. Παρ' όλη την προσπάθεια και την καλή θέληση, το ανθρώπινο είδος είναι -στα μάτια του- καταδικασμένο στην καταστροφή. Η μόνη ολοκληρωτική σωτηρία που αναγνωρίζεται είναι αυτή της θείκης Χάρης και παρέμβασης, η ψυχική διάσωση της La bonne Armelle, και ο ωκεανός που κατέκλυσε και γαλήνεψε τον Father Surin.

Η προσκόλληση στον κόσμο εκτός ή εντός του εαυτού, αποτελεί ακρότητα. Η μεσότητα είναι η πραγματική απλότητα, σύμφωνα με τη θέση του Fenelon που παραθέτει ο Huxley, εκεί όπου το υποκείμενο είναι εξίσου ελεύθερο από την απερισκεψία και την εξάρτηση (affectation). Τα βήματα για την επίτευξη της προαναφερθείσας απλότητας είναι τα ακόλουθα: α) ψυχική

⁵³⁹ Στο ίδιο, σελ.110-112

⁵⁴⁰ Στο ίδιο, σελ.112

⁵⁴¹ Το κοινωνικό μόρφωμα που προσπάθησε ανεπιτυχώς να δημιουργήσει ο Πλάτων στις Συρακούσες.

ενδοσκόπηση, απομακρύνοντας κάθε εξωτερικό ερέθισμα β) διαλογισμός ως προς τη φύση Θεού και του Εγώ γ) εγκατάλειψη του Εγώ και εστίαση του διαλογισμού στο Θεό. Στην τελευταία φάση η ψυχή αφομοιώνεται σταδιακά στη θεϊκή φύση, ωστόσο ταυτίζεται με αυτή.⁵⁴²

Η ανησυχία είναι επίσης εμπόδιο. Η άσκηση προς τη διαχείρησή της είναι επίφοβη, καθώς μπορεί να μετατραπεί σε εγωκεντρική στέρηση (egocentric austerity) ή σε έναν αδιάφορο ησυχασμό (uncaring quietism). Σύμφωνα με την Perennial Philosophy, η Μέση Οδός είναι μια ενεργή παραίτηση. Χάνοντας την εγωκεντρική ζωή κάποιος ανακαλύπτει την αφθονία. Η απελευθέρωση ταυτίζεται με τη μακαριότητα. Καρποί της ένωσης του Atman και Brahman, είναι: το Ον, η ύπαρξη, η Γνώση, η Αγάπη, η Ειρήνη και η Χαρά.⁵⁴³ Το να γίνει κάποιος σαν μικρό παιδί σημαίνει το να αφήσει την προσωπικότητά του, χωρίς εγωιστικό ενδιαφέρον, τότε καθαρίζονται οι πύλες της αντίληψης. Η ευμάρεια και η ευημερία πρέπει να εκτείνεται όχι μόνο στα αγαθά αλλά και στο μυαλό και στο πνεύμα του ανθρώπου. Όπως ο καλλιτέχνης κοιτάει τον κόσμο με άλλη ματιά, πέραν της χρησιμοθηρικής, το ίδιο και ο κριτικός φιλόσοφος πρέπει να απονεκρώσει την κοινή του αίσθηση, ενώ ο ερευνητής να μην την υπεραπλουστεύσει. Πρόκειται άλλωστε για απονέκρωση της συνείδησης. Τα αγαθά της νόησης, τα συναιθήματα και η φαντασία, είναι αληθινά αγαθά, αλλά όχι το τελικό αγαθό. Στην κομμουνιστική Ρωσία, αυτό το σχήμα αντιστρέφεται, εφόσον η λογοτεχνία, η τέχνη, η επιστήμη, αποτέλεσε τη νέα Αγία Τριάδα.⁵⁴⁴

Η σέκτα των Quakers παλεύει για τη σωτηρία της ανθρωπότητας, αναζητώντας την πραγματική αξία της καθολικότητας, της οικουμενικότητας. Το καθολικό πνεύμα (catholic spirit) που διέπει τη δραστηριότητά της, έχει ως πηγή την αγνή θεϊκή αγάπη και ως στόχο τη σωτηρία, σε αντίθεση με τον κατ' επίφαση καθολικισμό της παπικής εκκλησίας, που κατήντησε εμπορικό και επεκτατικό όπλο. Σύμφωνα με τον William Law,⁵⁴⁵ αναφέρει ο Huxley, το καθολικό πνεύμα συγκρατεί και διαχέει τη συμπαντική αγάπη του Θεού, η αλήθεια αυτή όμως έχει διαιρεθεί και κάθε δόγμα επικαλείται την αποκλειστικότητά της. Κατά τον ίδιο τρόπο διαιρείται και η θεϊκή δικαιοσύνη με μέτρα και σταθμά προσωπικής ή δογματικής προτίμησης. Η προσέγγιση αυτή

⁵⁴² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.113-114

⁵⁴³ Στο ίδιο, σελ.104

⁵⁴⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.108-109

⁵⁴⁵ Για τον William Law -F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.376-383

απέχει ωστόσο παρασάγγας, από την πραγματική διάσταση της θείας αγάπης αλλά και δικαιοσύνης που είναι άτεγκτη και ακριβής προς όλους.⁵⁴⁶

3.2.2.ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ

Ο Huxley έπειτα αναφέρεται στα φαντάσματα (phantasms) που πρέπει να εκδιωχθούν από το νου. Η καρδιά αλλά και ο νους απαιτούν συνεχή καθαρισμό, ώστε το αποτέλεσμα της μετάνοιας να είναι αμετάβλητο. Η τοποθέτηση του Magnus⁵⁴⁷ που αναδεικνύει ο Huxley σχετικά με τα νοητικά φαντάσματα (phantasms) αλλά και τον αμετάβλητο (immutable) χαρακτήρα μιας επιτυχούς διαδικασίας, συμβαδίζει με αυτή του Cudworth. Για τον Cudworth έχει μεγάλη σημασία η απόδειξη ύπαρξης όντων και πραγμάτων εκτός αυτών που αντιλαμβανόμαστε μέσω των αισθήσεων. Ακόμα και στα όνειρα οι αισθήσεις παραπλανώνται, χάνοντας το μέτρο αληθινού και μη. Αν λοιπόν οι αισθήσεις δε μπορούν να μπορούν να διαπιστώσουν τη διαφορά μεταξύ των εσωτερικών φανταστικών ψυχικών εντυπώσεων από τις εξωτερικές, πως μπορούμε να τις εμπιστευτούμε ως μοναδικά κριτήρια στην πορεία προς τη γνώση;⁵⁴⁸ Σχετικά με την αμοιβαιότητα της πνευματικής διαδικασίας και ενέργειας, δράσης και δυνατότητας. Η ανιδιοτελής ενέργεια οδηγεί σε γνώση και αυτή με τη σειρά της στην ταύτιση με τον Εαυτό, κάτι που αποτελεί τον πρόδρομο της απελευθέρωσης. Όντας κάποιος ανιδιοτελής βιώνει κάθε ενέργεια χωρίς πόνο ή απόλαυση και κατ' αυτό τον τρόπο βιώνει τη μη-εξάρτηση, επιτυγχάνοντας την απολυτότητα (achieving absolutness). Όταν η απονέκρωση είναι τέλεια το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της είναι η απλότητα.

Ο Huxley παραθέτει το χωρίο του Fenelon στο οποίο σχολιάζεται πως η ψυχή που πορεύεται χωρίς να εξετάζει κάθε βήμα εξονυχιστικά, είναι αυτή που έχει απλότητα. Τα λάθη μιας τέτοιας ψυχής αναγνωρίζονται, αλλά η Κρίση τους αφήνεται στο Θεό, και όχι στο Εγώ.⁵⁴⁹ Υπάρχει το ζήτημα της σχέσης δικαιοσύνης και αναγκαιότητας και ο Cudworth υποστηρίζει πως ο Θεός δεν φέρει την απόλυτη ευθύνη -όπως δεν υπάρχει και απόλυτη αναγκαιότητα. Υπάρχει αντ' αυτού μία ενδιάμεση κατάσταση όπου ο άνθρωπος έχει την ευθύνη των πράξεών του ενώ παραμένει

⁵⁴⁶ Στο ίδιο, σελ.197-198

⁵⁴⁷ Στο ίδιο, σελ.111-112

⁵⁴⁸ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.111

⁵⁴⁹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.113-114

ενωμένος με το Θεό έστω και ασυνείδητα –απ’ αυτή τη σύνδεση πηγάζει και η παράδοση της Χάρης.⁵⁵⁰ Αντίθετα στην απόλυτη αναγκαιότητα ο Cudworth προτείνει την ενδεχόμενη ελευθερία. Η πρώτη δεν μπορεί να υπάρξει αφού κάτι τέτοιο θα σήμαινε αυτόματα την ακύρωση της τελικής Κρίσης, καθώς δε θα υπήρχε ελευθερία πράξης, βούλησης, σκέψης. Προς τι τότε η κατηγορία, το σφάλμα, η αμαρτία; Όλες οι παραπάνω θέσεις είναι ριζικά αντίθετες με τον πυρήνα της χριστιανικής πίστης.⁵⁵¹ Ο άνθρωπος λοιπόν, διαθέτει την ενδεχόμενη ελευθερία και μπορεί κάλλιστα να την αξιοποιήσει, δε θα είχε νόημα αν υπήρχε ελευθερία στη θεωρία και όχι στην πράξη – ο Cudworth θέλει αυτό το σημείο να καταστεί σαφές.⁵⁵²

Οι Fenelon και La Rochefoucauld φαίνεται να γνωρίζουν για την εκλογίκευση των υποσυνείδητων κινήτρων, καθώς και το ότι η σεξουαλικότητα και η βούληση για δύναμη (will to power) αποτελούν τις κατευθυντήριες δυνάμεις πίσω από τη δράση της “persona”. Ενώ La Rochefoucauld και Macchiavelli συμφωνούν με την τριμερή διάκριση της ανθρώπινης φύσης

⁵⁵⁰ Ο Θεός σύμφωνα με τον Cudworth δεν είναι υπεύθυνος για την πορεία των ανθρώπων καθώς οι ίδιοι φέρουμε τη δύναμη να δρούμε χωρίς την άμεση βοήθειά Του. Βάσει αυτού είμαστε αναγκασμένοι να επωμιστούμε τα όποια ελαττώματά μας. Η μετάνοια λοιπόν, ξεκινάει από τις Ερινύες που δημιουργεί η φιλαυτία και οδηγεί μέσω της αρωγής του Θεού στη λύτρωση. Σ’ αυτό το σημείο ο Cudworth αναφέρεται την έννοια της αναγκαιότητας (necessity). Η αναγκαιότητα αναφέρεται στη σχέση Θεού και ανθρώπου και το μήκος διακύμανσης της έχει από το ένα άκρο την αναγκαιότητα σε απόλυτο βαθμό (απόλυτη εξαρτημένη από το Θεό) και στο άλλο την ελευθερία πάλι σε απόλυτο βαθμό (απόλυτα ανεξάρτητη από το Θεό). Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 1-3. Ο Αριστοτέλης θεωρεί πως ο άνθρωπος βίος χαρακτηρίζεται απόλυτα από τη χρήση του αυτεξούσιου βλ. Κ.Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Β’ Τόμος*, Ελευθερουδάκης, Αθήνα, σελ. 24. «Οι αμαρτίες σαν τον αναρριχώμενο κισσό περικυκλώνουν την λογική, και με ένα πνεύμα που αναδύεται καθηλώνουν τις αισθήσεις.», «Όσοι πιστεύουν στην εσωτερική τους ‘φωνή’ και μόνο και πλάθουν τον Θεό τους σύμφωνα με τις επιδιώξεις τους αυταπατώνται. Κρύβουν την αληθινή τους ταυτότητα σε μια διπλή ζωή άλλη προς το εξωτερικό περιβάλλον και άλλη προς την ιδιωτική τους ζωή.», «Υπάρχουν μέσα μας κάποια ψήγματα αλήθειας ωστόσο είναι συνήθως περιζωμένα με σκοτάδι.» J.Smith, ‘The true way of attaining to divine knowledge,’ C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ.131,132,133

⁵⁵¹ Αυτή είναι εν γένει η αντίληψη για τη δικαιοσύνη ενώ υπάρχουν και πιο ακραίες θέσεις στις οποίες ο Θεός τιμωρεί όσους πράττουν το κακό στην παρούσα αλλά και στη μεταθανάτια ζωή με επώδυνα μαρτύρια με απώτερο στόχο την κάθαρση. Ο Cudworth βέβαια απορρίπτει αυτή τη θέση ως εξωφρενική, ειδικά αν αυτή συνδυάζεται με την υπερίσχυση της απόλυτης αναγκαιότητας (absolute necessity). Υπό αυτό το πρίσμα τείνει υπέρ της ύπαρξης μιας ελευθερίας που υπό όρους, μιας ενδεχόμενης ελευθερίας (contingent liberty). Η αλήθεια, καταλήγει, της Χριστιανοσύνης εδράζεται στη θέση, πως απελευθερώνει τον άνθρωπο από την αναγκαιότητα. Βλ. R.Cudworth, *A Treatise of freewill*, σελ. 5

⁵⁵² Ο Cudworth επιθυμεί όμως να καταρρίψει τη φιλοσοφική θέση που δίνει στον άνθρωπο μια ενδεχόμενη και εξαρτώμενη ελευθερία (contingent liberty) ενώ παράλληλα του στερεί το δικαίωμα να την εξασκήσει εφόσον ο μόνος που θεωρείται πως μπορεί πλήρως είναι ο Θεός. Οι θιασώτες αυτής της θεωρίας λανθασμένα συγχέουν το πεδίο δράσης του Θεού με μια διαστρεβλωμένη εικόνα της παντοδυναμίας Του. Η ισχύς όμως και η τελειότητα του Θεού εντοπίζονται στην άσκηση των ικανοτήτων Του, όχι αυθαίρετα, αλλά υπό την αιγίδα της αγαθότητας και τη σοφίας Του. Ο Θεός παρέχει στον άνθρωπο το αυτεξούσιο ένεκα της αγάπης Του προς αυτόν και επειδή επιθυμεί την αυτορύθμιση της ζωής του κι αυτό γιατί η θεία αγαθότητα είναι απροσμέτρητη και αόριστη, σύμφωνα με τον Whichcote.σελ.63 B.Whichcote, *The manifestation of Christ*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980,σελ.67

(σώμα, πνεύμα, ψυχή) αλλά και για τον διττό βίο στους κόσμους, χρόνου και αιωνιότητας. Η ορθή επαναφορά, λοιπόν, της ανθρώπινης φύσης σε επικοινωνία με τον Θεό αφορά την κυριότητα του Εαυτού απέναντι στα πάθη ώστε να υπάρξει οποιαδήποτε κυριαρχία πάνω σε άλλες φύσεις. Ο σωστός άρχοντας πρέπει να είναι πρώτα σοφός ο ίδιος. Ο Ταοισμός του Lao Tzu, η χριστιανική απλότητα του Fenelon, ο ευγενής άγριος του Rousseau, ταυτίζονται σε ένα κράμα με κοινή ουσία, υπό την εποπτεία του Huxley.⁵⁵³ Ενώ στο χωρίο του Chuang Tzu αναφέρεται πως αν ένας μεθυσμένος, μπορεί να προχωράει άφοβα, ξέγνοιαστα, ένας πιστός πρέπει να είναι πραγματικά ατρόμητος γνωρίζοντας πως η ασφάλεια προερχόμενη από τη Θεία Πρόνοια ξεπερνάει κατά πολύ μία απλή μέθη. Τη δράση αυτή τη βλέπουμε σε κάθε περίπτωση που χαρακτηρίζεται ως έμπνευση, όταν ο πράττων έχει μετατρέψει τον εαυτό του σε έναν «υπομονετικό υπηρέτη», όπως τον ονομάζει Huxley, η ζωή ενός τέτοιου ανθρώπου είναι σαν αυτή του καλλιτέχνη, με τη διαφορά πως έργο αποτελεί η ίδια του η ζωή.⁵⁵⁴

3.2.3. ΠΛΟΥΤΟΣ-ΔΥΝΑΜΗ-ΦΩΤΙΣΗ

Όσον αφορά τη σχέση πλούτου και φώτισης, τίθεται ζήτημα ποιοτικής διάκρισης, όσον αφορά την έλλειψη χρημάτων. Υπάρχει, λοιπόν, η πραγματική πενία (effective poverty) και η συναισθηματική πενία (affective poverty). Η «ευαγγελική πενία» (evangelical poverty) είναι ένας συνδυασμός πραγματικής και συναισθηματικής πενίας (effective and affective poverty), ωστόσο δεν υπάρχει αυστηρός κανόνας.⁵⁵⁵ Το πρόβλημα της δύναμης όμως, παραμένει ένα μεγάλο εμπόδιο όπως έχει προειπωθεί για τη φώτιση.⁵⁵⁶ Συνήθως οι βασιλείς δυσκολεύονται να γνωρίσουν το Θεό, όπως επισημαίνει το σκωπτικό χωρίο του Rumi, όπου οι στρατιώτες ψάχνουν να βρουν μια καμήλα στα κεραμίδια, έτσι κι ο βασιλιάς ψάχνει το Θεό καθισμένος σε θρόνο.⁵⁵⁷ Ενώ στο χωρίο Jean Pierre Camus, σχολιάζεται πως αυτοί που διοικούν, διοικούν σωστά αφού θυμούνται από που προέρχεται η δύναμή τους η εξουσία τους.⁵⁵⁸ Κάτι που μας

⁵⁵³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.115

⁵⁵⁴ Στο ίδιο, σελ.117

⁵⁵⁵ Όσον αφορά την πενία και της διαβαθμίσεις της βλ. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ.214

⁵⁵⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.120-121

⁵⁵⁷ Στο ίδιο, σελ.122

⁵⁵⁸ Στο ίδιο, σελ.123

θυμίζει τη θέση του Cudworth. Παρ' όλα αυτά κάποιος μπορεί να γίνει φωτισμένος υπό δύο όρους α) να διαχειρίζεται δύναμη χωρίς προσωπικό όφελος β) να καταλάβει ότι έχοντας προσωρινή χρονική δύναμη (temporal power) δεν έχει ταυτόχρονα πνευματική εξουσία, αυτή την έχουν μόνο όσοι αδιαφορούν τελείως.⁵⁵⁹ Ο Cudworth θέλει να αποσαφηνίσει τις παραμέτρους που συντελούν στην ανάληψη ενός διοικητικού αξιώματος. Υπάρχουν διαφορετικές θεωρήσεις σχετικά με την προέλευση και τη φύση του αξιώματος του άρχοντος. Ο Cudworth θεωρεί πως η λειτουργία του είναι επικουρική, ως προς τη διαχείριση ηθικών και ζητημάτων πάντα ενεργώντας έχοντας ως άξονες έννοιες το δικαίο και το αγαθό. Οι άρχοντες δρουν επί της ουσίας ως μεσολαβητές της Θείας βούλησης και όχι ως δημιουργοί της-κάτι που φαίνεται πως ξεχνούν οι ίδιοι αλλά και οι υπηκοοί τους.⁵⁶⁰

Ό,τι και να πει κάποιος για το Θεό είναι ψευδές, σύμφωνα με τον Eckhart. Ποιά είναι όμως η αλήθεια; Ο Θεός είναι η αλήθεια, η Πρωταρχική Πραγματικότητα (Primordial Reality), του οποίου τη φύση τα φωνητικά σύμβολα (verbal symbols) είναι ανεπαρκή για να δηλώσουν.⁵⁶¹ Για τον Cudworth η αλήθεια είναι άτεγκτη (unbending) και αδύνατον να αντιγραφεί (unscopiable), το πιο σταθερό και αμετάβλητο -με αδαμάντινο χαρακτήρα- πράγμα στον κόσμο.⁵⁶² Η γλώσσα όταν καλείται να εξηγήσει την απόλυτη πραγματικότητα γίνεται παράδοξη⁵⁶³, οι μυστικιστές κάποιες φορές τη χρησιμοποιούν παρ' όλα αυτά για να πετύχουν το σκοπό τους, ως "reduction ad absurdum", υποστηρίζει ο Huxley, επιτυγχάνοντας μέχρι και ολική μεταμόρφωση. Αν

⁵⁵⁹ Στο ίδιο, σελ.124

⁵⁶⁰ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.25.Οι βολονταριστικές θεωρίες πηγάζουν σύμφωνα με τον Cudworth από διαταγές ή αποφάσεις, του Θεού, των αρχόντων, ή οποιουδήποτε άλλου με εξουσία Βλ. Mark Schroeder, 'Cudworth and normative explanations', *Journal of ethics and social philosophy* Vol.1,no3,October 2005,σελ.2.Βλ. Michael B. Gill , 'Rationalism, Sentimentalism, and Ralph Cudworth',*Hume Studies* Volume 30, Number 1, April (2004) σελ.158

⁵⁶¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*,ο.π.,σελ.124

⁵⁶² Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.270. Σύμφωνα με τον Ερμή τον Τρισμέγιστο "Ο κόσμος είναι ο χώρος του χρόνου και η πορεία και η κίνηση του χρόνου είναι εκείνες που χαρίζουν τη ζωή στον κόσμο κι είναι ο ίδιος η σταθερή ακινησία και καμία ώθηση δε δέχεται απ' έξω ώστε να του δώσει κίνηση, αφού όλα υπάρχουν μέσα του και ο ίδιος υπάρχει σε όλα. Κάποιο τολμούν να πουν ότι ο Θεός έχει μια κίνηση στην αιωνιότητα.»

« Από αυτό βγαίνει ότι η σταθερότητα της αιωνιότητας, που περιέχει την κίνηση και την κινητικότητα του χρόνου, γίνεται σταθερή από την αμεταβλητότητα του νόμου που τη διέπει. Μ' αυτή την έννοια μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι και ο θεός επίσης θέτει τον εαυτό του σε κίνηση γύρω από τον εαυτό του, παραμένοντας ακίνητος. Ποιος είναι; Που πάει; Από πού έρχεται; Πώς συμπεριφέρεται; Ποια είναι η φύση του; Μας είναι άγνωστα»Ερμής ο Τρισμέγιστος, Ερμητικά κείμενα, Τομ. 2. Ασκληπίου- *Αποσπάσματα* Ροδάκης, Περικλής Δ. 1923-, Τζαφερόπουλος, Απόστολος,Αθήνα : Παρασκήνιο 1990,σελ.77,79

⁵⁶³ Σχετικά με τη δυσκολία επεξήγησης μέσω του λόγου της μυστικιστικής εμπειρίας. Βλ. John Y. Fenton, *The Journal of the American Academy of Religion*, XLIX/1, Mystical Experience as a Bridge for Cross-Cultural Philosophy of Religion: A Critique

λάβουμε κυριολεκτικά τα λεγόμενα των μυστικιστών του Zen το νόημα χάνεται. Παρ' όλα αυτά, ο "homo loquax", το ομιλόν ζώο, είναι ακόμα ενθουσιασμένο με την εφεύρεση του λόγου.⁵⁶⁴ Ο Huxley επανέρχεται στη λειτουργία της γλώσσας και σχολιάζει τις λέξεις: "concept, cunning, conceit", για να δηλώσει την αλληλεπίδραση σχεδιασμού και φαυλότητας, ενώ σε ένα άλλο λογοπαίγνιο που κάνει με τις λέξεις: "wise, wizard", δείχνει την ορθή χρήση της σοφίας. Οι γνώσεις είναι αναγκαίες αλλά μόνο ως μέσα. Το μέγεθος των γνώσεών μας επαφίεται στη θέληση και την ψυχο-φυσική υπόστασή μας.⁵⁶⁵ Όσον αφορά τον παράγοντα γλώσσα, ο Huxley παρατηρεί πως η κινέζικη συγκεκριμένα δεν έχει γραμματικούς χρόνους, υπό αυτή την άποψη ο ομιλητής της βρίσκεται πιο κοντά στην άχρονη πραγματικότητα.⁵⁶⁶

Στα χωρία του Αγίου Ιωάννη του Σταυρού αλλά και του φερόμενου ως ιδρυτή του Πλατωνισμού του Cambridge, John Smith, σχολιάζεται αντίστοιχα πως η φαντασία και η κατανόηση δεν αρκούν για τη γνώση του Θεού, ενώ οι υποθέσεις μπορούν να ξεδιπλώσουν τα ενδύματα της αλήθειας, αλλά όχι τα πρόσωπα.⁵⁶⁷ Οι μυστικιστές σύμφωνα με το Huxley κάνουν θεολογία, η οποία με τη σειρά της ανατροφοδοτεί το δυναμικό της. Οι ψευδείς προτάσεις πρέπει να απορριφθούν, ενώ φυσικά πρέπει να αποφευχθεί ο άκρατος δογματισμός. Η αναζήτηση της αλήθειας πρέπει να γίνεται συγκεντρωτικά, όχι μονομερώς.⁵⁶⁸

Η λέξη "intellect" (διάνοια) χρησιμοποιείται από τον Eckhart για να δηλώσει την άμεση διαίσθηση, ενώ για Ακινάτη "intellect" και "reason" είναι διαφορετικές έννοιες. Η πραγματικότητα πρέπει να επαληθεύεται και μετά να βιώνεται μέσω της διαίσθησης. Κακώς θεωρούμε ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ ανθρώπων, πραγμάτων και γεγονότων, σχέση αιτίου και αιτιατού και πως είμαστε ξεχωριστά πράγματα από το σύνολο. Γι' αυτό και στους Καθολικούς και Βουδιστές μοναχούς συνίσταται να μην χρησιμοποιούν την προσωπική αντωνυμία και να βρίσκουν άλλους τρόπους να εκφράσουν πράγματα, σύμφωνα με τον Huxley. Κατ' αυτό τον τρόπο εξαλείφεται ο υπερτονισμός της προσωπικότητας έναντι του συνόλου.⁵⁶⁹ Η γνώση σε αντίθεση με τα πάθη είναι ανόργανη, ενεργητική και δυναμική δράση του νου, επιβεβαιώνει ο Αριστοτέλης. Η εμπειρία μας δείχνει πως η γνώση μας δίνεται τη στιγμή που

⁵⁶⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.128

⁵⁶⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.144

⁵⁶⁶ Στο ίδιο, σελ.169

⁵⁶⁷ Στο ίδιο, σελ.129

⁵⁶⁸ Στο ίδιο, σελ.132

⁵⁶⁹ Στο ίδιο, σελ.133-136

απομακρυνόμαστε από τα εξωτερικά δεδομένα και ο νους ανασυντάσσει τα στοιχεία που έχει στη διάθεση του. Γι' αυτό και αρκετές φορές παρατηρεί ο Cudworth ο στοχασμός (reflection) είναι αποδοτικότερος από τη συμμετοχή ως ακροατής σε συζητήσεις, όπου το μυαλό δέχεται παθητικά πληροφορίες και χάνει την ενεργητική του ισχύ.⁵⁷⁰

Η ομορφιά είναι αλήθεια, η αλήθεια, ομορφιά. “Beauty is truth, truth, beauty.” -Keats. Μία φράση με διττή σημασία, η ομορφιά είναι το Πρωαιώνιο Γεγονός (Primordial Fact), και αντιστρόφως.⁵⁷¹ Η θέση της ομορφιάς στο τρίπτυχο καλοσύνης, αλήθειας, ομορφιάς, αποκαλύπτει την ιερή τριάδα της Perennial Philosophy, και συμβαδίζει με αυτή του Cudworth. Ο αισθητής, ο ποιητής, ο φυσιοδίφης αναγνωρίζουν την ομορφιά της φύσης ωστόσο όχι την πληρότητά της.

Στο Χωρίο του William Law που παραθέτει ο Huxley, απορρίπτει την εκτενή συλλογιστική που εκφέρει συμπεράσματα υπέρ ή κατά του Χριστιανισμού.⁵⁷² Παπιστές, Προτεστάντες, Καθολικοί, Ησυχαστές, εμπλέκονται σε δογματικές διαμάχες. Μετά από όλη αυτή την αντιδικία, θρησκεία των πλέον καλλιεργημένων Ευρωπαίων καταλήγει να είναι η εθνικιστική ειδωλολατρεία. Τα ζώα έχουν το ένστικτό τους, την παγκόσμια χάρη, έχουν συνεχή έμπνευση, ενώ ο άνθρωπος στηρίζεται στη λογική του, στην προσωπική του ευφυΐα. Η ευφυΐα αποτελεί εχθρό, και επιφέρει κοινωνικούς περισπασμούς και ανηθικότητα, ενώ η τεχνολογία επιφέρει ένα προβληματικό είδος προόδου. Ωστόσο η δυσχερής αυτή κατάσταση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη φώτιση, καθώς ο άνθρωπος πρέπει να απορρίψει τη συνείδηση του εαυτού του ως ξεχωριστό Εγώ και να το υπερβεί ώστε να γνωρίσει τον Υψηλότερο Εαυτό εντός.⁵⁷³ Ο Cudworth συμφωνεί με τον Huxley ως προς τον τρόπο πρόσληψης της γνώσης. Γνώστης και γνωστικό αντικείμενο ταυτίζονται, όμως η γνώση είναι μια εσωτερική διεργασία ταύτισης, όπου για να γίνει επιτυχής η

⁵⁷⁰ Για τον ίδιο λόγο, ο Σωκράτης επιτίθεται στους Σοφιστές σχετικά με αυτά που κυρήσσουν, ενώ αντιτείνει τη δική του διαλεκτικό μόρφωμα ρητορικής. Ο Cudworth ξεχωρίζει τους αντιληπτικούς συλλογισμούς (perceptive cogitations) σε δύο είδη: το πρώτο διαθλεται αντιληπτική ικανότητα μέσα από τα πάθη του σώματος, ενώ το δεύτερο μέσα από την ενέργεια της εσωτερικής του ορμής. Στην περίπτωση παθητικής αντίληψης των σωμάτων του εξωγενούς περιβάλλοντος οι αντιλήψεις χαρακτηρίζονται ως εντυπώσεις (sensations). Ο ορισμός αυτός τίθεται σε ισχύ από τη στιγμή που τα σώματα ανήκουν όντως στο πεδίο αντίληψης, αν ο συλλογισμός συνεχίζει να αναπαρίσταται ενώ τα ερεθίσματα παύουν να διακρίνονται στο εύρος των αισθήσεων, τότε οι αντιλήψεις θεωρούνται 'φαντάσματα'. βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.136-138

⁵⁷¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.137

⁵⁷² Στο ίδιο, σελ.139

⁵⁷³ Στο ίδιο, σελ.140-142

ταύτιση πρέπει ο γνώστης να αποπροσωποποιηθεί και να αφήσει τη γνώση του αντικείμενου να τον οδηγήσει πίσω στη γνώση του πραγματικού του εαυτού.⁵⁷⁴

Ποιά η σχέση μεταξύ ατομικής ιδιοσυγκρασίας και πνευματικής γνώσης από την άλλη πλευρά; Η Γνώση χωρίζεται σε κατακόρυφη και οριζόντια. Στον κατακόρυφο άξονα εντοπίζεται η ανοδική πορεία προς την ιερότητα ή αντίστροφα, αλλά υπάρχουν και σημαντικές αλλαγές στον οριζόντιο. Παρ' όλη τη θέληση και την καλή πρόθεση είναι πολύ δύσκολο να αλλάξει η ιδιοσυγκρασία και το μοτίβο ενός χαρακτήρα. Εδώ και αιώνες υπάρχουν αρκετά συστήματα, όπως αυτό του Ιπποκράτη, που καταγράφουν τα ψυχο-φυσιολογικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά, αλλά και φυσιογνωμικά συστήματα του 18-19^{ου} αιώνα, που διχотоμούν τις προσωπικότητες σε εσωστρεφείς-εξωστρεφείς (introvert-extravert). Στη Δύση υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα για την πνευματική ζωή και οι άνθρωποι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με τις οδούς που ακολουθούν, της *Μάρθας* ή της *Μαρίας*. Η πρώτη οδηγεί στη σωτηρία μέσα από την κοσμική δράση, η δεύτερη στη σωτηρία μέσω του διαλογισμού.⁵⁷⁵ Ακόλουθοι του Αριστοτέλη οι Καθολικοί και θεωρούν πως η οδός της Μαρίας είναι καλύτερη. Εν κατακλείδι οι μονοθεϊστικές θρησκείες γενικά χαρακτηρίζονται ως δημιουργήματα ανδρών της σκέψης, ενώ οι πολυθεϊστικές των ανδρών της δράσης.

3.2.4.Η ΤΡΙΜΕΡΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ SHELDON

Όσον αφορά τη σχέση σώματος και πνεύματος, ο Huxley παραθέτει την τριμερή διάκριση του ανθρωπολόγου William Sheldon η οποία παρέχει μία κατ' αναλογία διαίρεση των ανθρώπων σε κατηγορίες σύμφωνα με τις ιδιαίτερες κλίσεις τους -ενώ ο Cudworth υποστηρίζει την τετραμερή διάκριση του επίσης πλατωνιστή Smith, σχετικά με τη συμμετοχή του ανθρώπου στη θεϊκή

⁵⁷⁴ Η γνώση δεν θέλει τον άνθρωπο ως αφετηρία αλλά ως απώτερο στόχο. Το λάθος ορισμένων φιλοσόφων βρίσκεται στη θεώρηση πως οι αισθητικές ιδέες μορφοποιούνται μόνον μέσα από την επιρροή των εξωτερικών παραγόντων στην ψυχή ενώ οι αντιληπτές ιδέες αποτελούν συμπλήματα που απαρτίζονται από αισθητικές ιδέες. Οι φιλόσοφοι που έχουν αναγάγει την ύλη και τις αισθήσεις ως το κυρίως αντικείμενο της γνώσης δίνουν στο λόγο παράλληλα εργαλειώδη ρόλο μέσω του οποίου το υλικό θα τροποποιηθεί αναλόγως. Ο Cudworth σχολιάζει τον ορισμό τους ως ενεργητική κατανόηση (active understanding) με προέλευση τον Αριστοτέλη. Οι φιλόσοφοι αυτοί παραφράζουν τα λόγια του τελευταίου όμως, και δημιουργούν προβλήματα καθώς ο νους ορίζεται ως ένα τυφλό εργαλείο χωρίς να γνωρίζει κάτω από ποιούς παράγοντες θα λειτουργήσει. βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.219-222

⁵⁷⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.146-147 Την ανωτέρω διάκριση των δύο οδών, περιγράφει ο Huxley και στο *Doors of Perception*

γνώση.⁵⁷⁶ Ο Sheldon παρουσιάζει μία τριμερή διάκριση που συμφωνεί με την Ινδουιστική παράδοση: έργο, γνώση, αφοσίωση (work, knowledge, devotion). Ο Huxley περνάει στην ανάλυση της διάκρισης του Sheldon:⁵⁷⁷ ενδομορφία, μεσομορφία, εκτομορφία (endomorphy, mesomorphy, ectomorphy). Βάσει των προαναφερθέντων κατηγοριών, οι άνθρωποι κατατάσσονται αναλόγως σε: α) viscerotonic: παχουλοί, συναισθηματικοί, λαίμαργοι β) somatotonic: στιβαροί, ανταγωνιστικοί, με επιθετικότητα και πάθος για δύναμη, γ) cerebrotonic: συνήθως σωματικά αδύνατοι, εκεί κατατάσσονται λογοτεχνικά πρότυπα όπως ο Hamlet ή ο Ivan Karamazov, υπερευαίσθητοι και εσωστρεφείς. Οι εξωστρεφείς χωρίζονται σε δύο είδη: α) ενδομορφικοί viscerotonic που είναι πολύ κοινωνικοί β) μυώδεις somatotonic που διαχειρίζονται τη δύναμη: α) πωλητές β) αθλητές γ) πολιτικοί, δικτάτορες. Ο Huxley επισημαίνει, φυσικά, πως μία τριμερής διάκριση δεν είναι ικανή να εξηγήσει πλήρως την ανθρώπινη σωματοδομή και ψυχосύνθεση.⁵⁷⁸ Οι πρώτες δύο κατηγορίες έχουν ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση σε αντίθεση με την τρίτη. Η ίδια διαίρεση εμφανίζεται στο *Bhagavad Gita*, εκεί η πρώτη βρίσκει τη σωτηρία μέσω της φιλανθρωπίας και της αφοσίωσης στον προσωπικό Θεό, η δεύτερη μέσω της αγάπης για δράση και της μη-εξάρτησης, η τρίτη μέσω αλλαγής της συνείδησης και από τη στιγμή που παύει να είναι εγωκεντρική. Φυσικά ο πληθυσμός αποτελεί μείγμα αυτών των μοντέλων στις ακραίες μορφές τους.⁵⁷⁹ Σε σχέση με το παραπάνω μοντέλο ο Huxley αναφέρεται και στην έννοια του Dharma η οποία έχει διπλή σημασία: α) ως ουσιώδης φύση β) ως νόμος της δικαιοσύνης. Οι Ινδοί σε αντίθεση με τους Καθολικούς αντιλαμβάνονται, ότι άτομα με διαφορετικά dharma, απλά λατρεύουν διαφορετικές παραμέτρους ή συλλήψεις του Θείου.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Η λογική αφού συνδιαλαγεί με τον Θεό μεταμορφώνεται, και από την πρότερη πίστη σε ορισμένες σταθερές εμφανίζεται το όραμα. Ο συλλογισμός μετασχηματίζεται και σταθεροποιείται γινόμενος πλέον αποφαντικός: Ο John Smith διακρίνει τέσσερις κατηγορίες πιστών ανάλογα με το βαθμό μετοχής τους στη θεία γνώση: α) ο περίπλοκος άνθρωπος, που χαρακτηρίζεται άσχημα καθώς αποτελεί κράμα σώματος και ψυχής ισόποσο και οι δύο ουσίες αλληλεπιδρούν σε σημείο αδράνειας ή σύγχυσης χωρίς ουσιαστική πορεία. Ο Πλάτων μιλάει για αυτές τις αυτές ψυχές χαρακτηρίζοντάς τις ‘οπισθοβαρείς’ εφόσον εμμένουν στη γη και δεν ανυψώνονται στην ανώτερη ουράνια σφαίρα. β) ο άνθρωπος που η λογική του ηγείται του σώματος και των επιθυμιών του, κατ’ αυτό τον τρόπο και με ένα ορθώς εφαρμοσμένο σχέδιο ανακαλύπτουν τη γνώση. γ) ο άνθρωπος που έχοντας εξαγνισμένη ψυχή παρ’ όλα αυτά ακολουθεί καθοδική πορεία ένεκα αλαζονίας δ) ο θεωρητικός άνθρωπος που σε αντίθεση με την ετυμολογία προχωρεί σε δράση με απώτερο στόχο την ένωση με το Θεό. J. Smith, ‘The true way of attaining to divine knowledge’ στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ 141-144

⁵⁷⁷ Για την αναφορά στους σωματότυπους. Cynthia Carson Bisbee, Paul Bisbee, Erika Dyck, Patrick Farrell, James Sexton, and James W. Spisak, *Psychedelic Prophets - The Letters of Aldous Huxley and Humphry Osmond*, McGill-Queen’s University Press, Quebec, 2018, σελ. xiv, xlix, 1

⁵⁷⁸ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ. 149-150

⁵⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 153-154

⁵⁸⁰ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ. 154

Εν συνεχεία αναφέρεται η περίπτωση του Καλβίνου ως μία λυπηρή περίπτωση. Τον κατατάσσει στους ιδεαλιστές και σοβαροφάνεις *cerebrotonic*, ενώ θεωρεί πως ο προτεσταντισμός αποτελεί αίρεση *viscerotonic* ατόμων που απορρίπτει την (Τριάδα Πατήρ, Υιός, Άγιο Πνεύμα) και εστιάζει στην προσωπικότητα, στην ανθρώπινη φύση του Ιησού. Οι άνθρωποι που ανήκουν στις κατηγορίες των εξωστρεφών είναι συνήθως πολυθειστές. Όσον αφορά την περιγραφή και κατηγοριοποίηση του Ιησού σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες, στην χριστιανική τέχνη συνήθως εμφανίζεται σε ένα συνδυαστικό ιδιοσυγκρισιακό μοτίβο, *ectomorphic* και *cerebrotonic*. Οι *ectomorphic* συνήθως είναι *cerebrotonic*, αδιαφορούν για το θρησκευτικό τελετουργικό-καταλήγοντας στο μυστικισμό- ενώ οι *viscerotonic* το αντίθετο. Στο μωαμεθανισμό επικρατεί το *somatotonic* στοιχείο, γι' αυτό και στον ιερό πόλεμο του Islam ή αργότερα στον Χριστιανισμό συναντάμε κυρίως τη στρατιωτική εκκλησία (*the church militant*). Μετά την απόκτηση πλούτου και δύναμης οι περισσότεροι *somatotonic* ακολουθούν την πνευματική οδό, αυτό εξηγείται καθώς τελικός σκοπός όλων των ανθρώπων είναι η ενωτική γνώση. Ο στόχος της *Perennial Philosophy* είναι ο διαλογισμός, όχι η δράση και η υλική πρόοδος.⁵⁸¹

Για τα περισσότερα όντα, σύμφωνα με το χωρίο του Boethius, παραθέτει ο Huxley η άγνοια είναι η φύση τους, ενώ για τον άνθρωπο κάτι τέτοιο αποτελεί αμαρτία που οδηγεί σε μία Θεό-εκλειπτική εμπειρία (*God-eclipsing*) “In other living creatures ignorance of self is nature in man it is vice.”⁵⁸² Η πλειονότητα των ανθρώπων όμως προτιμά την άγνοια έναντι της αυτογνωσίας και τη συντηρεί με κάθε τρόπο. Η αυτογνωσία έχει ως στόχο την αυτοκυριαρχία νου και σώματος. Η εκτόπιση του Εγώ και των φόβων του συντελείται μέσα από την αφιέρωση σε έναν ιερό σκοπό, όπως μία ηρωική πράξη. Αντικείμενο της αφιέρωσης πρέπει να είναι ο Θεός, αν πρόκειται οι φόβοι να εξαλειφθούν ολοκληρωτικά, διαφορετικά μεταβιβάζονται σε έναν προσωπικό σκοπό και άρα διατηρούνται.⁵⁸³

3.2.5. Η ΣΧΕΣΗ ΧΑΡΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΒΟΥΛΗΣΗΣ

Ο Huxley υποστηρίζει την ύπαρξη ελεύθερης βούλησης και τη δυνατότητα εξόδου από το χρόνο στην αιωνιότητα, σε ένα διηνεκές «στάδιο Χάρης» (*state of grace*). Η ανθρώπινη ψυχή, είναι

⁵⁸¹ Στο ίδιο, σελ.156-159

⁵⁸² Στο ίδιο, σελ.161

⁵⁸³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.162-163

θηλυκή σε σχέση με Θεό, βάσει αυτού το Προπατορικό Αμάρτημα έγκειται στη θεώρηση του προσωπικού Εγώ ως άυταρκες αρσενικό ον.⁵⁸⁴ Η χρήση του όρου ‘ψυχή’ δεν ευδοκίμησε, αντ’ αυτού επικράτησε ο όρος, ‘πνεύμα’. Ωστόσο στη Δύση οι συγγραφείς την αναφέρουν ως anima - για τους Ρωμαίους η ζωική ψυχή- αντί του animus που δηλώνει τη λογική ψυχή. Ο Huxley αναλαμβάνει να διευκλάνει την προβληματική και θεωρεί πως ο όρος θέλει να δηλώσει τη θηλυκότητα της ψυχής, καθώς το πνεύμα ως ουδέτερο, ή το animus ως αρσενικό, δεν είναι ικανά να αποκαλύψουν την ιδιαίτερη φύση του αντικειμένου.⁵⁸⁵

Τι συμβαίνει όμως με τη Δωρεά Χάρη (gratuitous grace), δώρο ίασης. Μπορεί κάποιος να είναι αμαρτωλός και να το έχει παρ’ όλ αυτά. Ωστόσο το θέμα είναι ότι εμμένει στο δώρο καθεαυτό. Αυτό δημιουργεί τεράστιο εγωισμό, και αναφέρει ταλαντούχους συγγραφείς, όπως οι De Quincey, Keats, Haydon, Wordsworth, Byron που έπεσαν σ’ αυτή την παγίδα.⁵⁸⁶ Ο St Bernard γνώρισε το Θεό από δάση και πεδιάδες, όχι από την Αγία Γραφή. Ο Αυγουστίνος, σε αντίθεση με τον Wordsworth, υποστηρίζει, πως δεν πρέπει να απολαμβάνονται τα πλάσματα, αλλά να χρησιμοποιούνται για να απολαμβάνεται ο Θεός.⁵⁸⁷ Εξ ου και η συμβουλή του Father Lallemant σε θεοκεντρικούς διαλογιζόμενους (theocentric contemplatives) να δράσουν στον κόσμο⁵⁸⁸

Η συνύπαρξη Θείας Χάρης και Ελεύθερης Βούλησης σε τόσο στενό πλαίσιο αποτέλεσε την ειδοποιό διαφορά των Πλατωνιστών τόσο σχετικά με τις πλατωνικές-πλωτινικές αναφορές τους όσο και με τις καλβινιστικές αντιθέσεις τους. Η Ελεύθερη Βούληση υφίσταται αλλά όχι η Θεία Χάρη σύμφωνα με τους Πλάτωνα και Πλωτίνο ενώ την ακριβώς αντίθετη άποψη είχε ο καλβινισμός. Ο αντίστροφος αυτός αποκλεισμός δύο τόσο σημαντικών θεολογικών εννοιών φάνταζε ιδιαίτερα παράδοξο, ανεξαρτήτου προέλευσης. Οι Πλατωνιστές θεώρησαν πως η συνύπαρξη αυτών των εννοιών ήταν ζήτημα διάσωσης της θεϊκής υπόστασης και σημαντικότερο από την υποστήριξη οποιασδήποτε φιλοσοφικής θέσης. Ας μη ξεχνάμε πως ο Cudworth και οι πλατωνιστές του Cambridge προσπαθούσαν να συμφιλιώσουν με κάθε τρόπο αντιτιθέμενες δογματικές τάσεις και να αποσφηνίσουν τις όποιες διαφορές τους. Η προσκόλληση σε μια

⁵⁸⁴ Στο ίδιο, σελ.165

⁵⁸⁵ Στο ίδιο, σελ.165-167

⁵⁸⁶ Στο ίδιο, σελ.68 Εξ ου και τα ανάλογα είδη μυστικισμού κατά την ιδιοσυγκρασία του κάθε διανοητή από τους προαναφερθέντες, τα οποία παρουσιάζονται και στην ενότητα «Θεοτοπία» της παρούσας εργασίας στα πλαίσια σχολιασμού του *Grey Eminence*.

⁵⁸⁷ Στο ίδιο, σελ.69

⁵⁸⁸ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. σελ.70 ίδια αναφορά και στο *Grey Eminence*. Βλ. Aldous Huxley, *Grey Eminence*, ο.π. σελ.99

θηρσκευτική θεωρία που έχουν τροποποιήσει οι άνθρωποι και όχι η προσήλωση στην αγαθότητα που προϋποθέτει μια πράξη αποτελεί την πηγή του σφάλματος.⁵⁸⁹

Υπάρχουν τρία είδη Χάρης: α) ζωική, β) ανθρώπινη, γ) πνευματική. Η πρώτη αναφέρεται στην αρμονία που υπάρχει όταν ακολουθούμε το σώμα και συμβαδίζουμε με το Ταο. Για τον άνθρωπο όμως δεν μπορεί να υπάρξει πλήρης βίωση της διάστασης αυτής, καθώς είμαστε διχασμένοι, συνειδητοί στο χρόνο και στην αιωνιότητα. Η δεύτερη σχετίζεται με την Χάρη που προέρχεται από πρόσωπα και κοινωνικές ομάδες, όπως οι γονείς ή από προσωποποιημένες θεϊκές εικόνες, όπως αυτές των αγίων. Η τρίτη δεν μπορεί να βιωθεί αν δεν υπάρξει άρνηση του Εγώ και παραδοχή της θεϊκής πρωτοκαθεδρίας. Η πνευματική αυτή Χάρη προέρχεται ως βοήθεια από το θεϊκό Έδαφος προς τον άνθρωπο που ακολουθεί μια ζωή καλοσύνης και αγιότητας, την οποία επιτείνει, και ανατροφοδοτεί. Σύμφωνα με το χωρίο του Αγίου Ιωάννη του Σταυρού: «Όλη η καλοσύνη είναι δάνειο, ο Θεός είναι ο ιδιοκτήτης. Ο Θεός εργάζεται και το έργο του είναι ο Θεός» “All goodness is a loan; God is these owner. God works and his work is God.”-St. John of the Cross.⁵⁹⁰

3.2.6.ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ένωση με το Θεϊκό Έδαφος μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της τέχνης, μέσω μιας διαδικασίας, όπου διανοητική, συναισθηματική και φυσική πραγματοποίηση προηγείται της πνευματικής Χάρης, και επιβεβαιώνει τη θεϊκή έμπνευση.⁵⁹¹ Καλλιτέχνες όπως ο Fra Angelico προετοιμάζαν το έργο τους μέσω προσευχής και διαλογισμού. Όσον αφορά την κατασκευαστική τέχνη πλέον δεν είναι αναγκαία τέτοια μέσα -ένεκα της τεχνολογικής πρόοδου- ωστόσο οι αυτοματοποιημένες μηχανές δεν μπορούν να δώσουν το ίδιο αποτέλεσμα. Αν και μπορεί να τις χειριστεί ο οποιοσδήποτε με ελάχιστη κατάρτιση, το αποτέλεσμα, σύμφωνα με τον Huxley, χαρακτηρίζεται από βαρβαρότητα. Όσον αφορά τη σύνδεση Θεού και τέχνης, αξίζει να αναφέρουμε περιστατικά, όπου παιδιά ή καλλιτέχνες τυγχάνουν δέκτες θεοφάνειας, μίας ξαφνικής και εντυπωσιακής σύλληψης της απόλυτης πραγματικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται

⁵⁸⁹Βλ. R.Cudworth, *A Sermon preached before the House of Commons*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ.98-99

⁵⁹⁰ Στο ίδιο, σελ.168

⁵⁹¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.171

από αγάπη και γαλήνη ή μίας λιγότερο εντυπωσιακής, σκοτεινής, που συνοδεύεται από το δέος μίας «ακατανόητης δύναμης» (inscrutable power).⁵⁹² Ο Wordsworth, αναφέρει ο Huxley, έχει βιώσει και τα δύο είδη. Όσον αφορά τη δεύτερη, οι μορφές εμφανίζονται τερατώδεις όπως: ο Behemoth, ο Leviathan⁵⁹³ ή ο Θεός του Kirkegaard, σχολιάζει ο Huxley, ως «τελεολογικές αναρτήσεις της ηθικής» (teleological suspensions of morality). Μορφές που επιζητούν αίμα και θυσίες, όπως η ινδουστική θεά Κάλι στην τρομερή της πλευρά, ενώ για τους περισσότερους ‘σύγχρονους άγριους’, το Έδαφος εμφανίζεται ως αμείωτη Δύναμη (unmitigated Power). Το να σκέφτεται όμως κάποιος το Θεό αποκλειστικά ως Δύναμη και όχι ως, Αγάπη και Σοφία, είναι σύνηθες χαρακτηριστικό του μη αναγεννημένου νου. Όταν αρνείται αυτά τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του Θεού είναι σύμφωνα με τον Rumi μακριά από τα δόγματα των Αγίων.⁵⁹⁴ «Η ψυχική αναγέννηση είναι θέμα θεϊκής βούλησης και πρόκειται για μια διαδικασία για να αποκτήσει την αληθινή της μορφή, ή αριστοτελικά, η ‘αναγέννηση’ είναι η εντελέχεια της ψυχής. Ο Θεός Λόγος ενεργεί στην ψυχή σε τέτοιο βαθμό όπου ένας ‘αναγεννημένος’ άνθρωπος διαφέρει από έναν συνηθισμένο όσο διαφέρει ένα κτήνος από τον άνθρωπο.»⁵⁹⁵ Ο Cudworth⁵⁹⁶ αναφέρεται στο Θείο Λόγο δίνοντας του αρκετά χαρακτηριστικά προσωνύμια που δηλώνουν την ιδιαίτερη φύση του.⁵⁹⁷

Κατά τον ίδιο τρόπο ο St. Bernard διακρίνει δύο είδη βούλησης: α) την voluntas communis και β) την voluntas propria. Η πρώτη έχει δύο σημασίες: α) ως βούληση φιλανθρωπίας και β) ως

⁵⁹² Στο ίδιο, σελ.172

⁵⁹³ Παρεκβατική ενδεχομένως η σύνδεση, ωστόσο φαίνεται πως υπάρχει συμφωνία με τη θεωρία του Hobbes περί τέχνης. Monroe C. Beardsley, Ιστορία των αισθητικών θεωριών, μτφ. Δ. Κούρτοβικ Π. Χριστοδουλίδης, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1989 Σελ. 162-163

⁵⁹⁴ Στο ίδιο, σελ.173

⁵⁹⁵ Βλ. H.More, 'The purification of a Christian man's soul', C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ 206

⁵⁹⁶ Ο Beardsley αναφέρεται στους πλατωνιστές του Cambridge. Monroe C. Beardsley, Ιστορία των αισθητικών θεωριών, μτφ. Δ. Κούρτοβικ Π. Χριστοδουλίδης, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1989 σελ. 159

⁵⁹⁷ Ο λόγος του Θεού είναι σαν ένας σπόρος που δε φθείρεται και ενοικεί στις ψυχές μας. Ο λόγος αυτός είναι διαφορετικός από τον προφορικό ή τον γραπτό και είναι ο ανώτερος των προαναφερθέντων, είναι ο λεγόμενος Πρωτότοκος Υιός. Ο λόγος αυτός έχει εσωτερική διάθεση ενώ η επίδραση του είναι ξεκάθαρη και στο προφορικό είδος του ανθρώπινου λόγου, δεν πρόκειται όμως για κοινά λόγια αλλά για την έκφραση των σκέψεων της ψυχής. Ο κοινός ανθρώπινος λόγος αρκετές φορές έχει ως στόχο να διαφθείρει, ο θεϊκός αντιθέτως μπορεί μόνο να εξυγιάνει και να μετατρέψει τον άνθρωπο σε έναν θεϊκό δέκτη. H.More, *The purification of a Christian man's soul*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ. 208-209

σύζευξη ανθρώπου και Θεού. Στον αντίποδα η *voluntas propria* είναι εγωιστική και ως επακόλουθο αποτελεί την πηγή της αμαρτίας.⁵⁹⁸

3.2.7.Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Η επιθυμία υποστηρίζει ο Huxley είναι η πρώτη μας παράσταση, το πρώτο δεδομένο γεννιέται μέσα από τη συμπάθεια και την αντιπάθεια, ένα κράμα ευχής και θέλησης όπου ασυνείδητα και μετά ενσυνείδητα, αξιολογούμε κάτι ως καλό ή κακό. Αναλύει επίσης και την έννοια της υποχρέωσης σε σχέση με τους όρους ‘καλό’ και ‘κακό’. Όσον αφορά τη σχέση ηθικής αυτών των όρων, ο Huxley υποστηρίζει πως όταν κάποιος έχει διεισδυτικό ηθικό χαρακτήρα, εννοούμε πως η κρίση του είναι καίρια και μπορεί να διακρίνει, ενώ όταν έχει δυνατό ηθικό χαρακτήρα, ότι είναι διατεθειμένος να δράσει ακόμα και αν αυτή ή ενέργεια είναι δυσάρεστη ή αντίθετη με τις πρώτες του κρίσεις.⁵⁹⁹

«Τίποτα δε καίγεται στην Κόλαση παρά το Εγώ» “nothing burns in hell but the self”- *Theologica Germanica*.⁶⁰⁰ Η κόλαση βιώνεται από τη στιγμή που υφίσταται ταύτιση με το Εγώ και όχι με τον Εαυτό, ενώ ο πόνος είναι ανάλογος της ταύτισης. Κατά συνέπεια ατομικές επιθυμίες και συνήθειες που ενισχύουν μια εσφαλμένη σύνδεση πρέπει να εξαλειφθούν. Σύμφωνα με τον William Law η ίδια μας η ύπαρξη διχάζεται και αυτοκτονεί, αφού ο Κάιν (Εγώ) σκοτώνει τον Άβελ (Εαυτός). Η διαφορά, λοιπόν, μεταξύ καλού και κακού ανθρώπου έγκειται στο γεγονός ότι ο ένας, αφουγκράζεται και ακολουθεί το πνεύμα του Θεού, ενώ ο άλλος αντιστέκεται. Το επόμενο χωρίο που παραθέτει ο Huxley από το βιβλίο *Following of Christ*, αναφέρει πως ο Εωσφόρος ήταν ευγενής αρχικά, όμως από τη στιγμή που αυτονομήθηκε και θεώρησε ιδιοκτησία τη δύναμη του επήλθε η Πτώση, το ίδιο συνέβη και στον άνθρωπο.⁶⁰¹ Η Πτώση όπως εκφράζεται στο μύθο της Γένεσης δημιουργεί παρανοήσεις, σύμφωνα με τον Huxley, αναλαμβάνει έτσι να επαναπροσδιορίζει δύο σημεία της: α) η Πτώση αποτελεί μετάβαση από το «Ανεκδήλωτο Ένα» (Unmanifested One) στην πολυπλοκότητα της φύσης ή

⁵⁹⁸ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.174

⁵⁹⁹ Στο ίδιο, σελ.175-176

⁶⁰⁰ Στο ίδιο, σελ.180

⁶⁰¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.180

από την αιωνιότητα στο χρόνο β) αποτελεί απόδειξη ότι υπάρχει κάτι ανάλογο της ελεύθερης βούλησης σε ένα υποανθρώπινο επίπεδο.⁶⁰²

Η επιλογή της συνείδησης αποτελεί δοκιμασία μίας συμπαντικής διάνοησης. Όλα τα είδη πέρασαν από αυτή πριν διαλέξουν την πιο αποδοτική μορφή κι έμειναν στην εξιδείκευση, και κατ' επέκταση προσκολλημένα εκεί. Το τίμημα του να είναι κάποιος ακραία καλός προσφέρει ταυτόχρονα την ευκαιρία να είναι ακραία κακός και εκεί έγκειται η δυσκολία και ο πειρασμός. Τα ζώα έχουν πιο καθαρή συνείδηση απ' ότι ο άνθρωπος, γιατί δε γνωρίζουν τη διαφορά μεταξύ ιερότητας και κακίας. Η διαφορά καλού και κακού έχει και πνευματική προέκταση, γι' αυτό και τα θεμέλια του νόμου είναι τα ίδια σε αρκετά μέρη του κόσμου, εφόσον συγκεκριμένες πράξεις είναι σχεδόν καθολικά κατακριτέες.⁶⁰³

Το Σύμπαν είναι η αιώνια διαδοχή γεγονότων στο Έδαφος και την άχρονη πραγματικότητα. Η γνώση του Θεού ξεπερνάει το χρόνο, γιατί αυτός βρίσκεται εκτός του και Παντεπόπτης. Από αυτή την άποψη ο Huxley φαίνεται πως καταλήγει στον Ντεϊσμό. Η γνώση του Τώρα, σχολιάζει ο Huxley, η πρό-γνωση του Θεού είναι μια άχρονη γνώση του Τώρα που είναι συμβατή με την ελευθερία του ανθρώπου στο χρόνο. Εδώ όμως συμφωνεί με τη θέση του Cudworth όσον αφορά την παντογνωσία του Θεού. Αναφέρει επίσης τον Hobbes και άλλους ως εχθρούς της Perennial Philosophy -προφανής η σύνδεση με τον Cudworth του οποίου ήταν ο κύριος πολέμιος. Οι φιλόσοφοι της αντίπαλης πλευράς αρνούνται την ύπαρξη του Αιώνιου Τώρα. Θεωρούν πως υπάρχει μόνο χρόνος και αλλαγή, καμία άλλη πραγματικότητα, ως εκ τούτου ο Θεός υπάρχει αλλά δεν μπορεί να προγνώσει γεγονότα. Αντί των Α και Ω, αρχή και τέλος, ο Θεός μπορεί να είναι κάλλιστα Α και Λ, κάποιο γράμμα μη τελικό, δηλαδή. Σύμφωνα με τον Huxley οι άνθρωποι βιώνουν τη στιγμή ως διαδοχή παρελθόντος και παρόντος που δημιουργεί συνδέσεις, και ως εκ τούτου το παρόν τους δεν είναι ποτέ αμιγώς παρόν. Για το Θεό όμως, κάθε ξεχωριστή στιγμή αποτελεί μια αυτοτελή απεικόνιση του παρόντος.⁶⁰⁴

Σύμφωνα με τον Huxley η παράλληλη ύπαρξη χρόνου και αιωνιότητας φαίνεται ως αντινομία αν κάποιος θεωρεί πως η χρονική τάξη είναι μηχανικής φύσης ή έχει χωρικές και υλικές ποιότητες. Η Perennial Philosophy εντοπίζει το Αιώνιο Τώρα, ως συνείδηση, το Θεϊκό Έδαφος ως πνεύμα,

⁶⁰² Στο ίδιο, σελ.182

⁶⁰³ Στο ίδιο, σελ.183-184

⁶⁰⁴ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.184-186

ενώ το ον του Brahman αποκαλείται 'chit', γνώση. Όλες αυτές οι παραδοχές δεν αντιτίθεται στην παράλληλη ύπαρξη χρόνου και χρονικού κόσμου. Όσον αφορά την ενωτική γνώση των ανθρώπινων νοών, η κοινή λογική θεωρεί πως εντοπίζεται στο χρόνο ή στην αιωνιότητα. Ο άνθρωπος όμως κατά τον Huxley, δεν έχει διμερή, αλλά τριμερή διάσταση- σώμα, πνεύμα, ψυχή. Το σώμα είναι πάντα έγχρονο, το πνεύμα άχρονο και η ψυχή αμφίβια. Το πνεύμα είναι αιώνιο, αλλά η ψυχή κάποιες φορές ταυτίζεται μ' αυτό και άλλες όχι.⁶⁰⁵

Η κοσμολογία του Mahayana Βουδισμού αναφέρει πως κατά τη δημιουργία του κόσμου η λειτουργία της μνήμης δημιούργησε το πρόβλημα. Οι συμπεριφορές δημιουργούν συνήθειες, οι οποίες από τους προγόνους μας κληροδοτούνται σε εμάς, και πιστεύοντας πως η πολυπλοκότητα είναι η μοναδική πραγματικότητα ανατροφοδοτούμε τις συνήθειες αυτές και δημιουργείται ο ξεχωριστός εαυτός. Αν οι συνήθειες εξαλειφθούν πρακτικά αλλά και νοητικά, αυτόματα παύει να υπάρχει και η περσόνα.⁶⁰⁶

Όταν αντιλαμβανόμαστε το Θεό μόνο χρονικά τότε τον γνωρίζουμε ως υπερφυσικό (numinous) παρά ηθικό, ως απλή δύναμη, όχι ως πνεύμα. Ο Θεός αυτός εκφράζεται μέσα από τη φύση και καταστρέφει όπως δημιουργεί, βλέπει κάποιος έτσι το όμορφο αλλά και το άσχημο, κι αυτό γιατί δεν υπερβαίνει την ρονική τάξη. Πρόκειται για το Θεό που εκφράζεται στον Ινδουισμό ως η Isvara μορφή του Θεού. Ωστόσο εκτός του Isvara, εκτός Χρόνου, βρίσκεται ως Ananda, ως Γαλήνη «άκτιστο και αδημιούργητο» “uncreated και uncreatable”. Τα avatar του Θεού εκπληρώνουν το έργο του με τρεις τρόπους α) μέσω κυρήγματος του Λόγου Του β) μέσω της σαρκικής αγάπης που θα είναι το μέσον γ) υπηρετώντας ως κανάλι Χάρης. Όσον αφορά τη φύση του Θεού ως πνεύμα και ως χρόνο, εντοπίζουμε και δύο είδη λατρείας αντίστοιχα για την κάθε μορφή. Όταν λατρεύεται ως πνεύμα δε χρειάζεται καμία υλική προσφορά, όταν λατρεύεται ως έγχρονος απαιτούνται θυσίες, υλικά μέσα για υλικούς σκοπούς.⁶⁰⁷ Εξυπακούεται πως η τελευταία εκδοχή αποτελεί μία ανθρώπινη παραμετροποίηση της θεϊκής φύσης με απώτατο συμφέρον την εκμετάλλευση προς εγωιστικόν οφελός της.

Οι θυσίες των Φοινίκων, Καρχηδόνιων, Δρυίδων, ή των Αζτέκων αναφέρονται στο χρονικό φάσμα. Σήμερα οι ανάλογοι θεοί είναι τα πολιτικά και άλλα ιδεώδη. Οι άνθρωποι θυσιάζουν στο

⁶⁰⁵ Στο ίδιο,σελ.187-188

⁶⁰⁶ Στο ίδιο, σελ.188-189

⁶⁰⁷ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*,ο.π., σελ.190-191

χρόνο για ένα αποτέλεσμα στο χρόνο. Εκεί κατατάσσεται και η μαρξιστική επαναστατική θεωρία, όπου το τώρα θυσιάζεται για ένα μελλοντικό ελεύθερο μέλλον, αλλά και η Ιερά Εξέταση, που θεωρεί πως τα βασανιστήρια είναι αναγκαία για τη σωτηρία του ανθρώπου. Η αληθινή θρησκεία όμως και η πραγματική λύτρωση δε θυσιάζεται. Σύμφωνα με τον Huxley κάθε βία θρησκεία είναι ενάντια στη θεία τάξη. Αντίθετα με τον Ιουδαισμό και τον Χριστιανισμό, οι Βουδιστές και οι Ινδουιστές δεν κύρηξαν ποτέ Ιερό Πόλεμο, ιμπεριαλιστικών κινήτρων. Όσον αφορά την αμερικανική επανάσταση οι Quakers πρεβεύουν το πιο κοντινό δόγμα στην Perennial Philosophy.⁶⁰⁸ Η βία δε θα τελειώσει θεωρεί ο Huxley, αν οι άνθρωποι δε δεχτούν την αληθινή φιλοσοφία στη ζωή τους, αν η Perennial Philosophy δεν γίνει δεκτή ως πυρήνας όλων των θρησκειών, αν δεν καταρριφθούν οι χρονικές και ψευδοπολιτικές θρησκείες.⁶⁰⁹ Η ελευθερία όπως τη φαντάζεται ο ανθρώπινος νους, δεν έγκειται στην απόλυτη ελευθερία και απόλυτη εκπλήρωση όλων των επιθυμιών ή στη δίχως όρια διαβίωση. Η πραγματική -χριστιανική- ελευθερία είναι ελευθερία από τα πάθη.⁶¹⁰

3.2.8.ΣΩΤΗΡΙΑ, ΛΥΤΡΩΣΗ, ΦΩΤΙΣΗ

Η Σωτηρία και η Λύτρωση είναι το επόμενο εννοιολογικό δίπολο που πραγματεύεται ο Huxley. Η σωτηρία αφορά το αρνητικό πλαίσιο που πρέπει να απορριφθεί, ενώ η λύτρωση το θετικό που πρέπει να συμπεριληφθεί και να καλλιεργηθεί. Η υλική σωτηρία αναφέρεται στην εφαρμογή νοημοσύνης και στη δημιουργία και συντήρηση καλής βούλησης. Αν το σύστημα που θεμελιώνεται δεν είναι αυτό της Perennial Philosophy ή κάποιας θρησκείας εντός του φάσματός της, πρόκειται απλά για ένα σύστημα καλά οργανωμένης ειδωλολατρείας που καταλήγει σε

⁶⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.192-195

⁶⁰⁹ Στο ίδιο, σελ.200

⁶¹⁰ Η ελευθερία που προσφέρει στο άτομο η χριστιανική θρησκεία είναι η ύψιστη ελευθερία. Πρόκειται για την ελευθερία από τον μέγιστο τύραννο, το Εγώ. Πολλές φορές οι άνθρωποι επιλέγουν το κακό έναντι του καλού –με γνώση των συνεπειών- και είναι αξιοθαύμαστος ο βαθμός διαστρέβλωσης της ανθρώπινης κρίσης τόσο ώστε να θεωρείται πως η διάπραξη μιας κακής πράξης θα αποβεί ωφέλιμη. Προφανής η εθελουφλία η οποία εδράζεται σε μια εσφαλμένη θεώρηση της ισχύς του παρόντος. Το Τώρα συνδέεται με την εκπλήρωση μιας επιθυμίας σε σύνδεση με μια κίβδηλη αίσθηση παντοδυναμίας, που ικανοποιεί τη βούληση του Εγώ. Αντιμετωπίζουμε λοιπόν, μία σύγκρουση, της θεϊκή αγαθοεργού εναντίον της εγωιστικής ανθρώπινης βούλησης. Πηγή της μάταις αυτής σύγκρουσης, αποτελεί η διαστρεβλωμένη ανθρώπινη αυτοεικόνα η οποία θετεί τον εαυτό της στο κέντρο της ύπαρξης. Εκεί θεωρεί πως δρα ως αυτόνομο ον, δίχως υποχρεώσεις πέραν παρά της προσωπικής αυτοεκπλήρωσης με ίδιον κριτήριο και όφελος. Ο άνθρωπος δυστυχώς αυτοεγκλωβίζεται μέσα στο εύρος της ελευθερίας που διαθέτει, ενώ επιζητά την απόδραση σε ένα όνειρο για το οποίο δεν είναι καν προορισμένος. Το όνειρο του δημιουργού του είναι άλλο. B.Whichcote, 'The manifestation of Christ', C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ. 74

προφητικό ουτοπιανισμό (prophetic utopianism), και λατρεία του Μολώχ (Moloch worship) – κάτι που γίνεται πραγματικότητα στο *Ape and Essence*. Υπό αυτό το πρίσμα ο χριστιανικός κόσμος και η καπιταλιστική δημοκρατία εξασφαλίζουν λύτρωση από τη μιζέρια των υλικών συνθηκών και μετάβαση στο μέλλον.⁶¹¹ Όσον αφορά το θεολογικό κομμάτι, το δίπολο αναφέρεται κυρίως στη σωτηρία και τη λύτρωση από την αθλιότητα στην ευτυχία και έπειτα στη μετά θάνατον λύτρωση του Παραδείσου. Στην Perennial Philosophy ο Παράδεισος δεν εντοπίζεται μετά θάνατον, αλλά στην παρούσα ζωή. Μία ολοκληρωτική λύτρωση επιτελείται αν υπάρχει: α) ορθή πεποίθηση και αντιληφθεί κανείς πως αιτία του πόνου είναι η ανάγκη για εγωκεντρική ύπαρξη β) ορθή βούληση που λυτρώνει τον εαυτό και τους άλλους γ) ορθός λόγος που βασίζεται στη συμπόνοια και τη φιλανθρωπία δ) ορθή δράση που δημιουργεί ειρήνη ε) ορθά μέσα βιοπορισμού, επαγγελματική επιλογή που να μην είναι επιζήμια σε άλλους στ) ορθή προσπάθεια ως προς τον αυτοέλεγχο ζ) ορθός διαλογισμός που θα επιφέρει την ενωτική γνώση.⁶¹² Η πορεία προς τη σωτηρία είναι δύσκολη και συχνά περίπλοκη. Ο πιστός ενδέχεται να χαθεί και να νομίζει πως ακολουθεί την οδό της αλήθειας ενώ παραμένει βυθισμένος στο σκοτάδι.⁶¹³

Αναλόγως υπάρχουν και τρία είδη ψευδούς σωτηρίας,⁶¹⁴ που αναφέρονται στην: α) πίστη στην ύλη ως απόλυτη πραγματικότητα β) ονειρική σωτηρία που εντοπίζεται σε ένα ψυχικό σύμπαν, προσωπικό, εγωκεντρικό γ) σωτηρία σε ενός είδους βαθύ ύπνου της συνείδησης, ένα κίβδηλο samadhi, μία ησυχαστική έκσταση (quietistic trance) θεωρούμενη ως τελική λύτρωση. Η άρνηση όλων των ανωτέρω οδηγεί στη φώτιση. Στους Δυτικούς, συναντάται η ψευδής σωτηρία της ειδωλολατρίας και των προκαταλήψεων, της αναλυτικής λογικής και των θεωριών, των τελετουργικών. Η αληθινή σωτηρία βρίσκεται πέραν των απολαύσεων, είναι η χαρά της

⁶¹¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.200

⁶¹² Στο ίδιο, σελ.202

⁶¹³ Ο Cudworth μιλώντας για τον εξαγνισμό της ψυχής, αναφέρει τον όρο ‘φιλαδελφία’ ως αναγκαίο βήμα στη διαδικασία αυτή. Η φιλαδελφία είναι η ειλικρινής αγάπη για τους συνανθρώπους μας. Η προσπάθειά μας οφείλει να είναι ειλικρινής και να στοχεύει στην αγαθότητα, ενώ τα λόγια και τα έργα μας πρέπει να αντανakλούν την αλήθεια. Ωστόσο μεγάλη σύγχυση υπάρχει στους πιστούς σχετικά με το καλό και το κακό αλλά και πως αυτά δρουν στην ψυχική και πνευματική τους υγεία. Αρκετοί δεν αντιλαμβάνονται πως πράξεις που θεωρούν καλές ή ουδέτερες τους μολύνουν πρώτα το σώμα και έπειτα την ψυχή τους. Όπως οι δεσμώτες του πλατωνικού μύθου συγχέουν το ψέμα και την αλήθεια, ζώντας εξ ολοκλήρου στην άγνοια. Βλ. R.Cudworth, *A Sermon preached before the House of Commons*, σελ.112

⁶¹⁴ Σχετικά με παραισθήσεις και εσφαλμένες παραστάσεις της συνείδησης. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ.54-65

έλλειψης επιθυμιών.⁶¹⁵ Η λύτρωση, η σωτηρία δεν επαφίεται μόνο στη δράση του Θεού αλλά και του ανθρώπου. Η δράση μπορεί να κατευθύνεται στα πάθη αλλά μπορεί και πρέπει να διοχετευθεί εν τέλει στην επίτευξη της σωτηρίας.

«Αθανασία είναι η συμμετοχή στο Αιώνιο Τώρα του Θεϊκού Εδάφους, επιβίωση είναι η επιμονή σε μία από τις μορφές του χρόνου», «Η Αθανασία είναι αποτέλεσμα της ολοκληρωτικής λύτρωσης».⁶¹⁶ Η επιβίωση αφορά όσους είναι μερικώς λυτρωμένοι σε κάποιο παράδεισο ή αναγκάζονται να μετατραπούν σε κάποιο είδος κατώτερης μορφής. Ανατολικές και δυτικές θρησκείες συμφωνούν πως η ζωή σε κάθε σώμα δημιουργεί προϋποθέσεις για σωτηρία και λύτρωση. Καθολικισμός και Mahayana Βουδισμός, θεωρούν πως η ψυχή μόλις βγει από το σώμα περνάει στο Καθατήριο. Για τους Καθολικούς η ψυχή μένει στο στάδιο που ανήκει, ενώ για τους εσχατολόγους της Ανατολής μερικές ψυχές προχωρούν σταδιακά σε ένωση.⁶¹⁷

Ένα σημαντικό σημείο καθώς ο Huxley παραπέμπει σε άλλη μία ηγετική μορφή των Πλατωνιστών του Cambridge και μέντορα του Cudworth, τον Benjamin Whichcote “Good men spiritualize their bodies, bad men incarnate their souls”. Ο Huxley σημειώνει ότι οι καλοί άνθρωποι πνευματοποιούν τα σώματά τους, ενώ οι κακοί ενσαρκώνουν και νοητικοποιούν τα πνεύματά τους. Το απόλυτα πνευματοποιημένο σώμα είναι αυτό των Tathagata, όταν πεθαίνουν δε μεταφέρονται κάπου, γιατί είναι ήδη εκεί που όλοι ήταν χωρίς να το ξέρουν. Ελπίδα για λύτρωση υπάρχει για όποιον έχει εξαγνισμένη συνείδηση. Ο προορισμός της κάθε ψυχής καθορίζεται από τρεις παράγοντες: α) τον βαθμό ιερότητας που επετεύχθη εν ζωή β) το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της θεϊκής πραγματικότητας που διάλεξε να δηλώσει αφοσίωση γ) το συγκεκριμένο μονοπάτι που διάλεξε να ακολουθήσει. Όπως στη Θεία Κωμωδία του Δάντη, η Κόλαση και ο Παράδεισος έχουν διαβαθμίσεις. Το χριστιανικό δόγμα υποστηρίζει πως δεν υπάρχει δυνατότητα στο μεταθάνατον εαυτό να ανέλθει βαθμίδα ούτε επιπλέον μετενσάρκωση. Ενώ η Perennial Philosophy, ο Βουδισμός και ο Ινδουϊσμός, θεωρούν πως κανείς δε καταδικάζεται απόλυτα, πάντα υπάρχει μία ευκαιρία για ένωση με το Θεό.⁶¹⁸

⁶¹⁵ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.208-209

⁶¹⁶ “Immortality is participation in the eternal now of the divine Ground, survival is persistence in one of the forms of time”, “Immortality is the result of total deliverance”. Στο ίδιο, σελ.211

⁶¹⁷ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.213

⁶¹⁸ Στο ίδιο, σελ.214

Στην ανατολικά θεολογικά ρεύματα, λοιπόν, θεωρείται πως η προσωπικότητα επιβιώνει μετά το θάνατο. Ο Βουδισμός δέχεται τη μετενσάρκωση από πλευράς χαρακτήρα, όχι ψυχής. Ότι κάνουμε στη ζωή επηρεάζει αυτό το μέσον με τα ανάλογα αποτελέσματα. Στο ρεύμα της Vedanta υπάρχει το Atman -ταυτόσημο του Εδαφους-, αλλά υπάρχει και στη φύση της ψυχής κάτι πάνω και περά απ' αυτό που μετενσαρκώνεται σε σώμα σε κάποιο ασώματο στάδιο. «Αυτή η ψυχή δεν είναι η προσωπικότητα του μη-λειτουργικού, αλλά μίας συγκεκριμενικοποιημένης Εγώ-συνείδησης από την οποία προέρχεται η προσωπικότητα» “This soul is not the personality of the defunct, but rather the particularized I-consciousness out of which the personality arises”. Οι μόνες προσωπικότητες που γνωρίζουμε, σύμφωνα με τον Huxley, είναι ενσώματα όντα και αποτελούνται από το σώμα και έναν παράγοντα ‘X’, αν όμως λείπει από το σώμα ένα από τα δύο συστατικά παύει να υπάρχει ο χαρακτήρας. Οι προσωπικότητες που ανακαλύπτει η ψυχολογική έρευνα είναι ψευδο-προσωπικότητες, αποτελούνται από τον παράγοντα ‘X’ και από το σώμα του πνευματιστή. Οι δυο αυτές παραδοχές δεν αποκλείουν η μία την άλλη και επιβίωση μπορεί να θεωρείται το συγκεχυμένο προϊόν μίας επιμένουσας συνείδησης. Αν ισχύει κάτι τέτοιο, κάθε ανθρώπινο ον μπορεί να επιβιώσει σε περισσότερες από μια μορφές. Υφίσταται διαχωρισμός και κάθε μέρος ζει αναλόγως. Η ψυχή ως προσωπικό έδαφος και πάγια παρελθοντικών και μελλοντικών προσωπικοτήτων μπορεί να επιβιώνει σε έναν τόπο, ενώ τα ίχνη από σκέψεις και βουλήσεις στο ψυχικό μέσον μπορεί να δημιουργήσουν άλλες ατομιστικές υπάρξεις που ζουν σε άλλους τόπους.⁶¹⁹

3.2.9.ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Υπάρχουν τέσσερα είδη προσευχής:⁶²⁰ α) παράκληση-ικεσία (petition), β) μεσολάβηση (intercession), γ) λατρεία (adoration), δ) διαλογισμός (contemplation). Ικεσία είναι η προσευχή για προσωπικά οφέλη. Διαμεσολάβηση είναι η προσευχή για άλλους ανθρώπους. Λατρεία είναι η χρήση της νόησης, του συναισθήματος, της βούλησης και της φαντασίας για πράξεις αφιέρωσης στο Θεό σε οποιαδήποτε μορφή ή μη ενσαρκωμένη. Διαλογισμός είναι η κατάσταση

⁶¹⁹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.215

⁶²⁰ Σχετικά με την λειτουργία και τα στάδια της προσευχής Βλ. Augustine Baker, *Holy Wisdom: or, Directions for the prayer of contemplation: extracted out of more than forty treatises by the Ven. F. Augustine Baker*, First published in this edition by London: Burns Oates & Washbourne Ltd.

μιας παθητικής εγρήγορσης όπου η ψυχή ανοίγει στο Θεϊκό Έδαφος, εσωτερικά και εξωτερικά, στην άμεση υπερβατική Θεϊκή Κεφαλή (the immediate transcendental Godhead). Ψυχολογικά είναι σχεδόν αδύνατο να επιτευχθεί ο διαλογισμός αν δεν επιτελεστεί πρώτα λατρεία με διαστήματα ικεσίας. Η ικεσία, η λατρεία και η μεσολάβηση είναι εφικτές χωρίς διαλογισμό καθώς η αφόρμησή τους μπορεί να είναι εγωιστική.⁶²¹ Η ικεσία και η διαμεσολάβηση μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς να υπάρχει καν εικόνα του Θεού ή αγάπη για το Θεό, αλλά με αρκετή επιμονή -παραδόξως- βρίσκουν απάντηση, συνήθως έχοντας βαρύ αντίτιμο. Λειτουργούν όπως η Ύβρις και η Νέμεσις σύμφωνα με τον Huxley.⁶²²

Ο Huxley τάσσεται υπέρ του Ακινάτη θεωρώντας πως το μόνο νόμιμο να ζητούμε είναι αυτό που μας ανήκει. Όσον αφορά την πνευματική ανάπτυξη, εν γένει, ο St. Francois de Sales συνιστά να μη αποζητούμε τίποτα, απλά να δεχτούμε τις βουλές του Κυρίου. Όσον αφορά το είδος της διαμεσολάβησης, ο Huxley συμφωνεί με τον William Law θεωρώντας πως πρέπει να εξασκούμαστε στη διαμεσολάβηση, γιατί αγαπώντας τον πλησίον μας επιτυγχάνουμε την εγγύτητα στο Θεό και στη λειτουργία του.⁶²³ Τέλος σε ό,τι αφορά τη Λατρεία, θεωρεί πως αποτελεί μία δραστηριότητα αγαπητικής -αλλά ακόμη ξεχωριστής- ατομικότητας. Ο Διαλογισμός όμως είναι η ένωση με το Θεϊκό Έδαφος, καθώς η υψηλότερη προσευχή είναι η πιο παθητική.⁶²⁴ Οι πλατωνιστές του Cambridge συμφωνούν με τον Huxley καθώς τάσσονται στο πλευρό του Πλωτίνου και αντιτίθενται στον Ιερό Αυγουστίνο, τον Λούθηρο και τον Calvin. Ο Προτεσταντισμός υποστηρίζει τις θέσεις του Αριστοτέλη και του Τερτουλιανού και εναντιώνεται στον Ωριγένη. «Οι Πλατωνιστές του Cambridge βρίσκονται ως εκ τούτου στον αντίποδα έχοντας στο πλευρό τους τον Ωριγένη, τον Άγιο Άνσελμο και τον Θωμά τον Ακινάτη.»⁶²⁵

⁶²¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.219

⁶²² Στο ίδιο, σελ.220

⁶²³ Στο ίδιο, σελ.221-222

⁶²⁴ Στο ίδιο, σελ.227

⁶²⁵ Βλ. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ.4 επίσης βλ. Thomas Wenworth Higginson, *The sympathy of religions*, Boston, 1871 ,σελ. 6 Περισσότερα για τους πλατωνιστές του Cambridge αλλά και πιο συγκεκριμένα για τους Benjamin Whichcote και John Smith. E.T. Campagnac, *The Cambridge Platonists-Being selections from the writings of Benjamin Whichcote, John Smith and Nathanael Culverwel*, Oxford, Clarendon Press, 1901

Η Θεϊκή Κεφαλή είναι αξεπέραστη, καθώς εκεί που υπάρχει τελειότητα και ενότητα δεν υπάρχει μαρτύριο. Στόχος της δημιουργίας είναι η επιστροφή πίσω στην ενότητα της αιώνιας πραγματικότητας. Η ανάγκη για ετερότητα ή για ανεξάρτητη και ατομική ύπαρξη μπορεί να εμφανιστεί σε όλα τα επίπεδα από το ατομικό ως το συνειδησιακό. Μπορεί να οριστεί και ως ανάγκη του οργανισμού για ετερότητα, η οποία οδηγεί σε δεινά. Δεινά και ηθικό κακό, έχουν την ίδια ρίζα για τον Huxley και η ανάγκη αυτή αποτελεί πρωταρχικό δεδομένο της δημιουργίας και κατ' επέκταση της Πτώσης. Όλα τα είδη εκτός του ανθρώπου διάλεξαν άμεσα και μικρής κλίμακας, μέσα εξειδίκευσης, με το ανάλογο τίμημα. Το ότι ο άνθρωπος επέλεξε τη γενίκευση έναντι αυτής είχε ως αμοιβή τη λογική διάνοια (rational intelligence). Η τελευταία επιφέρει κοσμική κυριαρχία αλλά και τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ως όργανο πνευματικότητας και περαιτέρω ένωσης με το Θεϊκό Έδαφος. Επειδή διαλέξαμε να μην «εκπέσουμε» βιολογικά, έχουμε την επιλογή της ετερότητας της ξεχωριστής προσωπικότητας.⁶²⁶ Έχουμε, όπως έχει ειπωθεί ήδη, τη δυνατότητα για το απόλυτο κακό ή απόλυτο καλό. Κόλαση είναι η απόλυτη ετερότητα και Διάβολος η βούληση γι' αυτή την απόσχιση. Μπορεί κάποιος να είναι ενάρετος και να υπολείπεται φιλανθρωπίας και σοφίας, αυτές οι ελλείψεις αρκούν για να οδηγηθεί κάποιος στην ετερότητα.⁶²⁷

Η επιλογή της αυτό-εγκατάλειψης μπροστά στα δεινά, καθιστά δυνατή τη σύλληψη της Χάρης σε πνευματικό επίπεδο, ως μορφή ανόδου στην αγάπη του Θεού, εξάλειψης φόβου, άγχους και πόνου. Ωστόσο η μετάνοια στο Θεό δε λειτουργεί με ανθρώπινα σταθμά. Ένα θεόπνευστο πρόσωπο λειτουργεί ως κανάλι της Χάρης γι' αυτό και έχουν εξουσία για να βοηθούν άλλους. Ο όρος *Boddhisatva* αναφέρεται σε όσους γεννιούνται φωτισμένοι και μετεσαρκώνονται μέχρι κάθε ον να γνωρίσει ολοκληρωτική λύτρωση.⁶²⁸

Γιατί όμως οι αθώοι να πληρώσουν ένα τέτοιο τίμημα; Για όποιον βλέπει τα γεγονότα ως χαλαρά και ξεχωριστά “as loose and separate”, όπως ο Hume, σχολιάζει ο Huxley, δεν υπάρχει προφανής απάντηση. Επειδή όμως υπάρχει σύνδεση όλων μας με το Θεό, η Γένεση η ίδια έχει ως αναγκαίο τίμημα τα δεινά για όλους. Ο δίκαιος και ενάρετος άνθρωπος μπορεί να ξεπεράσει τα δεινά από τη στιγμή που τα αποδέχεται και συνεχίζει την πορεία του. Εστιάζοντας στην

⁶²⁶ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ. 182-183

⁶²⁷ Στο ίδιο, σελ.227-229

⁶²⁸ Στο ίδιο, σελ.2321-232

απόλυτη ανιδιοτέλεια και τη θεοκεντρικότητα, αφήνοντας πίσω του την κριτική, παύει να είναι Φαρισαίος.⁶²⁹

Η Πίστη έχει πολλές σημασίες, όπως πίστη στην ακεραιότητα ή στην εξουσία, με την έννοια της εμπιστοσύνης. Πίστη σε πεποιθήσεις σε δηλώσεις που δεν επιδέχονται διαπίστωση, όπως η Άμμωμος Σύλληψις, αποτελεί πίστη σε προτάσεις, σε γεγονότα που δε μπορούμε να διαπιστώσουμε μόνοι μας, αλλά θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε μόνοι μας, αλλά θα μπορούσαμε, δοθείσης της ευκαιρίας. Η πίστη με την προαναφερθείσα έννοια εκτός της πεποίθησης παίζει ρόλο σημαντικό στη σύσταση της κοινωνίας μας, στη διάρθρωση της επιστήμης αλλά και στην κοινωνική συνοχή γιατί δεν είναι ο φόβος μας αλλά η ένδειξη εμπιστοσύνης στο συνάνθρωπο. Θέση αντίθετη με τον Hobbes εκφράζει ο Huxley και κατ' επέκταση σε συμφωνία με Cudworth. Η πίστη για τον τελευταίο δημιουργεί και μορφοποιεί την αλήθεια. Η πίστη αποτελεί το θεμέλιο, την κοιτίδα των σπόρων της αλήθειας. Η αλήθεια εκφράζεται ως το προϊόν αυτής της διεργασίας ενώ η θέληση αποτελεί την κινητήριο δύναμη πίσω από την πίστη.⁶³⁰ Έπειτα υπάρχει πίστη στην εξουσία και στα δικά της ένστικτα για κατάλληλη πράξη. Το τελευταίο είδος πίστης είναι αυτό της θρησκευτικής. Η πίστη αυτή σύμφωνα με τη χριστιανική θεολογία εξωραϊζεται και σώζει κατά το δοκούν, όπως στην περίπτωση του Λούθηρου. Ένα τέτοιο δόγμα δικαιολογεί την αμαρτία. Η πίστη, σύμφωνα με τον Huxley, πρέπει να είναι πίστη στην αγάπη του Θεού. Πίστη στα λόγια φιλοσόφων που δείχνουν προς την Πραγματικότητα του Εδάφους. Η πίστη στην αγάπη οδηγεί στον Παράδεισο, αλλά η υπακοή στο dharma, σύμφωνα με το Βουδισμό, οδηγεί στη Νιρβάνα.⁶³¹

Αν υπάρχει ελευθερία, και όχι ντετερμινισμός σχολιάζει ο Huxley -άλλη μια θέση που συμφωνεί με τον Cudworth- και αν υπάρχει πνευματική πραγματικότητα, τότε η ζωή είναι ένα πείραμα νοημοσύνης. Το karma υπάρχει, συνεχίζει ο Huxley, απλά η λειτουργία του δεν είναι ορατή συνήθως. Ο Θεός δεν εξαπατάται αλλά ούτε κατανοείται. Περιστατικά, λοιπόν, ασθενειών δεν οφείλεται σε προηγούμενη πράξη ή ζωή απαραίτητα σύμφωνα με το Χριστιανισμό αλλά για να οδηγήσουν κατά κάποιο τρόπο στη λύτρωση. Οι επιστήμονες θα έλεγαν ότι είναι κληρονομικό,

⁶²⁹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π. 233-234 Για τη δύναμη της πίστης. Βενεδίκτου Ιερομόναχου Αγιορείτου, Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Χρυσοστομικός Άμβων Α', Πίστις- Ελπίς -Αγάπη, Έκδοσις Συνοδεία Σπυριδωνος Ιερομόναχου, Νέα Σκίτη Αγ. Όρους, 2007 Σελ.37-89

⁶³⁰ "Η σχέση γένεση-ουσία είναι ανάλογη της σχέσης πίστη-αλήθεια.» Πλάτων, *Τίμαιος*, 29d

⁶³¹ Στο ίδιο, σελ.234-237

ενώ οι Βουδιστές το θεωρούν Karma, ευθύνη από προηγούμενες ζωές. Στο Βουδισμό θεωρείται πως το παιδί διαλέγει τους γονείς του πριν καν γεννηθεί. Οι απαντήσεις δεν είναι ασύμβατες μεταξύ τους, ισχύουν μάλλον και οι δύο, οι γονείς αμαρτάνουν και ο Θεός εκπληρώνεται σε όλα τα όντα. Για τη σωτηρία όμως δεν μπορεί να βοηθήσει μια αλυσίδα γεγονότων στο χρόνο, αλλά η επέμβαση της αιωνιότητας, και αυτό αν ο δρων δημιουργήσει τον ανάλογο χώρο στην ύπαρξη του για να μεταβεί η Θεία Χάρη. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις δημιουργούν πολέμους, εφόσον έχουν ως κοινό γνώμονα την υπερεκτίμηση της ευτυχίας στο χρόνο και την υποτίμησή της στην αιωνιότητα.⁶³²

Ο Huxley παραθέτει το χωρίο του William Law,⁶³³ στο οποίο ο τελευταίος σχολιάζει πως, οι άνθρωποι γυρίζουν στο Θεό χωρίς να γυρίζουν την πλάτη στον εαυτό τους γι' αυτό δημιουργούνται προβλήματα. Ειδικά η θρησκεία σε χέρια ανθρώπων εγωκεντρικών, με βαριά πάθη τα οποία κρύβουν πίσω από το θρησκευτικό ζήλο. Τα αποτελέσματα της θρησκείας, χωρίς το Θεό είναι τα ίδια με αυτά της αυθυποβολής. Φτάνουν σε τέτοιο βαθμό εθελουφλίας όπως στον Καλβινισμό, όπου ο μαθητής του ο Castellio αποχώρησε από το δόγμα αφού ο Καλβίνος θανάτωσε στην πυρά ως αιρετικό έναν άλλο μαθητή του, τον Servetus, ενώ ο ίδιος ο Καλβίνος ήταν αιρετικός.⁶³⁴ Σύμφωνα με τον Καλβινισμό η θεία βούληση υπερβαίνει έννοιες όπως το καλό και το κακό.⁶³⁵ Ως εκ τούτου οι ηθικοί νόμοι είναι απόλυτα ρευστοί.⁶³⁶ Εφόσον ο Θεός είναι παντοδύναμος και ελεύθερος, μπορεί να πράξει ακόμη και κάτι που βάσει της ανθρώπινης βούλησης θεωρείται κακό.⁶³⁷ Οι καλβινιστές διατυπώνουν βάσει αυτού του συλλογισμού και ακραίες θέσεις, όπως αυτή που θέλει ακόμη και τις οι Δέκα Εντολές να αποτελούν εν δυνάμει προϊόν αμφισβήτησης. Ο ηθικός χαρακτήρας της θείας βούλησης σχετίζεται άμεσα με την ποιότητά της και όχι με μέτρα και σταθμά αναστρέψιμα, όπως οι έννοιες καλό-κακό.⁶³⁸

⁶³² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.239-242

⁶³³ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.243

⁶³⁴ Στο, ίδιο, σελ.243-248

⁶³⁵ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.9

⁶³⁶ B.Whichcote, *Moral and religious aphorisms, The use of reason in matters of religion*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980 σελ.329(221)

⁶³⁷ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*,σελ.10

⁶³⁸ Βλ. R.Cudworth, *T.E.I.M.*, σελ.11

Οι Δυτικοί με τα παθήματα του Καλβίνου και του Λούθηρου με την εναπόθεση της ζωής τους στην πίστη και τον προκαθορισμό, πήραν τη θρησκεία που τους αρμόζει. Αντί να διαλέξουν πνευματική αναμόρφωση (μεταξύ των οποίων οι Πλατωνιστές του Cambridge και ο Cudworth στην αρχή της *Perennial Philosophy*).⁶³⁹ Πλέον οι μορφωμένοι άνθρωποι έχουν σταματήσει να λατρεύουν τα πρότυπα της πρωτόγονης ειδωλολατρίας. Οι τρεις μορφές της υψηλής ειδωλολατρίας, της νέας ειδωλολατρίας είναι: α) τεχνολογική β) πολιτική γ) ηθική.⁶⁴⁰

Οι τελετουργίες είναι χρήσιμες όσο εξυπηρετούν ένα σκοπό και δε γίνονται αυτοσκοπός. Όσον αφορά τα λόγια των τελετών, αυτά θεωρούνται μάταια, καθώς ο λόγος παραμένει για τον Huxley ανεπαρκής. Μόνο με ανεικονικό διαλογισμό (imageless contemplation) φτάνει κανείς σε ενωτική γνώση, στο σημείο που γίνονται διαχωρισμοί μοναχών που συνεχίζουν διαλογισμό σε προσωρημένα στάδια.⁶⁴¹ Τα κύρια αίτια για την ανάπτυξη του λόγου στις ιστορικές θρησκείες είναι τα ακόλουθα: α) οι περισσότεροι πιστοί δεν επιθυμούν την πνευματικότητα ή τη λύτρωση αλλά την συναισθηματική ικανοποίηση, β) βρίσκουν επίσης στις μυστηριακές τελετές και την μάταιη επανάληψη ένα συμβολικό τρόπο να οικειοποιηθούν με το Θεϊκό Έδαφος. Αν και προβληματικός, ο οργανωμένος μυστηριασμός παρέχει δύναμη στην ιεραρχική κάστα που τα διαχειρίζεται. Η κατοχή μιας τέτοιας δύναμης οδηγεί πολύ εύκολα σε πειρασμό και κακή διαχείριση. “Ο Whichcote αναφέρεται στα μυστήρια, (που σύμφωνα με τους Προτεστάντες είναι δύο: η Βάπτισμα και η Θεία Ευχαριστία)⁶⁴² και τη σημασία της μνήμης στην εκτέλεση τους. Η μνήμη λειτουργεί ως γνώμονας της εγγενούς καλοσύνης του Θεού που έχει δοθεί στον άνθρωπο και βοηθός στην παρατήρηση και στη λειτουργία του ανθρώπου μέσα στον κόσμο, καθώς και την ένδειξη ευγνωμοσύνης μέσω της λατρίας”⁶⁴³

⁶³⁹ Στο ίδιο, σελ.249

⁶⁴⁰ Στο ίδιο, σελ.250-251

⁶⁴¹ Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, ο.π., σελ.262-265 Για τη λειτουργία του λόγου και τη χρήση των mantra. Τα λόγια αυτά ενδυναμώνουν ψυχική οντότητα στην οποία αναφέρονται. Εκτενής αναφορά για το συγκεκριμένο ζήτημα γίνεται στο *Grey Eminence* και σχολιάζεται στο ομώνυμο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας

⁶⁴² Όσον αφορά τα θεία μυστήρια και ειδικά αυτό της Θείας Ευχαριστίας. Τα αντικείμενα στο Άγιο Δισκάριο συμβολίζουν την σύνοδο των αγγέλων, των Αγίων και άλλων ιερών προσώπων γύρω από το πρόσωπο του Αμνού, ώστε να παρουσιασθεί σύσσωμη η Εκκλησία. Η μυστική Απεικόνισις. Αρχιμανδρίτου Αθηνάγορου Καραμαντζάνη, «Μνήσθητι Κύριε...» Τα ιερά μνημόσυνα και το βαθύτερο νόημά τους, Έκδοσις Ιεράς Μονής Οσίου Διονυσίου του Εν Ολύμπω, Θεσσαλονίκη, 1999 σελ.43-47

⁶⁴³ Βλ. B. Whichcote, 'The manifestation of Christ', C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980 σελ. 68

Οι ιεροτελεστίες, τα μυστήρια, οι τελετές, οι λειτουργίες, όλα ανήκουν στη δημόσια λατρεία. Υπάρχουν όμως, και προσωπικές πρακτικές που θα πρέπει να ακολουθούνται και η παράλειψή τους οδηγεί σε έναν εγωιστικό σκοταδισμό. Ο St. Francois de Sales⁶⁴⁴ τις συνιστά αλλά σε ήπιο βαθμό. Στο σύστημα των Ισουιτών υπάρχουν οι ασκήσεις φαντασίας του St. Ignatius Loyola⁶⁴⁵ τις οποίες οι Sufis είχαν ανακαλύψει αρκετά νωρίτερα, ενώ οι Ινδοί χρησιμοποιούσαν ήδη τα mantra. Η πιο απλή πνευματική άσκηση είναι η επανάληψη του θεϊκού ονόματος, σε μία φράση που επιβεβαιώνει την ύπαρξη του Θεού.⁶⁴⁶ Τέλος, όσον αφορά τη σημασία των τελετουργιών μία ηγετική μορφή των Πλατωνιστών του Cambridge, ο Benjamin Whichcote αναφερόμενος στα μυστήρια, υποστηρίζει πως σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η μνήμη. Αυτή λειτουργεί ως δείκτης της Θείας καλοσύνης και Πρόνοιας, αλλά και ως μηχανισμός ανατροφοδότησής της, όταν η μνήμη αποτελεί την αφετηρία της Θείας εξύμνησης.⁶⁴⁷ Για τον Cudworth ο άνθρωπος είναι *το κερί του Θεού* ενώ για τον Huxley οι μυστικιστές *το αλάτι της γης*.⁶⁴⁸

⁶⁴⁴ Ο Huxley αναφέρει και σε άλλο βιβλίο του χωρίο εκ του *Treatise of God* του St. Francois de Sales, η εκροή της Θείας Χάρης είναι αέναη. Η διακοπή της γίνεται εκ μέρους του ανθρώπου, όχι του Θεού. Βλ. Aldous Huxley, *Time must have a stop*, Vintage, 2015, σελ. 84

⁶⁴⁵ Όπως έχουμε δει στο *Grey Eminence*.

⁶⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 273-278

⁶⁴⁷ B. Whichcote, 'The manifestation of Christ', στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ. 68

⁶⁴⁸ «Η Χριστιανική θρησκεία δεν είναι μυστικιστική ούτε συμβολική αλλά 'γυμνή' 'ασώματη' πνευματική και διανοούμενη.» σύμφωνα με τον Benjamin Whichcote. Ο μυστικισμός κατέχει μόνο τη μισή αλήθεια εν αντιθέση με το πλήρες σώμα του με Χριστιανισμού. Βλ. B. Whichcote *Moral and religious aphorisms*, στο C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press, 1980, σελ. 334(889) Αν και ο Whichcote χαρακτηρίζεται ως μυστικιστής μαζί με το σύνολο των πλατωνιστών του Cambridge, σύμφωνα με τον Inge αλλά και αρκετούς άλλους μελετητές. Ενδιαφέρουσα και η θέση του R.H. Coats που εμφανίζει τον Cudworth ως μυστικιστή. Βλ. R.H. Coats, *Types of English piety*, Edinburgh, T. & T. Clark 1912, σελ. 161

4. Η ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ TRADITIONALISTS

Η Παραδοσιακοί (Traditionalist) ή Περεννιαλιστικοί (Perennialist) φιλόσοφοι είναι μια ομάδα στοχαστών του 20ου και του 21ου αιώνα που πιστεύουν στην ύπαρξη μιας αιώνιας σοφίας ή αιώνιας φιλοσοφίας, αρχέγονων και καθολικών αληθειών που αποτελούν την πηγή και τις μοιράζονται όλες οι μεγάλες θρησκείες του κόσμου. Οι πρώτοι υποστηρικτές αυτής της σχολής σκέψης είναι οι René Guénon, Ananda Coomaraswamy και Frithjof Schuon αλλά και ο Julius Evola, θέσεις τους αναλύονται περαιτέρω στην παρούσα διατριβή. Άλλα αξιόλογα μέλη είναι και οι: Seyyed Hossein Nasr, Titus Burckhardt, Martin Lings, William Stoddart, Jean-Louis Michon, Marco Pallis, και Huston Smith. Οι traditionalists αποτελούν συνεχιστές της μακραίωνης φιλοσοφίας που ξεκινά από την αρχαιότητα συνεχίζεται στο Μεσαίωνα –με τους πλατωνιστές του Cambridge- ενώ στην Αναγέννηση και εξελίσσεται στα νεότερα χρόνια με τον Huxley και άλλους υποστηρικτές της Perennial Philosophy. Οι συνδέσεις στον πυρήνα της σκέψης τους είναι προφανείς, η συγκέντρωσή τους στο μυστικισμό και στην παράδοση, η ανάδειξη ενός λαμπρού παρελθόντος με τον ορθό –κατ’ αυτούς- τρόπο, η απομυθοποίηση των επιτευγμάτων του σύγχρονου κόσμου. Αν και εύκολα μπορεί κάποιος να θεωρήσει τις απόψεις τους αναχρονιστικές, να παρερμηνεύσει την παραδοσιοκρατία και να τους κατηγορήσει για αυταρχικότητα, ωστόσο μέλημά τους είναι η διατήρηση της πρωταρχικής καθαρής φιλοσοφίας σύμφυτης με τη θεολογία το πνεύμα της οποίας διατηρείται ανά τους αιώνες.

4.1.1.RENE GUENON: Η ΣΚΟΤΕΙΝΗ ΕΠΟΧΗ -KALI YUGA

Αυτό που απασχολεί τον Guenon είναι το τέλος του κόσμου, η τελευταία εποχή του κύκλου, η Kali-Yuga. Πρόκειται για μια φυσική καταστροφή, όπως λένε αρκετοί, ή κάποια δραστική αλλαγή στον μοντέρνο κόσμο, ουσιαστικά όμως πρόκειται για ένα τέλος εποχής, το τέλος του ανθρώπινου κόσμου, όχι του σύμπαντος. Στη συνέχεια αναφέρεται στις ψευδοθρησκείες μια γενικής συστηματικής ιδεολογίας -κάτι για το οποίο κάνει λόγο αρκετά και ο Huxley- για τα πολιτικά και άλλα ιδεαλιστικά κινήματα, που αντί του Θεού, έχουν κάποια άλλη διάσταση της ανθρώπινης φύσης την οποία έχουν θεοποιήσει και έχουν θέσει ως αρχή, ως ιδανικό. Παρ’ όλη την επερχόμενη καταστροφή, δεν πρέπει να μένουμε αδρανείς αλλά να κινητοποιηθούμε εν πάσει περιπτώσει, ώστε η καταστροφή και κατ’ επέκταση η μετάβαση στη νέα εποχή να είναι

όσο το δυνατόν πιο ομαλή και με λιγότερες απώλειες. Η αλλαγή είναι αναπόφευκτη, η εξέλιξη διαχειρίσιμη.⁶⁴⁹ Όσον αφορά τη σχέση ύλης- πνεύματος, ο Guenon υποστηρίζει πως η ίδια κυκλική κίνηση ισχύει για τη μετατροπή πνεύματος σε ύλη, και τη χαρακτηρίζει κεντρομόλο (centripetal) και φυγόκεντρο (centrifugal). Ύλη και πνεύμα δεν είναι αλληλοαποκλειόμενες έννοιες, αλλά αλληλοσυμπληρόμενες, κάτι που αγνοεί η σύγχρονη επιστήμη και φιλοσοφία κατά τον Guenon.⁶⁵⁰

Ο Guenon αναφέρεται στην υπεράνθρωπη σοφία που υπήρχε και χάθηκε ενώ τα απομεινάρια της καλύπτονται έκτοτε με ένα πέπλο. Η πρόοδος ακολούθησε αντίστροφη πορεία και από τα υψηλά επίπεδα η ανθρωπότητα βρέθηκε στα χαμηλά. Διερωτάται για την αιτία αυτής της μετάπτωσης, όπως και ο Huxley. Ο Guenon όμως δίνει απάντηση δείχνοντας πως το «κάτω» δεν είναι ένας όρος που πρέπει να χαρακτηρίζεται με απολυτότητα. Η άνοδος και η κάθοδος είναι απλά κομμάτια μιας αλυσίδας, και εφόσον προήλθαμε από τα ανώτερα στρώματα αναγκαστικά έπρεπε να βιώσουμε την κάθοδο ως έκφραση της ύπαρξης, από την απλότητα στην πολυπλοκότητα. Τώρα έφτασε η ώρα της επιστροφής, της επανόδου. Η πρόοδος προσδιορίζεται κυκλικά όπως την παρουσιάζει ο Guenon. Διατηρεί και την γραμμική της μορφή που διαχωρίζεται σε κάθετη και οριζόντια όπως σχολιάζει και ο Huxley.⁶⁵¹

4.1.2.ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ -ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ -ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ο Guenon θεωρεί πως το σημείο εκίνησης της σύγχρονης κρίσης εντοπίζεται γύρω στο 14^ο αιώνα στο προς το τέλος της μεσαιωνικής περιόδου. Αντίθετα με τους περισσότερους μελετητές θεωρεί πως ο Μεσαίωνας ήταν η εποχή του πραγματικού Διαφωτισμού. Πιστεύει πως εκείνη την περίοδο, μέσα από τη φεουδαρχία υπήρχε μια αξιοκρατική ιεραρχία, και εφόσον αυτή χάθηκε,

⁶⁴⁹ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.4-6

⁶⁵⁰ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.8

⁶⁵¹ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.7 Γίνεται αναφορά και στην έννοια του 'Avatar', σε υποενότητα, σε σύνδεση με την έννοια της θεϊκής διατήρησης (divine preservation), όπου η θεϊκή αρχή εμποτίζεται στην ύλη σε συγκεκριμένη επίλεκτη μορφή "Avatars" προέρχεται από ινδουιστική παράδοση ο Huxley κάνει επίσης την ίδια παραδοχή. Ο Guenon, όπως και ο Cudworth, αναφέρεται στο Ζορωάστρη, Ερμή, Θωθ, στην πηγή της σοφίας στον Πυθαγορισμό και τα Ορφικά -ως παρακλάδι της παράδοσης που χάθηκε- αποτελεί κοινό τόπο. Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.9,12 Σχετικά με την έννοια των Avatars βλ. Ramachandra Dattatreya Ranade, *The Bhgavad Gita as Philosophy of God Realisation*, Nagpur University, 1959, σελ.163

επήλθε η κάθοδος. Όσον αφορά την Αναγέννηση, θεωρεί πως ήταν μόνο κατ' επίφαση, καθώς δεν υπήρχε στην ουσία επιστροφή του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Επαναφέρθηκαν μόνο οι κτηνώδεις πλευρές του, αυτές που εξυπηρετούσαν ατομικούς σκοπούς. Ούτως ή άλλως, υποστηρίζει, η επαναφορά μιας εποχής είναι καταδικασμένη σε αποτυχία καθώς το πνεύμα της είναι ζωντανό όσο υπάρχει και η ίδια. Η επαναφορά ως εκ τούτου θα είναι λειψή. Για τους προαναφερθέντες λόγους θεωρεί την επιστήμη και τη φιλοσοφία ως βέβηλες, αφού δε διακατέχονται από το πνεύμα της εποχής τους. Άλλη μια έννοια που συνδέεται και άνοιξε, κατά τον Guenon, στην Αναγέννηση είναι η έννοια του ανθρωπισμού 'humanism', ο οποίος στη συνέχεια εξελίχθηκε σε εκκοσμίκευση (secularism) δημιουργώντας μια ψευδαίσθηση νέων αναγκών τις οποίες καλείται να καλύψει.⁶⁵²

«Βδελυγμία της ερήμωσης» (the abomination of desolation) είναι η φράση του Ευαγγελίου με την οποία χαρακτηρίζει ο Guenon την κατάσταση γύρω μας. Για να υπάρξει οστόσο αλλαγή μια φάση σκοταδιού είναι αναγκαία. Ο Guenon την τοποθετεί στην κυκλική κίνηση των πραγμάτων, κάτι που συμβολικά παρουσιάζεται στα Ελευσίνια μυστήρια με ένα κόκκο σιτηρών (grain of wheat), στην αλχημεία με τη σήψη (putrefecation), και στον χριστιανικό μυστικισμό ως Σκοτεινή Νύχτα της Ψυχής (Dark Night of the Soul), και στην οποία αναφέρεται εκτενώς ο Huxley. Οι άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν ότι η προσπάθεια υποδούλωσης της ύλης οδηγεί στη δική τους υποδούλωση απ' αυτή.⁶⁵³

4.1.3.Η ΑΝΤΙΘΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΗΣ

Κατά τον Guenon δεν υφίσταται αντίθεση Ανατολής-Δύσης σε κανένα επίπεδο. Ωστόσο θεωρεί πως το σύνολο της γνώσης του αρχαίου κόσμου ήταν κάτι στο οποίο είχαν μερίδιο όλοι οι λαοί. Σ' αυτή την περίπτωση δεν ισχύουν οι φήμες περί δανεισμού γνώσης από την Ανατολή⁶⁵⁴, το

⁶⁵² Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.15-17

⁶⁵³ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.18-19

⁶⁵⁴ «Δείξαμε στον πρώτο Στρωματέα ότι οι Έλληνες φιλόσοφοι λέγονται κλέφτες, γιατί χωρίς ευγνωμοσύνη, πήραν τις κυριότερες γνώμες τους, απ' τους προφήτες και τον Μωυσή. Σ' αυτά θα προσθέσουμε ότι οι άγγελοι, εκείνοι που δέχτηκαν τον εξ ύψους κλήρο, ολισθαίνοντας στις ηδονές, αποκάλυψαν τα απόρρητα στις γυναίκες, τουλάχιστον όσα είχαν οι ίδιοι γνωρίσει, ενώ οι άλλοι άγγελοι τα κρατούσαν κρυμμένα, ή μάλλον τα φύλαγαν για την έλευση του Κυρίου. Από εκεί προέρχεται η διδασκαλία της Πρό-νοιας και η αποκάλυψη κάθε υψηλού. Ενώ η προφητεία είχε ήδη διαδοθεί στους έλληνες ποιητές, η επεξεργασία των δογμάτων αναπτύχθηκε απ' τους

παραδοσιακό πνεύμα των αρχών παραμένει όμως εκεί. Αυτό που προτείνει είναι μια επιστροφή στην πνευματική ρίζα, όχι στην εποχή, μια επιστροφή στην παράδοση αλλά όχι στην ιστορία της εποχής, όπως έγινε στην Αναγέννηση. Ο όρος παραδοσιοκρατία (traditionalism) εκφράζει ακριβώς αυτή την επιστροφή στην παραδοσιακή ουσία. Τέτοιες προσπάθειες έχουν γίνει στη Δύση, αλλά καταλήγουν συνήθως σε κατασκευασμένες θρησκείες, όπως ο αποκρυφισμός της Θεοσοφίας. Αντ' αυτού ο Κελτισμός (Celtism) είναι μια παράδοση που αξίζει να ερευνηθεί, οι γνώσεις των Δρυιδών, (το αναφέρει και ο Huxley) και η παράδοση του Ιερού Δισκοπότηρου (Holy Grail) προήλθε από εκεί. Πρόκειται, λοιπόν, για της συνέχεια της αρχαίας παράδοσης που επέζησε και προσαρμόστηκε στο χριστιανισμό. Υπάρχει προφανής ομοιότητα μεταξύ ανατολικών και δυτικών θρησκειών, παρά τις όποιες διαφωνίες μεταξύ θεολόγων και ερευνητών, που διακατέχονται από μια δογματική εθελουφλία. Όμως η παράδοση και η θρησκεία ως όροι πλέον έχουν πάρει άλλο νόημα. Η γνώση που θα ρίξει τα σύνορα μεταξύ των θρησκειών είναι μια γνώση αρχών, μια ουσιαστική, μεταφυσική γνώση.⁶⁵⁵

Άλλη μια θεματική που ενδιαφέρει τον Guenon είναι η σχέση γνώσης και δράσης, πιο συγκεκριμένα δράσης και διαλογισμού (action and contemplation). Στην Ανατολή επικρατεί ο διαλογισμός, ενώ στη Δύση η πράξη. Στην ουσία υπάρχει αλληλοσυμπλήρωση όπως στη σχέση ύλης και πνεύματος. Πρέπει να γίνει κατανοητό πως η ανθρώπινη δραστηριότητα δεν είναι σε όλο τον κόσμο η ίδια, αλλά ανάλογα κατανομημένη. Πρόκειται για μια διαφορά διάστασης, και καθεμία έχει τα όρια της. Το πρόβλημα δημιουργείται από τη στιγμή που κάποια τάξη αποφασίζει να πάρει τη θέση της άλλης. Οι πολεμιστές Kshatriyas προσπάθησαν να σφετεριστούν τη θέση των Brahmins, ο Huxley το επισημαίνει επίσης. Στη Δύση ο σφετερισμός πέτυχε γι' αυτό υπάρχει αυτή η κατάσταση.⁶⁵⁶

Ο Guenon τίθεται ενάντια στον πραγματισμό. Παλαιότερα, στην αρχαία δυτική παράδοση, ο διαλογισμός ήταν σε υψηλότερη θέση από τη δράση. Η δράση είναι μετάβαση, ένα ενδιάμεσο, αλλά απαραίτητο στάδιο. Προς επίρρωση των λεγομένων του ο Guenon αναφέρεται στο Κινούν

φιλοσόφους, άλλοτε αληθινή όταν στρέφονταν στον στόχο, άλλοτε πλανημένη όταν η μυστική προφητική αλληγορία δεν γινόταν αντιληπτή. Αυτό και θα επισημάνουμε στα ακόλουθα, με συντομία, διατρέχοντας όσα είναι απαραίτητα.» Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς Βιβλίο Ε*, Αθήνα, 1999, σελ.10 (Στρωματαίων Πέμπτος Κεφ. I.10)

⁶⁵⁵ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.22-30

⁶⁵⁶ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.33-35

Ακίνητο του Αριστοτέλη. Το Είναι (Being) είναι ανώτερο του γίνεσθαι (becoming) Λάθος των δυτικών να θεωρούν ότι ή παραδοσιακή ή η παρεκβατική γνώση (trational or discursive knowledge) είναι το πιο υψηλό στάδιο. Ο Huxley υποστηρίζει το ίδιο στην αρχή της *Perennial Philosophy* -ότι πρόκειται απλά για ένα αναγκαίο στάδιο. Η ύλη είναι πολυπλοκότητα και διαίρεση, ο Huxley συμφωνεί και εδώ. Αναφορά γίνεται επίσης και στον Ηράκλειτο και τη συμπαντική ροή τήξης (universal flux). Οι φιλοσοφικές θεωρίες του ‘γίνεσθαι’ (becoming) μετατράπηκαν σε εξελικτισμό (evolutionism) Ο Guenon πρεσβεύει τις αμετάβλητες αιώνιες αρχές, όπως κι ο Cudworth, και συστήνει τη διαίσθηση ως όργανο γνώσης της ανώτερης αλήθειας. Πρόκειται για τη διανοητική διαίσθηση (intellectual intuition) κάτι το οποίο αναφέρεται ως το Μεσαίωνα και το επιβεβαιώνει και ο Huxley, ενώ με την εξέλιξη της σκέψης του Descartes, έχουμε την αρχή της Λογικής και του ατομικισμού κατ’ επέκταση.⁶⁵⁷

Πλέον στον κόσμο υπάρχει η αναλυτική γνώση (analytical knowledge) αν και η αυθεντική είναι ανώτερης αξίας. Για τον Αριστοτέλη η Μεταφυσική κατέχει την πρώτη θέση και όχι η Φυσική, ενώ τώρα έχουν αντιστραφεί οι ρόλοι. Η τωρινή Φυσική αρνείται την ύπαρξη ανώτερων αρχών και ως εκ τούτου αποτελεί εξάμβλωμα της μεσαιωνικής κοσμολογίας. Χωρίς ανώτερη αρχή φτάνουμε στο θετικισμό και στον αγνωστικισμό, που είναι για τον Guenon άλλος ένας εκφυλισμός της Δυτικής διάνοησης που κορυφώνεται στην Αναγέννηση. Αφού χάθηκε το γνώρισμα της πνευματικής εξουσίας⁶⁵⁸ υπήρξε διαταραχή στην κοινωνική ιεραρχία. Μέσα από το σχίσμα της εξουσίας από το πνευματικό επίπεδο εκπέσαμε στο κοσμικό. Η λύση βρίσκεται σε μία αξιακή διάκριση και όχι σε άλλον ένα ταξικό διαχωρισμό.⁶⁵⁹

Η ανάγκη οδήγησε στην εξέλιξη της σημερινής επιστήμης. Προηγουμένως η επιστήμη δεν είχε εξελιχθεί σ’ αυτή την κατεύθυνση επειδή ο άνθρωπος είχε στραμμένη την προσοχή του σε μια υψηλότερη τάξη πραγμάτων.⁶⁶⁰ Η ψυχολογία του σήμερα, υποστηρίζει ο Guenon, έχει προέλθει

⁶⁵⁷ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.36-40

⁶⁵⁸ Για το στοιχείο του δέους ή του φόβου στο μυστικισμό και στις διαφοροποιήσεις του ανάμεσα σε δυτικό (χριστιανικό καθολικό και προτεσταντικό) και ανατολικό (ινδουιστικό με τη λατρεία του Shiva και της Durga, ταντρικό). Rudolf Otto, *The idea of the holy*, translated by John W. Harvey, Oxford University Press, London, 1936, σελ.108-109

⁶⁵⁹ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.44-45

⁶⁶⁰ Για την έννοια του Ιερού ως a priori κατηγορία, ως κάτι που προϋπάρχει της λογικής. Στο μυστικισμό έχει διάφορες ονομασίες: το έδαφος της ψυχής (seeIgrund), ‘fundus anime’. Rudolf Otto, *The idea of the holy*, translated by John W. Harvey, Oxford University Press, London, 1936, σελ.116-121, 147-159

από τον αγγλοσαξονικό εμπειρισμό του 16ου αιώνα. Ενώ τα μαθηματικά αποτελούν προέκταση της εξωτερικής (exoteric) πλευράς του πυθαγορισμού, των πυθαγόρειων μαθηματικών. Καταλήγει λέγοντας πως η επιστήμη δεν είναι βέβηλη παρ' όλη την αστοχία της, καθώς όλα τα είδη της είναι στην ουσία βαθμοί εξερεύνησης της πραγματικότητας, βέβηλη είναι συνήθως η οπτική γωνία υπό την οποία εξασκείται.⁶⁶¹

Μετά τον ατομικισμό ο Guenon υποστηρίζει πως η έννοια της άρνησης (negation) κάθε ανώτερης αρχής πέραν αυτού, εμπεριέχεται σε όλες τις εκφάνσεις που έχει αυτή στην ανθρώπινη δραστηριότητα. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται επίσης άρνηση της διανοητικής διαίσθησης, πέραν αυτής οι όποιες παραδοχές είναι απλά υποθέσεις αφού δε βασίζονται σε μια ανώτερη αρχή και ως εκ τούτου δεν έχουν αντικειμενική θεμελίωση πέραν της προσωπικής γνώμης. Στον τομέα της Φυσικής κάθε ερώτηση που άπτεται πέραν του εύρους της αντιμετωπίζεται ως ψευδομεταφυσική προσέγγιση. Όσον αφορά τη Φιλοσοφία υπάρχει και εκεί ζήτημα καθώς οι διανοούμενοι προσπαθούν να ανακαλύψουν κάτι αυθεντικό, κάτι που περιπλέκει τα πράγματα.⁶⁶²

Η λογική του σήμερα έχει αποτάξει τη διανοητική διαίσθηση, την αληθινή νοημοσύνη. Με τον Descartes έγινε η αρχή, έπειτα με την εξατομίκευση (individualization) οδηγηθήκαμε στην πολιτογράφηση (naturalization). Από εκεί αναδύθηκε και ο σχετικισμός, σε μορφές όπως η κριτική του Kant ή ο θετικισμός του Auguste Comte. Στον τομέα της θρησκείας μέσα από τον Καθολικισμό εμφανίστηκε ο Προτεσταντισμός, η αμφισβήτηση της αρχής. Όσον αφορά την πορεία της σκέψης, η ανάδυση της κριτικής θα δημιουργήσει βαθμηδόν την ηθική. Η σειρά εξέλιξης έχει ως εξής: ορθολογισμός, αισθηματικότητα, σεντιμενταλισμός, θρησκευτισμός, με κομβικό σημείο τον William Blake και τη θρησκευτική εμπειρία.⁶⁶³ Κι εδώ υπάρχει συμφωνία

⁶⁶¹ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.47-53

⁶⁶² Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.55-56

⁶⁶³ Το ποίημα του Blake *The Clearness of Vision* W. B. Yeats, *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London, σελ. 254 Ο Blake αντιτίθεται στον ρασιοναλισμό, στην πνευματική πειθαρχία, στην υποταγή της ελεύθερης βούλησης, στην ταπεινότητα και στους ηθικούς νόμους που προβάλλουν μία παγιωμένη και άκαμπτη ηθική. Ειδικά ως προς την έννοια της αγνότητας, θεωρεί πως αποτελεί εμπόδιο στην διαχείριση της καλλιτεχνικής ενέργειας – η οποία θα έπρεπε να είναι απόλυτα ελεύθερη- και οδηγεί προς μία απομόνωση και εγωιστική ενίσχυση –σε αντίθεση με ό,τι προτίθεται πως διασφαλίζει. Υπάρχει δυσκολία να καταταχτεί ο Blake στην πλευρά των μυστικιστών ή των προφητών, και μάλλον αποτελεί μία περίπτωση που ισορροπεί μεταξύ των δύο πλευρών, διατηρώντας την προσωπικότητά του ακέραιη –και αποτελεί παράδειγμα που καταρρίπτει κάθε ανθρώπινη

με Huxley καθώς η θρησκευτική διαφέρει από την πνευματική εμπειρία. Έπειτα συναντούμε τις διαβαθμίσεις του Φιλελεύθερου Προτεσταντισμού, ο οποίος προσπαθεί να εξανθρωπίσει τη θρησκεία. Ο Guenon αντιτίθεται στην ψυχο-φυσιολογική ανάλυση (psycho-physiological analytics), και κατ' επέκταση στον Huxley.⁶⁶⁴

Κατά τον Guenon η συγκέντρωση γνώσης δεν συνεπάγεται κατανόηση, ενώ αντιτίθεται και στην ύπαρξη της τύχης, συμφωνώντας και στις δύο περιπτώσεις με τον Huxley και τον Cudworth. Η ιδέα της ισότητας, αν και διαδεδομένη θεωρείται υπερεκτιμημένη για τον Guenon, καθώς πρόκειται απλά για μια υποκειμενική αντίληψη. Αντ' αυτού τάσσεται υπέρ της ιεραρχίας καθώς η αμφισβήτηση της δημιουργεί χάος, ενώ προτείνει τη χειραγώγηση του συναισθήματος για διαχείριση των μαζών, όπως και ο Huxley στο *Crome Yellow*. Όσο για το πολίτευμα, για τους ίδιους λόγους δεν τάσσεται υπέρ της ισονομίας, θεωρεί πως η αληθινή δύναμη προέρχεται άνωθεν, ως εκ τούτου δεν έχουν όλοι ίδια δικαιώματα. Τέλος, αναφέρεται στη δημιουργία των εκλεκτών στη Δύση. Μια κάστα που είναι αναγκαία για τη διάσωση της ανθρωπότητας. Είναι το *Rational State* του Huxley στο *Crome Yellow*. Αυτοί οι εκλεκτοί δεν είναι οι αληθινοί διανοούμενοι, αλλά αυτοί πίσω από το παρασκήνιο.⁶⁶⁵

Ο 'υλικός πολιτισμός', ως όρος γεννήθηκε τον 18^ο αιώνα από τον Berkeley. σημειώνει ο Guenon, ενώ κάνει λόγο και για τις μηχανιστικές θεωρίες που σχηματίστηκαν από τους Έλληνες Ατομικούς, κάτι που αναφέρει και ο Cudworth. Η μηχανιστική θεωρία όμως δεν σχετίζεται με τον υλισμό, σχολιάζει ο Guenon. Όσον αφορά τη σύγχρονη φιλοσοφία, τα όρια της φτάνουν ως ένα σημείο και κάθε περαιτέρω γνώση θεωρείται όχι μόνο άγνωστη αλλά και απρόσιτη. Εναντιώνεται λοιπόν, στο άγνωστο και απρόσιτο του Kant, και ο πνευματισμός που διατίθεται

κατηγοριοποίηση. Η περίπτωση του Blake είναι πραγματικά ιδιαίτερη. Όσον αφορά το μυστικισμό θα λέγαμε πως φαινομενικά ενδιαφέρεται πιο πολύ για την εξερεύνηση της οραματικής εμπειρίας και όχι για την ένωση με το Θεό. Ωστόσο μία προσεκτική διερεύνηση δείχνει πως τον απασχολούσε η αναδιαμόρφωση της ψυχής μέσω της οραματικής εμπειρίας, η έκφραση της ψυχής και όχι η εκμηδένιση του εαυτού (self annihilation) με την καθιερωμένη μυστικιστική χροιά, αλλά με έναν τρόπο που αξιοποιεί το χάρισμα της ενόρασης και τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητας. Μία εγωιστική εκμηδένιση που διατηρεί την προσωπική συνείδηση και την αφήνει να συνυπάρχει με τη Θεία –δεν την διαλύει μέσα σ' αυτή. Πρόκειται ίσως, για μία συμπόρευση ατομικής και θεϊκής, και όχι για μία απόλυτη αφομοίωση της μίας μέσα στην άλλη. Όπως είναι γνωστό, ο μυστικισμός διαθέτει αρκετές εκφάνσεις, και η Helen White υποστηρίζει πως ο Blake, αποτελεί εν τέλει, μία ξεχωριστή περίπτωση μυστικισμού πέραν της τυπικής μορφής του.σελ. White Helen C., *The mysticism of William Blake*, University of Wisconsin Studies, Madison, 2007, σελ.207-219

⁶⁶⁴ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.57-66

⁶⁶⁵ Στο ίδιο, σελ.70-80

ότι φέρει είναι στην ουσία υλισμός -αναφερόμενος και στον Καρτεσιανό δυισμό. Ο αγγλοσάξονικος εμπειρισμός αποδέχεται μόνο ό,τι είναι απτό και ορατό. Με τη σειρά του εξελίσσεται σε έναν μη συστηματικό πραγματισμό και η νοημοσύνη καταλήγει ένα εργαλείο αδιάφορο για την αλήθεια, σύμφωνα με τον Bergson.⁶⁶⁶

Όσον αφορά την πολιτική και την οικονομία, οι επιστήμονες φαίνεται πως ενδιαφέρονται μόνο για τους υλικούς παράγοντες, κάτι που ο Guenon αποκαλεί 'ιστορικό υλισμό'. Η Δύση είναι προσκολλημένη με τη δράση και τους γρήγορους ρυθμούς, την ενδιαφέρει η ποσότητα και ο ρυθμός παραγωγής. Μια διαφορετική προσέγγιση πάνω στο θέμα της εργασίας αναφέρει και ο Huxley στο *Brave New World*, όπου το τυπικό ωράριο εργασίας είναι τετράωρο. Η τεχνολογία είχε φτάσει σε τέτοιο επίπεδο όπου οι άνθρωποι δε χρειάζεται να εργάζονται περισσότερο, για την ακρίβεια θα μπορούσαν να δουλεύουν και λιγότερο, αλλά επιλέγουν να τους απασχολούν όσο είναι αναγκαίο. Οι ανάγκες που έχει ο σύγχρονος άνθρωπος όλο και μεγαλώνουν το ίδιο και οι πιθανότητες να είναι δυστυχημένος. Ο Guenon απορεί πως ο κόσμος δεν επαναστατεί, που αντί για ισοπολιτεία, βιώνει ακριβώς το αντίθετο.⁶⁶⁷ Ο Guenon ελπίζει πως οι άνθρωποι θα καταλάβουν κάποια στιγμή, ότι ο κόσμος που δημιούργησαν είναι μάταιος και ενάντιος της πραγματικής ύπαρξης. Τι μπορεί να γίνει λοιπόν; Ποιός φορέας μπορεί να βοηθήσει; Σύμφωνα με τον Guenon η καθολική εκκλησία έχει αυτή τη δύναμη. Φτάνει να αλλάξει την εσωτερική της δομή, να ενσωματώσει πιο δραστικά μια πνευματική βάση και να προχωρήσει σε μια διάκριση εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.⁶⁶⁸

4.1.4.FRITHJOF SCHUON:ΔΟΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΥ

Κάθε θρησκεία που σήμερα θεωρεί τον εαυτό της ανώτερη σε σχέση με άλλες, βρίσκει κριτήρια για να την υποβιβάζει και να αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία π.χ. Η χριστιανική θεωρεί ότι οι παλιές φυσικές θρησκείες δεν λειτουργούν ως καλά συστήματα διάσωσης πιστών, τις θεωρεί απαρχαιωμένες. Από την άλλη μεριά οι ισλαμιστές θεωρούν πως οι υπόλοιπες θρησκείες έχουν λόγο ύπαρξης, αλλά οι δικοί της πιστοί πρέπει να ακολουθήσουν το μονοπάτι που έχουν ήδη επιλέξει. Γενικότερα, αντί να υπερασπιστούν τη θρησκεία τους, οι περισσότεροι κάνουν

⁶⁶⁶ Rene Guenon, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale NY, 2001, σελ.81-86

⁶⁶⁷ Στο ίδιο, σελ.88-93

⁶⁶⁸ Στο ίδιο, σελ.108-111

επιθέσεις σε άλλες θρησκείες και προσπαθούν να αποδείξουν ότι είναι λανθασμένες. Επίσης δεν αποδέχονται οποιεσδήποτε αποκαλύψεις παρέχονται από άλλες θρησκείες. Οι υπόλοιπες ονομάζονται θρησκείες αποκάλυψης γιατί α) πιστεύουν σε μια συγκεκριμένη αποκάλυψη β) η οποία διαφέρει από άλλες αποκαλύψεις.⁶⁶⁹

Η ισότητα των θρησκειών βασίζεται στο ότι η καθεμία έχει διαφορετικούς τρόπους σχηματισμού. Η χριστιανική δόμηση λειτουργεί με το σχήμα ανάπτυξη/εξέλιξη-εκπλήρωση “development-fulfillment”. Η χριστιανισμός διαθέτει την γκάμα ώστε όχι μόνο να προσελκύει το προλεταριάτο αλλά είναι και πολύ αποτελεσματική στο σκέλος της σωτηρίας, στο οποίο οι υπόλοιπες θρησκείες φαίνεται πως δεν είναι τόσο επιτυχείς. Ο Karl Barth⁶⁷⁰ θεωρεί πως η Χριστιανισμός αλλά και όλες οι θρησκείες, ως ανθρώπινα κατασκευάσματα του ανθρώπου, περιέχουν την αμαρτία που ο κατασκευαστής τους φέρει, ως εκ τούτου η εγκυρότητά τους αμφισβητείται. Αυτό ωστόσο που έχει σημασία στον πυρήνα κάθε θρησκείας είναι το κήρυγμα, το θεϊκό μήνυμα και αυτό είναι κάτι που δυστυχώς αυτό όλες δε το πετυχαίνουν.⁶⁷¹

Έπειτα, σχολιάζει ο Guenon, ο Bohnhoeffer βασίστηκε στη διαστρεβλωμένη από την αμαρτία Χριστιανισμός *sin-distorted Christianity* για να δημιουργήσει μια άθρησκη χριστιανισμός “*religionless Christianity*”. Η άθρησκεία (*religionless*) οδηγεί όμως σε εκκοσμίκευση (*secularity*), κάτι που κατ’ επέκταση σημαίνει το τέλος των θεολόγων, διερωτάται παρ’ όλα αυτά πως θα απαλλαγούμε από μια θρησκεία όταν αποτελεί πλέον πεπερασμένο ον.⁶⁷²

⁶⁶⁹ Frithjof Schuon, *The Trancedental Unity of Religions*, Quest Books Theosophical Publishing House, Wheaton Illinois, 2005, σελ. xix

⁶⁷⁰ Σχετικά με το επίπεδο θεϊκής γνώσης που μπορεί να προσλάβει ο νους μας, ο Barth θεωρεί πως αληθινή γνώση μπορεί να υπάρχει μόνο εφόσον η υπόσταση του Θεού θεμελιώνεται με αντικειμενικά κριτήρια. Geoffrey W. Bromiley, *Introduction to the Theology of Karl Barth*, T&T Clark, Edinburgh, 2001 Σελ. 63

⁶⁷¹ Frithjof Schuon, *The Trancedental Unity of Religions*, Quest Books Theosophical Publishing House, Wheaton Illinois, 2005, σελ. xx Ο Schuon παραφράζει τη ρήση του Αγίου Ειρηναίου: η *religio perennis* είναι το Αληθινό το οποίο εισήλθε στο απατηλό, έτσι ώστε το απατηλό να μπορέσει να επιστρέψει στο Αληθινό. Ο Schuon ενδιαφέρεται να καταδείξει πως πέρα από την *sophia perennis* υπάρχει –και σκοπός είναι να αναδυθεί– η *religio perennis*, η αιώνια θρησκεία. Ο Schuon θεωρεί πως ο όρος *Sophia* ή *philosophy* –αποτελώντας ένα νοητικό σχηματισμό– δεν είναι επαρκής, ενώ ο όρος *religio* ‘δένει’ όπως λέει χαρακτηριστικά, τον πιστό με τον Παράδεισο, με το Θεό. Ακόμα και οι αιρετικές παρρεκλίσεις στη θρησκεία θεωρεί ο Schuon έχουν δημιουργηθεί γιατί οι πιστοί ψάχνουν τον ενδότερο πυρήνα της θρησκείας, την *religio perennis*. Frithjof Schuon, *Light on the Ancient Worlds*, World Wisdom, Inc. 2006, Σελ. 120, 126, 128

⁶⁷² Frithjof Schuon, *The Trancedental Unity of Religions*, Quest Books Theosophical Publishing House, Wheaton Illinois, 2005, σελ. xxi

4.1.5.JULIUS EVOLA:JULIUS GREY EMINENCE

Στο βιβλίο του *Revolt against the modern world*, ο Julius Evola χαρακτηρίζεται ως *éminence grise*⁶⁷³ από τον προλογιστή, κάτι που μας κάνει να αναρωτηθούμε σχετικά με τις επιδιώξεις αλλά και τις επιρροές του.⁶⁷⁴ Μπορεί κάποιος να σταθεί στο γεγονός πως η δήλωση αυτή είναι μια προσωπική εκτίμηση, ωστόσο αν μελετήσει τα λεγόμενα του συγγραφέα, από την αρχή κιόλας θα αντιληφθεί την εγκυρότητα του ισχυρισμού. Ο Evola μας παρουσιάζει σε κάθε κεφάλαιο μια ενδελεχή μελέτη των όρων που αναλύει ενώ συνυφαίνεται από το ύφος του πως γνωρίζει αυτοπροσώπως την ουσία των όσων περιγράφει. Όπως ο Father Joseph αλλά και ο Huxley – ο οποίος αφιερώνει ολόκληρο βιβλίο στη βιογραφία του πρώτου- έχουν άμεση επίγνωση των φαινομένων του πνευματικού κόσμου, του μεταφυσικού ή περί της ουσίας των *όντως όντων* θα λέγαμε. Ο Evola παρουσιάζει λεπτομερώς την ιστορική πορεία κάθε συγκεκριμένου όρου -όπως και ο Huxley- και η πραγματεία του έχει εξίσου στόχο την πρακτική αναδιαμόρφωση του κόσμου και όχι απλά άλλη μια θεωρητική ανάλυση. Θεωρούσε πως άνηκε στην τάξη των πολεμιστών *kshatriyas* -την ινδική κάστα που αναφέρει ο Guenon αλλά και ο Huxley- και ως εκ τούτου στόχος του ήταν να αγωνιστεί για την αλλαγή της υπάρχουσας τάξης στον κόσμο και στην παλινόρθωση των πραγματικών κυρίαρχών του. Ο Evola πίστευε ακράδαντα στην ισχυρότητα και τη φύσει εξουσία που είχε μία βασιλική ελίτ, όχι ένεκα μιας γενεολογίας που έχει έρεισμα σε μία παράδοση εξουσίας από τον πρώτο ισχυρό⁶⁷⁵ στους απογόνους, αλλά μιας αμιγώς αναγνωρισμένης σύνδεσης με τον πνευματικό κόσμο πέραν της ύλης -που της παρέχει το δικαίωμα εξουσίας πάνω σ' αυτήν.⁶⁷⁶ Βάσει της τελευταίας αυτής θέσης τάσσεται και ενάντια στις οιοσδήποτε χθονικές θρησκείες θεωρώντας τις απλά αίρεσεις χωρίς τη βαρύτητα της υπέρτατης ουράνιας θρησκείας – μία σαφώς πλατωνική θέση με ακραία βέβαια τοποθέτηση. Και είναι τόσο φαντικά υπέρμαχός τους καθώς θεωρεί πως μια υπερβύθιση στη Μητέρα Γη θα οδηγήσει σε ένα μακάριο μεν ύπνο αλλά όχι στο πραγματικά ζητούμενο, την

⁶⁷³ Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont),1995,σελ.χ

⁶⁷⁴ Ανάμεσα σ' αυτές και ο Meister Eckhart ο οποίος αναφέρεται τακτικά από τον Huxley στο *The Perennial Philosophy*. Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont),1995,σελ.xv

⁶⁷⁵ Ίσως και μέσω της βίας αν θέλουμε να το δούμε με όρους κοινωνικού συμβολαίου του Rousseau.

⁶⁷⁶ Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont),1995,σελ.χ,8 Άλλη μία θέση που υποστηρίζει ο Guenon.

αφύπνιση.⁶⁷⁷ Η απελευθέρωση από τα υλικά δεσμά είναι υψίστης σημασίας και αυτό είναι κάτι που είναι διατεθειμένος να το κυνηγήσει μέχρις εσχάτων. Η αφύπνιση και η απελευθέρωση βέβαια για τον Evola δεν είναι εξαρτώμενες από τη Χάρη –και εδώ υπάρχει μία αντίθεση με τις θέσεις των Huxley και Cudworth- αλλά από τη δύναμη της ανθρώπινης θέλησης και συνείδησης. Αντίθετα μάλιστα και στη δύναμη του υποσυνείδητου ενάντια στις θεωρίες των Freud και Jung υποστηρίζοντας απεναντίας την πρωτοκαθεδρία μιας διαυγούς και πανίσχυρης συνείδησης.⁶⁷⁸ Ωστόσο δεν πρέπει κάποιος να βιαστεί να συμπεράνει πως ο Evola ταυτίζει την –τόσο κατακρεουργημένη φιλοσοφικά- έννοια της απλής συνείδησης και τη συνδέει με το Εγώ, απεναντίας πρόκειται για μια υπέρβασή του.⁶⁷⁹ Όσον αφορά τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του για μία κοινωνικοπολιτική αλλαγή παγκόσμιας κλίμακας, φαίνεται πως ματαιώθηκαν και αρκέστηκε στο κυνήγι της ιδέας πίσω απ' αυτά. Το σχέδιό του για μια ρεαλιστική ουτοπία δεν ήταν επιτυχές –γεγονός που τον συντάσσει στο πλευρό του Huxley αλλά και του Πλάτωνα.⁶⁸⁰ Ο τελευταίος έχει αποτελέσει αντικείμενο παρερμηνείας και διαστρέβλωσης όσον αφορά την τριμερή κοινωνική διάκριση που προτείνει στην *Πολιτεία* και ενώ ο Huxley αναλύει τις προπαγανδιστικές τεχνικές του Hitler στο *Brave New World Revisited*, ο Evola είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει με τον έτερο δικτάτορα, τον Mussolini σχετικά με τις προαναφερθέντες κατηγοριοποιήσεις.⁶⁸¹

Ο ασκητισμός αποτελεί για τον Evola το μονοπάτι που οδηγεί στο πεδίο του Είναι, εκεί όπου υπάρχουν όντα φτιαγμένα από φωτιά και φως, βουνοκορφές και νησιά. Πρόκειται για τους *αντίποδες* που αναφέρει ο Huxley στο *The Doors of Perception*, με τα παράξενα φλεγόμενα όντα –σεραφείμ- αλλά και ένα ονειρικό τοπίο λουσμένο με φως και λαμπερά χρώματα.⁶⁸² Ο ασκητισμός που συστήνει δεν είναι αυτός της νέκρωσης (mortification) –για τον οποίο κάνει λόγο και ο Huxley- καθώς θεωρεί πως έχει ως θεμέλιο την καταπίεση των επιθυμιών. Αντ' αυτού προκρίνει την *απάρνηση* η οποία αναφέρεται στην εγγενή αποστροφή προς τις κατώτερες επιθυμίες.⁶⁸³ Πέραν της χριστιανικής οπτικής στο πεδίο των τεχνικών πνευματικής αφύπνισης αναφέρεται επίσης και στη γνώση (bodhi) –σαφείς και οι αναφορές του Huxley σχετικά με το

⁶⁷⁷ Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont), 1995, σελ. xi

⁶⁷⁸ Julius Evola, *ο.π.*, σελ. xii

⁶⁷⁹ Julius Evola, *ο.π.*, σελ. xv

⁶⁸⁰ Julius Evola, *ο.π.*, σελ. xiv

⁶⁸¹ Julius Evola, *ο.π.*, σελ. xix

⁶⁸² Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont), 1995, σελ. 5

⁶⁸³ Julius Evola, *ο.π.*, σελ. 112

Bodhi Tree, το Δέντρο της Γνώσης, στο *Island*- που αποτελεί το καταλυτικό στοιχείο της απελευθέρωσης από κάθε είδους δεσμά -υλικά και πνευματικά. Η απελευθέρωση σπύδει να τονίσει, δεν είναι μία διάλυση ή μία πνευματική απόδραση στο Απόλυτο, αλλά μια απόλυτη απελευθέρωση. Θεωρεί πως στο νεοπλατωνισμό μπορούμε να βρούμε ένα πολύ καλό δείγμα αγνού συλλογιστικού ασκητισμού, αυτό του Πλωτίνου που ορίζεται ως 'άπλωσις'.⁶⁸⁴ Πρόκειται σχολιάζει, για μια μέθοδο εσωτερικής απλοποίησης που καταργεί τα συλλογιστικά όρια του νου. Πάνω στον συγκεκριμένο όρο θεμελίωσε και επέκτεινε ο Meister Eckhart τη δική του παρεμφερή έννοια της απόλυτης απόσπασης (Abgeschiedenheit).⁶⁸⁵ Εν τέλει, αν προσπαθούσαμε να χαρακτηρίσουμε τη φιλοσοφία του Evola θα λέγαμε πως θεμελιώνεται στην έννοια της «εμμενούς υπερβατικότητας».⁶⁸⁶

Αναφερόμενος στο τέλος εποχής (Kali Yuga) που χαρακτηρίζει το σύγχρονο κόσμο αρκείται στο να παραθέσει ένα αρκετά διαφωτιστικό χωρίο από το ινδικό αρχαίο κείμενο *Viṣṇu Purāṇa*. Σ' αυτό παρατίθεται γλαφυρά όλη διαφθορά των ηθών και ο εκφυλισμός του ανθρώπινου χαρακτήρα που δυστυχώς παρουσιάζεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Στην κατάσταση αυτή του παγκόσμιου κατακρημνισμού του ανθρώπινου πολιτισμού θα επέμβει κάποια στιγμή η ανώτερη πνευματική δύναμη η οποία θα επαναφέρει την τάξη αξιοποιώντας όσους ανθρώπους θεωρήσει κατάλληλους να φέρουν το σπόρο της.⁶⁸⁷ Φυσικά και είναι προφανής ο θεματικός παραλληλισμός με την *Αποκάλυψη* του Ιωάννη και άλλα παρόμοια εσχατολογικά κείμενα. Η μόνη λύση για να σωθεί ο Δυτικός κόσμος –όσο δυνατόν μπορεί να είναι αυτό– είναι η επιστροφή στην Παράδοση κατά τον Evola. Πέραν της προφανούς κατάλυσης κάθε υλιστικού νοητικού προτύπου που είναι η πρώτη κίνηση για ένα τέτοιο εγχείρημα, ο Evola -σε αντίθεση με τον Guenon- θεωρεί πως η καταστροφή είναι αναπόφευκτη και σ' αυτήν δεν μπορεί να βοηθήσει ούτε μια μετάγγιση Παράδοσης στην ήδη διεφθαρμένη Καθολική εκκλησία και το χριστιανικό πνεύμα εν γένει.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴ Julius Evola, *ο.π.*,σελ.113

⁶⁸⁵ Julius Evola, *ο.π.*,σελ.114

⁶⁸⁶ Julius Evola, *ο.π.*,σελ.xxvii

⁶⁸⁷ Julius Evola, *ο.π.*σελ.367

⁶⁸⁸ Julius Evola, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont),1995,σελ.358-365

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι Πλατωνιστές του Cambridge -και κατ' επέκταση ο Cudworth- ανέλαβαν τη δική τους αναζήτηση του *Ιερού Δισκοπότηρου*, αυτή της εύρεσης μια αμετάβλητης ουσίας, μιας άτεγκτης, και υπερβατικής ηθικής. Η πλατωνική οντολογία και ηθική από το Cambridge και μετέπειτα, αναγνωρίζεται και μορφοποιείται εννοιολογικά από τον Leibniz ως *Philosophia Perennis* εξαπλώνεται χάρη στην επιρροή των γραπτών του Huxley, ενώ συνεχίζει να προβληματίζει, ως μία θεώρηση που θέλει να συνδέσει τη φιλοσοφία με τη θρησκεία και την κοινωνιολογία για το βέλτιστο αποτέλεσμα. Ο Huxley ακολουθεί πιστά το ρεύμα της αιώνιας σοφίας ανακαλύπτοντας τον Cudworth. Πέραν της αναφοράς του στους Πλατωνιστές του Cambridge στο *The Perennial Philosophy*, και στο *Ape and Essence* ο Huxley, περιγράφοντας το ειδύλλιο μεταξύ δύο νεαρών μελών της αποστολής, παρουσιάζει τον Cudworth ως “Dr.Cudworth” ως υπέρμαχο του Έρωτα. Σε μία δεύτερη ανάγνωση, θα λέγαμε πως η απεικόνιση αυτή είναι μεταφορική, θέλοντας να δηλώσει το ρόλο του Cudworth ως διαμεσολαβητή μεταξύ θρησκείας και επιστήμης, ως αρωγό της ένωσης δύο πεδίων.

Ο Cudworth αξιοποιεί την καρτεσιανή συλλογιστική για να δείξει την εκτροπή του αρχικού δόγματος της αληθινής φιλοσοφίας, η οποία εκφράζεται σύμφωνα μ' αυτόν, ως η Αιώνια Αμετάβλητη Ηθική (Eternal Immutable Morality) ή ως το Αληθινό Διανοητικό Σύστημα του Σύμπαντος (The true intellectual system of the Universe), ενώ για τον Huxley ως η διηνεκής φιλοσοφία (*philosophia perennis*), από οντολογικής και ηθικής σκοπιάς. Ο Huxley, όπως προαναφέρθηκε, τάσσεται υπέρ της θεώρησης του Meister Eckhart. Σύμφωνα με τον τελευταίο, το Είναι των πραγμάτων, εδράζεται στη Θεϊκή Κεφαλή, ενώ το Γίγνεσθαι στο Θεό. Για τους θιασώτες της Perennial Philosophy, η Θεϊκή Κεφαλή αποτελεί μία πιο μεγαλοπρεπή έκφραση του *Απόλυτου* της ακαδημαϊκής μεταφυσικής,

Όσον αφορά τη δημιουργία του κόσμου, ο Huxley θεωρεί πως υπεύθυνος είναι ο Θεϊκός Νους, όντας εγγενής και υπερβατικός (*immanent and transcendent*). Το σύμπαν βρίσκεται σε συνεχή αναδημιουργία. Ενώ, σύμφωνα με τον Descartes, έννοια του χρόνου δημιουργεί όλη αυτήν την αλληλουχία γεγονότων και με αφετηρία την πρώτη αρχή. Για τον Huxley, φυσιολογική διάνοηση (*physiological intelligence* αναδιπλάθεται συνεχώς, και βρίσκεται σε αναλογία με τον αναδημιουργικό Λόγο (Ταο). Ο Huxley αλλά και ο Cudworth, υποστηρίζουν την ιερότητα της φύσης, ενώ ο δεύτερος—όπως προαναφέρθηκε της δίνει ιδιαίτερη υπόσταση και αυτονομία μέσω

της έννοιας της πλαστικής φύσης(plastic nature). Ο Huxley, αντιτίθεται όχι μόνο στο δόγμα του ντετερμινισμού, όπως και ο Cudworth, αλλά και κατά του ντεϊσμού, και της ελεύθερης σκέψης που οδηγείται εσφαλμένα στον αθεϊσμό. Αναφέρεται επίσης, στη διάκριση μεταξύ ησυχασμού και παθητικού συλλογισμού (passive contemplation) έναντι του διαλεκτικού διαλογισμού (discursive meditation).

Για τον Cudworth, ο κριτής είναι ο άνθρωπος, ο εσωτερικός Θεός, όχι ένας εξωτερικός Θεός/Κριτής. Η Κρίση έγκειται στην αποκοπή από το Θεό ή συμπόρευση με το Θεό. Η Κρίση αλλά και ο προκαθορισμός, είναι ως εκ τούτου ανθρώπινο ζήτημα, όπως και η άσκηση της ελεύθερης βούλησης που του έχει δοθεί. Ο Cudworth θεωρεί πως οι άνθρωποι που αγνοούν τη θεϊκή ύπαρξη ομοιάζουν με τους ανθρώπους που δεν έχουν αντίληψη περί τέχνης – ενδιαφέρουσα τοποθέτηση, αν θυμηθούμε τις τεχνικές του Bardo Thodol, σχετικά με την αναγνώριση του Φωτός μετά θάνατον. Ανάλογη είναι και η εμπειρία του Eustace Barnack στο *Time must have a stop* του Huxley. Εκεί ο πιστός –σύμφωνα με τον Cudworth- τρεφόμενος από την αμαρτία θα αντιμετωπίσει τον σκληρότερο κριτή. Ο Cudworth σ’ αυτό το σημείο υπερτονίζει την αξία της ελεύθερης βούλησής, η οποία ωστόσο μέσω της Θεϊας Χάρης θα οδηγήσει στη σωτηρία μας. Κατά τον ίδιο τρόπο αντιλαμβάνεται και τη φύση ως αρμονία και ως μουσική διάνοησης. Για τον Cudworth η φύση είναι σαν ένα κείμενο, ένα πλήθος συμβόλων που μόνο η διάνοια μπορεί να αντιληφθεί ολοκληρωμένα, ενώ η αίσθηση μόνο εν μέρει. Όσον αφορά τη χρήση και τη λειτουργία της φαντασίας -κάτι στο οποίο ο Cudworth αναφέρεται εκτενώς- Huxley και Cudworth συγκλίνουν στην ορθή και παραγωγική χρήση της φαντασίας, μιας διανοητικής λειτουργίας που έχει υποστεί διαστρέβλωση. Η φαντασία μπορεί να οδηγήσει στην παράσταση *φαντασμάτων*-εσφαλμένων διανοητικών εικόνων- ωστόσο μία πειθαρχημένη και στοχευμένη -προς το Θεό- εξάσκησή της θα την ανανεώσει και θα την ανακατευθύνει προς τη θέαση της Αλήθειας.

Ο Cudworth αλλά και ο Huxley διαφωνούν με το δόγμα του απόλυτου προκαθορισμού, δίνοντας προβάδισμα στην ελεύθερη βούληση και κατ’ επέκταση στην ενδεχόμενη αλλαγή της πορείας, έως και την τελευταία πνοή του ανθρώπινου βίου. Ο Cudworth θεωρεί πως ο ντετερμινισμός σχεδίασμα υποβιβάζει την έννοια της παντοδυναμίας του Θεού και δεν πρέπει να συγχέεται με τον αυταρχισμό. Ο Θεός γνωρίζει – αν δεχθούμε τη θέση πως είναι Άχρονος- τις ενδεχόμενες κατευθύνσεις ενός βίου, αλλά όχι εξ ολοκλήρου –ένεκα της ελεύθερης βούλησης. Σύμφωνα με

τον Huxley, κάθε στιγμή ενέχει την κατεύθυνσή μας σε πνευματικό σκοτάδι ή φως, ενώ για τον Cudworth, κάθε στιγμή φέρει ελευθερία και όχι κρίση.

Ο Huxley – σε συμφωνία με τον Cudworth- αντιτίθεται επίσης στο δόγμα της *Αρχικής Πτώσης*, ενώ υποστηρίζει τη δυνατότητα ένωσης με Θεϊκό Έδαφος μέσω της Θεϊκής ‘σπίθας’ (Divine Spark) ή αλλιώς της *συντήρησης* (synteresis), καθώς αυτή επιβιώνει της Πτώσης και αποτελεί ψήγμα της πρωταρχικής θεϊκής ουσίας. Ο Huxley αντιπαρέρχεται ως εκ τούτου το καλβινιστικό δόγμα της αναγκαιότητας (necessity) και της προκαθορισμένης καταδίκης, και ταυτίζεται με τη θέση του Cudworth υποστηρίζοντας τη δυνατότητα, εκ μέρους του ανθρώπου, μίας πνευματικής ανύψωσης μέσω της ενδεχόμενης ελευθερίας (contingent liberty).

Ο Huxley, κυνικά, παρουσιάζει στο βιβλίο του *Crome Yellow* τον τρόπο που διαχειρίζεται ο άνθρωπος την οδύνη, πως ένα ένα μέρος του κόσμου μπορεί να απολαύσει τη ζωή, ενώ το υπόλοιπο βιώνει το μαρτύριο. Βλέπουμε έτσι τον τρόπο που αντιμετωπίζει ο Huxley την έννοια της συμπάθειας. Διαχωρίζοντας και μοιράζοντας το συναίσθημα σε δύο άνισες πλευρές, όπου η μία το βιώνει απόλυτα, ενώ η δεύτερη όχι. Η μία πλευρά θυσιάζεται προς όφελος της απόλαυσης της άλλης. Η έννοια της συμπάθειας όμως για τον Cudworth έχει άλλη χροιά, εφόσον το συναίσθημα –θετικό ή αρνητικό- διαχειρίζεται ολοκληρωτικά. Ο καταμερισμός δημιουργεί ισορροπία στο κοινωνικό σύνολο. Για τον Huxley δεν αρκεί η αντιγραφή μιας δομής του Καλού, αλλά η ριζική αναθεώρηση του εαυτού του ώστε να υπάρξει επιτυχής έκβαση.

Μία δραστική επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων βρίσκεται, σύμφωνα με τον Huxley, μόνο στην περιοχή του πραγματικά Καλού, στο θεϊκό επίπεδο το οποίο είναι αιώνιο ή στο ζωικό υποανθρώπινο επίπεδο. Ο στόχος είναι η βίωση του Αιώνιου Τώρα, και η έξοδος από το επίπεδο του Χρόνου. Σύμφωνα πάλι με τον Huxley, Χρόνος και επιθυμίες αποτελούν δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Όσον αφορά τη σύνδεση των προαναφερθέντων πεδίων, ο Cudworth θεωρεί πως τα σώματα δημιουργούνται ως σφραγίδες του θεϊκού νου επάνω στο πεδίο της ύλης. Ο ανθρώπινος νους αντιλαμβάνεται τη θεϊκή δράση και γι’ αυτό και μπορεί να θαυμάζει έστω και ως απείκασμα τη θεϊκή τελειότητα. Πηγή της δημιουργίας αποτελούν η ομορφιά και η καλοσύνη –σταθερές ποιότητες το Θεϊού Νου. Ο Cudworth θεωρεί επίσης πως μαζί τους ενυπάρχουν η γνώση και σοφία και ως εκ τούτου –λόγω ομοίωσης- και στον ανθρώπινο νου. Τη διάσταση *Νου και νου* που αναφέρει ο Huxley, επισημαίνει και ο Cudworth.

Η ρίζα του λάθους -και του δυισμού- σύμφωνα με τον Cudworth, βρίσκεται στη διαίρεση της θέλησης. Η θέληση συνήθως βρίσκεται σε σύγχυση, αδυνατώντας να προβεί σε μία ορθή πράξη. Ο Huxley υποστηρίζει την ίδια θέση και παρουσιάζει ενδελεχώς τη ρίζα του δυισμού από το λεκτικό, εννοιολογικό έως το πρακτικό πεδίο. Για να υπάρξει η θέωση πρέπει ο νους να γίνει διαπεραστικός, οξύς και όλες του οι προσπάθειες να έχουν μεμονωμένο και συγκεντρωτικό στόχο. Για να πλησιάσει κανείς το Απώτερο Ένα, το έδαφος του Είναι, πρέπει να είναι συγκροτημένος, ακέραιος και αποφασισμένος. Η ατομική βούληση οφείλει να *θυσιαστεί*, να *παραδοθεί* στην ανώτερη θεϊκή. Η ελευθερία είναι άφεση. Το παράδοξο επιφέρει τη Λύτρωση.

Ο Huxley εστιάζει στην ένωση με το Θεό, με το Πρωταρχικό Γεγονός, το Πρωταρχικό Καθήκον (The Primordial Fact, the primordial Duty), το Θεός ως Τριάδα, (Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα) Ο Cudworth στην προσπάθειά του να συνδέσει τη Χριστιανική με την Πλατωνική Τριάδα θεωρήθηκε έως και αιρετικός. Ο Cudworth παρουσιάζει τη δομή της θεϊκής υπόστασης. Πρόκειται για ένα σύνολο δακτυλίων και ακτίνων που είναι ηλιοειδείς. Με επίκεντρο την αγαθότητα και τις ακτίνες της σοφίας που πέμπουν τη βούληση που οδηγεί στη δράση. Η σοφία, η γνώση αλλά και η νόηση είναι ως εκ τούτου αμετάβλητες ουσίες πέραν της ύλης –μια θέση που βρίσκει σύμφωνο Πλατωνισμό και Χριστιανισμό. Ο Cudworth αναφέρεται στην «επιθετική αγιοσύνη» -μία έννοια που ο Huxley παρουσιάζει ως «ενεργή εκμηδένιση» (active annihilation)- τη συσχετίζει επίσης με τη Θεία Χάρη, καθώς μέσω αυτής γίνεται η άμεση επίθεση στην αμαρτία. Ο Huxley τείνει περισσότερο προς τη Γιουγκιανή παρά στη Φροϋδικής ψυχολογία. Η πρώτη βρίσκεται εγγύτερα στην αλήθεια ξεπερνώντας τα όρια του υποσυνείδητου και ανακαλύπτοντας σύνδεσή του με την ψυχή, ενώ η δεύτερη θεωρεί πως απασχολείται περισσότερο με τη φύση της αμαρτίας. Δημιουργός και δημιούργημα, γνώστης και γνωστικό αντικείμενο συνδέονται άμεσα, στον Huxley αλλά και στον Cudworth. Στον πρώτο χαράσσεται στη μνήμη του ως “Tat tvam asi”, “That art thou” ή «Εσύ είσαι Αυτό», ακολουθώντας την ανάλογη σανσκριτική, αγγλική ή ελληνική εκδοχή. Το «Εγώ ειμί ο Ων» ταυτίζεται με το «Εσύ είσαι Αυτό», το Απόλυτο. Ο Atman, ο εγγενής αιώνιος Εαυτός (immanent eternal Self), είναι ταυτόσημος με το Brahman, την Απόλυτη Αρχή όλης της ύπαρξης (Absolute Principle of all existence). Η γνώση είναι ένας από τους στόχους προς τη θέωση, σημαντικότερη όμως είναι η διαφύλαξη και η κατάκτηση της αρετής για τον Cudworth, αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση για την τέλεια ομοίωση με το Θεό.

Η παντοδυναμία και η παντογνωσία του Θεού υποστηρίζεται από τον Cudworth και τον Huxley. Ο Hobbes και οι λοιποί *εχθροί* της Perennial Philosophy αρνούνται την ύπαρξη του Αιώνιου Τώρα. Θεωρούν αντ' αυτού, πως υπάρχει η συνεχής αλλαγή στο φάσμα του χρόνου και καμία άλλη πραγματικότητα πέραν αυτής. Ως εκ τούτου υποβιβάζουν την ύπαρξη του Θεού ως κάτι πεπερασμένο, ως κάτι υπαρκτό χωρίς όμως την ικανότητα πρόγνωσης γεγονότων. Παύει ο Θεός να είναι το Α και Ω, η Αρχή και το Τέλος. Σύμφωνα με τον Huxley οι άνθρωποι βιώνουν το παρόν ως μία διαδοχή γεγονότων του, χωρίς ποτέ να βιώνουν τοαμιγώς παρόν. Από την οπτική του Θεού όμως, κάθε στιγμή αποτελεί ένα αυτοτελές παρόν.

Η ομορφιά ταυτίζεται με την αλήθεια, η αλήθεια, με την ομορφιά. Η ομορφιά είναι επίσης το Πρωαιώνιο Γεγονός (Primordial Fact). Γι αυτό και ο εκάστοτε καλλιτέχνης, ποιητής, ή φυσιοδίφης, αναγνωρίζει την ομορφιά της φύσης ένα μία άλλη όψη της Αλήθειας -ωστόσο όχι την πληρότητά της. Η ομορφιάς έχει θέση στο τρίπτυχο: καλοσύνη, αλήθεια, ομορφιά, το οποίο και αποτελεί την ιερή τριάδα της Perennial Philosophy, και φυσικά συγκλίνει με τη σχηματική μορφή της Τριάδας του Cudworth.

Σύγκλιση Cudworth και Huxley υπάρχει και στο πεδίο του Θείου Λόγου. Ο Λόγος εκφράζεται ως Υιός, ως πρόσωπο της Τριάδας, ως το ενεργητικό μέρος που δραστηριοποιείται και εκφέρει τις βουλές του Πατρός, ως η θεϊκή ουσία που περνάει στο πεδίο της Ύλης ανόθευτη. Στις παραπάνω θέσεις υπάρχει συμφωνία, ωστόσο η διαφοροποίηση υφίσταται στο ότι ο Huxley θεωρεί τη μορφή του Χριστού μία εκ των πολλών ενσαρκώσεων (Avataras) του Θεού και όχι τη μοναδική, όπως υποστηρίζει το Χριστιανικό δόγμα και κατ' επέκταση ο Cudworth. Θέση αντίθετη με τον Hobbes εκφράζει ο Huxley και κατ' επέκταση σε συμφωνία με Cudworth, σ' ό,τι αφορά την έννοια της πίστης. Η πίστη για τον Cudworth δημιουργεί και σχηματίζει την αλήθεια. Η πίστη είναι το θεμέλιο, η πηγή των σπόρων της αλήθειας. Η αλήθεια εκφράζεται ως το προϊόν της ενώ η θέληση αποτελεί την κινητήριου δύναμή της. Αξίζει να σημειωθεί πως έκφρασης της πρωταρχικής πίστης, αποτελεί η θρησκευτική πίστη που μετασχηματίζεται με τη σειρά της στην πίστη της εξουσίας –έχοντας ως έργο την ορθή κοινωνική διάρθρωση.

Όσον αφορά τη διάκριση σώματος και πνεύματος, ο Huxley ακολουθεί την τριμερή διάκριση του ανθρωπολόγου William Sheldon η οποία παρουσιάζει μία κατηγοριοποίηση σωματοτυπικών χαρακτηριστικών των ανθρώπων ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους – και κατ’επέκταση τους τύπους και τις βαθμίδες μετοχής στη Θεία γνώση -ενώ ο Cudworth ακολουθεί την τετραμερή διάκριση του επίσης πλατωνιστή John Smith, που αναφέρεται στη μετοχή του ανθρώπου στη θεϊκή γνώση. Ο Sheldon παρέχει μία τριμερή διάκριση που ακολουθεί την Ινδουιστική παράδοση: *έργο, γνώση, αφοσίωση* (work, knowledge, devotion). Ο Huxley επισημαίνει φυσικά, πως μία τριμερής διάκριση δεν είναι ικανή να εξηγήσει πλήρως την ανθρώπινη σωματοδομή, ωστόσο είναι αρκετά κατοπιστική

Η ύλη αποτελεί έκφραση της πολυπλοκότητας, της διαίρεσης, - η κατά τον Ηράκλειτο συμπαντική ροή/τήξη (universal flux)- συμφωνούν Cudworth, Huxley και Guenon. Οι φιλοσοφικές θεωρίες του ‘γίνεσθαι’ (becoming) μεταμορφώθηκαν σε εξελικτισμό (evolutionism), σύμφωνα με τον traditionalist, Rene Guenon. Ο Guenon τάσσεται υπέρ της ύπαρξης της αμετάβλητης αιώνιας αρχής -όπως κι ο Cudworth- ενώ προκρίνει τη διαίσθηση ως γνωστικό όργανο της υπέρτατης αλήθειας. Την επαναπροσδιορίζει ως διανοητική διαίσθηση (intellectual intuition), η οποία αναφέρεται χρονικά στην περίοδο ως το Μεσαίωνα –κάτι που επιβεβαιώνει και ο Huxley- ενώ με την εμφάνιση της θεώρησης του Descartes, εντοπίζεται η αρχή της Λογικής και κατ’ επέκταση, του ατομικισμού. Κατά τον Guenon, ένα συμπύλημα γνώσης δεν μπορεί να ταυτιστεί με την κατανόηση (understanding), ενώ αντιτίθεται και στην ύπαρξη της Τύχης –θέσεις που βρίσκουν σύμφωνους Huxley και Cudworth, και στις δύο περιπτώσεις. Όσον αφορά το σκέλος της *αφύπνισης* και της *απελευθέρωσης*, Huxley και Cudworth, προτείνουν αμφότεροι, την *απελευθέρωση* και την *εκμηδένιση των παθών*, πιστεύοντας πως θα οδηγήσει στο δρόμο προς την *αφύπνιση*, τη *φώτιση*, τη *σωτηρία*. Για έναν ακόμη traditionalist, τον Julius Evola, οι παραπάνω έννοιες δεν είναι εξαρτώμενες από τη Χάρη –κάτι που συνιστά αντίθεση με τις θέσεις των Huxley και Cudworth- αλλά από τη δύναμη της ανθρώπινης θέλησης και συνείδησης.

Όσον αφορά τη χρήση τη τεχνολογίας, Cudworth και Huxley τηρούν μία διπλωματική στάση και αναζητούν τρόπους παραγωγικής αξιοποίησής της. Κοινός τους φόβος, η απώλεια ελέγχου της και πόρευση του ανθρώπινου είδους σε μία δυστοπική κοινωνία. Ο Huxley απασχολείται με το ζήτημα και αφιερώνει σημαντικό κομμάτι των έργων του σ' αυτό. Θεωρεί πως η βιοχημεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί καταλυτικά για να επιφέρει μία μαζική ή και ατομική φώτιση- αρκεί να ακολουθεί τις επιταγές της παράδοσης και όχι του Εγώ. Όσον αφορά τη βιομηχανική ανάπτυξη, θα λέγαμε πως είναι πολύ πιο αυστηρός, θεωρώντας πως ευθύνεται σε μεγάλο μέρος για την μαζικοποίηση και τη χειραγώγηση του ανθρώπου. Σε μικρή κλίμακα –όπως οι βιοτεχνίες- είναι θεμιτή έως και επικοδομητική για την κοινωνική δομή. Όπως και στο σκέλος της θρησκείας, και εδώ ο Huxley ενδιαφέρεται να αναλύσει τεχνολογικές πρακτικές και να εντοπίσει που υπάρχουν επικίνδυνες παρεκβάσεις, προτείνοντας αντ' αυτού λύσεις. Ο Cudworth, βρισκόμενος κι αυτός, στο μεταίχμιο της βιομηχανικής επανάστασης, ανησυχεί για την πορεία της τεχνολογίας και της επιστήμης, και σπεύδει να τονίζει –ως θεολόγος- πως κάθε εξέλιξη είναι θεμιτή και πως μπορεί να υπάρχει συμβιβασμός και όχι αντιπαλότητα, μεταξύ δύο οδών που έχουν ως κοινό στόχο την ευημερία της ανθρωπότητας.

Ο Huxley προκρίνει την ένωση ταοϊστικού νατουραλισμού και υπερβατικού βουδισμού, που δημιούργησαν οι δάσκαλοι του Zen. Ως δυνάμει μυστικιστής, αναζητά μία αξιόπιστη μέθοδο να μεταφερθεί από τον *Παλαιό* στο *Νέο Κόσμο*, στους Αντίποδες της συνείδησης. Η διάσταση οραματικής και θρησκευτικής εμπειρίας μπαίνουν στο μικροσκόπιο, με απώτερο στόχο την ανάδυση της χρυσής τομής που θα φέρει τη μεταστροφή του νου προς το Θείο. Σύμφωνα με τη θέση του Inge, ο Cudworth κατατάσσεται στους Άγγλους μυστικιστές -μαζί με το σύνολο των πλατωνιστών του Cambridge. Ο Cudworth δεν ακολουθεί τις *επικίνδυνες* οδούς των ψυχοτροπικών του Huxley, αλλά μένει σε μία πιο ορθολογική προσέγγιση, που αξιοποιεί ωστόσο τα μεγαλύτερα θεμέλια του χριστιανισμού: την Πίστη και την Προσευχή. Σε συνδυασμό με την προσεκτική και διεξοδική μελέτη των χριστιανικών δογμάτων, αλλά και τη σύνδεσή τους με φιλοσοφικά ρεύματα -ειδικότερα τα αρχαιοελληνικά- διευκολύνει το έργο της νόησης, ώστε να αποκτήσει τη σαφέστερη δυνατή εικόνα για το Θείο. Ο Huxley αναλαμβάνει όμως κι αυτός ένα παρόμοιο έργο, αφού μεγάλο μέρος των βιβλίων του αφιερώνεται στη μελέτη της διαφοροποίησης μεταξύ των θρησκευτικών πρακτικών που αφορούν την ανακάλυψη του Θεού. Αναλύονται, λοιπόν, θέσεις όπως: η προσφορά του μυστικισμού, η χρήση των συμβόλων και των τελετουργιών, η λειτουργία του λόγου, τα είδη του διαλογισμού και της προσευχής.

Όσον αφορά την προσφορά του μυστικισμού και τη θέση του Huxley, θα λέγαμε πως κλίνει υπέρ του μυστικισμού που είναι καθαρά εστιασμένος απέναντι στον Δημιουργό –απορρίπτοντας ταυτόχρονα τα υπόλοιπα είδη (φυσικός, σεξουαλικός,εθνικιστικός-πατριωτικός) ως κίβδηλα. Στο βιβλίο του *Grey Eminence* τάσσεται μάλιστα, κατά των δυο μεγάλων χριστιανικών μοραλιστικών ρευμάτων: του μυστικιστικού θεοκεντρισμού και του ανθρωποκεντρικού στωικισμού. Ενώ τηρεί μία διπλωματική στάση απέναντι στον παρθενο-κεντρισμό και τον χριστιανο-κεντρισμό, της φραγκισκανικής παράδοσης. Όσο για τον εμπειρικό μυστικισμό του ψευδο-Διονύσιου, τον χαρακτηρίζει αδογματικό και στον αντίποδα του καθολικισμού, χωρίς αυτό να σημαίνει πως διαθέτει αρνητικές επιδράσεις. Παρ' όλο το ζήτημα της εγκυρότητας των γραπτών του Ψευδο-Διονύσιου, Cudworth και Huxley, μένουν στην ουσία των λεγομένων και όχι τόσο στην προέλευσή τους. Όσον αφορά τη στοχοθεσία του μυστικισμού –που εν γένει είναι η απόλυτη ένωση με το Θεό- ο Huxley φαίνεται πως τάσσεται υπέρ της διαβάθμισης του Meister Eckhart. Πέραν του Θεού, βρίσκεται η Θεϊκή Κεφαλή, το Είναι. Για του πιο φιλόδοξους μυστικιστές λοιπόν, υπάρχει και μια επιπλέον γνώση, ή μάλλον η γνώση φτάνει στην τελειότητά της. Πλήρης θέωση και επιτυχής, επιτυγχάνεται μόνο αν ο πιστός ενωθεί με όλα τα πρόσωπα της Αγίας Τριάδας, διαφορετικά η ένωση είναι ελλιπής και δυνητικά επικίνδυνη -διανοητικά και ψυχικά- για τον πιστό. Γι' αυτό και ο Huxley απορρίπτει εν μέρει τον χριστιανο-κεντρικό μυστικισμό –εφόσον η ταύτιση με το Χριστό θεωρηθεί τελείωση. Αντ' αυτού υποστηρίζει πως αποτελεί ένα πολύ σημαντικό και απαραίτητο σκαλοπάτι στη πλήρη γνώση. Ως εκ τούτου, για τους δογματικούς καθολικούς –αλλά και τους ορθόδοξους χριστιανούς- ο καθαρός μυστικισμός χαρακτηρίζεται πολύ εύκολα ως εσωτερικός αθεϊσμός –σύμφωνα με τη θέση του Barth. Ο Cudworth, αν και πολέμιος των προκαταλήψεων και ειδικά του καθολικισμού, θεωρεί ωστόσο πως μία θέση που δεν περιλαμβάνει το Χριστό με τον ορθό τρόπο, μπορεί εύκολα να παρεκκλίνει στον αθεϊσμό –κάτι πολύ χειρότερο σύμφωνα με αυτόν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΥ

Ο William Ralph Inge στην εισαγωγή του βιβλίου του, *Christian Mysticism*, παρουσιάζει διεξοδικά την πορεία του χριστιανικού μυστικισμού αναφερόμενος στις κυριότερες μορφές του αλλά και στις προσωπικότητες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξάπλωσή του. Ανάμεσα σ' αυτούς και οι Πλατωνιστές του Cambridge αλλά και η μεγαλύτερη μερίδα από τους διανοητές που αναφέρει κατά κόρον ο Aldous Huxley στο *The Perennial Philosophy*. Το αξιοσημείωτο είναι πως αποδίδει στους μυστικιστές τα εύσημα για την προσφορά τους τόσο φιλοσοφικά/θεολογικά όσο και κοινωνικά, αποτελώντας παραδείγματα θετικής επιρροής σε κομβικά πόστα. Ο Άγιος Ιωάννης του Σταυρού, οι πλατωνιστές του Cambridge -συγκεκριμένα οι Benjamin Whichcote⁶⁸⁹, Henry More, John Smith- ο Francois Fenelon, ο William Law, ο St. Francois De Sales, St. Teresa of Avila και φυσικά ο Θωμάς ο Ακινάτης.⁶⁹⁰ Αναφερόμενος έπειτα στα χαρακτηριστικά του μυστικισμού σχολιάζει την έννοια του ασκητισμού. Στην κυριολεκτική της σημασία η λέξη σηματοδοτεί την άσκηση –σωματική εν προκειμένω-, ωστόσο ο ασκητισμός δεν είναι μια απλή άσκηση/εξάσκηση ή προπόνηση, γιατί όπως γνωρίζουμε ο όρος υποδηλώνει μια ακραία σωματική καταπόνηση που έχει ως στόχο να δαμάσει το σώμα και να εστιάσει το νου στο πνεύμα.⁶⁹¹ Στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για μια κακομεταχείριση του σώματος που καθιστά τον ασκητισμό όχι εργαλείο αλλά αυτοσκοπό, κάτι που έρχεται σε πλήρη αντιδιαστολή με τον πραγματικό στόχο του μυστικισμού. Αντ' αυτού ο νους αρχίζει να εστιάζει υπερβολικά στην ατομικότητα ενισχύοντας έτσι τον εγωκεντρισμό. Ως εκ τούτου θεωρεί πως ένα τέτοιος ακραίος τρόπος ζωής –ειδικά στην περίπτωση των μοναχών δημιουργεί μια δυστική οπτική που διαστρεβλώνει την ουσία του μυστικισμού και που δυστυχώς επικράτησε στο Μεσαίωνα. Η ουσία του μυστικισμού βασίζεται στην ένωση όχι το διαχωρισμό. «Ο μυστικισμός προστάζει μια ζωή που πεθαίνει, όχι έναν ζωντανό θάνατο».⁶⁹²

⁶⁸⁹ Αναφέρεται μάλιστα στη σημασία του έργου του, *Aphorisms*.

⁶⁹⁰ Βλ. William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. xvii-xix

⁶⁹¹ Για τον ασκητισμό βλ. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ. 241

⁶⁹² William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 11

Όσον αφορά τα στάδια της φώτισης, αναγνωρίζει ως δεύτερο στάδιο τη συγκέντρωση της θέλησης, διάνοησης και των συναισθημάτων στο Θεό. Σύμφωνα με τη θέση του Fenelon η πρόθεση προς τις καλές πράξεις πρέπει να μετασχηματιστεί σε αυθόρμητη άσκησή τους.⁶⁹³ Το τελευταίο στάδιο όμως -η ενωτική γνώση ή τη ζωή του διαλογισμού όπως αποκαλείται-⁶⁹⁴ όπου η ψυχή ενώνεται με το Θείο και απορροφάται ολοκληρωτικά απο αυτό, αποτελεί μια διαρκή πορεία αναζήτησης και σίγουρα όχι κάτι στιγμιαίο ή εύκολα δυνατό. Αυτός είναι και ο τελικός στόχος της θρησκείας. Ο Inge αναφέρει επίσης τη διαδικασία αυτή ως θεποίηση (deification), μια έννοια που συναντάται στον Ειρηναίο, στον Κλήμη Αλεξανδρείας, στον Γρηγόριο Νύσση, στον Ιερό Αυγουστίνο αλλά και στον Ωριγένη.⁶⁹⁵

Όσον αφορά την οραματική εμπειρία, την εγκυρότητα αλλά και τα φαντάσματα που μπορεί να τη συνοδεύουν, ο Inge επιλέγει να παραθέσει απόψεις των Albertus Magnus και Eckhart – φιλόσοφοι που επιλέγει ως βασικές πηγές του και ο Huxley στο *The Perennial Philosophy*- με τον πρώτο να υποστηρίζει πως αν υπάρχει κάποιο αισθησιακό στοιχείο σε αυτά δεν μπορούν προφανώς να θεωρηθούν θεϊκής φύσης, ενώ ο δεύτερος είναι ακόμη πιο σχολαστικός όσον αφορά την κατηγοριοποίησή τους. Τα οράματα μπορεί να έχουν ουράνια ή και χθόνια προέλευση και ως εκ τούτου η διερεύνηση της πραγματικής τους φύσης είναι δυσδιάκριτη, πέραν όμως αυτού η όποια προσκόλληση σ' αυτά υπερτονίζει το Εγώ και οδηγεί σε μια νέα Πτώση –σημεία που έχει επισημάνει ο Huxley στο *Grey Eminence*. Ο Inge διακρίνει το Λόγο

Συγγραφείς όπως ο Robert C. Zaehner επιμένει σε μια σαφή διάκριση του μυστικισμού. Σύμφωνα με τη θεώρησή του μια μυστικιστική εμπειρία δεν είναι μια «ετερογενής εμπειρία», αλλά μια πνευματική διαδικασία διαφοροποιείται στην ψυχική και ουσιαστική του δομή σύμφωνα στο θρησκευτικό δόγμα, μια διαδικασία που μπορεί να ταξινομηθεί σε τρία βασικά είδη. Διακρίνει τρία είδη: (1) τον «πανενεϊκό»(pan-en-henism) ή «μυστικισμό της φύσης» (Rimbaud). (2) τον «μονιστικό μυστικισμό» (π.χ. στην Advaita και στη Samkhya-Yoga). και (3) τον «θειστικό μυστικισμό» (στον Χριστιανισμό και στην Bhagavad Gita κλπ). Η διάκριση του Zaehner μεταξύ μονιστικού και θειστικού μυστικισμού, και κυρίως η ετυμολογία του ότι ο μονιστικός μυστικισμός δεν αποτελεί αντικειμενική πραγματικότητα, έχει συχνά επικριθεί αναφορικά με τη θρησκευτική του προκατάληψη όντας Καθολικός. Bettina Baumer, *Mysticism in Shaivism and Christianity*, D.K. Printworld Ltd., New Delhi, 1997 σελ.10 Περισσότερα για τη θεώρηση του Zaehner. Βλ. John Paul Reardon, *A theological analysis of R.C. Zaehner's theory of mysticism* (PhD Thesis), Fordham University, New York, February 2012

⁶⁹³ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.12

⁶⁹⁴ “unitive”, “contemplative life”, “consumation”, “annihilation” Αποτελούν όρους στους οποίους αναφέρεται διαρκώς ο Huxley στο *The Perennial Philosophy*. William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.12

⁶⁹⁵ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.13 Ο Inge αφιερώνει το τρίτο παράρτημα του βιβλίου του στο δόγμα της θεοποίησης (deification) 356-358 το οποίο θα παρουσιαστεί στη συνέχεια.

από τον ορθολογισμό, προκρίνοντας τον πρώτο και θεωρώντας τον δεύτερο υπαίτιο για τα παραστρατήματα του ανθρώπινου νου σε συνδυασμό με την επιρροή του στη γλώσσα. Τη θέση του αυτή ενισχύει με τα λεγόμενα των πλατωνιστών του Cambridge, Whichcote και Culverwel. Όσο για τα απεικάσματα της φαντασίας –για τα οποία κάνει λόγο και ο Cudworth- ο Inge παραθέτει τις θέσεις ενός ακόμα πλατωνιστή του Cambridge, του Henry More. Ο More υποστηρίζει πως η κένωση των συναισθημάτων που επιβάλλεται -στην προσπάθεια του πιστού να γνωρίσει το Θεό- αν φτάσει στο ακρότατο όριο και αποπέμψει κάθε ζωικό στοιχείο, αυτό που θα πληρώσει την ύπαρξή του δε θα είναι η Θεία ουσία αλλά η μελαγχολία. Η λογική προσθέτει δεν πρέπει επ’ ουδενί να εγκαταλειφθεί και αντικατασταθεί από μια ακαθόριστη ανώτερη αρχή.⁶⁹⁶ Το μόνο που μπορούμε για να αντικρύσουμε την αλήθεια και την πραγματικότητα φύση του κόσμου –αλλά και του Θεού- είναι να ανυψώσουμε την ύπαρξή μας πάνω από τα τείχη της αμαρτίας και της άγνοιας σύμφωνα με τον πλατωνιστή του Cambridge, John Smith.⁶⁹⁷

Ο Inge χαρακτηρίζει τον χριστιανικό μυστικισμό νόθο τέκνο του πλατωνικού ιδεαλισμού και ειδικά το θεωρητικό είδος του -τον θεωρησιακό μυστικισμό (speculative mysticism)- ως απόρροια του νεοπλατωνισμού. Ο μυστικισμός δεν είναι καθαυτός φιλοσοφία αλλά ούτε και θρησκεία.⁶⁹⁸ Απεναντίας έχει έναν αντιθετικό ρόλο κόντρα στον φορμαλισμό και τον ρασιοναλισμό της θρησκείας αφενός και στον υλισμό και σκεπτικισμό της φιλοσοφίας αφετέρου.⁶⁹⁹ Η ενότητα, ως θεμελιώδες δόγμα του μυστικισμού επιβάλλει την ολιστική προσέγγιση όπου ο Θεός ενυπάρχει στο Όλον και αντιστρόφως -υπό αυτό το πρίσμα η φύση είναι θεία και διαθέτει διάνοια⁷⁰⁰ -θέση στην οποία συμφωνούν ο Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης, ο Scotus Eriugena αλλά και ο Eckhart.⁷⁰¹ Ο άνθρωπος από την άλλη πλευρά αποτελεί φορέα και μικρόκοσμο του Όλου και έχει ως ξεχωριστό ον τη δυνατότητα να μεταμορφωθεί στον Χριστό. Η ενσάρκωση λοιπόν δεν αφορά μόνο τη θεωρούμενη μοναδική ενσάρκωση του Ιησού αλλά τη δυνατότητα κάθε ανθρώπου να ενανθρωπίσει το Θείο αυτοτελώς. Το συγκεκριμένο δόγμα,

⁶⁹⁶ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.18-20

⁶⁹⁷ Στο ίδιο, σελ.24

⁶⁹⁸ Για τον μυστικισμό βλ. William James, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902* σελ.252

⁶⁹⁹ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.22

⁷⁰⁰ Κάτι που ο Cudworth ονομάζει πλαστική φύση (plastic nature).

⁷⁰¹ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.28-29

σχολιάζει ο Inge, αποτελεί θεμελιώδη έννοια στη φιλοσοφία των Eckhart, Tauler, αλλά και των πλατωνιστών του Cambridge.⁷⁰² Η συλλογιστική προσήλωση στο πρόσωπο του Χριστού, ως το δεύτερο μέλος της Τριάδας αποτελεί ως γνωστόν αναγκαίο βήμα προς τη φώτιση. Ο Inge σχολιάζει την μυστικιστική προσέγγιση του Αποστόλου Παύλου σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα που έχει αποτελέσει αιτία έριδας στους θεωρητικούς κύκλους. Υποστηρίζει πως ο Απ. Παύλος τοποθετεί το διαλογισμό στο πρόσωπο του Χριστού στην κορωνίδα του μυστικιστικού σχεδιασμού και θεωρεί ορθή τη συγκεκριμένη τοποθέτηση. Σύμφωνα με τον Inge, μια αντίθετη θεώρηση που επιζητά την υπέρβαση αυτού του βήματος και τη θέαση του Απόλυτου, της Θεϊκής Κεφαλής (Godhead)⁷⁰³—που συνοδεύεται από ένα αδιάφορο συναίσθημα— θεωρείται εσφαλμένη έκφραση του μυστικισμού.⁷⁰⁴ Ο Inge παραθέτει και την διάκριση των σταδίων για την υποδοχή της Χάρης, όπως την παρουσιάζει ο Richard St.Victor. Αυτή χωρίζεται σε τρία στάδια, το πρώτο στάδιο του διαλογισμού είναι μια επέκταση της ψυχής (expansion of the soul), το δεύτερο στάδιο η εξύψωση (exaltation), ενώ το τρίτο η αποξένωση (alienation). Το πρώτο πηγάζει από την ανθρώπινη προσπάθεια, το δεύτερο από την προσπάθεια αυτή με τη συνοδεία της Χάρης και το τρίτο από την επίδραση της Χάρης μόνο. Όσον αφορά το τρίτο στάδιο υπάρχουν τρεις προϋποθέσεις εκπλήρωσής του: α)η αφοσίωση (devotion) (devotio) β) ο θαυμασμός (admiration) (admiratio) και γ)η χαρά (joy) (exaltatio).⁷⁰⁵ Καθαυτές δε μπορούν όμως να επιφέρουν την έκσταση⁷⁰⁶, αυτή επέρχεται μόνο μέσω μιας υπερφυσικής έγχυσης (supernatural infusion).⁷⁰⁷ Ο

⁷⁰² Γι' αυτό και ο Inge παραθέτει ξανά στον Henry More, ο οποίος σπεύδει να διαχωρίσει τη θέση του από τους Quakers λέγοντας πως το δόγμα τους αν και αξιόλογο εν γένει, πάσχει στο σημείο που θεωρεί την ζωή του Χριστού ως αλληγορική και όχι ως ιστορικό γεγονός. Βλ. William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.35,82

⁷⁰³ Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Eckhart.

⁷⁰⁴ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.70 Η θεώρηση του Απ. Παύλου αλλά και η συμπόρευση του Inge φαίνεται να συμβαδίζει κατά κάποιο με την απόκλιση του Father Benet of Canfield –όπως αναλύεται στην ομώνυμη ενότητα του κεφαλαίου *Θεοτοπία* της παρούσας διατριβής— από το δόγμα του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη, καθώς συνιστά διαλογισμό στα πάθη του Χριστού ακόμη και όταν ο πιστός προσεγγίσει την Θεϊκή Κεφαλή. Θα λέγαμε μάλλον ότι πρόκειται για ακόμη μια εκδοχή εφόσον ο Benet of Canfield προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα.
⁷⁰⁵ Στις δεύτερες παρενθέσεις είναι η λατινική παράθεση των λέξεων όπως τις παρουσιάζει στο κείμενο από το πρωτότυπο του Richard St.victor ο Inge. Όσον αφορά την διάκριση του πρώτου, σαφείς είναι και εδώ οι παράλληλες ομοιότητες με την διάκριση του Father Benet of Canfield στην ενότητα *Το ηλιοδιάγραμμα του Father Benet* του κεφαλαίου *Θεοτοπία* της παρούσας διατριβής.

⁷⁰⁶ Ορισμένες θρησκευτικές εμπειρίες αναφέρονται και ως *εκστατικές*, θέλοντας να δηλώσουν την ένταση, την ευφορία και την απόσταση από το Εγώ κατά την προσωρινή ένωση με το Θεό. Βλ. Jordan Paper, *The mystic Experience – A Descriptive and Comparative Analysis*, State University of New York Press, 2004, σελ.31-33 Σχετικά με την έννοια της έκστασης βλ. επίσης Holden E. Sampson, *The True mystic*, William Rider & Son Limited, London, 1914, σελ.13-20

χωροχρόνος του Όλου και κατ' επέκταση του Θείου είναι το παντοντινό Τώρα -με όλη τη μεγαλοπρέπεια που χαρακτηρίζει αυτό τον όρο- που υπερβαίνει παρόν, παρελθόν και μέλλον και όχι με την έννοια της φευγαλέας στιγμής.⁷⁰⁸ Παρεμφερής με την διάκριση του Richard St. Victor⁷⁰⁹ είναι και η μυστικιστική πραγματεία του Walter Hilton με την ονομασία *The Scale (or Ladder) of Perfection*⁷¹⁰ η οποία περιγράφει συναφή στάδια προσευχής και φώτισης.⁷¹¹

Στη Διάλεξη III με τίτλο *Christian Platonism and Speculative Mysticism*, ο Inge, ξεκινά λέγοντας πως μπορεί να κάποιος να αρνηθεί πως ο Πλάτων θεωρείται μυστικιστής ωστόσο θεωρεί πως υπάρχει σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ χριστιανισμού και πλατωνισμού.⁷¹² Όσον αφορά τη φύση του κακού, αυτό χαρακτηρίζεται ως αποσύνθεση ενώ στην ουσία του δεν αποτελεί πραγματικότητα⁷¹³ αλλά εμφανίζεται -σύμφωνα με τον Πλωτίνο- μόνο σε συνδυασμό με κάποιες ανθρώπινες ενέργειες.⁷¹⁴ Σημαντική είναι η αναφορά που κάνει ο Inge στον δάσκαλο και μέντορα του Διονύσιου του Αρεοπαγίτη, τον Ιερόθεο⁷¹⁵, ο οποίος θεωρείται πως συνέγραψε ένα βιβλίο με τίτλο *Τα κρυμμένα μυστήρια της Θεότητας* (*The Hidden mysteries of the Divinity*), το οποίο παρουσιάζει εκτός από μια θεολογική και οντολογική προσέγγιση του χριστιανισμού

⁷⁰⁷ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 142

⁷⁰⁸ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 54

⁷⁰⁹ Για τον Richard of St. Victor και τους τέσσερις βαθμούς αγάπης. Στον πρώτο βαθμό, ο Θεός εισέρχεται στην ψυχή και αυτή πραγματοποιεί μία εσωτερική αναδίπλωση. Στη δεύτερη, υπερβαίνει πάνω από τον εαυτό της και ανυψώνεται στον Θεό. Στο τρίτο η ψυχή, ανυψωμένη στον Θεό, εισέρχεται εντός Του. Όσον αφορά τα είδη πνευματικής άσκησης: η πρώτη αναφέρεται στο διαλογισμό, η δεύτερη στον στοχασμό, η τρίτη στην αγαλλίαση, στη τέταρτη, συμπόνια. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ. 242-248

⁷¹⁰ Σαφής η ομοιότητα με το *The Rule of Perfection* του Father Benet of Canfield, ωστόσο δεν είναι η μοναδική καθώς αρκετά μυστικιστικά έργα εκείνη της περιόδου έχουν συναφείς τίτλους και θεματολογία. Για τον Walter Hilton και το έργο του *Ladder of Perfection*. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ. 315-321

⁷¹¹ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 197

⁷¹² Στο ίδιο, σελ. 77

⁷¹³ Σχετικά με την ανυπαρξία της φύσης του κακού Βλ. Clarence Edwin Rolt, *Dionysius the Areopagite: On the Divine Names and the Mystical Theology*, London: SPCK, 1920 σελ. 15

⁷¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 95

⁷¹⁵ Το ζήτημα περιπλέκεται καθώς ακόμη και ο Ιερόθεος πρόκειται μάλλον για ψεύτικο πρόσωπο ή ψευδώνυμο του Σύριου μυστικιστή Stephen bar Sudaili. Για περισσότερες πληροφορίες στο ζήτημα μπορεί κάποιος να ανατρέξει στο βιβλίο του Inge στη σελίδα 102, αλλά και στην εισαγωγή ή και σε ολόκληρο το έργο του Arthur Lincoln Frothingham, *Stephen bar Sudaili, The Syrian Mystic and The Book of Hierotheos*, Leiden, Brill, 1886

και μια μέθοδο ανόδου της θεϊκής κλίμακας με βάση τον Ησυχασμό.⁷¹⁶ Ο Inge υποστηρίζει πως η φιλοσοφία του Ιερόθεου δεν μπορεί να αποκληθεί πανθεϊσμός⁷¹⁷, αλλά παν-μηδενισμός (Pan-Nihilism), ενώ σε μια πιο περιγραφική ανάλυση θεωρεί πως αποτελεί ένα κράμα βραχμανισμού με εβραϊκή, γνωστικιστική,⁷¹⁸ μανιχαϊστική, πλατωνίζουσα χριστιανική και παγανιστική νεοπλατωνική επένδυση.⁷¹⁹

MEISTER ECKHART

Σίγουρα ο Inge δε θα μπορούσε να παραλείψει μια εκτενή αναφορά σε έναν από τους σημαντικότερους σε επιρροή χριστιανούς μυστικιστές, στον Meister Eckhart.⁷²⁰ Ο Eckhart von Hochheim γνωστός ως Meister Eckhart, ήταν δομινικανός μοναχός οι διδασχές του έχουν ως κύριο στοιχείο την πίστη στο Εσώτερο Φως, το οποίο προσομοιάζει με αυτό των Quakers. Αρκετά ενεργός μέχρι το 1325 ενώ το 1328 πεθαίνει -χωρίς να εκτελεστεί- ενώ πρωτίτερα έχει κατηγορηθεί ως αιρετικός από την Ιερά εξέταση. Ο στόχος της θρησκευτικής φιλοσοφίας του είναι να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ εκκλησιαστικών αλλά και των ευρύτερων πνευματικών θρησκευτικών δογμάτων. Η προσωπική του επιρροή είναι σε μεγάλο βαθμό ο Θωμάς ο Ακινάτης, ενώ θεωρητικά ο Inge θεωρεί πως κλίνει σε έναν ημι-πανθεϊστικό ιδεαλισμό (semi-pantheistic idealism).⁷²¹ Δογματικά ο Eckhart⁷²² ξεχωρίζει την έννοια του Θεού (God) από τη

⁷¹⁶ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.103

⁷¹⁷ Όσον αφορά την επίδραση του νεοπλατωνισμού αλλά και τη σχέση μυστικισμού και πανθεϊσμού. Βλ. Frank Tilly, *A history of philosophy*, Henry Holt & Company, New York, 1931 σελ.125-132,175-181,218-221

⁷¹⁸ Για τη σχέση του γνωστικισμού του Βαλεντίνου και πιθανές ομοιότητες μεταξύ αυτού και του St. John of the Cross. Manly P. Hall, *The wisdom of the knowing ones: Gnosticism the key to esoteric Christianity*, Theosophical Research Society, 2000 σελ.10

⁷¹⁹ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.104

⁷²⁰ Για την προσφορά και το έργο του Eckhart βλ. Επίσης . Herbert B. Workman, *Christian Thought to Reformation*, Charles Scribner's Sons, 1922, New York, σελ.200-205

⁷²¹ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.148-150

⁷²² Για τον Meister Eckhart. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.269-279

Θεότητα /Θεϊκό Έδαφος (Godhead)⁷²³, καθώς από την τελευταία εκπορεύεται η πρώτη. Η ίδια η Θεότητα είναι η ενυπάρχουσα δυναμική του Όντος, που εμπεριέχει όλες τις δυναμικές και τις διακρίσεις ανεκδήλωτες όμως, ως εκ τούτου δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο γνώσης ούτε λατρείας. Η Θεότητα είναι Σκοτάδι και Άμορφη. Ο Τριαδικός Θεός, λοιπόν, -Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα- αποτελεί την εκδήλωσή της σε διαφορετικές μορφές που καθαυτές ατομικά δεν αποτελούν το Θεό, αλλά μόνο σε συνοχή μεταξύ τους.⁷²⁴ Για τον Eckhart η αναγκαιότητα έχει ηθική χροιά και ένεκα αυτής ο Θεός αναγκάζεται να εκπορεύσει τον Υιό, ένεκα της καλοσύνης Του –ένα σημείο στο οποίο συμφωνεί ο Cudworth. Ο Inge σχολιάζει πως μια τέτοια βεβιασμένη καλοσύνη κάνει το Θεό να φαίνεται απόκοσμο ή μάλλον ακοσμικό, όπως λέει χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τον Eckhart ο τόπος και ο χρόνος αποτελούν τροχοπέδη στη γνώση του Θεού, και απλά φαινόμενα στα οποία είναι μάλλον δύσκολο να διακρίνει κάποιος τη θεϊκή ουσία – σχολιάζει ο Inge.⁷²⁵ Η θεϊκή ουσία, βέβαια ενυπάρχει στον άνθρωπο ως σπίθα (spark)⁷²⁶, ως μία ουσία που τον συνδέει με τον Θεό και μπορεί μέσω αυτής να Τον γνωρίσει.⁷²⁷ Η σπίθα αυτή για τον Eckhart φαίνεται πως ταυτίζεται με την απόλυτη πρωτοκαθεδρία της λογικής και ο Inge υποστηρίζει πως η θέση αυτή προσιδιάζει με αυτή των πλατωνιστών του Cambridge –οι τελευταίοι βέβαια δεν θεωρούν τη λογική ως μονόδρομο στη θεϊκή γνώση αλλά και την καρδιά, μέσω των αγαθών συναισθημάτων και της αγάπης. Η αγάπη όμως αποτελεί για τον Eckhart το κλειδί για την ομαλή πορεία της ψυχής στη μεταθάνατον ζωή, ενώ παράδεισος και κόλαση

⁷²³ Για την έννοια της Θεϊκής Κεφαλής. Franz Pfeiffer, *Meister Eckhart*, vol. 1, translation by C. B. Evans, London, John M. Watkins, 1924, σελ. 182, 188, 189

⁷²⁴ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 150

⁷²⁵ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ. 154

⁷²⁶ Το δόγμα της Θεϊκής Σπίθας (Divine Spark) καθώς και την ολιστική, περηνιαλιστική και πλωτική αντίληψη ότι όλα απορρέουν από το Ένα Πνεύμα (One Spirit) υποστηρίζει και η κοινότητα της Θεοσοφίας, όπως διαφαίνεται από τις θέσεις του William Q. Judge στο βιβλίο του *An epitome of Theosophy*. Εκεί αναλύονται επίσης και θεωρίες περί της μεταθανάτιας ζωής –με ό,τι καρμικές προεκτάσεις επαφίεται- αλλά και η Kali-Yuga ως σημείο αναφοράς για την σημερινή κοινωνική κατάσταση –στην οποία έχουν αναφερθεί και οι Traditionalists. William Q. Judge, *An epitome of Theosophy*, The Theosophy Company, Los Angeles- California, 1922, σελ. 15, 21-28

⁷²⁷ Η ουσία αυτή έχει λάβει στο παρελθόν πολλές ονομασίες και από διάφορους φιλοσόφους θεολόγους και μυστικιστές ανάμεσα σ' αυτούς οι Albertus Magnus και ο Θωμάς ο Ακινάτης. Αναφέρεται ως *scintilla* πριν τον Πλωτίνο και τον Ιερό Αυγουστίνο ως απομεινάρι (residue) και *synteresis* από τον Alexander of Hales –πρόκειται για τον όρο που χρησιμοποιεί ο Huxley. Αναφορά στον ίδιο όρο κάνουν και οι Workman και οι Antliff. Βλ. Herbert B. Workman, *Christian Thought to Reformation*, Charles Scribner's Sons, 1922, New York, σελ. 191
Βλ. J. Cooper Antliff, *Christian Mysticism - A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference, June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907, σελ. 7

θεωρούνται βέβαια ως στάδια και όχι ως πραγματικοί τόποι. Όσο για την Κρίση πρόκειται και εδώ για αυτοκρισία –όπως στους πλατωνιστές- ενώ η κόλαση είναι απλά η συνείδηση της αποκοπής από το Θεό.⁷²⁸ Ο Eckhart διακρίνει επίσης, δυο οδούς προς τη θεϊκή γνώση: α)την οδό της ανθρωπότητας (the way of manhood) β)την οδό της Θεότητας (the way of the Godhead). Η πρώτη αναφέρεται σε μια οδό που ακολουθείται από την πλειονότητα των ανθρώπων ενώ η δεύτερη η οποία επιχειρεί να διεισδύσει στο Θείο Σκοτάδι πέραν της Τριάδας μπορεί να επιτραπεί μόνο στους μυστικιστές –και οι δύο περιπτώσεις αναφέρονται στην οδό του Χριστού μέσω της μίμησης του βίου του. Ο Eckhart φυσικά, προκρίνει την οδό των μυστικιστών, επιζητά να γνωρίσει την πηγή του Θεού.⁷²⁹ Όσον αφορά τις οδούς της Μάρθας και της Μαρίας, προκρίνει την πρώτη –έναν ενεργό βίο έναντι του συλλογιστικού-. Το γεγονός αυτό προκαλεί έκπληξη καθώς ο Eckhart ασκεί κριτική στο μοναστικό βίο και στις πρακτικές του, αντ’ αυτού θεωρεί πιο επικοδομητική πνευματικά την ενεργή κοινωνική ζωή.⁷³⁰

ST. JOHN OF THE CROSS

Η περιήγηση στο χριστιανικό μυστικισμό συνεχίζεται με έναν από τους πιο αινιγματικούς και φημισμένους μυστικιστές, τον Άγιο Ιωάννη του Σταυρού⁷³¹ και το έργο του *The Dark Night of*

⁷²⁸ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.162

⁷²⁹ Αρκετά διαφωτιστικό είναι και το βιβλίο του Titus Burckhardt, *Alchemy: Science of the cosmos Science of the soul*, στο οποίο αναλύεται διεξοδικά η πρακτική της αλχημείας ως μέσο πνευματικής μεταμόρφωσης. Οι αλχημιστές συνδυάζοντας μυστικιστικές τεχνικές – όπως του Meister Eckhart- και με κύριο κλειδί τον Ερμητισμό, φιλοδοξούσαν στη δική τους εκδοχή της θέωσης. Η μετατροπή των μεταλλικών στοιχείων σε χρυσό αποτελούσε - πέραν της ρεαλιστικής έκφανσης- μεταφορικά, έκφραση της αναλογικά πνευματικής αναδιαμορφώσης του αλχημιστή. Η σύζευξη των αντιθέτων, η θεώρηση του μακρόκοσμου και μικρόκοσμου, η επιρροή των αστρικών και πλανητικών σωμάτων, η αναζήτηση της γνώσης, αποτελούν μερικές από τις κύριες παραμέτρους της αλχημιστικής προσέγγισης. Συμπερασματικά θα λέγαμε, πως ο Ερμητισμός, ο μυστικισμός και ο γνωστικισμός αποτελούν ενα αλληλοτροφοδοτούμενο τρίπτυχο παραπλήσιων θεωρήσεων με κοινό στόχο τη θέωση. Titus Burckhardt, *Alchemy: Science of the cosmos Science of the soul*, translated by W. Stoddart, Penguin Books Inc., Baltimore Maryland, 1972

⁷³⁰ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.159-161

⁷³¹ W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961,σελ.26,49,102,158 βλ. επίσης J.Cooper Antliff, *Christian Mysticism -A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference,June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907, σελ. 14,16,19 και A.B. Sharpe, *Mysticism: Its true nature and value*, Sands & Company, London,1910 σελ.36,70,80,86,96

the Soul.⁷³² Στον αντίποδα του Eckhart, ο Άγιος Ιωάννης του Σταυρού αποτελεί παράδειγμα ακραίας μοναστικής πειθαρχίας και λιτότητας,⁷³³ ενώ η θεωρία του εδραιώνεται στην πεποίθηση πως υπάρχει κάτι πέραν της λογικής που επικοινωνείται στον πιστό και τον ανυψώνει. Όσον αφορά τη διάκριση της ψυχής αυτή είναι ιδιαίτερα απλή: α)νόηση β)μνήμη γ)θέληση. Η φαντασία αποτελεί συνδετικό κρίκο μεταξύ μνήμης και νόησης, ενώ η πίστη συνδέεται με τη νόηση η ελπίδα με τη μνήμη και η αγάπη με τη θέληση. Θα ήταν πιο αποτελεσματικό, υποστηρίζει ο Άγιος Ιωάννης, -αφού κάποιος δεν εξαλείψει τον εγωιστικό εαυτό του (annihilate themselves)-⁷³⁴ να επιζητά κανείς τη σκληρή πικρή πλευρά του Θεού και όχι τη γλυκύτητα Του – κάτι τέτοιο γι’ αυτόν θεωρείται πνευματική λαιμαργία.⁷³⁵

Ως προς τη χρήση του συμβολισμού ο Inge θεωρεί πως το ζήτημα πρέπει να τεθεί με προσοχή – ειδικά σε ότι αφορά τον ορισμό της λέξης στο πλαίσιο του μυστικισμού. Τα σύμβολα των μυστικιστών δεν είναι αυθαίρετα ως προς την επιλογή τους, καθώς αυτό θα δημιουργούσε παρανοήσεις. Συνήθως όταν χρησιμοποιούνται αφορούν συγκεκριμένες αφηρημένες έννοιες και συνήθως τα σύμβολα προέρχονται από φυσικά φαινόμενα και αφορούν πνευματικά. Η συστοιχία αυτή κρίνεται περισσότερο έγκυρη από μια απλή ανθρώπινη νοητική, καθώς η φύση όντας θεϊκό δημιούργημα αποτελεί ήδη ένα είδος συμβόλου, ένα αποτύπωμα⁷³⁶ της θεϊκής ενέργειας και ουσίας. Συμπερασματικά λοιπόν, ο Inge δεν θεωρεί έγκυρο έναν ορισμό του μυστικισμού που

⁷³² Σύμφωνα με τον St John of the Cross η ψυχή πρέπει να περάσει δύο στάδια κάθαρσης (purgation/ purification) που ορίζονται αλλιώς και ως *νύχτες* - γιατί το πνευματικό ταξίδι απαιτεί σκοτάδι, *νύχτα*. Η πρώτη *νύχτα* αφορά την κάθαρση του αισθητηριακού-αισθησιακού κομματιού της ψυχής ενώ η δεύτερη αφορά την κάθαρση του πνευματικού μέρους της ψυχής. Η πρώτη εντοπίζεται σε αρχάριους πιστούς που ανακαλύπτουν το στάδιο της περισυλλογής, ενώ η δεύτερη αφορά προχωρημένους - πνευματικά- πιστούς, με τους οποίους ο Θεός επιθυμεί να έρθει σε ένωση. Υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους η ένωση με το Θεό αποκαλείται *νύχτα*: α) η εθελούσια άρνηση όλων των πραγμάτων και η απόρριψη των απολαύσεων βιώνεται σα *νύχτα* β) ο όρος αφορά το δρόμο που πρέπει να περάσει η ψυχή, ο οποίος είναι σκοτεινός σα *νύχτα* γ) ο όρος αφορά και το σημείο προορισμού, το Θεό, που θεωρείται *μαύρη νύχτα* για τη ψυχή μας. Η ψυχή, λοιπόν, περνάει μέσα από αυτά τα 'νυχτερινά' στάδια για να ενωθεί με το Θεό. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990, σελ.358-359

⁷³³ Σε συνδυασμό και με το δυισμό του. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961,σελ.232

⁷³⁴ Ο όρος συναντάται και στον Huxley “active annihilation”.

⁷³⁵ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.226 Για την πνευματική λαιμαργία, που χαρακτηρίζει την απόλαυση της έκστασης και που αποτελεί παγίδα για τους μυστικιστές. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961 σελ.340

⁷³⁶ Σχετικά με τη θεϊκή σφραγίδα που υπάρχει σε όλα τα πλασμένα όντα Βλ.Clarence Edwin Rolt, *Dionysius the Areopagite: On the Divine Names and the Mystical Theology*, London: SPCK, 1920, σελ.40

περιλαμβάνει τη διαδικασία θεϊκής ένωσης⁷³⁷ μέσω των συμβόλων –με τη συνηθισμένη έννοια.⁷³⁸ Αναφορικά όμως με τα μυστήρια η έννοια του συμβόλου επεκτείνεται, και εφόσον το σύμβολο συνδέεται με μια πνευματική αλήθεια και με μια ενέργεια –και όχι με ένα αυθαίρετο θεωρητικό μόρφωμα- η σημασία του αποκτά νέο νόημα. Η αφιέρωση των καλών έργων ή απορροή τους από ένα μυστήριο ή μια σιωπηλή εσωτερική προσευχή⁷³⁹, αποτελούν όλα κομμάτια της πραγματικής επικοινωνίας με το Θεό.⁷⁴⁰ Φυσικά ο Inge σπεύδει να διαχωρίσει τη λειτουργία και τη χρήση των μυστηρίων ή των συμβόλων μεταξύ μυστικιστικής προσέγγισης και της καθιερωμένης εκκλησιαστικής τους. Επιπρόσθετα –όπως αναφέρει και ο Huxley *The Perennial Philosophy*- η σημασία των συμβόλων των μυστηρίων και γενικότερα των τελετουργικών εξαλείφεται στα τελευταία στάδια του μυστικισμού γιατί θεωρείται πως πλέον αποτελούν πέπλα απόκρυψης της αλήθειας, του Θεϊκού Σκότους.⁷⁴¹

WILLIAM LAW

Άλλος ένας φιλόσοφος που μνημονεύει συχνά στο έργο του ο Huxley είναι ο William Law ο οποίος επαναφέρει το δόγμα της Θεϊκής Σπίθας (synteresis) αλλά σε μια εκχριστιανισμένη έκδοση ξεπερνώντας αυτή του Eckhart –σχολιάζει ο Inge- ενώ καταλήγει πως ο τρόπος που την παρουσιάζει είναι απλά μια εκμοντερνισμένη εκδοχή του πλατωνικού δόγματος της ανάμνησης –της θείας γνώσης που ενυπάρχει και απλά αναγνωρίζεται.⁷⁴² Σε συνδυασμό με τον Law, ο Inge κάνει μια εκτενή δεκασέλιδη⁷⁴³ αναφορά στους πλατωνιστές του Cambridge –με τους οποίους ο Law θεωρείται πως διαθέτει αρκετές ομοιότητες- και συγκεκριμένα στους Benjamin Whichcote και John Smith –τους οποίους και θεωρεί ως λαμπρά παραδείγματα βίου και εργογραφίας

⁷³⁷ Για το δόγμα της ένωσης στον Άγιο Ιωάννη του Σταυρού. W.T. Stace, *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961, σελ.223

⁷³⁸ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.250-251

⁷³⁹ Κατά Ματθαίον 6.5-8 Για την μυστική προσευχή. *Καινή Διαθήκη*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2000

⁷⁴⁰ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.253-255 Τη σημασία των μυστηρίων –ειδικά της Θείας Ευχαριστίας και του Βαπτίσματος επισημαίνουν και οι πλατωνιστές του Cambridge όπως ο Whichcote, συμφωνώντας με τον Inge.

⁷⁴¹ Στο ίδιο, σελ.260

⁷⁴² Στο ίδιο, σελ.282-283

⁷⁴³ Στο ίδιο, σελ.286-296

έχοντας από τις πιο ευγενείς εκφράσεις του χριστιανισμού.⁷⁴⁴ Με ανάλογο τρόπο σχολιάζει και τον χαρακτήρα της ομάδας των πλατωνιστών του Cambridge, λέγοντας πως αποτελούν ιδιαίτερο δείγμα ανεξαρτησίας και αφοσίωσης στον εκκλησιαστικό θεσμό.⁷⁴⁵ Φυσικά σημειώνει πως επιζητούν τη συμφιλίωση χριστιανικής πίστης και επιστήμης, δεν είναι οι ίδιοι επιστήμονες αλλά ως φιλόσοφοι ενδιαφέρονται να έχουν αξιώσεις στο πεδίο της διάνοησης.⁷⁴⁶

Αναφερόμενος σε άλλο ένα είδος μυστικισμού, τον φυσικό (nature mysticism), ο Inge θεωρεί πως υπάρχουν έγκυρα δείγματα αξιόλογων διανοητών όπως οι St.Francois de Sales και Fenelon οι οποίοι ακολουθούν την πορεία της φύσης αναζητώντας σ' αυτήν τα θεϊκά αποτυπώματα.⁷⁴⁷ Αφιερώνει όμως μεγάλο κομμάτι στην παρουσίαση του φυσικού μυστικισμού⁷⁴⁸ του William Wordsworth εξυμνώντας τη μεθοδολογία του –ειδικά όσον αφορά την προσέγγισή του στην απόκτηση της θεϊκής γνώσης μέσω της περίφημης κλίμακας προς την τελειότητα. Συγκρίνει μάλιστα την οπτική του και τα συγκεκριμένα βήματα που ίδιος διακρίνει με αυτά του νεοπλατωνισμού και του ενδοσκοπικού μυστικισμού. Αξίζει να αναφέρουμε πως ο Huxley αποκλείει ορισμένα είδη μυστικισμού, μεταξύ αυτών και ο φυσικο-μυστικισμός του Wordsworth, τον οποίο και αναφέρει ονομαστικά στην αρχή του *The Perennial Philosophy*, ως διαστρεβλώσεις του *ορθού* μυστικισμού.⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ Ο Inge έχει ήδη αναφερθεί στους More και Culverwel στην εισαγωγή του βιβλίου του αλλά και μετέπειτα στα πρώτα κεφάλαια. Για τον Cudworth υπάρχει μια μικρή εύφημη μνεία σε μορφή υποσημείωσης στη σελίδα 287.

⁷⁴⁵ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.286

⁷⁴⁶ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.287 Σε μία περίοδο όπου η θρησκευτική πίστη βρισκόταν αντιμέτωπη με την απειλή του αθεϊσμού ένεκα της αξιοσημείωτης για εκείνη την εποχή επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, οι πλατωνιστές του Cambridge αναλαμβάνουν να συμφιλιώσουν τις τάσεις της εποχής με τις υπάρχουσες θρησκευτικές παραδόσεις. Εκτενής αναφορά γίνεται στη μεταπτυχιακή εργασία του υποφαινόμενου, Γ.Μάνος, *Η κοινωνική θεωρία του Ralph Cudworth και η έννοια της κοινής συμπάθειας*, Μεταπτυχιακή Εργασία Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2016, Ιωάννινα

⁷⁴⁷ William Ralph Inge, *Christian Mysticism – Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.303

⁷⁴⁸ Γενικά για τον μυστικισμό της φύσης βλ. J. Edward Mercer, *Nature mysticism*, George Allen & company ltd, London, 1913

⁷⁴⁹ Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την κριτική του Huxley προς τον Wordsworth βρίσκονται στο κεφάλαιο *Η Αιώνια Φιλοσοφία* της παρούσας διατριβής.

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ INGE

Ο Inge στο τρίτο παράρτημα του βιβλίου του παρουσιάζει το δόγμα της θεοποίησης, με αναφορές σχετικά με την εμφάνιση του όρου, τις παραλλαγές του και τους διανοητές που το εξέφρασαν ανά τα χρόνια. Πρόκειται για μία παρεξηγημένη έννοια που συχνά παρερμηνεύεται λόγω της ετυμολογικής ανάλυσής της. Αρχικά ο Inge σχετίζει –σχεδόν ταυτίζει- την έννοια της σωτηρίας με αυτή τη θεοποίησης, και μια τέτοια θέση θεωρεί πως απορρέει από την ορφική παράδοση. Για τους σύγχρονους δυτικούς πιστούς η λέξη ακούγεται -ακόμη και τώρα- με πολύ βαριά χροιά. Στο άκουσμά της η συνήθης αντίδραση και ερμηνεία είναι αυτή της εγωιστικής αξίωσης του ανθρώπου να γίνει Θεός –συνήθως με ανήθικο αλαζονικό τρόπο. Ως εκ τούτου συγγέεται γενικότερα με την έννοια της αποθέωσης. Οι δύο όμως αυτοί οδοί προς τη θέωση είναι αντίθετοι μεταξύ τους, ο πρώτος της θεοποίησης αναφέρεται στην αφομοίωση του ανθρώπου από τη θεϊκή ουσία ώστε να γίνει ισόθεος, ενώ ο δεύτερος αυτός της αποθέωσης αναφέρεται στην περίπτωση του ανθρώπου που επιθυμεί να ανυψώσει τον –εγωιστικό- εαυτό του στο επίπεδο του Θεού, συνήθεια των εκάστοτε αυτοκρατόρων και τυράννων από τα αρχαία χρόνια ή συμβολικά ως προς τη γενικότερη ανθρώπινη πορεία με την ανύψωση του πύργου της Βαβέλ, της ανύψωσης του Εγώ στη θέση ή και εκθρόνιση του Θεού.

Η θεοποίηση είναι το άλμα στην αφθαρσία, στην αιωνιότητα, στην αθανασία, μία μεταμόρφωση της ανθρώπινης φύσης.⁷⁵⁰ Η θεοποίηση διαχωρίζεται σε δύο εκφάνσεις κατά τον Inge: α) ως ουσιοποίηση (esseintialisation) β) ως υποκατάσταση (substitution). Η πρώτη έκφραση αποτελεί μια πιο φιλοσοφική συλλογιστική που απορρέει από την εν δυνάμει τελείωση του ανθρώπου κατ' εικόνα του Θεού- όπως εκφράζεται στην νεοπλατωνική φιλοσοφία με τον ανθρώπινο νου να αποτελεί το θρόνο του Θεού. Η δεύτερη είναι πιο θρησκευτικής χροιάς και πηγάζει από την ανάγκη του ανθρώπου για λύτρωση και επανασύνδεση με το Θεό, κάτι που επιτυγχάνεται μέσω των δύο Μυστηρίων και ως εκ τούτου δίδεται έξωθεν. Στον πυρήνα της η θεοποίηση χαρακτηρίζεται από την ουσιώδη συνάφεια Θεού και ανθρώπου που επιτρέπει την ανόδου της προϋπάρχουσας ένωσης. Ο άνθρωπος ένεκα αυτής θεωρείται *θεοειδής*.⁷⁵¹ Η ουσία αυτή φυσικά είναι η θεϊκή σπίθα η συντήρηση (synteresis) η οποία συναντάται πρώτα στον μυστικιστή Jerome, έπειτα στον Alexander of Hales, και στον Bonaventura, και ως σπίθα (spark) στους

⁷⁵⁰ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933, σελ.358

⁷⁵¹ Στο ίδιο, σελ.358

Giseler, Ruysbroeck, Gerson και Lasson. Ο τελευταίος υποστηρίζει πως η συγκεκριμένη έννοια έχει διττή σημασία στη μυστικιστική θεολογία: α) το έδαφος της ψυχής β) την υψηλότερη ηθική λειτουργία. Ενώ άλλη μια έννοια που συνδέεται με την έννοια της *ποιητικός νους* του Αριστοτέλη και φυσικά με την έννοια του Λόγου.⁷⁵² Οι πλατωνιστές του Cambridge –ως γνωστόν- αναβιώνουν το δόγμα της θεοποίησης και της Θεϊκής Σπίθας προς μεγάλη απογοήτευση των σύγχρονών τους –προσθέτει ο Inge- ενώ θεωρούν πως η ένωση με το Θεό δε γίνεται έξωθεν του πιστού.⁷⁵³ Ο Inge καταλήγει πως όλα τα παραπάνω που αφορούν την πρώτη διάκριση του Lasson, θα μπορούσαν να λεχθούν τρόπον τινά και για τη δεύτερη, αυτή της υποκατάστασης δηλαδή. Θέτει λοιπόν, μια τρίτη παράμετρο αυτή της μεταμόρφωσης, η οποία γίνεται σταδιακά δε μπορεί να διαχωριστεί από τις υπόλοιπες δύο.⁷⁵⁴ Ο Inge επιστά την προσοχή στους πιστούς, αφού εύκολα μπορεί να παραστρατήσουν και να θεωρήσουν ότι έχουν εσφαλμένα πεφωτιστεί –συνήθως το φως που θεωρούν πως λαμβάνουν υπερβαίνει τα πάντα, ακόμη και το Θεό.⁷⁵⁵

Ο Inge στο βιβλίο του, *Mysticism in Religion*, και στο κεφάλαιο που αφορά τους Άγγλους μυστικιστές, αναφέρεται στους πλατωνιστές του Cambridge. Αυτή τη φορά -εκτός από τον Whichcote- σχολιάζει για τον Cudworth και συγκεκριμένα για το βιβλίο του *The True Intellectual System of the Universe*, χαρακτηρίζοντάς το πιο εμπειριστατωμένο έργο σε θέματα πλατωνικής φιλοσοφίας –στηριζόμενος στη γνώμη του Muirhead. Ενώ λοιπόν κατατάσσει ολόκληρη την ομάδα των πλατωνιστών του Cambridge στη μερίδα των μυστικιστών, φαίνεται πως για τον Cudworth η θέση του παραλλάσσεται ελαφρώς.⁷⁵⁶ Μια τέτοια προσέγγιση ίσως δεν είναι τόσο ακριβής καθώς ο Cudworth εκτός του *The True Intellectual System of the Universe*, έχει συγγράψει και άλλες δύο πολύ ενδιαφέρουσες πραγματείες: α) τις *A Treatise Concerning Eternal and Immutable Morality* β) *A Treatise of Freewill*, στις οποίες αναλύσει διεξοδικά ζητήματα που αγγίζουν και οι μυστικιστές συγγραφείς –ειδικά αυτό που αφορά τη Θεϊκή Σπίθα (spark) ή κατ' άλλους της *συντήρησης* (synteresis), ο ίδιος ο Inge στη συλλογή των διαλέξεων

⁷⁵² William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.360-363

⁷⁵³ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.363-364

⁷⁵⁴ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.365

⁷⁵⁵ William Ralph Inge, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd,London,7th edition, 1933,σελ.365-366

⁷⁵⁶ William Ralph Inge, *Mysticism in Religion*, Rider & Company,London, 1969, σελ.166

του *Christian Mysticism, considered in eight lectures delivered before the University of Oxford* την συγκαταλέγει στα μυστικιστικά δόγματα.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ANTLIFF

Ο J.Cooper Antliff στη διάλεξή του σχετικά με τον χριστιανικό μυστικισμό μας παρουσιάζει τις βασικές θέσεις του: α) Η πνευματική θέση του ανθρώπου είναι συνυφασμένη με τη θεϊκή φύση και ως εκ τούτου ο άνθρωπος είναι συνειδητά σε σύνδεση με το Θεό β) Η κατανόηση του ανθρώπου μπορεί να αντιληφθεί ορισμένες θεϊκές ιδιότητες και ως εκ τούτου βρίσκει διανοητική απόλαυση διαλογιζόμενος το Θεό γ) Μέσω των συναισθημάτων και των αισθήσεων ο πιστός μπορεί επίσης να προσεγγίσει το Θεό. Πέραν αυτών ο συγγραφέας κάνει ιδιαίτερη μνεία στο δόγμα της Θεϊκής Σπίθας το οποίο εκφράζει και ως άκτιστο Φως (uncreated Light). Ενώ τα θεολογικά δόγματα τα οποία προκύπτουν από τις ανωτέρω θέσεις είναι τα εξής: α) Η αποξένωση του ανθρώπου από το Θεό ένεκα της αμαρτίας β) η προσωπικότητα του Θεού και ο ηθικός χαρακτήρας της γ) η επιθυμία του να έχει επικοινωνία με το Θεό ανανεώνεται παρ' όλη την αμαρτία δ) το γεγονός πως ο Θεός έχει άμεση πρόσβαση στον ανθρώπινο νου προκαλώντας του χαρά, φως ακόμη και έκσταση.⁷⁵⁷ Αυτά είναι τα δόγματα και οι θέσεις του χριστιανικού μυστικισμού, ο Antliff όμως παρουσιάζει και τα δόγματα του Ψευδο-Διονύσιου τα οποία αποτέλεσαν παρ' όλη την εξέλιξη των πραγμάτων σχετικά με την αυθεντικότητά τους πηγή έμπνευσης πολλών μετέπειτα μυστικιστών. Αυτά είναι: α) το δόγμα της Εκπόρευσης (emanation) το οποίο έχει δανειστεί από τους Γνωστικούς β) το δόγμα της θεοποίησης (deification) δηλαδή της απορρόφησης της ανθρώπινης ψυχής από τη θεϊκή φύση γ) το δόγμα που θέλει το Θεό υπεράνω όλης της ύπαρξης δ) το δόγμα που θέτει τον Χριστό ως Σωτήρα (Redeemer) και Φωστήρα (illuminator) της ανθρωπότητας ε) το δόγμα που θέλει το κακό ως μη-υπάρχον (non-existent) στ) το δόγμα που θέλει αρνήσεις (negations) αλλά και βεβαιώσεις (affirmations) ως δύο αντίθετες αλλά ταυτόχρονα επιτυχείς μεθόδους γνώσης του Απειρού.⁷⁵⁸

⁷⁵⁷ J.Cooper Antliff, *Christian Mysticism -A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference, June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907, σελ.7

⁷⁵⁸ J.Cooper Antliff, *Christian Mysticism -A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference, June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907, σελ.8

Αξίζει να αναφερθεί πως οι πλατωνιστές του Cambridge χαρακτηρίζονται επίσης ως οι Άγγλοι μυστικιστές (English Mystics) από τον J.Cooper Antliff, αναφέρει φυσικά τις κύριες μορφές - More, Whichcote, Smith- αλλά και τον Ralph Cudworth ως επικεφαλή.⁷⁵⁹

Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ST. LOUIS MARIE DE MONTFORT

Στην εργασία των P. Paul Arnel και L. Lucero με τίτλο *The path to mystical union with christ-wisdom according to St. Louis Marie de Montfort* παρουσιάζεται η πορεία και τα δόγματα του St. Louis Marie de Montfort. Ο συγκεκριμένος άγιος και μυστικιστής υποστηρίζεται πως αποτελούσε μέλος των Σουλπίκιων (The Sulpicians) –ρεύμα μοναχών που ακολουθούσε τις νόρμες του Αγ. Σουλπίκιου (St. Sulpice). Οι Σουλπίκιοι βέβαια τηρούσαν τα δόγματα του καρδινάλιου Pierre de Bérulle –ο οποίος αναφέρεται στο *Grey Eminence* του Huxley- τα οποία ταυτίζονται με αυτά του Berulle αλλά και του μοναστικού τάγματος που πήρε το όνομά του (The Bérullians). Το δογματικό τρίπτυχο του τάγματος εν συντομία έχει ως εξής: α) Ο Χριστός αποτελεί τον κεντρικό άξονα β) Ο Χριστός ζει εντός μας γ) Λατρεία της Παναγίας.⁷⁶⁰ Είναι ενδιαφέρον πως στο συγκεκριμένο μυστικιστικό ρεύμα υπάρχει ξεχωριστή θέση στην Παναγία. Η συνήθης αναφορά στο όνομα Μαρία (Mary) είναι συνήθως στην περίπτωση των αδερφών Μάρθας και Μαρίας (Mary), που όπως έχει αναλυθεί εκτενώς αναφέρονται στις δύο οδούς προσέγγισης του Θεού -πρακτική και θεωρητική αντίστοιχα.

Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ WILLIAM SHELDON

Η επιρροή της ανθρωπολογικής θεωρίας του William Sheldon, συναντάται σαφώς στα έργα του Huxley *Time Must have a Stop, The Perennial Philosophy* –στο δεύτερο η αναφορά δεν είναι έμμεση ενδοκειμενικά/λογοτεχνικά αλλά άμεση στον επιστήμονα και στο σύστημά του. Σύμφωνα με τη διατριβή του James Leavey δείγματα γραφής που προσιδιάζουν στη θεωρία του

⁷⁵⁹ J.Cooper Antliff, *Christian Mysticism -A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference, June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907, σελ.22

⁷⁶⁰ P. Paul Arnel & L. Lucero, *The path to mystical union with christ-wisdom according to St. Louis Marie de Montfort*, Pontificia Università Gregoriana Istituto di spiritualità Roma, Dicembre, 2002, σελ.40-46

Sheldon προϋπάρχουν στο *Brave New World* κατά την περιγραφή του παρουσιαστικού του Bernard Marx, χωρίς όμως να υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν με σαφήνεια πως ο Huxley ήταν γνώριμος με τη συγκεκριμένη θεωρία.⁷⁶¹ Η επιρροή του Sheldon κατά τον Leavey συναντάται για πρώτη φορά με το *Ends and Means* και έπειτα στο *Point Counter Point*. Παρ' όλη τη συμπόρευση του Huxley με τη συγκεκριμένη θεωρία, ο Leavey υποστηρίζει –και είναι εμφανές– πως αν και οι σωματότυποι είναι προδιαγεγραμμένοι φυσικά να συνοδεύουν ένα συγκεκριμένο ψυχολογικό μοτίβο, αυτό δε σημαίνει πως ο Huxley αποδέχεται μια ντετερμινιστική προσέγγιση. Απεναντίας υποστηρίζει την ύπαρξη της ελεύθερης βούλησης - όπως φαίνεται και στο *The Perennial Philosophy*.⁷⁶² Ενώ άλλη μια χρήση της θεωρίας του Sheldon παρουσιάζεται στο *Island* σε σχέση με την εκπαίδευση, όπου ανάλογα με τον σωματότυπο υπάρχει η ανάλογη γνωστική μεθοδολογία. Έπειτα στο *Grey Eminence* και ο Huxley αξιοποιεί τη θεωρία στην παρουσίαση και εξήγηση της συμπεριφοράς του πρωταγωνιστή, του Father Joseph. Ο συγκεκριμένος εκτομορφικός τύπος είναι αυτός που έχει ιδιαίτερη έφεση στην κατανόηση και επεξεργασία αφηρημένων και δύσκολων νοητικών μορφών, λειτουργώντας περισσότερο εγκεφαλικά, ενώ το σώμα βοηθάει στην πολύωρη αντοχή του στην προσευχή⁷⁶³ και τη σκληραγωγία. Ενώ στο *The Devils of Loudun* η θεωρία αξιοποιείται για να εξηγήσει τα ιδιότυπα φαινόμενα δαιμονισμού ή όπως θεωρείται πλέον επιστημονικά, ως φαινόμενα υσχυρής ψυχολογικής διαταραχής.⁷⁶⁴

Στο *Time Must Have a Stop* η θεωρία του Sheldon αξιοποιείται στη διάπλαση των ηρώων, η κάθε λεπτομέρεια του χαρακτήρα, η εξωτερική εμφάνιση, αλλά και κάθε συμπεριφορά, κλίση ή έθος αιτιολογείται έμμεσα στηριζόμενη σ' αυτή. Ειδικότερα στην περίπτωση του Eustace Barnack –που αναλύεται και στην παρούσα διατριβή. Οι επιλογές του και οι κατάστάσεις που

⁷⁶¹ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.118-119

⁷⁶² James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.121

⁷⁶³ Για την σπαρακτική προσευχή. Αρχιμανδρίτου Ιγνατίου Θ. Μαδενλίδη, Τώβιτ, Έκδοσις Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ, Αθήνα, σελ.45-49 Όσον αφορά τον τρόπο προσευχής (Για εμάς, για τους άλλους, για τους νεκρούς) Αρχιμανδρίτου Αθηνάγορου Καραμαντζάνη, «Μνήσθητι Κύριε...» Τα ιερά μνημόσυνα και το βαθύτερο νόημά τους, Έκδοσις Ιεράς Μονής Οσίου Διονυσίου του Εν Ολύμπω, Θεσσαλονίκη, 1999, σελ.23-27

⁷⁶⁴ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.125

βίωσε μεταθάνατον αλλά και εν ζωή αποτελούν απόρροια σε μεγάλο βαθμό της ιδιοσυγκρασίας του με βάση το πρότυπο του Sheldon. Στον αντίποδα ο Bruno Rontini παρουσιάζεται –όπως και στο *Grey Eminence* ο Father Joseph– ως ο «εκτομορφικός» μυστικιστής που βάσει της φύσης του διευκολύνεται στη διεξαγωγή του βίου του.⁷⁶⁵ Εύκολα όμως μπορεί κανείς να αντιτείνει πως βάσει των ανωτέρω πως ο Leavey φάσκει και αντιφάσκει ως προς το ζήτημα του ντερμινισμού. Μια πρώτη απάντηση που μπορεί να δοθεί όμως είναι στην περίπτωση όπου ο Eustace Barnack επιλέγει να μην αφομοιωθεί από το φως που διακρίνει στη μεταθανάτια πορεία του.⁷⁶⁶ Σίγουρα η απόφαση είναι δύσκολη εφόσον σώμα και νους έχουν εθιστεί σε ένα συγκεκριμένο μοτίβο ζωής. Όμως ο Huxley παρουσιάζει σ' αυτή τη σκηνή απλά τη δυσκολία που θα έχει μια τέτοια ψυχή έναντι της ευκολίας που θα έχει μια άλλη. Αν λάβουμε υπόψην όμως πως ένα ον εξελίσσεται βάσει των συνθηκών και των επιλογών του, αντιλαμβανόμαστε πως η απόδοση ενός σώματος σε μια ψυχή και ενός ανάλογου νου, δεν είναι έργο ενός υπέρτατου δαίμονος, με τη συνήθη εικόνα που έχουμε.

Η διάθεση των παραπάνω στοιχείων σε ένα ον είναι ίσως εξαρχής ίση προς όλους κατά το μέτρο –αν υποθέσουμε ότι υπάρχει ένας μετριοπάθης τύπος ιδιοσυγκρασίας που δίδεται σε όλα ανθρώπινα όντα και έπειτα έγκειται στην ελεύθερη βούληση του καθενός να διαμορφώσει σώμα και νου κατά το δοκούν. Υπό αυτό το πρίσμα κάθε ον κάνοντας χρήση της ελεύθερης βούλησης επιλέγει την πορεία του τρόπον τινά, καθιστώντας τη σύσταση του εύκολη ή δύσκολη προς τη θεϊκή ένωση κάποια στιγμή. Ο Leavey αναδεικνύει πως η προδιάθεση δεν έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς στα περισσότερα έργα του Huxley οι ήρωες που τηρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις δυσκολεύονται έως και αποτυγχάνουν στην αναζήτησή τους για το Θεό, λόγω εγωισμού.⁷⁶⁷ Πέραν του λογοτεχνικού φάσματος όμως, ο Huxley κατατάσσει και ιστορικές προσωπικότητες όπως τον Calvin σε αυτή την κατηγορία, θεωρώντας πως έχασε το μέτρο και την εγκυρότητα των συλλογισμών του στην πορεία.⁷⁶⁸ Ο Leavey συμπεραίνει πως η διάκριση του Sheldon

⁷⁶⁵ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.152

⁷⁶⁶ Σχετικά με τη μεταθανάτια εμπειρία αλλά και τα όντα –αγγελικά ή δαιμονικά- και τις φωτεινές υπάρξεις που συναντά ο πιστός, Ιερομόναχος Seraphim Rose, *Η ψυχή μετά το θάνατο*, μτφ. Παναγιώτα Τσουροπλή, Εκδόσεις Μυριόβιβλος, Αθήνα, 2004, σελ.45-81

⁷⁶⁷ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.176

⁷⁶⁸ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.180

αποτελεί θεμελιώδη έννοια στο *The Perennial Philosophy* αφού αφιερώνει μάλιστα ένα ολόκληρο κεφάλαιο το *Religion and Temperament* για να παρουσιάσει την ιδιαίτερη σχέση των δύο παραγόντων.⁷⁶⁹ Η ταξινόμηση του Sheldon παρουσιάζεται στο *The Perennial Philosophy* και συνδυάζεται από τον Huxley –σύμφωνα με τον Leavey- με τις θεολογικές οδούς Μάρθας και Μαρίας. Απορρίπτει μια πολύ γενική ταξινόμηση διπολικού χαρακτήρα, όπως αυτό του εσωστρεφούς και εξωστρεφούς χαρακτήρα και αντ' αυτού προτείνει την τριμερή διάκριση του Sheldon με το ενδεχόμενο πλήθος διαφοροποιήσεων που μπορεί να έχει.⁷⁷⁰ Ενώ συνδυάζει τη διάκριση του Sheldon και με το δόγμα της Vedanta με το οποίο ο Leavey θεωρεί πως συνάδει αρκετά.⁷⁷¹

Συμπερασματικά παρατηρούμε πως πέραν της θεωρίας του Sheldon τον Huxley απασχολεί μια πρακτική επιστημονική θεμελίωση των δικών του θεωριών. Αναζητά είτε θεωρίες είτε επιστημονικοφανείς θεωρητικούς σχεδιασμούς για να δώσει μια ρεαλιστική πνοή στις φιλοσοφικές και κοινωνικές θεωρίες που παρουσιάζει στα έργα του. Το μοναδικό έργο στο οποίο έχει γίνει απόπειρα εφαρμογής ή επιστημονικής παρατήρησης -και όχι λογοτεχνικής παρουσίας- είναι το *The Doors of Perception*. Εκεί η χρήση της μεσκαλίνης με στόχο την πυροδότηση μια θρησκευτικής⁷⁷² ή πνευματικής εμπειρίας αποτελεί ένα τολμηρό πείραμα εξερεύνησης των ορίων και των ανεξερεύνητων περιοχών του νου.

ΤΟ BARDO THODOL ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΦΕΛΩΜΑ ΤΗΣ ΑΓΝΟΙΑΣ

Στην κατάσταση του Bardo υπάρχουν ορισμένα στάδια που αφορούν τη μεταθανάτια ζωή. Οι πληροφορίες που αντλεί ο Huxley προέρχονται από το *The Tibetan Book of the Dead* (H

⁷⁶⁹ James Leavey, PhD English, 'Psycho-Physical Wholes': The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley's Works, Goldsmiths, University of London, σελ.185

⁷⁷⁰ Στο ίδιο σελ.172

⁷⁷¹ Στο ίδιο, σελ.176-177

⁷⁷² Σχετικά με τις διαφοροποιήσεις της θρησκευτικής εμπειρίας τοποθετείται ο William Fraser McDowell στο βιβλίο του *A man's religion*, υποστηρίζοντας πως δε θα έπρεπε να τίθεται μέτρο σύγκρισης ή εγκυρότητας μιας θρησκευτικής εμπειρίας με μία άλλη καθώς ο χαρακτήρας της είναι προσωπικός όπως και η σημασία της. Το βιβλίο του William Fraser McDowell αποτελείται από μία σειρά γραμμάτων εν είδει παραινήσεων προς τους πιστούς αδερφούς –εμπνευσμένο προφανώς από τις επιστολές του Απ. Παύλου. Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως ανάμεσα στις τις ελάχιστες παραπομπές του σε άλλους διανοητές βρίσκεται και ο Ralph Waldo Emerson. William Fraser McDowell, *A man's religion*, Eaton & Mains, New York, 1913, σελ.100,141,179-197,197

Θιβητιανή Βίβλος των Νεκρών).⁷⁷³ Το *Bardo Thodol* διαφοροποιεί την ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ ζώων σε τρία bardos: α) Το chikhai bardo ή "bardo της στιγμής του θανάτου", που χαρακτηρίζει την εμπειρία του "καθαρού φωτός της πραγματικότητας" β) Το chonyid bardo ή «bardo της εμπειρίας της πραγματικότητας», στο οποίο κάποιος βλέπει εν είδει οράματος διαφορετικές μορφές του Βούδα γ) Το sidpa bardo ή "bardo της αναγέννησης", το οποίο αναφέρεται σε καρμικά ωθημένες παραισθήσεις που τελικά καταλήγουν σε αναγέννηση. Στάδια bardo όμως θεωρούνται και: Α) η ίδια η ζωή -ή αλλιώς η συνηθισμένη σε εγρήγορση συνείδηση Β) η Dhyana (διαλογισμός) Γ) τα όνειρα. Η συνολική κατηγοριοποίηση λοιπόν, αποτελείται από 6 στάδια bardo. Οποιαδήποτε κατάσταση συνείδησης από τις ανωτέρω μπορεί να σχηματίσει έναν τύπο «ενδιάμεσης κατάστασης». Ακόμη και μία στιγμιαία κατάσταση συνείδησης μπορεί αν θεωρηθεί bardo, αφού αποτελεί ένα προστάδιο ή τερματισμό μιας ενδεχόμενης κατάστασης.

Παρ' όλα αυτά η πορεία δεν είναι γραμμική στο μεταθανάτιο σκέλος. Ο νους είναι ελεύθερος να βιώσει τις προαναφερθείσες καταστάσεις αλλά αυτή τη φορά χωρίς τον χωρικό περιορισμό ή και τον χρονικό. Οι καταστάσεις εναλλάσσονται άμεσα και με απροσδιόριστη χρονική διάρκεια – ανάλογα με τη σημασία που είχαν όταν ο άνθρωπος ήταν ακόμη εν ζωή. Βάσει αυτού του συλλογισμού καταλαβαίνουμε ίσως καλύτερα την προτροπή του Ιησού να επιλύσουμε οτιδήποτε μας δεσμεύει εν ζωή ώστε να λυθεί και μετά θάνατον. Γι' αυτό πρέπει να καταστραφούν οποιαδήποτε νοητικά μοτίβα υπάρχουν που ενδεχομένως θα εγκλωβίσουν τη συνείδηση σε ανεπιθύμητες νοητικές παραστάσεις –αυτό που ονομάζουμε Παράδεισο ή Κόλαση. Ωστόσο ο Huxley ακολουθεί την οδό του συγκεκριμένου βιβλίου, η οποία προτρέπει στην οριστική –ει δυνατόν- εξάλειψη αρνητικών και θετικών μοτίβων, αποφεύγοντας έτσι την πόλωση. Παράδεισος και Κόλαση, αντιλαμβάνεται πως αποτελούν δύο ακόμη νοητικές κατασκευές και άρα υποκειμενικές και «ψευδείς»⁷⁷⁴. Υπάρχει λοιπόν, ο κίνδυνος να εγκλωβιστεί ο νους στον εαυτό του και να μη γνωρίσει την πραγματική του Φύση. Στο τρίτο μέρος, αν η συνείδηση αποφύγει τα εμπόδια- εντοπίζεται το *Καθαρό Φως του Κενού* (Clear Light of the Void) και το *Έδαφος του Όντος* (the Ground of Being), που θα μπορούσαμε να τις αντιστοιχίσουμε με τη Φώτιση και τη Θέωση. Το βιβλίο αποδίδεται στον βουδιστή guru Padmasambhava και ενώ μπορεί κάποιος να το διαβάσει σε έναν νεκρό για να τον καθοδηγήσει, θεωρείται καλό να το

⁷⁷³ Ανάλογη υπάρχει και στην αρχαία Αίγυπτο με τον ίδιο τίτλο *Η Βίβλος των Νεκρών*, δηλαδή. Και τα δύο έργα αποτελούν οδηγούς περιήγησης στα μονοπάτια και τις ιδιαίτερες τοποθεσίες που θα επισκεφθεί ο νεκρός.

⁷⁷⁴ Γι' αυτό και αναφέρεται στο «False Samadhi», σε μια ψευδή λύτρωση, σύμφωνα με την ινδουιστική παράδοση *The Perennial Philosophy*.

μελετήσει κάποιος όσο είναι ζωντανός για μία εκ των προτέρων γνώση. Ωστόσο τα στάδια και οι ψυχολογικές εναλλαγές που βιώνει ο νεκρός μπορεί κατά προσέγγιση να τα βιώσει και κάποιος εν ζωή μέσω ειδικών πρακτικών, όπως ο διαλογισμός ή κάποιες ψυχοτροπικές ουσίες που διευκολύνουν τη μετάβαση σ' αυτά, αλλά και σε κάποιες στιγμές της καθημερινής του ζωής (ενσυνείδητα) και στον ύπνο (υποσυνείδητα).

Πέραν των εκλάμψεων της απλής συνείδησης, στον ύπνο έχουμε όλοι -ανεξαρτήτως βούλησης- μια πρώτη τάξεως εμπειρία του πως θα ήταν η μεταθανάτια ζωή με τον τρόπο που περιγράφεται ανωτέρω. Οι παραστάσεις εναλλάσσονται διαδοχικά, αναμειγνύονται, μεταλλάσσονται, ενώ ο χρόνος συμπυκνώνεται ή διαστέλλεται σε πλήρη αντιδιατολή με τον πραγματικό χρόνο. Βιώνουμε τα όνειρα με την ίδια αίσθηση -και με την ίδια σιγουρία για την εγκυρότητα της εμπειρίας μας- που βιώνουμε την καθημερινότητά μας ακόμη κι αν τα δρώμενα είναι τελείως παράλογα. Η ονειρική πραγματικότητα μας καθηλώνει μας περιβάλλει και οδηγεί τη συνείδησή μας σε ένα λαβύρινθο παραστάσεων. Η βούλησή μας είναι –πλην εξαιρέσεων- αμέτοχη βιώνοντας μια πλήρη αδυναμία αντίδρασης. Το αξιοπερίεργο είναι πως για πολλούς ανθρώπους η ίδια αδυναμία βιώνεται και στην κανονική ζωή τους –και δίχως να το καταλαβαίνουν. Οι καταστάσεις, τα συναισθήματα, άνθρωποι και πράγματα ασκούν τέτοια επιρροή πάνω τους και δρουν βάσει αυτών και όχι της πραγματικής τους βούλησης- αν και πιστεύουν το αντίστροφο. Δρουν βάσει των συνθηκών και όχι βάσει βούλησης. Μία πραγματική βούληση δρα με πυγμή ανεξαρτήτως των ανωτέρω παραγόντων. Ποιός όμως μπορεί να κινήσει και να καθοδηγήσει μια τέτοια πανίσχυρη βούληση; Μία τέτοια ελεύθερη από όλα τα δεσμά βούληση τάσσεται στο πλευρό της θεϊκής ώσπου ταυτίζεται μ' αυτή. Και μια τέτοια βούληση ξεπερνάει κάθε εμπόδιο γιατί γνωρίζει τον δρόμο αλλά και τον τρόπο για να εκπληρώσει την αγνή επιθυμία της που θα φέρει την πλήρωση. Η βούληση αυτή με αρωγό μια ξεκάθαρη λογική, μια απελευθερωμένη και αγνή φαντασία και υποκινούμενη από τα υψηλότερα⁷⁷⁵ και ανεξάρτητα συναισθήματα θα μπορέσει να επιτελέσει το έργο της. Γι' αυτό λοιπόν, μία δραστηριοποίηση της βούλησης που δεν επηρεάζεται από το συρφετό της καθημερινής ζωής και οδηγεί στη μεταστροφή της αντίληψης, χαρακτηρίζεται ως «αφύπνιση».

⁷⁷⁵ Υψηλά συναισθήματα όπως η αγάπη, μπορούν εύκολα να αμαυρωθούν από τη στιγμή που καλούνται να υπηρετήσουν εγωιστικά συμφέροντα –είτε αυτά είναι προσωπικά είτε σε ομαδικό/φυλετικό/ εθνικό επίπεδο. Κάτι που έχουμε δει να συμβαίνει κατά κόρον στην ιστορία της ανθρώπινης πορείας, εξ ου και η προσθήκη του επιθέτου «ανεξάρτητα» στην παραπάνω πρόταση.

Σε ό,τι αφορά τη συνάντηση με το Καθαρό Φως του Κενού και τα στάδια του Bardo. Το πρώτο από τα τρία μέρη του διαστήματος που αφορά τη μεταθανάτια διαδικασία δυνατότητας αποτελείται της εισόδου στο Καθαρό Φως την ώρα του θανάτου. Έχει μεγάλη σημασία σύμφωνα με τον Khenpo Karthar Rinpoche, η αναγνώριση εν ζωή της εικόνας του Φωτός. Αν δεν αναγνωρίσουμε το Φως τη στιγμή του θανάτου, και δεν επικεντρωθούμε σ' αυτό όταν εμφανιστεί ή παρασυρθούμε από εκφάνσεις και μνήμες της ζωής, χάνουμε την ευκαιρία –όπως ο Eustace Barnack στο *Time must have a stop-* να ενωθούμε μαζί του. Η αντίληψή μας για το Καθαρό Φως –αν δεν το γνωρίζουμε εκ των προτέρων- θα είναι σα να βλέπουμε με τα μάτια ενός βρέφους έναν πίνακα ζωγραφικής. Θα δούμε τα χρώματα, κάποιες ασαφείς μορφές, αλλά δε θα μπορούμε να αναγνωρίσουμε συγκεκριμένες ποιότητες και σημαντικές λεπτομέρειες, που θα μας κάνουν να το εκτιμήσουμε. Κατά τον ίδιο τρόπο, θα θεωρήσουμε και το Καθαρό Φως του Κενού κάτι ασαφές -και ενδεχομένως αδιάφορο- και θα συνεχίσουμε τη μεταθανάτια πορεία μας προς μία πιθανή μετενσάρκωση. Για αυτό το λόγο πρέπει να οικειοποιηθούμε με κάθε δυνατό τρόπο με την εικόνα του. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την ακοή, την περισυλλογή/αναστοχασμό και διαλογισμό πάνω στην εικόνα του Φωτός. Ωστόσο η εικόνα που θα σχηματίσουμε εν ζωή θα είναι σαν μία φωτογραφία –σε σχέση με το πραγματικό ον που θα συναντήσουμε τη στιγμή του θανάτου. Παρ' όλη τη διάσταση μεταξύ των δύο παραστάσεων – φανταστικού και πραγματικού- η αναγνώριση και ο σχηματισμός μίας εικόνας που θα μας βοηθήσει σε αναγνώριση αποτελεί καταλύτη στη διαδικασία.⁷⁷⁶ Όσον αφορά τη γενικότερη αναγνώριση του θανάτου, ο Khenpo Karthar Rinpoche, τονίζει πως πρέπει να υπάρχει εξάσκηση και στο στάδιο του ύπνου – η λειτουργία του συνειδητού ονείρου (lucid dreaming)- που θα βοηθήσει στην αναγνώριση της κενότητας των φαινομενικών υπάρξεων –οι οποίες δύσκολα διαφέρουν αρκετές φορές με αυτές της πραγματικότητας. Κατά τον ίδιο τρόπο που το όνειρο μοιάζει με την πραγματικότητα, η ζωή μοιάζει με το θάνατο- στο μεσοδιάστημα του bardo. Προτείνεται μία εξάσκηση στην ενίσχυση της οπτικής που αναγνωρίζει την κενότητα των υπάρξεων και στον ύπνο και στην καθημερινή ζωή.⁷⁷⁷

Μελετητές όπως ο Henry Osborn Taylor στο βιβλίο του *Deliverance, The freeing of the spirit in the ancient world* επισημαίνει πως ολοκληρή η υπόθεση για την ύπαρξη μεταθανάτιας ζωής

⁷⁷⁶ Khenpo Karthar Rinpoche, *BARDO-Interval of Possibility*, KTD Publications, Woodstock, New York,σελ.23,31-38

⁷⁷⁷ Στο ίδιο,σελ. 54-57

αποτελεί ανθρώπινο νοητικό κατασκεύασμα -πόσο μάλλον η δημιουργία ενός βιβλίου όπως *Η Βίβλος των Νεκρών*⁷⁷⁸ σχετικά με αυτές τις υποθετικές καταστάσεις. Ο συγγραφέας σχολιάζει την πορεία της ανθρώπινης σκέψης και τον τρόπο με τον οποίο θεωρεί πως εξελίχθηκε, ώστε να δημιουργήσει το συγκεκριμένο νοητικό κατασκεύασμα. Αναφέρεται σε πολιτισμούς, όπως αυτός των Χαλδαίων⁷⁷⁹ των Μεσοποταμίων και των Αιγυπτίων, όπου η σκέψη για μια ζωή που συνεχίζεται μετά το θάνατο βρίσκει τη γέννηση την ανάπτυξη και την ανθοφορία της. Ο κάθε λαός προσέθεσε και επέκτεινε το συλλογισμό. Γιατί άλλωστε να μην υπάρχει ζωή και μετά το θάνατο; Και αν υπάρχει γιατί να μην είναι σαν και αυτή; Και αφού θα είναι παρόμοια πως θα ξέρουμε τι θα γίνει ακριβώς; Αν συμπεριλάβουμε και το γεγονός της αθανασίας που θεωρεί ο συγγραφέας πως ήθελε να επιτύχουν -όχι ο απλός λαός- αλλά οι βασιλείς τότε το ζήτημα περιπλέκεται. Αναφέρεται επικριτικά στους Φαραώ ή τους εκάστοτε ειδωλολάτρες βασιλείς, που χρησιμοποιούν τέτοιους νοητικούς σχεδιασμούς ως μέσο χειραγώγησης δημιουργούν επίπλαστες ανάγκες και ανταμοιβές για να ελέγξουν το λαό. Γιγαντιαίοι τύμβιοι και εικονογραφίες που επιτελούν το έργο της διατήρησης και της θέωσης ή για λίγους και εκλεκτούς. Ο μόνος Φαραώ τον οποίο εξυμνεί ο συγγραφέας, είναι ο Αμένωφισ Δ' ή Ακενατόν, καθώς αποτελεί το πλησιέστερο παράδειγμα μονοθεϊστή καθώς συνέλαβε κάτι από την Αλήθεια.⁷⁸⁰ Αφορίζει λοιπόν τους παγανιστές και μπορούμε να δούμε τον αφορισμό να εξαπλώνεται και στον τότε ελλαδικό χώρο όπου συναντάται το ίδιο δόγμα.

Ο Huxley στο έργο του *The Perennial Philosophy* αναφέρεται αρκετά συχνά στο *The cloud of Unknowing*. Το συγκεκριμένο έργο είναι ανώνυμο συγγραφέα και αποτελεί ένα μυστικιστικό

⁷⁷⁸ Εδώ αναφέρεται στην Αιγυπτιακή εκδοχή. Βλ. Henry Osborn Taylor, *Deliverance, The freeing of the spirit in the ancient world*, New York, The MacMillan Company, 1915, σελ. 11 Για τη σχέση με την θρησκεία του Bon. «Οι διδασκαλίες, του Θετιανού Βιβλίου των Νεκρών έχουν αναφορές και στο Bon, περιγράφουν το νου ως την αρχέγονη βάση, με ιδιότητες -όπως η παρουσία, ο αυθορμητισμός, η φωτεινότητα, η αρχική αγνότητα, η ανεμπόδιστη ελευθερία, η έκταση, η διαύγεια, η αυτό-απελευθέρωση, η αβίαστη και εγγενής επίγνωση. Αυτή η επίγνωση, που ονομάζεται *rig pa*, δεν είναι προσβάσιμη μέσω εννοιολογικής επεξεργασίας ή λογικής ανάλυσης. Μάλλον, η αρχέγονη βάση είναι μια αιώνια καθαρή κατάσταση, απαλλαγμένη από τον δυϊσμό υποκειμένου και αντικειμένου, άπειρη και τέλεια από την αρχή, πάντα ολοκληρωμένη.» W. Y. Evans-Wentz, Donald S. Lopez, C. G. Jung – *The Tibetan Book of the Great Liberation_ or the Method of Realizing Nirvana Through Knowing the Mind*, Oxford University Press, USA (2000) σελ. 6

⁷⁷⁹ Περισσότερα για τη χαλδαϊκή και νεοπλατωνική θεολογία καθώς και για τη μεταξύ τους σχέση με επίδραση στο μυστικισμό με κοινό παρονομαστή τον βαβυλωνιακό όρο *En* και το νεο-πλατωνικό/ Πλωτινικό *En*. Βλ. Katelis S. Viglas, *Χαλδαϊκή και Νεοπλατωνική Θεολογία (Chaldean and Neo-Platonic Theology) Journal of Hellenic Religion*, Vol. 6 Σελ. 55-76

⁷⁸⁰ Βλ. Henry Osborn Taylor, *Deliverance, The freeing of the spirit in the ancient world*, New York, The MacMillan Company, 1915, σελ. 12

εγχειρίδιο που φιλοδοξεί να καθοδηγήσει τον πιστό στη Φώτιση και στη Θέωση μέσα από συγκεκριμένες τεχνικές. Η προσευχή, και μάλιστα η *ορθή* προσευχή είναι μία από αυτές τις τεχνικές.⁷⁸¹ Πέρα από αυτές βέβαια, το έργο παρουσιάζει και αρκετές αποσαφηνίσεις σχετικά με χριστιανικά δόγματα που ενδέχεται να υποστούν ή έχουν υποστεί ήδη, παρερμηνεία από πιστούς αλλά και κληρικούς. Ο συγγραφέας εικάζεται ότι είναι ο ίδιος με αυτόν του πλαστού κειμένου που αποδόθηκε στον Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη (*Dionise Hid Divinite*), ένεκα της υφολογικής τους συνάφειας, θεματολογίας, και κοινών τοπικών και χρονικών συνθηκών έκδοσης. Κατά πάσα πιθανότητα ο συγγραφέας ήταν Καρθουσιανός μοναχός και παρά την πλαστότητα του δευτέρου κειμένου, ή ποιότητα και η εγκυρότητα των λεγομένων κατέστησε και τα δύο έργα ιδιαίτερα προσφιλή στο φιλοσοφικούς και θεολογικούς κύκλους -ιδιαίτερα αυτούς με νεοπλατωνική επιρροή, όπως οι Πλατωνιστές του Cambridge.

Στο *The cloud of Unknowing* γίνεται αναφορά στις οδούς της *Μάρθας* και της *Μαρίας* -πρόκειται για συμβολικές ονομασίες που αφορούν δύο διαφορετικά είδη ζωής ανάμεσα στους πιστούς. Η πρώτη αναφέρεται στη ζωή της δράσης και η δεύτερη στο βίο του διαλογισμού και της προσευχής. Ο Huxley σχολιάζει τις διαφορές μεταξύ των δύο, στο βιβλίο του *The Doors of Perception*. Εκεί, παραθέτει πως στην εμπειρία του με την ουσία μεσκαλίνη, θεώρησε πως αυτή διευκολύνει τον πιστό να γνωρίσει την οδό της *Μαρίας*, αλλά όχι της *Μάρθας* κάτι που κατέλξε πως ήταν προβληματικό.⁷⁸² Συγκεκριμένα ο σκοπός του 21^{ου} κεφαλαίου είναι να αποσαφηνιστεί η σημασία του Ευαγγελικού λόγου που θέλει τη *Μαρία* να επιλέγει «το καλύτερο μέρος» (*The true exposition of this gospel word, "Mary hath chosen the best part."*). Ο συγγραφέας στέκεται στη λέξη που καθορίζει την επιλογή, δηλαδή το «μέρος», και όχι τη λέξη «ζωή» που θα μπορούσε κάλλιστα να χρησιμοποιήσει, για να δηλώσει πως η καλύτερη από τις δύο οδούς είναι αυτή της *Μαρίας*. Βάσει αυτού του συλλογισμού καταλήγει, πως οι δύο οδοί αποτελούνται από μέρη, ενώ τα μέρη αυτά δεν είναι δύο αλλά τρία, με το τρίτο να αποτελεί τη σύνθεση των δύο που οδηγεί στη μετοχή του πιστού σε αυτό που είναι και το σημαντικότερο και που εδράζεται

⁷⁸¹ Η προσευχή δεν είναι μόνο κατά την κοινή γνώση μας, η απλή εκφορά λόγου προς το Θεό, αλλά διαθέτει αρκετά είδη και κατηγοριοποιήσεις ανάλογα με το υποκείμενο και αντικείμενο αυτής. Εκτενής αναφορά αυτών γίνεται στην ενότητα «Ουτοπία» της παρούσας διατριβής, όπου παρουσιάζονται τα είδη της προσευχής σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του St. Ignatius Loyola.

⁷⁸² Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το ζήτημα βρίσκονται στην ενότητα «Ουτοπία» της παρούσας διατριβής στην υποενότητα «The doors of Perception».

στο «σκοτεινό σύννεφο της άγνοιας» (dark cloud of unknowing)⁷⁸³. Κι αυτό γιατί, μια ζωή που βασίζεται μόνο στη δράση και στη φιλανθρωπία δεν είναι αρκετή, σύμφωνα με τον συγγραφέα, για τη θέωση, αποτελεί βέβαια, βασικό και απαραίτητο συστατικό –όπως προκρίνουν Cudworth και Huxley, αλλά δεν είναι αρκετό. Όπως και μια ζωή που βασίζεται στο διαλογισμό και στη θεωρητικοποίηση του Θείου δίχως κανένα από έργο έκφρασης αυτής. Η οδός όμως της Μαρίας θεωρείται πως έχει σημαντικό ρόλο, καθώς αποτελεί το σκαλοπάτι στη μετάβαση προς τη θέωση.

Είναι υπερβατική λοιπόν, η δίοδος, καθώς όπως μας παρουσιάζει ο συγγραφέας του *Cloud*, αφού δοθεί η χάρη, εδραιώνεται πνευματικά και το Θείο πνεύμα αποτελεί έπειτα αναπόσπαστο κομμάτι της διανοητικής υπόστασης του πιστού. Η έδρα όντας πνευματική διασφαλίζει την αιώνια και ασφαλή κατοικία, χωρίς κινδύνους κλοπής που αφορούν υλικά «αγαθά», εξ ου και η σημασία της συγκεκριμένης οδού. Ο Huxley αντιλαμβάνεται τη σημασία της ωστόσο σπεύδει να επισημάνει πως η έλλειψη δράσης καθιστά ατελή τη μετοχή στα Θεία. Ποιό θα ήταν άλλωστε το νόημα αυτής αν δεν μπορεί να κοινοποιηθεί και να αξιοποιηθεί στο πεδίο της ύλης για το καλό του πιστού αλλά και των συνανθρώπων του;

Όσον αφορά τη Χάρη, ο συγγραφέας του *Cloud* αφιερώνει το 34^ο κεφάλαιο του έργου του αναφερόμενος στις περιπτώσεις λήψης αυτής – και αυτές είναι πολλαπλές και πολυσχιδείς. Θέλει να καταστήσει απόλυτα ξεκάθαρο το γεγονός πως αυτή δεν ακολουθεί κάποιο συγκεκριμένο μοτίβο ως προς την επιλογή των δεκτών της. Αντιθέτως ο καθένας μπορεί να τη λάβει. Θεωρεί μάλλον πως ο καθένας μας τη διαθέτει ήδη –ανεξαρτήτου βίου και ηθικής- και ο καθένας μας είναι εξίσου ικανός να την αξιοποιήσει/ ενεργοποιήσει.⁷⁸⁴ Θα λέγαμε πως είναι σύμφυτη, όπως και η ελεύθερη βούληση για τον Cudworth. Ελεύθερη βούληση και Χάρη και είναι αλληλένδετες με προπομπό την πρώτη της δεύτερης – μια παραδοχή που θα συμφωνούσαν και οι δύο στοχαστές.

⁷⁸³ Anonymous, *A Book of Contemplation, the Which Is Called the Cloud of Unknowing, in the Which a Soul Is Oned With God*, ed. Evelyn Underhill, 2d ed. Για την απόδοση της Θείας Χάρης στους ταπεινούς ανθρώπους, αλλά και για τη μυστηριώδη βούληση του Κυρίου για την υπερνίκηση του πειρασμού. Θωμά Κεμπήσιου, *Η μίμησις του Χριστού*, Εκδόσεις Φως, Αθήνα, 2005, σελ.35, 111,163 Για τον Thomas a Kempis και το έργο του *The Imitation of Christ*. F. C. Happold, *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990 σελ.300-305 London: John M. Watkins, 1922),σελ.144 (κεφ.21)

⁷⁸⁴ Anonymous, *A Book of Contemplation, the Which Is Called the Cloud of Unknowing, in the Which a Soul Is Oned With God*, ed. Evelyn Underhill, 2d ed. (London: John M. Watkins, 1922),σελ.180 (κεφ.34)

Στο 63^ο και έπειτα στο 64^ο κεφάλαιο ο Ανώνυμος αναφέρεται διαδοχικά στις λειτουργίες της μνήμης και του Λόγου σε συνδυασμό με τη βούληση. Όσον αφορά τη μνήμη και τη σημασία της αναφορά κάνει και ο Benjamin Whichcote, όπως έχει προαναφερθεί στην παρούσα διατριβή, με τον Πλατωνιστή μέντορα του Cudworth, να δίνει στη μνήμη ιδιαίτερη αξία ειδικά όσον αφορά τη ικανότητα πρόσληψης της θεϊκής γνώσης.⁷⁸⁵ Σύμφωνα με τον Ανώνυμο, η μνήμη είναι μία από τις κυρίαρχες δυνάμεις και μάλιστα ιδιαίτερη, καθώς επιβλέπει και κατανοεί όλες τις υπόλοιπες στην τάξη της –όπως ο Λόγος και η Βούληση (Reason and Will). Οι τελευταίες είναι κυρίαρχες (principal), καθώς δεν εξαρτώνται από τις σωματικές λειτουργίες, σε αντίθεση με τη φαντασία και τον αισθησιασμό, όπως θα αναλύσει περαιτέρω. Η λογική ιδεατά έχει κριτικό χαρακτήρα διακρίνει το καλό από το κακό, επειδή όμως έχει διαστρεβλωθεί ή αδυνατεί να επιλέξει. Γι' αυτό και χρειάζεται η διαμεσολάβηση της Θείας Χάρης, ώστε να επανέλθει στα ορθά της μέτρα και στάθμα. Όσον αφορά τη βούληση, αυτή θεωρεί πως αποτελεί τη δύναμη που μας ωθεί να επιλέξουμε το καλό από το κακό και την αποφασιστικότητα να το πράξουμε, και εδώ η παρουσία της Χάρης κρίνεται απαραίτητη και καθοριστική.

Στο 64^ο κεφάλαιο⁷⁸⁶ ο Ανώνυμος συνδέει την έννοια της φαντασίας με την μνήμη και τη Θεία Χάρη. Οι εικόνες του νου μας αποθηκεύονται στη μνήμη. Βλέπουμε πλάσματα θεϊκά και μη. Η φαντασία μας όμως έχει διαστρεβλωθεί, σύμφωνα με τον Ανώνυμο, έχει εκπέσει λόγω της αμαρτίας και προσκολλάται σε εικόνες. Με την παρεμβολή της Χάρης η φαντασία αναλαμβάνει τον πρωταρχικό της ρόλο ως αρωγός στη θέωση. Η φαντασία μπορεί να αξιοποιηθεί στην προσευχή, στη θέαση των θεϊκών όντων. Πιο συγκεκριμένα, η λειτουργία της εντοπίζεται στο είδος προσευχής που αναφέρει και ο Huxley ως «devotion».⁷⁸⁷

ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΕΡΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ

Στην καρδιά της, η ιερή αδιαφορία απέχει πολύ από την πεζή έννοια που έχει ο δεύτερος όρος. Πρόκειται για μία αδιαφορία εδραιωμένη στην πίστη πως η πρόνοια -αλλά και η εσωτερική ηρεμία- είναι εγγενείς ποιότητες του όντος. Ως εκ τούτου δεν είναι ακλόνητες, αλλά

⁷⁸⁵ Anonymous, *A Book of Contemplation, the Which Is Called the Cloud of Unknowing, in the Which a Soul Is Oned With God*, ed. Evelyn Underhill, 2d ed. (London: John M. Watkins, 1922),σελ.275 (κεφ.63),278 (κεφ.64)

⁷⁸⁶ Στο ίδιο,σελ.280 (κεφ.65)

⁷⁸⁷ Ο Huxley αναφέρεται στα είδη της προσευχής στο *Grey Eminence*.

ταλαντευόμενες σε κάθε ισχυρή συναισθηματική δόνηση. Αυτό όμως δε σημαίνει πως η ταλάντωση οδηγεί σε ρήξη, απεναντίας. Η ταλάντωση ακολουθούμενη παρέχει μια προοδευτική εξισορρόπηση που συνοδεύει τη φυσική ροή των συναισθηματικών κυμάτων. Η ακλόνητη πίστη δεν είναι άκαμπτη, αλλά άτεγκτη μπροστά στις αντιστάσεις και παγιωμένη σε μία βαθύτερη γνώση πως η αγάπη⁷⁸⁸ ενυπάρχει στον πυρήνα της ζωής. Η αναγνώριση αυτής της αγάπης φέρει την λύτρωση καθώς παρέχεται ελεύθερα στον καθένα μας και βρίσκεται εντός του. Μία αγάπη απέραντη και ολοκληρωτική. Το φως της ψυχής.

Η ιερή αδιαφορία βασίζεται επίσης στην δεδομένη ευτυχία άνευ αποτελέσματος. Η πίστη πως κάθε αποτέλεσμα είναι α-διάφορο –άρα ίσο- εδράζεται στην ύπαρξη αυτής της σπίθας. Το δόγμα της σπίθας θα λέγαμε πως συνδέεται άμεσα με την έννοια της ιερής αδιαφορίας. Κάθε πράξη, κάθε αίτιο και αποτέλεσμα έχουν ως τέλος την επικράτηση του καλού. Το καλό υπό αυτό το πρίσμα δεν είναι το ατομικό, αλλά το συλλογικό. Αναντίρρητα, η επιδίωξη του οιουδήποτε ατομικού καλού αποκομμένου από το σύνολο, φαινομενικά, δημιουργεί προβλήματα. Είναι όμως παρ' όλα αυτά φαινομενικά –όπως είναι και τα κάστρα στην άμμο, παροδικές εκφάνσεις που τις διαλύει το κύμα της ζωής, το ρεύμα της καλοσύνης. Το κάλλος της ευταξίας, του ρυθμού, σβήνει στο πέρασμά του τη ροή των φαινομένων που επιθυμούν την ύπαρξη. Η ζύμωση των στοιχείων μέσα μας και οι ρόλοι που αναλαμβάνουμε όλοι, αποτελούν τα στοιχεία με τα οποία η Ζωή, ο Θεός, η Υπέρτατη Δύναμη, αναζητά να δημιουργήσει το τελειότερο δυνατό αποτέλεσμα. Ένας ζωγραφικός πίνακας, και εμείς τα εργαλεία και τα χρώματα. Άλλα βίαια, άλλα απαλά, άλλα ζωηρά, όλα όμως αναγκαία. Η ιερή αδιαφορία λοιπόν, αγκαλιάζει μια ολιστική προσέγγιση που τελικά αναδεικνύει πως ο εχθρός, ο φίλος, ο έρωτας, είναι μέσα μας. Το τι επιλέγουμε να προβάλλουμε στο εξωτερικό μας περιβάλλον έχει αφετηρία στα ηνία της ψυχής μας. Η ιερή αδιαφορία, η αταραξία, η θέωση, είναι η αναγνώριση του Εαυτού από το Εγώ και η συνειδητοποίηση της υπέρτατης αξίας του.

⁷⁸⁸ Κατά Ματθαίον 5.43-48 Για την αγάπη και τον τέλειο χαρακτήρα της. Καινή Διαθήκη, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2000

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ –POLLOCK-DALI-ESCHER

Όσον αφορά την κριτική της μοντέρνας τέχνης, ειδικά της αφηρημένης, φαίνεται πως ο Huxley αδυνατεί να κατανοήσει το βάθος το οποίο εμπεριέχει και το οποίο ο καλλιτέχνης αντιλαμβάνεται ευκρινέστερα. Εξαιρετικό παράδειγμα, η περίπτωση του Αμερικανού ζωγράφου και πρωτοπόρου της μοντέρνας τέχνης, Jackson Pollock. Στα πρώτα του βήματα ο καλλιτέχνης παρακολούθησε διαλέξεις της Θεοσοφικής Κοινότητας και συγκεκριμένα του ίδιου του Krishnamourti -με τον οποίο ο Huxley είχε στενή σχέση.⁷⁸⁹ Στη συνέχεια της πορείας του εξερευνά μέσα από έργα του, όπως το “Guardians of the Secret”, μυστικιστικές και αποκρυφιστικές έννοιες, εμπνεόμενος πάλι από τα διδάγματα του Krishnamourti, αλλά και του Agrippa von Mettesheim. Η άμεση επαφή μεταξύ Huxley-Pollock, έρχεται με την κριτική του πρώτου όσον αφορά τα έργα του δευτέρου, χαρακτηρίζοντας τα εν ολίγους άσκοπα, δίχως εντελέχεια. Ο Pollock έχοντας εισπράξει αρκετές παρόμοιες, αλλά και πιο καυστικές κριτικές, απαντά δημόσια σε όλες, λέγοντας πως το έργο του δεν είναι σε καμία περίπτωση χαοτικό, αλλά απαιτητικό και εκφραστικό των αναγκών του, πέραν των φαινομένων. Θα λέγαμε πως η έκφρασή του έχει υπερβεί το λεκτικό/εννοιολογικό επίπεδο, τουλάχιστον για τον ίδιο. Οι υπόλοιποι παρατηρητές, μπορούν να αναγνωρίσουν μορφές, μέσω χρήσης συμβόλων, διαφορετικά τους είναι αδιάφορο και ακατανόητο. Αναντίρρητα η γλώσσα του σημαίνει κάτι για τον ίδιο, ανεξαρτήτως κωδικοποίησης. Παραλληλίζεται ίσως, με την άφατη ολότητα της Αυτότητας. Μια ελεύθερη έκφραση. Από αυτή την οπτική γωνία, η τραγική ειρωνεία είναι, πως ο Pollock εκφράζει άμεσα την έδρα του Είναι, κάτι που ο Huxley αγωνίζεται να αναγνωρίσει και να ξεδιαλύνει μέσα από την έρευνα και τα πειράματά του. Ως εκ τούτου η αφηρημένη τέχνη, μπορεί να παραμένει αφηρημένη, για τον καλλιτέχνη, για το κοινό, ακόμα και για την ίδια, χωρίς αυτό να αφαιρεί τίποτα από την αξία της. Η έκφραση δεν παύει να είναι έκφραση, όσο άσκοπη και αν είναι φαινομενικά. Η ανάγκη για εστίαση στους όρους αυτής της έκφρασης κρίνεται πιο επικοδομητική από τον άκριτο αφορισμό της.⁷⁹⁰

Όπως οι απόψεις του Πλάτωνα για την τέχνη είναι καίριας σημασίας στη φιλοσοφία του.⁷⁹¹ Έτσι και ο Huxley αντιλαμβάνεται πως η τέχνη παίζει ρόλο στη διαμόρφωση της φιλοσοφίας του

⁷⁸⁹ Leonhard Emmerling, *Jackson Pollock*, Taschen, 2003,σελ.10-11

⁷⁹⁰ Στο ίδιο,σελ.38-39

⁷⁹¹ Όσον αφορά τις απόψεις του Πλάτωνα περί ζωγραφικής. Η ζωγραφική ως μιμητική τέχνη και η προσφορά της στη θέαση του Αγαθού.Βλ.Μανόλης Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η τέχνη-οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις*

ανθρώπου, και γι' αυτό η κατάλληλη μορφή έχει σημασία. Ως εκ τούτου αφορίζει την τέχνη που είναι ελεύθερη να απεικονίζει ό,τι θέλει. Ο καλλιτέχνης οφείλει να απεικονίσει ευγενείς παραγωγικές μορφές. Αντ' αυτού εξυμνεί την αιγυπτιακή τέχνη για την παιδευτική της αξία και την κλασσική διαχρονική μορφή που διατηρεί απαρέγκλιτα. Η τέχνη που εξυμνείται καταβαρυνώνει αυτόματα την άλλη. Η άποψη αυτή αρνείται έστω και ψήγματα αλήθειας και γνώσης σε αυτή την ελεύθερη μορφή. Αυτοαναιρείται όμως καθώς η πληροφορία που παρέχει, ακόμη κι αν είναι αυτή ενός χαμένου χαοτικού εαυτού, είναι αυτή της εικόνας ως οδηγία. Η γνώση παρέχεται, λοιπόν, ακόμη και σε αυτό το πνευματικό σκοτάδι. Και υπάρχει λόγος γι' αυτό. Η παράσταση αυτή του κακού δε μπορεί να καταστραφεί εξ ολοκλήρου, είναι προς το παρόν αναγκαία για την καθοδήγηση προς το Φως. Λειτουργεί τουλάχιστον ως ένας δείκτης που δηλώνει το αδιέξοδο ή το επικίνδυνο. Σε αυτό το πλαίσιο οι οδοδείκτες προς τη φώτιση είναι εξίσου αναγκαίοι για να δηλώσουν την εγγύτητα ή την άφιξη στον επιθυμητό τόπο. Αν δεχτούμε, λοιπόν, αυτού του είδους την τέχνη με τον αποτροπαϊκό χαρακτήρα της και την αξιοποιήσουμε, διαχειριζόμαστε αυτή τη γνώση παραγωγικά. Η αφηρημένη τέχνη, η ελεύθερη τέχνη είναι η απεικόνιση, ενδεχομένως, των τραυμάτων, των κινδύνων και όλων των δεινών που κάποιος πρέπει να αποφύγει και που από άποψη απεικόνισης υπήρχαν πάντα στην ανθρώπινη κουλτούρα ως βοηθητικό κομμάτι. Μορφές δαιμόνων βρίσκονται παράλληλα με αυτές των αγίων. Η σχέση μεταξύ τους μεταφέρει το μήνυμα. Στους καθεδρικούς ναούς συναντάται η ανά τακτά διαστήματα ύπαρξη δαιμόνων που λειτουργούν ως φύλακες για όποιον αναζητά την ύψωση. Πρόκειται σίγουρα γι' αυστηρά σκληρούς δασκάλους, υπό αυτό το πρίσμα. Όλες οι θρησκείες και τα φιλοσοφικά δόγματα, προειδοποιούν συνεχώς πως ο δρόμος προς τη θέωση δεν είναι εύκολος, αλλά γεμάτος δοκιμασίες.

Θα λέγαμε, λοιπόν, πως η αφηρημένη τέχνη αποτελεί την εξελιγμένη μορφή αυτών των αποτροπαικών παραστάσεων και αυτό που σοκάρει και προβληματίζει είναι η ακαθόριστη αφηρημένη μορφή τους. Πρόκειται για μια απεικόνιση κακού ασαφή και ως εκ τούτου πιο φοβερή, καθώς ο θεατής δε ξέρει τι αντιμετωπίζει. Ίσως στο στάδιο αυτό της ανθρώπινης

εικαστικές τέχνες, Νεφέλη, Αθήνα, 1986, σελ.59-61 Για τις Πλατωνικές και νεοπλατωνικές θεωρήσεις περί τέχνης. Monroe C. Beardsley, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, μτφ. Δ. Κούρτοβικ Π. Χριστοδουλίδης, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1989 σελ. 110-113,170

Σχετικά με τις αισθητικές αντιλήψεις του Πλάτων περί τέχνης αλλά και μυστικιστικές/συμβολιστικές προεκτάσεις της κοσμολογίας του – ότι το Καλό είναι ηλιοειδές. John Eloff Boodin, *God and Creation –three interpretations*, The MacMillan Company, New York, 1934, βλ.275-302

εξέλιξης, η δοκιμασία του ανθρώπου είναι πέραν της γνώσης του άμορφου θεού είναι και η αντιμετώπιση του άμορφου κακού. Η προσωποποίηση βοηθά στα πρότερα στάδια ως μια μορφή καθοδήγησης. Όμως πρέπει να θυμόμαστε πως μιλάμε για ιδέες, για έννοιες, για τον πνευματικό κόσμο, που είναι πολύμορφος, αόριστος με την κατεξοχήν έννοια του όρου. Πόσο μάλλον για τη γνώση ενός Θεού άναρχου και ενός κακού αόριστου. Ποιά είναι τα όρια σκιαγράφησης για την αναγνώρισή τους; Και εκεί έγκειται η πρόκληση. Η αναγνώριση πέραν της μορφής. Η διατύπωση της αφηρημένης έννοιας παραγωγικά και επαγωγικά. Κάτι που αποτελεί την ολοκλήρωση της διαδρομής εξωτερικά και εσωτερικά από τον εαυτό, αυτό που υποστηρίζει ο Βουδισμός.⁷⁹²

Η υπερβατικότητα όπως υποστηρίζει ο Huxley έχει τρεις δρόμους: ανοδικό, καθοδικό, μεσαίο. Και τρεις όμως ακολουθούν την ίδια πορεία προς το φως. Η τέχνη ως ενδιάμεσος τόπος λειτουργεί ως αφετηρία για ανοδική πορεία αλλά και καθοδική. Η καθοδική φέρνει τον οδοιπόρο αντιμέτωπο με δυσκολίες και τον κίνδυνο του τέλματος. Αν όμως κάποιος καταφέρει να βγει από το τέλμα, ο τόπος που θα βρεθεί θα είναι η αφετηρία προς την άνοδο. Και εκεί υπάρχουν δυσκολίες, απλώς εκεί ο οδοιπόρος έχει τουλάχιστον περισσότερη γνώση του προορισμού. Εκεί η δοκιμασία δεν είναι η άφεση του εαυτού στις απολαύσεις, αλλά η αποφυγή της αξιοποίησης της δύναμής του και ο καθαγιασμός πρακτικών με ψευδεπίγραφο εχέγγυο τη γνώση του εαυτού ή την υπεράσπιση του καλού. Μια αξιέπαινη σταυροφορία. Και αμέσως βρίσκεται ένα βήμα πίσω, στην αφετηρία ή πάλι στην κάθοδο. Η αλήθεια όμως είναι ότι οι δρόμοι είναι στην ουσία παραλλήλοι και αλληλένδετοι όπως η κορδέλα του Moebius. Η συνείδηση και η αποδοχή πως η κυκλική σπειροειδής και αμφίρροπη πορεία οδηγεί στο κέντρο, στη διασταύρωση, στο κέντρο όλων των δρόμων, πως αποτελεί τη βίωση της ολότητας, της πληρότητας και της γαλήνης, και ότι η κυκλοτερής κίνηση είναι ταυτόχρονα και σταθερή. Αν κάποιος θέσει τον εαυτό του σ' αυτό το σημείο, στον τερματισμό της ταλάντωσης του εκκερεμούς, ελευθερώνεται από την ψευδαίσθηση ενός εαυτού που μόνο κινείται και ψάχνει απεγνωσμένα τέλος. Ζωή ατελεύτητη είναι το ταξίδι από τον Εαυτό προς τον εαυτό αιώνια. Η γνώση της άγνοιας του απείρου, η αένη αναγνώριση και αναδιαμόρφωση ενός πεδίου δυνατοτήτων. Όπως απεικονίζεται στον πίνακα του M.C.Escher⁷⁹³ το χερί ζωγραφίζει το χερί

⁷⁹² Aldous Huxley, *The Perennial Philosophy*, Harper Perennial Modern Classics, 2009, σελ.1

⁷⁹³ Ο πίνακας ονομάζεται «Χέρια που σχεδιάζουν» (Drawing Hands) λιθογραφία του 1948. Περιγραφή «Ένα κομμάτι χαρτί στερεωμένο με πινέζες σχεδιαστήριου. Το δεξί χέρι είναι απασχολημένο να σχεδιάζει μια μανσέτα

στον καμβά και αυτό με τη σειρά του το ίδιο χέρι που το δημιούργησε. Ουσιαστικά, είμαστε το Όλον, το χαρτί, το χέρι, το ζωγραφισμένο χέρι και το μολύβι.⁷⁹⁴ Όσον αφορά τη σχέση Pollock και Dali ο πρώτος αναφέρεται στο ημερολόγιό του δευτέρου.⁷⁹⁵

Όσον αφορά την πορεία της οπτικής του Huxley για την αφηρημένη τέχνη, και το πως αυτή εκφράζεται μέσα από τα έργα του. Παρατηρούμε πως αυτή ξεκινά να εκφράζεται πρώτη φορά με στο έργο του *Crome Yellow*, με τη μορφή του καλλιτέχνη Gombauld. Στο *Brave New World*, η τέχνη καταδικάζεται ως μια μορφή που ερεθίζει τα συναισθήματα και *διακορεύει* τα ήθη. Ως εκ τούτου κρίνεται επικίνδυνη και αφορίζεται εξ ολοκλήρου. Κλασσικά έργα, όπως του Shakespeare, θεωρείται πως ενισχύουν τις ευαισθησίες και ως εκ τούτου οδηγούν σε ακραίες πράξεις. Στο *Brave New World Revisited*, ο Huxley εξερευνά τη δυναμική της τέχνης στην κοινωνία και στην εκμετάλλευση της μέσα από τη διαφήμιση. Στο *The Doors of Perception, Heaven and Hell* αντιλαμβάνεται την ουσία τη λειτουργικότητα της τέχνης ως μεταμορφωτική για καλό ή κακό σκοπό. Με παραδείγματα από μεταμορφωτικούς καλλιτέχνες στη ζωγραφική και στην αρχιτεκτονική θρησκευτικών λειτουργικών οργάνων, όπως οι ναοί και οι εικόνες. Τέλος στο *Island* οι απόψεις αυτές εκφράζονται πιο ολοκληρωμένα αλλά και πάλι η αφηρημένη τέχνη είναι απλά ένας δείκτης του πόσο χαμένοι είναι οι άνθρωποι στον εγωιστικό εαυτό τους.

ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ -ΑΠΟΘΕΩΣΗ -ΘΕΩΣΗ

Και ποιός είναι τελικά ο δρόμος της Αποθεώσεως; Της Θεοποίησης; Της Θέωσης; Η ανωτέρα η κατωτέρα ή η μεσαία οδός; Όλοι αυτοί οι δρόμοι αποτελούν πρακτικές πειθαρχίας και τιθάσσευσης του νου. Ποιό όμως το τελικό αποτέλεσμα τους; Ποιό το απότοκο και το μέγιστο

στο χαρτί. Αυτή τη στιγμή το σχέδιο δεν έχει ολοκληρωθεί, όμως λίγο πιο πέρα, στα δεξιά, έχει ήδη σχεδιάζει ένα αριστερό χέρι να ξεπροβάλλει από το μανίκι, έχει μάλιστα με τόσες λεπτομέρειες, ώστε αυτό το χέρι έχει βγει από την επίπεδη επιφάνεια, και με τη σειρά του σχεδιάζει τη μανσέτα από την οποία ξεπροβάλλει το δεξί χέρι. Βλ.Μ..Κ. Έσερ-Τα χαρακτηριστικά, Γνώση/Taschen,Koln, 2005,σελ.15

⁷⁹⁴ Σύνδεση υπάρχει και με το έργο του Salvador Dali «Η Γαλάτεια των σφαιρών», του 1952. Με τα χαρακτηριστικά τυ Έσερ«Για τον Νταλί είναι το «παραλήρημα της χαράς», μια «αναρχική μοναρχία», «η ενότητα του σύμπαντος...» Έτσι ή αλλιώς, πρόκειται για επίδειξη τεχνικής, που σε μυστικιστικό επίπεδο αγγίζει την αγνότητα και την παραληρηματική έκσταση. Όπως και στην περίπτωση του Μότσαρτ, νομίζουμε ότι ακούμε τη «μουσική των σφαιρών, όπου λικνίζονται οι σειρήνες». Βλ. Gilles Neret, Dali, Taschen,2004,σελ.69 και Βλ.Μ..Κ. Έσερ-Τα χαρακτηριστικά, Γνώση/Taschen,Koln, 2005,σελ.13

⁷⁹⁵ “Pollock: the ‘Marsellais’ of the abstract. He is romantic of festivities and fireworks, like the first sensual tachist, Monticelli. He is not so bad as Turner. Because he is even more a nobody.”Salvador Dali, *Diary of Genius*, Deicide Press,2019,σελ.66

αγαθό; Ο εξαγνισμός των προσωπικών παθών και εθών. Η χαλιναγωγή του εαυτού. Η ομαλή λειτουργία του ανθρώπου στο σύνολο της φύσης. Ο ήρεμος βίος, η αρμονία. Αυτά τα στάδια πνευματικής ωρίμανσης δεν είναι για όλους. Οι ακρότητες του πνεύματος, οι ακρότητες της ύλης. Ο άνθρωπος ως μάρτυρας της φύσης και του εαυτού του βρίσκεται συνεχώς σε ένα δίλημμα. Η ύπαρξη του κοινωνικού ανθρώπου βέβαια, εμπεριέχει τη σωτηρία αυτού και των συνανθρώπων του, όχι μόνο πνευματικά αλλά και πρακτικά. Ίσως ο Hobbes να έχει δίκιο.

Η ταπείνωση είναι η αναγνώριση της ηρεμίας. Της συμφιλίωσης με τη ζωή, με τις εναλλαγές της και τα εξελικτικά στάδια της. Η νοητική ωρίμανση με φυσικό τρόπο συνάδει με τη σωματική. Το τίμημα της επιτυχούς ανθρώπινης κοινωνίας ήταν η αλλοτρίωση από τους φυσικούς ρυθμούς. Ακολουθώντας τη φυσική ροή του σώματος, αυτό μας διδάσκει τη λειτουργία του. Όπως ένας καρπός και όλο το φάσμα της ζωής του.

Ποιά η θέση του Εγώ; Ποιά η σημασία του; Η άρνηση ή η αποδοχή του; Η ύπαρξή του; Η δημιουργία του τυχαία ή μη, ορθή ή μη αποτελεί σίγουρα ορόσημο για την ανθρώπινη εξέλιξη. Κατ' άλλους ένα φάντασμα που πρέπει να ξεπεράσουμε. Αν τύχη και αναγκαιότητα συνυπάρχουν μάλλον εξηγούν το νόημά του. Ένα παρεξηγημένο ένστικτο επιβίωσης που βάλει κατά πάντων. Η αρμονική καθοδήγησή του ίσως δείξει το δρόμο προς την ενσωμάτωση του ανθρώπου στο φυσικό του περιβάλλον. Η λεγόμενη επιστροφή στην Εδέμ.

Μέσα μας όμως κατοικούν πολλά Εγώ, πολλές ανάγκες, πολλές θλίψεις, πολλές θελήσεις. Επιθυμίες ξεχασμένες, ματαιωμένες, ανακλήρωτες. Η ανάγκη που κινείται από περιέργεια. Μία περιέργεια που πάντα οδηγεί στη γνώση. Η δίψα για γνώση κρύβεται πίσω από κάθε επιθυμία και αυτό είναι μια χαρμόσυνη είδηση. Η γνώση ή η αναγνώριση καταστάσεων και συναισθημάτων νέων. Δίψαμε γι' αυτή τη γνώση της εκπλήρωσης. Για τη γνώση της απεραντοσύνης. Πίσω από κάθε βιολογική ανάγκη -όσο διαστρεβλωμένη κι αν έχει γίνει πλέον- κρύβεται η ανάγκη για αθανασία η οποία θα αποτελέσει και πάλι εφόδιο για να παρατείνουμε το χρόνο παρατήρησής μας. Άλλωστε ως τελικός σκοπός αυτός είναι η συνέχιση της εξερεύνησης κάθε πιθαμής του Απείρου. Θέλουμε να γνωρίσουμε να καταλάβουμε το Όλο. Να τα γνωρίσουμε όλα. Το μέρος ποθεί να γνωρίσει το Όλο να αλλάξει μορφές και τελικά να γίνει το

Όλο. Κάθε δράση και ενέργεια όσο ματαιόδοξη κι αν φαίνεται εκ πρώτης όψεως καλύπτει - χωρίς να το ξέρει ίσως ο δρων- αυτή την ανάγκη.

Η χρήση του λόγου, της προσευχής, των εικόνων, της φαντασίας, της μυθοπλασίας και γενικά των ασκητικών παραίνεσεων φαίνεται πως έχει καθαρά οργανικό ρόλο. Το πρόβλημα ξεκινάει από τη στιγμή που κάποιος εγκλωβίζεται στις τακτικές αυτές, ξεχνώντας τον ρόλο τους, που είναι να τον αποδεσμεύσουν από τον κόσμο γύρω του αλλά και από αυτόν που δημιουργούν. Η εγκατάλειψη του κόσμου των αισθήσεων και των παραινέσεων για την πληρότητα και την αλήθεια του πνευματικού κόσμου. Ο μυστικισμός αποτελεί την ακραία έκφραση αυτής της προσπάθειας με τρόπο που υπερβαίνει όλες τις προαναφερθείσες τεχνικές. Ο πιστός με μόνο όπλο τη θέλησή του και την ολοκληρωτική προσφορά του στο Θεό αναμένει τη λύτρωση. Η προσφορά του είναι προσωπική πρακτική και ουσιαστική. Εξυπακούεται πως το έργο του δεν περιορίζεται σε τελετουργίες αλλά στο σύνολο του βίου του. Το ίδιο και η ένωση η οποία είναι προσωπική και εξατομικευμένη αν και το αποτέλεσμα είναι το ίδιο σε όλους τους μυστικιστές όπως επιβεβαιώνουν μαρτυρίες. Πρόκειται για το πιο σκληρό μονοπάτι, αφού ο πιστός τελείως γυμνός εξ αρχής πορεύεται προς το στόχο του, τη θέωση. Δεν υπάρχουν άμυνες ή ασφάλεια, η μοναδική του εγγύηση είναι η πίστη του, και είναι διατεθειμένος να τα θυσιάσει όλα για χάρη της θέωσης. Δεν είναι ένα 'άλμα πίστης', μια στιγμή εναπόθεσης, αλλά η αναγνώριση της ύπαρξης γυμνής, ως είναι. Ούτως ή αλλιώς οι άμυνες βοηθούν ως ένα σημείο και αρκετές φορές είναι απλά απεικασματα για την τόνωση του ηθικού και τίποτα πιο πέρα. Η αληθινή πίστη όμως είναι ακλόνητη, παγιωμένη. Είναι μία υπόθεση κερδισμένη με συντελεστή την ιερή αδιαφορία. Και αυτό κερδίζει σίγουρα ο πιστός αν το λάβει σοβαρά υπόψη, την ιερή αδιαφορία. Αυτή είναι η λύτρωσή του που οδηγεί τη θέωση στην απογείωσή της σε τέτοιο βαθμό, που αρνητικό και θετικό εξομαλύνονται.

Η σιωπή λοιπόν αποτελεί την πεμπουσία της θέωσης. Η σιωπή είναι το επιστέγασμα και η προϋπάρχουσα κατάσταση που αναγνωρίζεται και εγκαθίσταται στη θέση που της αρμόζει. Ο λόγος τελικά οδηγεί μέσω του Υιού στον Πατέρα της σιωπής. Το άφατο και το προαιώνιο, το άμεσο Τώρα που όλοι βιώνουμε. Το άφατο άπιαστο διηνεκές, αμείωτο ανύπαρκτο και ουσιώδες. Ευρύροο, ασίγαστο συνάμα σιωπηλό. Όποιος έχει βιώσει στο ελάχιστο αυτή την κατάσταση αντιλαμβάνεται πως ακόμη και τα ήδη λεχθέντα είναι περιττά. Η βίωση είναι το σημαντικό, όχι η ανάλυση. Η ανάλυση γίνεται για να οδηγηθούν στην ανωτέρω κατάσταση όσοι το επιθυμούν

να αλλά δε ξέρουν το ‘πως’. Όποιος όμως βιώνει την πλήρωση δεν έχει ανάγκη την ανάλυση αρκείται στην πλήρωση.

Η οδός της αποθέωσης είναι αυτή με την οποία είμαστε γνώριμοι περισσότερο, και αυτή που μας προτείνεται μαζικά. Την επιβάλλει η επιβίωση και την εξωραϊζει. Μας παρουσιάζεται έμμεσα ή άμεσα από την παιδική μας ηλικία με τους στόχους που πρέπει να θέσουμε, να κατακτήσουμε. Η υπερνίκηση δεν αφορά όμως τον πραγματικό εχθρό μας –τον εγωιστικό εαυτό- απεναντίας αφορά προβολές του στα πρόσωπα των συμπολιτών μας. Ανδρείκελα που πρέπει να φοβόμαστε και να προσέχουμε. Η κορυφή, ο ύψιστος στόχος είναι η παραδοχή, ο θαυμασμός από την υπόλοιπη αγέλη –γιατί για αγέλη πρόκειται. Η αποθέωση είναι, θα λέγαμε, η θέωση σε βιολογικό επίπεδο. Και ως τέτοια μόνο μέσο μπορεί να αποτελέσει και όχι τέλος. Η κατάκτηση λοιπόν του υψηλότερου βιολογικού προορισμού, η ανάδειξη στην αρχηγία, η απόκτηση δύναμης έναντι του περιβάλλοντος και των συνανθρώπων μας –με οποιοδήποτε τρόπο- είναι αν μη τι άλλο σημαντική για την επένδυση της αυτοεκτίμησής μας. Παραμένει όμως μόνο αυτό και τίποτε περαιτέρω. Στο σημείο φυσικά, που η μοναδική ανάγκη μας παραμένει η αυτοσυντήρηση ενός τέτοιου μηχανισμού –της διατήρησης μιας υψηλής αυτοεικόνας- ξεκινούν τα προβλήματα. Η δύναμη διαφθείρει, και η απόλυτη δύναμη διαφθείρει ολοκληρωτικά, όπως λέει ο Huxley. Εξ ου και η θεώρηση της ως επικίνδυνο μέσο θέωσης καθώς εμπλέκει την παγίδα εγκλωβισμού σ’ αυτήν και την αναγωγή της σε τέλος. Για τους λίγους τολμηρούς όμως, που είναι ικανοί να αφηγήσουν τις επιταγές του Εγώ τους, αποτελεί μια τρομερά καταλυτική δύναμη στη θέωση και το ξεκίνημα μια διαδικασίας που αφορά την πραγματική θέωση –υπό την προϋπόθεση ό,τι κάθε κέρδος που επέφερε μέχρι τώρα θα θυσιαστεί στο βωμό της γνώσης του πραγματικού Εαυτού.

Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ /ΣΚΕΨΕΙΣ

Ο καλλιτέχνης ή ο διανοούμενος που θέλει πραγματικά την απελευθέρωση, πρέπει να σταματήσει το έργο του, σύμφωνα με τον Huxley. Το έργο δεν τον φέρνει πιο κοντά στην ελευθερία, γιατί αν παραταθεί η ενασχόληση αποτελεί περισπασμό. Εγκλωβίζεται στις έννοιες. Τα ταλέντα κάποιου μπορεί να είναι θαυμαστά αλλά οι χάρες που δίνονται από τη θυσία τους είναι σαφώς ανώτερες. Η διακοπή ενός έργου, αν είναι κάτι που ο συγγραφέας αγαπά, ή της οποιασδήποτε τέχνης, δεν είναι ίσως η πιο σωστή απόφαση. Οι ανάγκες οι αλήθειες του καθενός

που εκφράζει μέσω της τέχνης, είναι απαραίτητες. Ο Huxley φοβάται -όπως έχει δηλώσει επανειλημμένα- ότι ο κόσμος συγχέει το λόγο με την πράξη, το δάχτυλο με το φεγγάρι και για αυτό παροτρύνει να αφηθεί η συγγραφή ή η τέχνη και να μετατραπεί σε πράξη. Σίγουρα η συνειδητοποίηση των λεγομένων των γραφένων ή των καλλιτεχνών λειτουργεί απελευθερωτικά και τους οδηγεί σε ένα επίπεδο συνειδητοποίησης, όπου σημασία δεν έχει τι θα ειπωθεί αλλά τι θαπραχθεί. Κάθε λόγος εκεί φαντάζει μάταιος και κενός αν δεν υποστηρίζεται από πράξη.

Για τον Huxley Φαρισαϊσμός και Ακαδημαϊσμός συνδέονται. Άνθρωποι που περιπλέκουν το λόγο και δε ζουν, δεν ενεργούν, αλλά παθητικά αναλύουν αέναα αλήθειες που δεν ανακάλυψαν και περιμένουν τη φώτιση μέσω αυτών. Ο λαβύρινθος φτιάχνεται εύκολα και με αγάπη. Ενάντια στη θεωρητικοποίηση, λοιπόν. Το παράδοξο, είναι πως και ο ίδιος ο Huxley -όπως είναι πρόδηλο στα έργα του επαναλάμβανε το ίδιο μοτίβο. Φοβάται τον ακαδημαϊσμό του και την ανάλυση στις λεπτομέρειες και είναι σα να προσπαθεί να το καταστήσει σαφές στον εαυτό του. Μιλάει για ανθρώπους που καταχρώνται το ταλέντο τους και αποφεύγουν εθελουφλώντας τη θέωση γιατί φοβάται μήπως πάθει και αυτός το ίδιο. Ένα είδος αυτό-υπενθύμισης. Την παραίτηση από το έργο δεν θα πρέπει να τη λάβουμε ολοκληρωτικά, αλλά σίγουρα αν την εννοεί έτσι είναι λάθος. Το έργο αφήνεται γιατί ο δρων αντιλαμβάνεται πως δεν είναι αυτό που τον καθορίζει, το έργο το θεωρητικό ή οποιοδήποτε είναι οργανικό. Ο ίδιος ο δρων είναι η πηγή της ενέργειας που διοχετεύεται. Είναι καλλιτέχνης και δημοεργός. Όπως σε κάθε ασχολία εδώ ο κίνδυνος είναι ξεχάσει ο δρων το εύρος των δυνατοτήτων και να εγκλωβιστεί σε μια ταυτότητα. Αντιθέτως η αυτοσυνείδηση και η αυτοαποκάλυψη ότι είναι δημιουργός διευρύνει μες στον ορίζοντα του και το εκάστοτε χαρακτηριστικό έργο παύει να είναι αυτοσκοπός, αλλά ένας τομέας που έχει εντρυφήσει. Η ανακύκλωση των μοτίβων δεν οδηγεί κάπου αν η ενέργεια δε διαχέεται σε όλους τους τομείς της ζωής του. Αν ανάλογα με την προσωπική οπτική δε βοηθά αυτόν και τον συνάνθρωπο. Εκεί έγκειται η δυσκολία. Στην αναγνώριση του βαθμού που κάποιος ασχολείται με τον συνάνθρωπο. Και η τρομακτικότερη αποκάλυψη είναι η ελευθερία επιλογής και με το ανάλογο κόστος. Πλήρης απουσία του Εγώ οδηγεί σε επικίνδυνο Χάος και στείρα αγαπή, ενώ ο πλήρης εγωισμός σε αυτοκαταστροφή. Αν δεν αγαπήσει κάποιος και πλησίον και εαυτόν παράλληλα τότε το αποτέλεσμα είναι νεκρό.

Το εκάστοτε έργο λοιπόν, δεν πρέπει να εγκαταλείπεται αλλά να λειτουργεί οργανικά και σε αλληλοσύνδεση με τους υπόλοιπους τομείς της προσωπικής ζωής. Και εκεί πρέπει να υπάρχει

ένδειξη του έργου και αναδημιουργία, όχι ανακύκλωση των μοτίβων, πρέπει να υπάρχει εξερεύνηση σε βάθος, σε έκταση πλέον, όχι άνωθεν ή κάτωθεν. Το αποτέλεσμα αυτού έτσι αλληλοεκπληρώνει το ίδιο και ανατροφοδοτεί τους υπόλοιπους τομείς, κι εκείνοι το ίδιο. Μπορούμε να πούμε ότι πρέπει να λειτουργεί ως κατευθυντήριο άξονας, ως φάρος της προσωπικότητας, εφόσον έχει εξελίξει σε τεράστιο βαθμό την πτυχή αυτή. Πρέπει όχι μόνο να διατηρηθεί αλλά και να συνεχίζει να εξερευνάται και να λειτουργεί ως παράδειγμα και για τις άλλες. Κάθε μια πρέπει να γίνεται με εστίαση στο ατομικό χωρίς εμπλοκή με άλλες την ώρα της λειτουργίας και καθεμία πρέπει έπειτα να παίρνει όποιο ερέθισμα θέλει και να το επαναδομεί. Το προσωπικό έργο ή η κλίση του καθενός δε σημαίνει ότι είναι ανώτερη απ' τις υπόλοιπες. Αυτή είναι το συγκεκριμένο και διαφορετικό όχημα της κάθε ψυχικής ενέργειας, όπως το σώμα είναι το όχημα της ψυχής. Υπό αυτή την καθαρά πλατωνική έννοια, το σώμα δεν είναι τάφος αλλά ναός και οδηγός. Ένα ένδοξο δημιούργημα που καθ' εικόνα και ομοίωσιν οφείλει και επέχει ίδιας δύναμης σεβασμού και λαμπρότητας, όπως και η κινητήρια δύναμη πίσω από αυτό. Και ως τέτοιο πρέπει να διαχειρίζεται. Όχι ως κάτι υποδεέστερο, όχι ως κάτι ανώτερο, αλλά ως Ον. Η παραίτηση επίσης του προσωπικού έργου εξ ολοκλήρου υποδηλώνει εκτός από το φόβο της καταστροφής του και της επιδιωχής του και μια άλλη μάταιη επιθυμία αυτή του θανάτου, της ηρεμίας, όπου το έργο φαντάζει κουραστικό. Αυτό συμβαίνει γιατί η επανάληψη έχει στερήσει το ζήλο και τη ζωντάνια. Και σ' αυτό οφείλεται εν μέρει η φύση των πραγμάτων, σε μεγαλύτερο βαθμό η ανθρώπινη αδυναμία και η ανθρώπινη κανονικότητα, αλλά και μεταφυσικά η δυαδικότητα. Η πραγματική ειρήνη δεν είναι η απουσία πράξης αλλά η εναπόθεση της βούλησης στη ροή των πραγμάτων διατηρώντας τη δύναμη του αυτεξούσιου. Το έργο λοιπόν πρέπει να συνεχίζεται όσο το υποστηρίζει η καρδιά και η βούληση. Αν κάτι σταματήσει σημαίνει ότι οι υπόλοιποι παράγοντες παραμελήθηκαν και η αναγκαία επιβίωση τους οδήγησε στη θυσία του. Σκοταδισμός. Αν σβήσει η κυρίαρχη προσωπική φλόγα, το προσωπικό έργο που ανατέθηκε στον καθένα, πως θα βρεθεί ο δρόμος, το ξεχωριστό μονοπάτι; Η Θεία Χάρη είναι η χάρη που δόθηκε στον καθένα μας ξεχωριστά και λάμπει μέσα μας ακόμη κι όταν δε τη βλέπουμε. Παλεύει και δε σβήνει ουσιαστικά ποτέ. Το σκοτάδι που την καλύπτει είναι ένα πέπλο που εμείς ρίξαμε γιατί την αρνηθήκαμε, ή γιατί την υψώσαμε με υπερηφάνεια πάνω από το Φως που πρέπει να φωτίσει θεωρώντας ότι θα την περισώσουμε.

Η φλόγα όμως τρέφεται και απο το Σκοτάδι και πρέπει να φωτίσει το Σκοτάδι, γιατί αυτός είναι ο σκοπός της. Το καύσιμό της το ήλεκτρο⁷⁹⁶, έρχεται από το τίποτα, από το ανύπαρκτο, από την ανάγκη να φανεί, από το άπειρο εύρος. Απο το Έρεβος που ζητά γνώση και ύπαρξη απαρέγκλιτα. Όποιος σβήνει αυτή τη φλόγα αυτοπυρπολείται. Ο φόβος είναι η μη-γνώση, η μη εκπλήρωση, αλλά είναι πλασματικός αν κάποιος αφήσει το ρεύμα να τον πάει με αυτιά και μάτια ανοιχτά και με καρδιά που πάλλεται από τον ίδιο πόθο. Το έργο δεν είναι πάνω ή κάτω είναι ενδιάμεσα εκεί είναι η θέση του και πρέπει να εκτείνεται ώστε να φωτιστεί όλο το φάσμα της ύπαρξης. Αν οι άνθρωποι είναι φτιαγμένοι για συγγραφείς πρέπει και να ζήσουν ανάλογα, αν είναι φτιαγμένοι να δράσουν πρέπει να μάθουν και τα δύο, γιατί διαφορετικά και οι δύο μορφές είναι τυφλές των κινήτρων τους. Η ανίδεη του κινήτρου πρωτοκαθεδρία του, ισορροπεί όλες τις παραμέτρους.. άγγελοι και δαίμονες είναι απαραίτητοι ως άκρα. Δε χρειάζεται φόβος όσον αφορά την πάλη, αν κάποιος είναι δίκαιος απέναντι στον εαυτό του και απέναντι στους άλλους. Καθένας πρέπει να εκπληρώνει το έργο του στον βαθμό που πρέπει, στο βαθμό που αναλογεί. Αν κάποιος είναι υπηρέτες κι αλλού άρχοντες είναι γιατί και οι δύο δρουν υπερβολικά ή ελάχιστα με βάση τη θελησή τους. Ο καθοδηγητής πρέπει να ακονίζει τις ικανότητες του εν μέρει και ο υπηκόος να στρώνει το δρόμο και να αναζητά την άνοδο. Η Λογική πρέπει να συμπορεύεται με το ένστικτο. Το πρόβλημα προηγείται από την αναδίπλωση της Λογικής και τον αέναο αντικατορπισμό της, στο βάθος, ενώ δεν υπάρχει τέλος, αυτή είναι μάλλον η παρενέργεια, αν κάποιος δεν αποδεχτεί τη λειτουργία της. Ο άνθρωπος ίσως απλά αυτοεγκλωβίζεται, προσπαθώντας να την αυξήσει -πάντα από αποκλειστικά προσωπική σκοπιά- ενώ δεν είναι Ένα αλλά το Όλο. Το Όλο κατανοείται ως Όλο όχι ως αποκομμένο Εγώ. Οι προπορευόμενοι λοιπόν, κοιτάζουν να ενδυναμώσουν το Εγώ τους εις βάρος των άλλων και όχι βοηθώντας τους. Στη βοήθεια βέβαια, πρέπει να υπάρχουν δικλίδες γιατί αλλιώς υπάρχει κίνδυνος τυραννίας και αυτοκαταστροφής. Οι προπορευόμενοι πρέπει να φωτίσουν το δρόμο τους, και το δρόμο των άλλων. Η αποδόμηση της πολυπλοκότητας, από τα πολλά, στο Όλο, στο Έν. Απλοποίηση με αναδημιουργία. Ίσως η Kali Yuga είναι απλά ένα στάδιο -όπως η τεχνολογία που φτάνει σε κορεσμό. Εμπρός στην Αέναη Δημιουργία.

⁷⁹⁶ Ο όρο *ήλεκτρο* χρησιμοποιείται εδώ για να δηλώσει μία μονάδα ενέργειας. Υπάρχει νοηματική, ονοματική και επιστημονική σύνδεση μεταξύ *ηλεκτρονίου*, *ηλεκτρικής δύναμης* και *ήλεκτρον* (κεχριμπαριού) –εκ του οποίου παράφεται *στατικός ηλεκτρισμός*. Η δυναμική του όρου μπορεί να συσχετισθεί και με τη δεύτερη βασική σημασία του όρου, ως κράμα ασημιού και χρυσού (με τον αλχημιστικό συμβολισμό υποσυνείδητου και συνειδητού, αντίστοιχα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Τρισμέγιστος Ερμής, *Ερμητικά κείμενα*, Τομ. 1. Λόγοι Ι-ΧVIII Ασκληπίους- Αποσπάσματα Ροδάκης , Περικλής Δ. 1923-, Τζαφερόπουλος Απόστολος, Παρασκήνιο, Αθήνα, 1990
- Τρισμέγιστος Ερμής, *Ερμητικά κείμενα*, Τομ. 2. Ασκληπιός- Αποσπάσματα, Ροδάκης , Περικλής Δ. 1923-, Τζαφερόπουλος Απόστολος, , Παρασκήνιο, Αθήνα 1990
- Κεμπήσιου Θωμά, *Η μίμησης του Χριστού*, Εκδόσεις Φως, Αθήνα, 2005
- *Καινή Διαθήκη*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 2000
- Μορ Τόμας, *Ουτοπία*, μτφ. Μ.Βουτσίνος, Αργοναύτης, Αθήνα
- Πασκάλ Μ., *Σκέψεις*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2002
- Τρεμπέλα Παν. Ν., *Το Ψαλτήριον*, Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήνα, 2021

- Anonymous, *A Book of Contemplation, the Which Is Called the Cloud of Unknowing, in the Which a Soul Is Oned With God*, ed. Evelyn Underhill, 2d ed. (London: John M. Watkins, 1922)
- Bromiley Geoffrey W., *Introduction to the Theology of Karl Barth*, T&T Clark, Edinburgh, 2001
- Beardsley Monroe C., *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, μτφ. Δ. Κούρτοβικ Π. Χριστοδουλίδης, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1989
- Chomsky Noam, *Occupy*, Penguin, 2012
- Cudworth Ralph, *The Works of Ralph Cudworth containing the true Intellectual System of the Universe, Sermons &c.*, Thomas Birch, Vol. II
- Cudworth Ralph, *A treatise concerning eternal and immutable morality*, James and John Knapton, London, 1731
- Cudworth R., *A Treatise of freewill*, Routledge, London, 1992

-
- Cudworth R., *Sermon II (The Christian's victory over sin, the law and death)* John Jebb, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London 1830
 - Cudworth R., *A Sermon preached before the House of Commons*
 - Dali Salvador, *Diary of Genius*, Deicide Press, 2019
 - Deleuze J.F., *Practical Instruction in Animal Magnetism*. Translated by T.C. Hartshorn (New York, 1890)
 - Derrida Jacques, *La Pharmacie de Platon (Πλάτωνος Φαρμακεία)*, Εις. Μτφ. Σημ. Χ.Γ. Λάζος, Εκδ. Άγρα, 1972
 - Descartes Rene, *Meditations on first philosophy*, tran. Elizabeth S. Haldane , Cambridge University Press, 1996
 - Dodds E. R., *The Greeks and the Irrational*, University of California Press, 1962
 - Eckhart Meister, *The complete mystical works of Meister Eckhart*, translated by Maurice O' Walshe, Herder & Herder, The Crossroad Publishing Company, New York, 2009
 - Evans-Wentz W. Y., Donald S. Lopez, C. G. Jung – *The Tibetan Book of the Great Liberation_ or the Method of Realizing Nirvana Through Knowing the Mind*, Oxford University Press, USA (2000)
 - Evola Julius, *Revolt against the modern world*, Inner Traditions International, Rochester (Vermont), 1995
 - Fromm Erich, *The Anatomy of Human Destructiveness*, Holt Rinehart and Winston, New York, 1973
 - Guenon Rene, *The crisis of the modern world*, Sophia Perennis, Hillsdale New York, 2001
 - Hall Manly P., *The wisdom of the knowing ones: Gnosticism the key to esoteric Christianity*, Theosophical Research Society, 2000

-
- Hobbes Thomas, *Leviathan*, London, Printed for Andrew Crooke, 1651- Aldous Huxley, *Brave new world*, Harper Perennial,1998
 - Huxley Aldous, *Crome Yellow*, Vintage,2005
 - Huxley Aldous, *The Perennial Philosophy*,Harper Pernennial Modern Classics,2009
 - Huxley Aldous, *Island*, Vintage,2005
 - Huxley Aldous, *After many a summer*, Vintage
 - Huxley Aldous, *Ape and Essence*, Vintage,2005
 - Huxley Aldous, *Brave New World Revisited*, Vintage,2005
 - Huxley Aldous, *The Doors of Perception*, Harper Perennial Modern Classics,2009
 - Huxley Aldous, *Heaven and Hell*, Harper Perennial Modern Classics,2009
 - Huxley Aldous, *Time must have a stop*,Vintage,2015
 - Huxley Aldous, *Grey Eminence*,Vintage,2005
 - Huxley Aldous, *The Devils of Loudun*,Vintage,2005
 - Jaynes Julian, *The Origin of Consciousness in the breakdown of the bicameral mind*, Mariner Books, 2000
 - Magnus Albertus, *De Adhaerendo Deo: of Adhering to God*, Charles Gilpin, London, 1850
 - Otto Rudolf, *The idea of the holy*, translated by John W. Harvey, Oxford University Press, London, 1936
 - Pessoa Fernando,*Ταξίδι στην άβυσσο, Η ώρα του διαβόλου*,Ποές,Αθήνα,2009
 - Schuon Frithjof,*The Trancedental Unity of Religions*, Quest Books Theosophical Publishing House,Wheaton Illinois,2005
 - Schuon Fritjof, *Light on the Ancient Worlds*, World Wisdom, Inc. 2006

- Rolt Clarence Edwin, *Dionysius the Areopagite: On the Divine Names and the Mystical Theology*, London, Christian Classics Ethereal Library, 1920
- Tanizaki Junichiro, *Το εγκώμιο της σκιάς*, Άγρα, 2011
- Wells Herbert George, *God the invisible king*, Cassell and Company Ltd, 1917

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Ανδρόνικος Μανόλης, *Ο Πλάτων και η τέχνη-οι πλατωνικές απόψεις για το ωραίο και τις εικαστικές τέχνες*, Νεφέλη, Αθήνα, 1986,
- Βασιλάκης Γερμανός, *Κλήμεντος του Αλεξανδρέως η ηθική φιλοσοφία*, διδ. Διατριβή, Erlangen, 1892
- Βενεδίκτου Ιερομόναχου Αγιορείτου, *Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Χρυσοστομικός Άμβων Α', Πίστις- Ελπίς -Αγάπη*, Έκδοσις Σиноδία Σπυρίδωνος Ιερομόναχου, Νέα Σκήτη Αγ. Όρους, 2007
- Έσερ Μ..Κ. -*Τα χαρακτηριστικά*, Γνώση/Taschen, Koln, 2005
- Θεοδωρακόπουλος Ι. Ν., *Πλάτων-Πλωτίνος- Ωριγένης*, Αθήνα, 1959
- Θεοδωρακόπουλος Ι.Ν., *Φιλοσοφία και ζωή μικρά φιλοσοφικά κείμενα*, Αθήνα, 1967
- Καραμαντζάνη Αρχιμανδρίτου Αθηναγόρου, *«Μνήσθητι Κύριε...» Τα ιερά μνημόσυνα και το βαθύτερο νόημά τους*, Έκδοσις Ιεράς Μονής Οσίου Διονυσίου του Εν Ολύμπω, Θεσσαλονίκη, 1999
- Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου, *Ο Οσιος Διονύσιος ο Κτίτωρ*, Άγιον Όρος, 2004
- Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματεΐς Βιβλίο Ε*, Αθήνα, 1999
- Κυπριανού Μητροπολίτου Ωρωπού και Φυλής, *Γερόντισσα Μυρτιδιώτισσα- Η Ασκήτρια της Κλεισούρας*, Ιερά Μονή Αγίου Κυπριανού, Φυλή Αττικής, 1998

- Μαδενλίδη Αρχιμανδρίτου Θ. Ιγνατίου, *Τώβιτ*, Έκδοσις Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ»,Αθήνα
- Μαρίνης Παναγιώτης, *Ο Δαμάσκιος*, Περιοδικό *Ελληνικόν Πάνθεον*
- Μυτιληναίου Πατήρ Αθανάσιου, *Ερμηνεία εις την Αποκάλυψιν του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου- Οι τρεις πρώτες ομιλίες απομαγνητοφωνημένες*, Ιερά Μονή Κομνηνείου «Κοιμήσεως Θεοτόκου» και «Αγίου Δημητρίου»,Στόμιον Λαρίσης, Μάιος 2007
- Χριστόδουλου Ιερομόναχου Αγιορείτου, *Ο Γέρων Παΐσιος*, Άγιον Όρος, 1994
- Seraphim Rose Ιερομόναχος, *Η ψυχή μετά το θάνατο*,μτφ.ΠαναγιώταΤσουροπλή,Εκδόσεις Μυριόβιβλος,Αθήνα, 2004
- Abelson J., *Jewish Mysticism An introduction to the Kabbalah*, G. Bell and Sons, London, 1913
- Alice Fabienne, *Η σαγήνη του μαύρου-Ανθολόγηση κειμένων για το μαύρο χρώμα*,μτφ. Σοφία Λεωνίδα, Εκδόσεις Άγρα,Αθήνα, 2014
- Antliff J.Cooper, *Christian Mysticism -A Lecture delivered before the Theological Union of the Hamilton Conference,June 4th 1907*, Toronto, William Briggs, 1907
- Arnel P. Paul & L. Lucero, *The path to mystical union with christ-wisdom according to St. Louis Marie de Montfort*, Pontificia Università Gregoriana Istituto di spiritualità Roma, Dicembre, 2002,
- Baier Karl, *High Mysticism, On the interplay between the psychedelic movement and academic study of mysticism.*
- Baker Augustine, *Holy Wisdom: or, Directions for the prayer of contemplation: extracted out of more than forty treatises by the Ven. F. Augustine Baker*, First published in this edition by London: Burns Oates & Washbourne Ltd.
- Baumer Bettina, *Mysticism in Shaivism and Christianity*, D.K. Printworld Ltd., New Delhi,1997

-
- Bisbee Cynthia Carson, Paul Bisbee, Erika Dyck, Patrick Farrell, James Sexton, and James W. Spisak, *Psychedelic Prophets -The Letters of Aldous Huxley and Humphry Osmond*, McGill-Queen's University Press, Quebec, 2018
 - Boodin John Elof, *God and Creation –three interpretations*, The MacMillan Company, New York, 1934
 - Campagnac E.T., *The Cambridge Platonists-Being selections from the writings of Benjamin Whichcote, John Smith and Nathanael Culverwel*, Oxford, Clarendon Press, 1901
 - Camus A., *Christian metaphysics and neoplatonism*, University of Missouri Press, Columbia and London, 2007
 - Chan Wing-Tsit, *A source book in chinese philosophy*, Princeton University Press, Princeton - New Jersey, 1963
 - Coats R.H., *Types of English piety*, Edinburgh, T. & T. Clarck 1912
 - Coggins Owen, *Aldous Huxley and Michel de Certeau: Scientists, Historians, Writers, Mystics, Panel: Aldous Huxley; Fifty Years After*, Northeast Modern Language Association, 43rd Annual Convention, Rochester, New York: 15-18 March 2012
 - Collie Rosalie L., *Light and Enlightenment (a study of the Cambridge Platonists and the Dutch Arminians)*, Cambridge University Press -V.Cousin, *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, 1885
 - De Burgh W.D., *From morality to religion*, MacDonald & Evans, London, 1938
 - Dible Randolph Thompson II, *The Philosophy of Mysticism The Perennialism and Constructivism Dialectic*
 - Emmerling Leonhard, *Jackson Pollock*, Taschen, 2003-Nur-ud-in Abd-ur-rahman Jami, *Lawa'ih: A treatise on Sufism*, Royal Asiatic Society, London, 1906
 - Fenton John Y., *The Journal of the American Academy of Religion*, XLIX/1, *Mystical Experience as a Bridge for Cross-Cultural Philosophy of Religion: A Critique*

-
- Finley M.I., *Ο κόσμος του Οδυσσέα*, Ι.Σιδέρης, Αθήνα
 - Frothingham Arthur Lincoln, *Stephen bar Sudaili, The Syrian Mystic and The Book of Hierotheos*, Leiden, Brill, 1886
 - Gill Michael B. , ‘Rationalism, Sentimentalism, and Ralph Cudworth’, *Hume Studies* Volume 30, Number 1, April (2004)
 - Grinspoon Lester, Rick Doblin, “Psychedelics as Catalysts of Insight-Oriented Psychotherapy”, *SOCIAL RESEARCH*, Vol. 68, No. 3 (2001)
 - Happold F. C., *Mysticism - A study and anthology*, Penguin Books, 1990
 - Heine Heinrich, *Religion and Philosophy in Germany: A Fragment*, translated by John Snodgrass, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., London, 1891
 - Inge William Ralph, *Christian Mysticism –Considered in eight lectures delivered before the university of Oxford*, Methuen & Co Ltd, London, 7th edition, 1933
 - Inge William Ralph, *Mysticism in Religion*, Rider & Company, London, 1969
 - James William, *The Varieties Of Religious Experience A Study In Human Nature, Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902*
 - Jebb John, *Piety without asceticism or protestant kempis A manual of Christian faith and practice selected from the writings of Scougal, Charles How, and Cudworth*, London 1830
 - Judge William Q., *An epitome of Theosophy*, The Theosophy Company, Los Angeles-California, 1922
 - Katz Steven, *Mystical and Philosophical Analysis, edited by*, New York, Oxford University Press, 1978
 - Keith A. Berriedale, *Buddhist Philosophy in India and Ceylon*, Oxford University Press, England, 1922
 - Leavey James, *PhD English, ‘Psycho-Physical Wholes’: The Influence of F. M. Alexander and William Sheldon on Aldous Huxley’s Works*, Goldsmiths, University of London

-
- McDowell William Fraser, *A man's religion*, Eaton & Mains, New York, 1913
 - Mercer J. Edward, *Nature mysticism*, George Allen & company ltd, London.,1913
 - Merton Thomas, *A Course in Christian Mysticism, Thirteen Sessions with the Famous Trappist Monk*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota
 - Miller Jonathan Scott, *Mystical Experiences, Neuroscience, and the nature of reality* , A Dissertation, Submitted to the Graduate College of Bowling Green, State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, May 2007
 - Moore Thomas Verner, *A historical introduction to ethics*, American Book Company,New York,1914
 - Naranjo Claudio, *The Healing Journey new approaches to consciousness*, Pantheon Books,1974
 - Neret Gilles, *Dali*, Taschen, 2004
 - Olive M. Foster, *Peyote and Mescaline*, Chelsea House Publishers, New York,2007
 - Paper Jordan, *The mystic Experience –A Descriptive and Comparative Analysis*, State University of New York Press,2004
 - Pfeiffer Franz, *Meister Eckhart* vol. 1.,Leipzig , 1857, translation by C. B. Evans, London, John M.Watkins,1924
 - Passmore J.A., *Ralph Cudworth an interpretation*, Cambridge university press 1951
 - Passmore John, *PERFECTING BY SOCIAL ACTION: THE PRESUPPOSITIONS - The Perfectibility of Man* [© 2012 Online Library of Liberty] <http://oll.libertyfund.org/titles/670>
 - C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, Cambridge University press,1980
 - Ramachandra Dattatreya Ranade, *The Bhgavad Gita as Philosophy of God Realisation*,Nagpur University, 1959

-
- Reardon John Paul, A theological analysis of R.C. Zaehner's theory of mysticism (PhD Thesis), Fordham University, New York, February 2012
 - Rolt Clarence Edwin, *Dionysius the Areopagite: On the Divine Names and the Mystical Theology*, London: SPCK, 1920
 - Ross W. D., *Αριστοτέλης*, μτφ. Μαριλίτσα Μήτσου, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1993
 - Salih Lemlem Hussien and Atul Kaushik, *Mini Review on Psychedelic Drugs: Illumination on the Hidden Aspects of Mind*, American Journal of Phytomedicine and Clinical Therapeutics, Department of Medicinal Chemistry, School of Pharmacy, Asmara College of Health Sciences, Asmara, Eritrea
 - Sampson Holden E., *The True mystic*, William Rider & Son Limited, London, 1914
 - Sharpe A.B., *Mysticism: Its true nature and value*, Sands & Company, London, 1910
 - Schroeder Mark, 'Cudworth and normative explanations', *Journal of ethics and social philosophy* Vol.1,no3,October 2005
 - Stace W.T., *Mysticism and Philosophy*, MacMillan & Co Ltd. London, 1961
 - Rinpoche Khenpo Karthar, *BARDO-Interval of Possibility*, KTD Publications, Woodstock, New York
 - Suzuki Daisetz Teitaro, *A brief history of early Chinese philosophy*, Probsthain & Co, London, 1914
 - Taylor Henry Osborn, *Deliverance, The freeing of the spirit in the ancient world*, New York, The MacMillan Company, 1915
 - Tilly Frank, *A history of philosophy*, Henry Holt & Company, New York, 1931
 - Tulloch John, *Rational theology and Christian philosophy in England (Vol. II The Cambridge Platonists)*, William Blackwood and Sons, Edinburg and London, 1874
 - Tyler Peter, *The Return to the Mystical –Ludwig Wittgenstein, Teresa of Avila and the Christian mystical tradition*, Continuum, New York, 2011

-
- Underhill Evelyn, *Mysticism, A Study The nature and development of man's spiritual consciousness*, New York, E. P. Dutton and Company, 1912
 - Viglas Katelis S., Χαλδαϊκή και Νεοπλατωνική Θεολογία (Chaldean and Neo-Platonic Theology) *Journal of Hellenic Religion*, Vol
 - Versluis Arthur, *American Gurus, from American Transcendentalism to New Age Religion*, Oxford University Press, New York, 2014
 - Webb Clement C.J., God and personality, George Allen & Unwin Ltd., London,1920-Franklin Weidner, *An introduction to dogmatic theology- based on Luthard*, Lutheran Augustana Book Concern, Rock Island, Illinois, 1895
 - White Helen C., *The mysticism of William Blake*, University of Wisconsin Studies, Madison, 2007
 - Workman Herbert B., *Christian Thought to Reformation*, Charles Scribner's Sons,1922,New York-Benjamin Whichcote, *The Works of the learned Benjamin Whichcote Volume IV*, Aberdeen, J.Chalmers,1751
 - Yeats W. B., *Poems of William Blake*, George Routledge & Sons Ltd., London
 - Todd Ruthven, *William Blake the artist*, Studio Vista |Dutton, Great Britain, 1971

